

PŘÍRUČNÍ
SLOVNÍK BIBLICKÝ

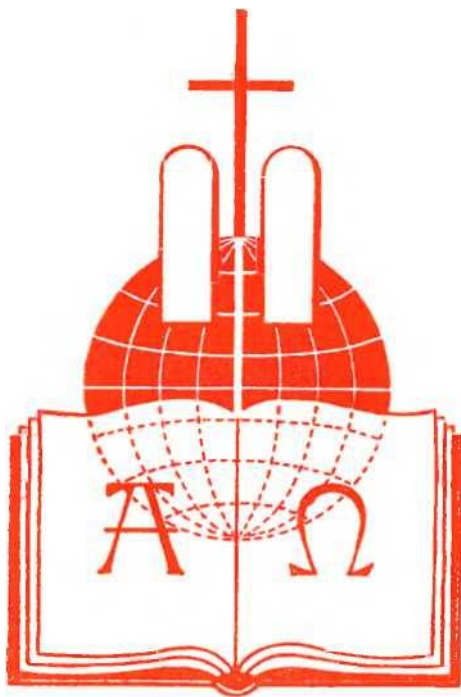
PŘÍRUČNÍ SLOVNÍK BIBLICKÝ

Vydal

P. Lic. Písma sv. Pavel Škrabal O. P.

Spolupracovali

Přel. Dr. Tomáš Hudec; Dr. Antonín Kleveta, prof.
Cyrilometodějské fakulty v Olomouci; P. Emilian Soukup
O. P.; Dr. Prokop Švach O. P.

PRAHA MCMXL

NAKLADATELSTVÍ KROPÁČ& KUČAŘSKÝ

Radostně žehnám na cestu k duším prvnímu vědeckému slovníku biblickému v českém jazyce. Dej Boží Moudrost, aby živé zdroje svátého Písma se otevřely skrze toto dílo a činily duše žíznivými a žíznícím aby se dostalo napojení vodami života.

+ Dr. Leop. Pöccan,
arcibiskup olomoucký,
metropolita moravský

Nihil obstat:

Dr. Reginaldus Dacík O. P.
censor Ordinis, Olomucii, die 3. Novembris 1939

Imprimi potest:

P. Mag. Methodius Habáň O. P.
Olomucii, die 3. Novembris 1939 Prior Provincialis

Nihil obstat:

P. Em. Soukup O. P.
censor ex offio

Imprimatur:

Dr. Joanes Martinů, Vicarius Generalis
Olomucii, die 6. Novembris 1939

N.: 16.646

Česká bohovědná literatura není chudá na díla z oboru biblického. Hlavně v tomto století, v němž nově ožilo studium bible v katolické církvi, tento všeobecný zájem o knihy zjevení Božího našel nemalý ohlas i u nás. Papežové, počínajíc Lvem XIII., nejen biblickému hnutí přáli, nýbrž jako Bohem ustanovení strážcové zjevené pravdy Boží a křesťanských mravů studium bible velmi podporovali, udávali správné směrnice pro výklad bible a povzbuzovali k rozumnému použití nových poznatků jak jazykozpytných tak historických, geografických a jiných, které přineslo v posledních desetiletích hledání a bádání v nesčetných památkách ze starého Orientu a hlavně zkoumání smýšlení spisovatelů prvních křesťanských století ohledně výkladu bible.

Třebaže v české literatuře biblické máme krásná díla, která jednak tlumočí výsledky biblické vědy jinde, jednak podávají výsledky studia českých biblistů, postrádali jsme doposud biblického slovníku, který by přehledně seznamoval jak s obsahem bible, tak s důležitějšími věcmi, které objasňují prostředí, v němž bible byla

napsána. Takové biblické slovníky mají tu velikou výhodu, že jednak těm, kteří se věnují biblickému studiu, poskytují pro začátek přehled o té neb oné otázce Písma sv., jednak a hlavně těm, jimž je svěřeno náboženské poučování jakýmkoliv způsobem, ať ve škole, či na kazatelně, jsou velmi užitečnou pomůckou. Takových cizojazyčných slovníků je dosti. Každý je však vděčný, má-li po ruce biblický slovník psaný mateřštinou. To byl jeden z hlavních důvodů, který rozhodl sesta- viti obdobný slovník v češtině.

Tento biblický slovník je nazván Příruční. Samo slovo napovídá, jak je myšlen. Neběží v něm o takové vypracování jednotlivých hesel, které by dané thema úplně vyčerpávalo do nejmenších podrobností. Cílem tohoto slovníku je posloužit spolehlivě a pro začátek dostačujícím způsobem. Ani v něm neběží o to, shrnout do něho dnes tak rozsáhlé poznatky ze starého Orientu, pokud se tento jen zdáli dotýká bible. Středem slovníku je Písmo sv., jeho obsah, dějiny to zjevení Božího, a dále okolnosti jak historické tak kulturní, v nichž bylo zjevení dáno. Stejně není účelem tohoto slovníku polemisovati s různými míněními o jednotlivých otázkách. Autoři jednotlivých hesel snažili se podati to, co pokládali za vhodné a spolehlivé řešení. Co se pak týká podání jednotlivých hesel, běželo jim o to, aby uživatelé slovníku měli o pojednávané věci ucelený obraz a jasný pojem. Takto doufáme, že vyplní slovník své poslání, býti totiž pro studující Písmo sv. spolehlivým vůdcem a pro šířitele pravdy Boží novým pramenem. Místa z Písma sv. jsou uvedena podle latinského překladu Vulgáty s použitím českého překladu Dr. Jana Hejčla a Dr. Jana Lad. Sýkory.

Pavel Škrabal O. P.,

Zkratky knih Písma sv.

Starý zákon:

Gn	=	Genesis.
Ex	=	Exodus.
Lv	=	Levitikus.
Nm	=	Numeri.
Dt	=	Deuteronomium.
Jos	—	Josue.
Sdc	=	Soudců.
1. 2. 3. 4. Král	=	Čtyři knihy Královské.
1. 2. Par	=	Dvě knihy Paralipomenon.
Esd	=	Esdrášova.
Neh	=	Nehemiášova.
Tob	■	Tobiáš.
Jdt	=	Judit.
Est	=	Ester.
Job	=	Job.
Žl	■	Žaltář.
Přís	=	Přísloví.
Kaz	=	Kazatel.
Velp	=	Píseň písní.
Moudr	=	Moudrosti.
Sir	=	Sirachovcova.
Is	=	Isaiáš.
Jer	=	Jeremiáš.
Pláč	=	Žalozpěv Jeremiášův.
Bar	=	Baruch.
Ez	=	Ezechiel.
Dan	=	Daniel.
Os	=	Oseáš.
Joel	=	Joel.
Am	=	Amos.
Abd	=	Abdiáš.
Jon	=	Jonáš.
Mich	=	Micheáš.
Nah	=	Nahum.
Hab	=	Habakuk.
Sof	=	Sofoniáš.

Ag	=	Aggeus.
Zach	=	Zachariáš.
Mal	—	Malachiáš.
i. 2. Mak	=	Dvě knihy Makabejské.

Nový zákon:

Mt Mk Lk	=	evangelium Matoušovo.
Jan Skt ap	=	„ Markovo.
Řím i. 2.	=	„ Lukášovo.
Kor Gal Ef	=	„ Janovo.
Fil Kol i. 2.	=	Skutky apoštolské.
Thes i. 2.	=	list Římanům.
Tim Tit	=	Dva listy Korintským.
Filem Žid	=	list Galatům.
Jak	=	„ Efeským.
i. 2. Petr i.	=	„ Filippským.
2. 3. Jan Jud	=	„ Kološským.
Zjev	=	„ Thessalonickým.
	=	„ Timoteovi.
	—	„ Titovi.
	=	„ Filemonovi.
	=	„ Židům.
	=	„ Jakubův.
	=	„ Petrův.
	=	„ Janův.
	=	„ Judův.
	=	Zjevení sv. Jana.

Zkratky jmen přispěvatelů:

Hc	=	Přel. Dr. Tomáš Hudec.
Kl	=	Dr. Antonín Kleveta.
Sp	=	P. Reg. Emil. Soukup O. P.
Šk	=	Dr. Pavel Škrabal O. P.
Šv	=	Dr. Prokop Švach O. P.

Aaron, velekněz, prvorozený syn Amrama a Jochabedy, Dle Ex. 7,7 o tři léta starší než jeho bratr Mojžíš,

1, Jeho život je úzce spjat s Mojžíšem a jeho dílem: byl mu mluvčí (prorok) před lidem (Ex 4, 13i—16) a faraónem (7, L), s ním prováděl tresty nad Egyptem (hl 7—12); podpíral mu ruce při bitvě proti Amalekifanům (17, 8—16), s ním vystoupil na horu Sinai (19, 24), zastupoval ho u lidu, když tam dlel sám (24, 14), Jemu bylo uloženo sebrati manu a uložit ji do stánku (16, 33, 34). Hodnost jeho uznával i lid 16, 2, 6—10), Ani jeho provinění uctíváním zlatého telete (32, 1—6) nezničilo jeho zvláštní postavení díky přimluvám Mojžíšovým (Dt 9, 20).

2, Ex hl. 28 jedná o *kněžství*. Bohem mu svěřeném, V 4, 14 je označen jako levita, což asi poukazuje ne tak na rodový původ, jako spíše na to, že jeho rod zastával již v Egyptě jakýsi druh kněžství (cf Ex 19, 22—24 a jeho jednání v hl 32). Než teprve zvláštním nařízením Božím (28, 1 »Příber si také A, a jeho syny ze synů izraelských, aby mně zastávali úřad kněžský«) bylo A. a jeho potomkům výlučně svěřeno kněžství starozákonné, což bylo znovu potvrzeno, když bylo napadeno (Nm hl 16—17), O jeho posvěcení na kněze viz v Lev hl 8 (cf Sir 45, 7—21), čemuž v hl 9 (dále 16, 1. ; Num 16, 41—50) následuje vykonávání kněžských obřadů. Jemu samému dal Hosp., zákony o čistotě (Lv 18, 1.),

3, *Zemřel* na hoře Hor ve věku 123 let (Nm 20, 25—30), pro nedůvěru k Bohu neměl uzříti zaslíbenou zem (v 12. 24). Dva z jeho synů byli usmrceni pro pochybení ve vykonávání obřadů (Lv 10, 1. 2), Jeho rod je vypsán v Ex 6, 23. ; Nm 3, 1. I Par 6, 3... .

4, V listě k Žid, je rozvedeno srovnání mezi A. a Ježíšem Kr., veleknězem Nov. Zákona, ve dvou bodech: a) povolán ke kněžství jako A, (5, 4—6); b) kněžství Kristovo je vyšší než A. vzhledem k účinnosti a trvání (7, 11, 12).

Šk

Abba, aram. »otec«. Výrazu užil Kristus v něžném a důvěryplném oslovení Boha- Otce (Mk 14, 36). S tímže tónem jej užil Pavel v Gal 4, 6: »Bůh poslal Ducha Syna svého do našich

srdcí, volajícího; Abba, Otče!« V Řím 8, 15 je výrazem vnitřního přesvědčení o našem synovství Božím: »ale přijali jste ducha synovství, v němž voláme; Abba, Otče!« První křesťané často užívali tohoto slova ,snad jako střelné modlitby,

Šk
Abdias, Obadja, Obadjahu »služebník Jahvův«, 1. Správce královského domu Acha- bova. Když za hladu v severní říši marně bylo pátráno po proroku Eliášovi, A. se s ním najednou setkal a oznámil ho králi (3 Král 18, 9—16), I v této době Acha- bově, vyznačující se odpadem od Hospodina, zůstal Bohu věrný. Před Jezabelou zachránil 100 proroků (tamtéž 4—13), 2, Čtvrtý v pořadí malých proroků, Život tohoto proroka není blíže znám. Kratičký spis jeho proroctví je namířen proti Edomitům, kteří se spojili s nepřáteli Judo- vými při zkáze Jerusalema, Proto jim předpovídá zánik. Edom bude zničena, Juda vždy obnoví své království na Siónu. Je nesnadno zjistiti dobu, kdy žil tento prorok. Většina katolických a někteří nekatoličtí vykladatelé se domnívají, že A. vydal své proroctví za Jorama, judského krále, za něhož Filistinští a Arabové zpusťovali zemi a rozvrátili svaté město (2 Par 21, 16). tedy kol. r. 845 př. Kr. A. se zdá starší než Joel, jenž v 2, 32 (v hebr. 4, 5) cituje slova Abdiáše 17: »na hoře Siónu bude spasení« a přidává: »jak řekl Pán«. Mimo to v Jer. 49, 7—22 proroctví proti Edomu je užito Abd. 1—9, 16, Zdá se, že proroctví Jeremiášovo je rozvedení kratšího proroctví A, Jiní však odkládají složení tohoto proroctví až do doby zajetí nebo po zajetí, a říkají, že v. 11 a násl.

se musejí vykládati o dobytí sv. města Babyloňany, a že při té příležitosti Edomite pomáhali Babyloňanům. Jiní konečně rozlišují Proto-Abdiáš v. 1—10 snad z doby krále Jorama a Deutero-Abdiáš v. 11 a násl., jehož proctví bylo přidáno po vyvrácení svátého města. První i druhá sentence nejsou proti inspiraci knihy, ale zdá se, že první je pravděpodobnější, Tato kniha není uvedena v Nov. zákoně, O její kanoničnosti však nebylo pochybností, neboť již v době Siracha, který oslavuje dvanáct proroků (Sir 49, 12) byl v židovském kánonu.

Ábel, druhý syn prarodičů (Gn 4, 1—8), Nápadně chybí vysvětlení jména od prarodičů, Odvozuje se od hebr. hebel dech, nicotnost, s narážkou na ztrátu nesmrtnosti (3, 22), n. dáno bylo až po jeho smrti.

Jako pastýř podal Bohu v oběť tučně prvotiny svého stáda. V Gen, není podán způsob, jak se ukázala záliba Boží v A, oběti, ani ne důvod. V Žid 11, 4 za důvod se uvádí větší víra A, íve sliby dané prarodičům než Kainova. Jistě však neběží o to, že by zde byla dávana přednost stavu pastýřskému a oběti krvavé před rolnickým a obětí nekrvavou.

U Mt 23, 35 »aby na vás přišla krev spravedlivá vylitá na zemi od krve Ábela spravedlivého . . .« Kristus řadí své zabití, připravované farizeji, mezi zabíjení spravedlivých ve St Zák. a označuje je za vyvrcholení; míra zloby tak bude dovršena, což vyvolá trest. A. je předobraz Krista pro bezprávné zabití nevinného, Šk **Ábel Beth Maacha.** Jedno z nejsevernějších měst Palestiny; dnes Abil el-Qamch asi 6 km západně od Dan. Do něho utekl Seba po vzpouře proti Davidovi. Joab však města ušetřil, když mu byla shozena se zdi Sebova hlava (2 Král 20, 14—22). Při vpádech do Palestiny ze severu padlo první do moci nepřátel na př. Be- nadadovi syrskému (3 Král 15, 20; 2 Par 16, 4) a pak Tiglatpileasarovi assyrskému (4 Král 15, 29).

Ábel Mechola, město na jih od Besanu. O něm zmínka v Sdc 7, 22; 3 Král 4, 12), Odtud pocházel prorok Eliseus (19, 16).

Ábiáš. Roboam, král judsky, z 28 synů, které zplodil, zvláště přílnul k Ábiášovi, jehož mu porodila Maacha, vnučka Absalomova, a ustanovil ho svým nástupcem na trůně (3 Král 15, 1. 2; 2 Par 11, 20—23). Za tříleté vlády (915—913) žil ve stálém nepřátelství se severní říší izraelskou, Proti ní uzavřel spolek s Tab-Rim- monem, králem Damašku, (3 Král

15, 18. 19), Tento spolek vlastně prospěl jen Damašku, který se od té doby vměšoval nejen do záležitostí království izraelského, ale později i judského. Prozatím prospěl Judsku jen v tom, že Ábiáš, opíraje se oň, vrhl se na Jeroboama I., krále izraelského a porazil ho na hoře Semarajim v blízkosti Bethelu a vzal mu Bethel, Ješana a Efron (2 Par 13, 19). Horlivostí náboženskou se nikterak nevyznamenal (3 Král 15, 3—5).

Šk **Abigail,** Manželka statkáře Nabala v Karmelu v jižním Judsku, Když Nabal hrubě odmítl Davidovi oprávněný požadavek odměny za ochranu stád, vypravil se David tuto urážku krvavě pomstít, Avšak Abigail, zpravena o tom, co David zamýšlí, vypravila se mu naproti s velkými dary a svými prosbami ho usmířila, že od zamýšleného záměru upustil. Po smrti Nabala- vě vzal si ji za manželku (1 Král 25. 3—42). Davida následovala do zajetí v Getu- hu (27, 3) a Siqelegu, kde padla do zajetí Amalekitů, byla však Davidem vysvobozena (30, 5 . .). V Hebroně mu porodila Cheleaba (2 Král 2, 2; 3, 3).

Šk **Abimelech.** 1. S tímto jménem, znamenajícím »otec můj je králek«, vystupují dva králové (otec a syn) z Gerary za doby patriarchální. Když dlél Abraham v jeho úze, mí, vzal mu starší Abimelech Sáru, kterou mu Abraham představil jako svou sestru, do harému, avšak po* napomenutí ve snu ji propustil (Gen 20). Vída, že Abraham velmi bohatne, což on pokládal za velkou přízeň boha Abrahamova, u příležitosti sporu jejich pastýřů o studnice, uzavřel s ním smlouvu (21, 22—32). Totéž se opakovalo mezi Isákem a mladším Abimelechem (hl 26). Jak vzetí cizích manželek do vlastního harému, tak i opakující se spor mezi pastýři, bylo v té době a kraji obvyklé, takže Isákovi se mohlo přihodit totéž co Abrahamovi.

2. Abimelech, syn soudce Gedeona a jeho vedlejší manželky ze Sichemu. Když po smrti Gedeona sedmdesát jeho synů se společně ujalo jakési vlády po otci, Abimelech, buď že byl pro svů původ vyloučen, nebo nebyl s tím srozuměn přímě občany Si- chemu, aby si ho ustanovili králem. Ti mu dali 70 lotů stříbra ze svatyně v Baalberitu, za něž si najal zchátralce a s nimi pobil všechny své bratry kromě Joatama, jemuž se podařilo uniknout. Sichemiřané povolali nato Abimelecha králem. Když se to dověděl Joatam, vyčítí Sichemským, jak nevděčně se zachovali ke

Gedeonovi a jak nešťastně volili. V iSichemu však brzy propuklo vzbouření proti Abimelechovi, který již před tím město opustil, nechtě se v bezpečí. Vypravil se proti Sichemu, zbořil je a městskou věž, kam se obyvatelé utekli, zapálil. Vzpoura se však rozšířila na jiná města. Když dobýval jedno z nich, totiž Thebes, kterási žena shodila na něho s hradby kus mlýnského kamene a smrtelně ho zranila. Abimelech, těžce nesa, že byl zraněn ženou, dal se od svého zbrojnoše usmrtit. Panoval pouze tři léta (Sdc 9).

Abisag, dívka ze Šunemu, u pohoří Gel-boe, ošetrovatelka zestárlého Davida (3 Král 1, 3. 4. 15). Po jeho smrti žádal ji Adoniáš, čtvrtý syn Davidův, za manželku, chtěje takto uplatnit své nároky na ns trůn. Šalomoun jeho plán prohlédl a nechal ho usmrtit (2, 13—25). **Abisaj**, syn Sarviy, nevlastní sestry Davidovy a bratr Joabův (2 Král 2, 18; 1 Par 2, 16), jeden z nejslavnějších hrdinů (2 Král 23, 18) a spolumojovníků Davidových. Chtěl zabít Saula, když s Davidem se vplížili do jeho tábora, David mu v tom zabránil (1 Král 26, 6—11). Bojoval proti Abnerovi a Ammonitům (2 Král 2, 24; 10, 10). Při útěku Davidově před Absa-lomem chtěl zabít Semeje, zlořečícího Davidovi (16, 9). V boji proti Absalomovi mu bylo svěřeno velení nad jedním oddílem (18, 2. 5. 12), podobně i v boji proti Sebovi (20, 6. 10) a Filišťanům (21, 17), při čemž zachránil Davidovi život. Pro účast na zavraždění Abnerově ztratil mnoho z přízně Davidovy (16, 9.; 19, 22.). **Abiu**. Druhý syn Aaronův (Ex 6, 23; Nm 3, 2), zároveň se 70 staršími doprovázel Mojžíše a svého otce na horu Sinaj (Ex 24, 1. 9). Od Mojžíše byl ustanoven knězem i se svými bratry (28, 1). Když však použil s Nadabem obyčejného ohně k oběti, byl zabit bleskem s nebe (Lev 10, 1..).

Šk

Abjatar, syn Achimelecha, kněze z Noby. Jediný se zachránil při vraždění nobských Doegem, náhončím Saulovým, proto, že Achimelech poskytl utíkajícímu Davidovi útulek, a utekl i s efodem k Davidovi (1 Král 22, 20—23). David ho pak uznal za velekněze (23, 9; 30, 7; 2 Král 15, 24). Při vzbouření Abšalomově zůstal věrný Davidovi, jemuž podával z Jerusalema zprávy o stavu věcí (15, 29. 35). Přidal se však k Adoniášovi, usilujícímu o trůn (3 Král 1, 7. 25). Šalomoun ho zbavil velekněžství a vypověděl do Anathoth, se-verových. od Jerusalema (2, 26. 27). Z jeho rodu pochází pravděpodobně

prorok Jeremiáš.

Šk

Abner. Syn Nera, strýce Saulova (1 Král 14, 50). Za Saula zastával úřad velitele vojska (17, 55; 25, 14) a královského rádce (20, 25). Po smrti Saulově dal provolat králem syna jeho Isošeta, kdežto kmen Judův si zvolil Davida. Za povstalých půtek David stále získával přívržence. Při jedné půtce Abner zabil na útěku Asaela, bratra Davidova velitele Joaba. Když Abner viděl, že věc Isošetova je ztracena, vzav si za záminku výtku Isošetovu, že se touží zmocnit trůnu, poněvadž měl u sebe Saulovu ženinu Resfu, odebral se (Abner) k Davidovi do Hebronu, s nímž dojednal, že mu podrobí zbývající kmény izraelské. David nabídku přijal s podmínkou, že mu bude vrácena Michol, jeho manželka. Když však Abner opouštěl Hebron, Joab ze msty za zabitého Asaela ho zákeřně zavraždil (2 Král 3, 6—30). David nad jeho smrtí upřímně truchlil a dal ho slavnostně pochovat v Hebroně (v 31—39).

Šk

Abraham, patriarcha. Původně Abram »otec vznešený«, později (Gn 17, 4) změněno v Abraham, »otec množství«. V Gen 11, 25 je kladen jako první syn Tharea vedle Nachora a Arana, čímž se však netvrdí, že A. byl prvorozený. O jeho životě vypravuje druhá část Genese, jednající o patriarších, počínajíc 11, 26.

A. Život. 1. Z *Ur do Haran*, O přestěhování rodiny Thareovy s A. a jeho manželkou Sárrou z Ur do Haran je krátká zmínka v 10, 31 bez udání důvodu. Někteří usuzují na výslovné povolání Boží z 15, 7; cf Neh 9, 7 a řeči sv. Štěp, ve Skt ap. 7, 2. 3. Jiná okolnost byly pravděpodobně politické nepokoje v jižní Babylonii. Cesta do Haran vedla údolím Eufratu

a přítoku Balih. — Ur Chaldeů je dnešní El Mugheir, jak bylo zjištěno nápisy se jménem Uru při vykopávkách tam nalezených. Velké úctě se tam těšila dvě božstva: Sin (měsíc) a Nin-Gal (velká paní). Úctu k nim rozšířili Arameové, stěhující se do západních krajů Mesopotamie a Syrie. Možno předpokládat, že s jedním kmenem Arameů se stěhovala i rodina Thareova. Než z toho neplyne, že i jeho rodina byla ctitelka těchto božstev. Alespoň u A. od začátku Bible předpokládá, že byl ctitelem jednoho Boha, tedy nepřešel od mnohobožství k jednobožství. Původně ctilo lidstvo jednoho, duchového Boha.

2. Z *Haran do země Kanaan* odebral se s Lotem, svým synovcem, na rozkaz Boží (12, 1). Stopy cesty, kterou se ubíral, naznačují jména ze stěhování Arameů jako Aram-Naharaim. Aram-Damašek, Aram-Soba, Aram-Beth-Rehob, Aram-Beth-Maak. Přišel do Sichemu, dostal od Hosp. zaslíbení této země potomstvu, A. tam vystavěl Hospodinu oltář (12, 7. 8). Potom sídlil mezi městy Hai a Bethel.

3. Z *Kanaan do Egypta*: Pro hlad v zemi Kanaan odebral se do Egypta, kdež Saraj upadla do rukou faraónových (v 10—20). — Pomník nějakého Knumhotepa z XII. dynas. (kolem 2.000 př. Kr.) v Beni-Hassan představuje stěhování nějaké asiatské rodiny do Egypta. Již v té době byl to zjev obyčejný a nepřekvapuje ani u A. Mnohé památky dosvědčují, že faraóni rádi uváděli do svých harémů ženy asijské,

4. *Vrátiv se do Kanaan*, usídlil se se stády na známé místo mezi Bethelem a Hai. Zde pro nedorozumění pastýřů jeho a Lotových se s Lotem rozešel, Lot se uchýlil k jižnímu toku Jordánu. A. byl opakován slib, že jeho potomstvu se dostane této země za dědictví. Nato posunoval své stany na jih až k Hebronu, kdež se usadil v údolí Mambre; místo u Hebronu zvané Mambre-Ramet el Khalil připomíná prodlévání A. v těchto končinách; je tam studna mezi zříceninami staveb židovských a křesťanských. Dovědév se zde o zajetí Lotově, přispěchal mu na pomoc a s malým počtem bojovníků vytrhl ho z moci čtyř králů. Při návratu přinesl děkovnou oběť chleba a vína Melchisedech ze Sa-lemu (hl 14). — Vůdcem výpravy oněch čtyř králů zdá se být Chodorlahomer, král z Elamu; jméno je skutečně elamské; ku-dur »služebník«, Lagamor je jméno elamského božstva, Tudaliáš je známé hittitské jméno královské:

Tudalia, Ztotožnění Amrafela, krále Sinaru (biblický název Babylonie) s Hammurabim, babylonským králem před 1920 př. Kr., není ještě dokázané, Událost by se odehrála v té době, kdy Elám měl ještě nadvládu nad Babylo-nií; teprve Hammurabi ve 30. roce své vlády se jí zbavil.

Po těchto událostech uzavřel Hospodin s A. smlouvu, že jeho potomstvu dá zemi Kanaan (hl 15). Poněvadž však Saraj byla neplodná, dala A, egyptskou otrokyni Agar za vedlejší manželku, s níž pak měl A. syna Ismaele (hl 16). V hl. 17 je znovu potvrzena smlouva s Bohem: jméno- Abram je mu změněno v Abraham »otec množství«; znamení smlouvy má být obřízka v domě A. Sáre bylo slíbeno potomstvo, o čemž ujistili A. tři mužově, přišedší k němu na návštěvu v údolí Mambre (hl 18).

Po zkáze Sodomy (hl 19) odtáhl k jihu do Nebehu (prameny se nacházejí v krajině Ain Kedeis a Sur) a byl hostem v Geradách (Telí Džemmieh v uadi Gazeh). Podobně jako v Egyptě měla být Saraj i zde uvedena do domu tamějšího krále Abi-melecha a pak propuštěna (hl 20).

V Nebehu Saraj porodila Isaka, k vůli němuž byla po druhé vyhnána Agar i s Is-maclem (21, 1—21). Po sporu pastýřů uzavřel A. s Abimelechem smlouvu, týkající se studny (Bersabe »studna přísahy«; doposud je tam studna, již spojuje tamější obyvatelstvo se jménem A.). Potom měl osvědčit poslušnost k Bohu obětováním Isáka (místo obětování není známé; ani text hebr. jména není jistý).

V Hebroně zemřela Saraj a byla tam pochována ve dvojité jeskyni, kterou i s polem koupil A. od Efrona hittitského (hl 23). Tam byl pohřben i A., dokonav 175. rok, když ještě zplodil syny z Ketury a jiných, (hl 25). V Hebroně se ukazuje ona jeskyně s hroby patriarchů v nynější mešitě, zvané Haram El Khalil; Arabové nazývají A. El Khalil »přítel Boží«.

8. Osobnost A, a její význam. 1, Z vypravování Genese o A, je patrné, že její spisovatel pokládal A. za skutečnou, určitou osobu a ne za zjev ze sféry nadzemských bytostí, které žily jen v lidových zkazkách. Aby Východan chápal, že osoba, o níž se vypravuje, byla skutečná, stačilo uvést její rodokmen. Spisovatel Genese jej podává při výpočtu rodů Semových (11, 10—26). K tomu v další části Genese líčí A. jako praotce nového pokolení z něhož vyjde celý národ

izraelský. Mojžíše, který se všeobecně pokládá za spisovatele Genese, dělilo od dob A. několik století. V podání těchto rodokmenů a pokolení A. byl odkázán na prameny. Možná za ně pokládat na prvním místě ústní podání, udržované v jednotlivých kmenech izraelských, usazených v Egyptě, a snad i nějaké záznamy písemné. U nich žil A. ve vzpomínkách co praotec, který kdysi skutečně žil. To plyne i z líčení jednotlivých událostí z jeho života, o nichž se Mojžíš také dověděl z vypravování uchovávaných ve kmenech. V onom líčení totiž není nic, co by odporovalo pastýřskému životu v těch krajích, v nichž podle Genese A. žil, ani není A. líčen jako bytost, která je obdařena poznáním a moci, převyšující lidské schopnosti. Jako za dob Mojžíšových i později vždy převládalo u Izraelitů přesvědčení, že praotec A. byla skutečná historická osobnost. Častěji je nazýván otcem (Jos 24, 3; Sir 44, 20; Jan 8, 54) a Židé jeho potomstvem (2 Par 20, 7; Jer 33, 26),

2. A. je velká osobnost v dějinách, má-li se na zřeteli jeho vztah k Bohu. V líčení Genese není stopy po tom, že by A. přešel z uctívání více božstev k uctívání jednoho Boha, nýbrž od začátku vystupuje jako ctitel jednoho Boha, který je nejčastěji nazýván El-šdy (massor. El Šaddaj), což Vulg. skoro vždy překládá »Bůh vše-mohoucí« (od kmene šdd, t. j. jednatí násilně. ničítí a odtud odvozeno všemocný). V jeho životě není stopy po uctívání měsíce, ani po božských rodokmenech babylonského náboženství nebo po nějakém božstvu, uctívaném v zemi Kanaan. V jeho uctívání jednoho Boha jsou sice patrné některé společné rysy s uctíváním božstev na př. v zemi Kanaan. Než běží jen o takové podobnosti, které více méně byly rozšířeny všude jako oběti a modlitba. Nebylo by to také na úkor jeho jednobožství, kdyby přijal od Kanaanitů některé formy uctívání Boha, jako na př. stavění posvátných kamenů nebo běžnou náboženskou terminologii. Ani to nezastiňuje A. víru v jednoho duchového Boha, jehož řízení podléhá viditelný svět a hlavně lidský život. Toto řízení je v životě A. zvláště patrné. Bez něho by život A. neměl takového významu. Jednotlivé události v jeho životě mají jen potud zvláštní cenu, pokud jsou v souladu s plány Božími, Vše ostatní je jen cosi vedlejšího. A. je prostě vyvolený Boží a pro něho je vyvolené i jeho potomstvo. Prozřetelnost Boží, ukazující se v životě A., je

uskutečnění tajemného vyvolení. A. velikost je v tom, že se vždy podrobil, když mu bylo jeho vyvolení zjeveno, třebaže jeho vyplnění se zdálo po lidsku neuskutečnitelné (nebylo naděje, že by měl ze Sáry syna; nařízené obětování Isaka). Bylo mu sděleno před odcestováním do země Kanaan: »Vyjdi ze své země, přibuzenstva i z domu svého otce a pojď do země, kterou ti ukáži. Učiním z tebe veliký národ, požehnám ti, zvelebím tvé jméno a budeš požehnaný. Žehnali budu těm, kdož tobě budou žehnati, zlořečiti však budu těm, kdož zlořečili budou tobě; a v tobě požehnána budou všechna pokolení lidstva« (Gen 12, 1—3). Slib byl později opakován u Si-chemu (12, 6, 7), po odloučení Lota (13, 14—17 a konečně zpevněn smlouvou mezi Bohem a A. (15, 7—21; 17). Vyplnění hlavní části tohoto slibu, že totiž bude otcem velkého národa, ukázaly pozdější dějiny národa izraelského. Židé nezapomínali, že jsou dítky zaslíbení, daného A., a proto se rádi chlubili, že A. je jejich otec (Sir 44, 19—21; Mt 3, 9; Lk 3, 8; Řím 11, 1; 2 Kor 11, 22). S tělesným původem od A. počítali jako s nutným podkladem pro účast na požehnáních Božích, A. slíbených. Bylo to správné potud, pokud jeho potomstvo osvědčí podobnou oddanost plánům Božím a víru v Boží prozřetelnost, jakou ukázal A. sám. Tělesný původ od A. měl cenu jen tehdy, byli-li při něm zachováno náboženské dědictví A. On se vyznamenával velkou vírou v Boha a oddaností jeho prozřetelnosti, třebaže sejevila po lidsku neuskutečnitelná. Pro ni se stal Bohu milý: »Abram Bohu uvěřil a bylo mu to přičteno ke spravedlnosti* (Gen 15, 6). Apoštol Pavel, opíraje se o tato slova, ukazuje pravé potomstvo A.: «Poznávejte, že ti, kteří jsou z víry, jsou synové Abrahamovi* (Gal 3, 7). Proto křesťané, kteří mají podobnou víru jako A, mohou být nazýváni v duchov

ním smyslu jeho děti (Řím 4, 16), Takto se stal A. otcem mnoha národů (Gn 17, 5; Řím 4, 17). Tedy věřící, ať jsou z kteréhokoliv národa, dojdou A. slíbeného požehnání: »a v tobě požehnána budou všechna pokolení lidstva* (Gn 12. 3), tím se rozumí ospravedlnění (Gal 3; Řím 4), Šk **Absalom**, »otec je pokoj*. Třetí syn Davidův. Za matku měl Maachu, dceru krále gessurského Thalmaje (2 Král 3, 3). Narodil se v Hebronu (2 Par 3, 2).

Ponejprv vystupuje v případě zneuctění vlastní sestry Thamarý nevlastním bratrem Amnonem, kterého dal zavraždit při slavnosti stříhání ovcí (2 Král 13. 26—34). Utekł k dědovi Thalmajovi do Gessuru a vrátil se za tři léta na přímluvu Joabovu. K dokonalému smíření s Davidem došlo až za dva roky (14, 1—24).

Nového svého postavení na dvoře královském zneužil, strhuje na svou stranu lid, který se ubíral se při ke královskému soudu (15, 1—6). Po čtyřech letech (místo 40 v 15, 7) zosnoval vzpuru v Hebroně. Snadno se zmocnil Jerusalema, který David zatím opustil. Na radu Achitofelovu zneuctil harém svého otce. Nedovedl však využití dosavadních výsledků. Na radu Chušaje, rádce Davidova, otálel s pronásledováním Davida, který zatím mohl soustředit vojsko v Zajordání, Tam byl Davidem poražen. Když se na útěku zachytil svým bohatým vlasem (vážícím podle 2 Král 14, 16 200 šekelů t. j. 1680 gr; LXX má 100 šekelů), byl zabit od Joaba přes zákaz Davidův (18, 5). Byl pohřben v jámě, na níž byla snesena hromada kamení (18, 17). Zdali pak bylo jeho tělo přeneseno do hrobu, který si dal ještě za živa vytesat v královském údolí (18, 8), není známo. Dnešní t. zv. náhrobek A. v Cedronsském údolí v Jerusalemě podle slohu řecko-egypt. pochází z mladší doby.

David velmi miloval A., jak plyne z jeho velkého nářku nad jeho smrtí. Na trůn královský dostala se až jeho dcera Thamar. již pojal za manželku král Roboam (2 Král 14, 27; 2 Par 11, 21). Šk **Adam**. Jméno prvního člověka a praotce lidí. Jako vlastní jméno vyskytuje se počínajíc Gn 2, 19, před tím má význam člověk. Odvozuje se od hebrej. adama země, hlína, čímž se naráží na to, z čeho byl utvořen. Jiná odvození: ze sumers. adamu můj otec, assyrs. udmu rodina, ba- byl. admu zplozený, hebr. edom červený s narážkou na červenou půdu palestinskou.

1. Při stvoření je rozlišen od ostatních tvorů živých jak bezprostřední Stvořitelovou

činností na něm (2, 7), tak hlavně pro svou podobnost duchovní částí s Bohem, vyjádřenou slovy: »Učiňme člověka k obrazu a podobě naší* (1, 26. 27; 5, 2). Je mu svěřena vláda nad nimi (1, 26, 28; Žl 8, 5—9; Moudr 9, 2: «Moudrostí svou stvořil jsi člověka, aby panoval nad tvorstvem*). Za ženu je mu dána Eva, z něho utvořená (2, 21. .). Oba žijí v ráji, který vzdělávají (2, 5. 15—17); jsou prosti žádostivosti (2, 25); nesmrtelní (2, 17; 23, 3; Moudr. 2, 23: «Bůh stvořil totiž člověka neporušitelného a k obrazu podoby své učinil ho«); obdařeni vyšším poznáním. A. dává jména všem tvorům (2, 19- 20). Jsou zvláštní poslušností zavázáni Bohu; zákaz jisti ze stromu poznání dobrého a zlého (2, 17). Vylíčení darů, jimiž byl vybaven A. je v Sir 17, 3—9.

2. Hřích: A. je sveden Evou k přestoupení zákazu Božího (3. 6. 12). Následky: poznání nahoty (3, 7. 11); strach před Bohem (3, 8); těžká práce při obdělávání půdy (3, 17—19); vyhnání z ráje (3, 23. 24). — To vše předpokládá předcházející přátelství s Bohem a vnitřní spravedlnost, hříchem ztracenou. — V Moudr, se mluví o obrácení A.: «Ta prvotvárného otce světa opatrovala, když (ještě) sám byl stvořen, vyvedla ho také z provinění jeho * Narážka na hřích u Os 6, 7: «Oni však jako Adam porušili smlouvu* Na rolnický stav A. odvolává se Zach, 13, 5: «Nejsem prorok, orač jsem; jeť Adam můj vzor od mládí,*

3. A. žil 930 let, když zplodil syny a dcery (5, 4. 5); zvláštní zmínka je o synech Kainovi, Abelovi (4, 1.,) a Setovi (5, 3).

4. A. je praotec lidského pokolení: jím začínají rodokmeny (I Par. 1, 1; Luk, 3, 38); lidé jsou nazýváni synové A. (Gn 11, 5; Dt 32, 8; Sir 40, 1; Jer 32, 19). 5. V Nov. Zák. sv. Pavel rozvíjí podobnost a nepodobnost A. s Kristem; působnost jednoho hříchu A. k smrti všech je obrazem působnosti Kristovy milosti na všechny k osvobození od mnoha hříchů k životu (Řím 5, 12—21; cf. 1 Kor 15, 22); A. člověk pozemský, Kr. nebeský (tamtéž v. 49).

Šk **Adoniáš**, čtvrtý syn Davidův z Haggity, narozený v Hebroně (2 Král 3, 4). Když se ke konci Davidova života uvažovalo o jeho nástupci, Adoniáš, který měl na své straně staré královské ministry Joaba a velekněze Abjathara, nechal se svými lidmi pomazat za krále u studnice RogeL Avšak Bethsabé, matka Šalamounova, již David zvláště

miloval, šla ke králi, věc mu oznámila a vyprosila Šalamounovi trůn, na nějž byl hned dosazen. Adoniáš zatím hledal asyl u zápalného oltáře, odkudž si vyprosil smíření (3 Král 1, 3—53). Později žádal prostřednictvím Bethsaby, aby mu dal Šalomoun za manželku Abisag, společnici Davidovu v jeho posledních letech. Šalomoun však viděl v této jeho žádosti uplatňování domnělých práv na trůn zemřelého krále a dal ho zabiti (2, 13—25). Šk

Adoraim (Adora). Město v Judsku, které opevnil Roboam (2 Par 11, 9). Později je o něm zmínka v 1 Mak 13, 20 před střetnutím se vojsk Simonových s Tryfonovými. Bylo na místě dnešní Důry, mohamed. vesnice 8 km jihozáp. od Hebronu, chlubící se hrobem Noemovým. Šk

Afek. 1. Kanaánské město, z něhož vytáhli Filištíané proti Izraelitům shromážděným u Ebenezru a je porazili (1 Král 4, 1.2 a 29, 1). Hledá se na místě Telí Ras el-Ain v Saronu, kde později Herodes Vel. vystavěl Antipatris. 2. Město na hornatě Džolanu asi 6 km od východního břehu Genezaretského jezera naproti Tibe-riadě, na cestě z Damašku do Beisanu. Je to dnešní Fik s úrodným okolím. V jeho blízkosti porazil Achab syrského Benhadada II. (3 Král 20, 26—30). Šk

Afnon u Salimu je jmenován čtvrtým evangeliem jako místo, kde udílel sv. Jan Křtitel křest. Jan 3, 23. Opírajíce se o údaje starokřesťanské tradice a o místopisné prvky dnešní Palestiny, lokalizujeme Afnon u Salimu 12 km jižně Besanu na pravý břeh Jordánu, v kraji onom zvedá se několik tellů, na nichž četné rozvaliny svědčí o bývalých městech. Na úpatí tellu er-Ridgha a tellu el-Amdan trýská patero pramenů. Název Afnon není však nic jiného než počtený aramejský místní název »Enáwán«, t. j. »Prameny«. Jeden z oněch pramenů sluje En ed-Dér, Název ed-Dér (= klášter), připomíná pravděpodobně klášter byzantských mnichů, kteří měli ve velké úctě pramen nedaleko kláštera posvěcený činností sv. Jana Křtitele, jak nasvědčuje cestopis poutnice Etherie, asi z r. 393. Není jediným případem v toponymii zemí obývaných Araby, že místa zachovávají v názvech zkazku po bývalých kláštrech z křesťanského starověku a středověku. Kl

Agabus, křesťanský prorok, pocházející z Jerusalema, který v Antiochii předpověděl velký hlad. Ten nastal za císaře Klau- dia (Skt

ap 11, 28) r. 44 po Kr., neb v 12, 23 se praví, že nastal před smrtí krále Heroda, který r. 44. zemřel. Týž předpověděl Pavlovi v Cesareji Palest., že ho čeká v Jerusalemě uvěznění od Židů (Skt ap 21, 10. 11).

Šk
Agar, egyptská otrokyně, kterou dala Sara Abrahamovi, poněvadž sama byla neplodná. Když pak počala a pohrdala Sárrou, byla od ní utiskována. Utekla proto, ale na pokyn andělův opět se vrátila a porodila Ismaela (Gen 16). Když pak Ismael shlížel na Isaka, Sarai přiměla Abrahama, aby A. i s jejím synem vyhnal. V Gen 21, 15 vypravuje se o andělově pomoci A. a jejímu synu, zmírajícím žízni. Usadila se potom na poušti Faran.-Pavel v Gal 4, 23—31 vykládá alegoricky příběh s A.: Tato je obrazem St. Úmluvy, Sara zase Nové. Jako Ismael, ač starší, nestal se dědicem, poněvadž se narodil z otrokyně, podobně se jimi nestávají ti, kteří jsou pod Zákonem, Sara však a její syn zobrazují Novou Úmluvu, která dává věřícím pravou svobodu a právo na duchovní dědictví. Šk

Aggeus. Prorok, který se Zachariášem (Esd 5, 1) povzbuzoval židy k znovuvybudování chrámu. Jeho činnost spadá do doby Zorobabele a velekněze Jesuse (kol. r. 520). Kniha jeho proroctví obsahuje čtyři řeči: v hl 1. prorok vybízí ke stavbě chrámu, v 2, 1—10 předpovídá většislávu, již bude mít nový chrám, než byla sláva chrámu Šalomounova, v 2, 11—20 kárá netečnost a pomalost lidu, v 2, 21—24 se obrací prorok na Zorobabele, který je povolán k velikým věcem.

Jazyk tohoto proroctví má dosti arama-jismů. * Výklad mesiášského místa 2, 8: »Přijde očekávaný všemi národy« má obtíže v tom, že toto čtení Vulgáty je různé v masoretském textu, v řeckém překladu a v Pešitě. Je citován v Žid 12, 26. Šv **Ahiáš.** Prorok, jenž symbolickým úkonem

— roztrhl svůj nový plášť na dvanáct kusů, z nichž deset dal Jeroboamovi — předpověděl Jeroboamovi rozdělení říše a království nad deseti kmeny (3 Král 11, 29—39; 2 Par 10, 15). Pocházel ze Sila v území Efraimové a tam bydlel, neboť se tam k němu odebrala manželka juds. krále Je-roboama, aby si od něho vyprosila uzdravení synáčka Abiáše. Než on, ač byla přestrojená a sám měl již zrak stářím zakalený, ji poznal a předpověděl jí Boží tresty, jež stihnou královský rod, mezi nimiž je i úmrtí Abiáše (14, 1—16). Podle 2 Par 9, 29 napsal životopis Šalomounův, který se však nedochovat *šk*

Achab, izraelský král, syn a nástupce Omriho (875—853). O něm jedná 3 Král 16. 29—22, 40.

L Vnitřní věci. Přivedl říši k jakémusi rozkvětu. Rozšířil královský palác v Samarii, o němž je zmínka (22, 39) jako o »do- mě složovém« pro nábytek z novinou vykládaný, což tehdy byl luxus. Vystavěl a opevnil mnohá města. Připomíná se, že za něho nějaký Hiel znovu vystavěl Jericho (16, 34); tehdy se totiž vyplnila kletba Josuova (Jos 6, 26); z textu však neplyne, že obětovaného syna položil do základů. V náboženském ohledu ustupoval A. modloslužebným choutkám své manželky Jezabely. Proti nim vystoupili proroci Eliáš, Eliseus a jejich žáci. Náboženské zájmy prostě podřizoval politickému prospěchářství.

2. Vnější vztahy a události. S judským králem Josafatem uzavřel přátelství, které bylo utvrzeno sňatkem jeho dcery Atha- lie s Joramem, synem a nástupcem Josa- fatovým. Achabovi toto spojenectví velmi prospělo ve válkách, které vedl (3 Král 22, 4).

Na konci jeho vlády vypuklo nepřátelství s Damaškem, jehož král Benhadad II. vytáhl proti němu. A. se chtěl nejprve vy- koupiti poplatky. Když však jeho vyjednávání k ničemu nevedlo, vytrhl proti němu a porazil ho. Benhadad byl po druhé poražen u Afeku na esdrelonské rovině. Zajatý Benhadad dovolil izraels. obchodníkům usadit se v Damašku a vrátil města, kterých jeho otec dobyl na Izraelitech (20). Po tomto učinil spolek proti Salma- nassarovi III., assyrskému. Byli však od něho poraženi u Karkaru r. 854. Bible se o tomto nezmiňuje, avšak na monolitu Sal- manassarově mezi poraženými je počítáno i 10.000 vojnů Achabových. Potom vypuklo nové nepřátelství s Benhadadem, poněvadž B. nevrátil slíbená města. Achab v boji padl. *šk*

Achát jest druh křemene, který se dá snadno

brousiti a na broušené ploše ukazuje různobarevné kresby. Byl jedním z drahých kamenů v náprsníku velekněžově (Ex 28, 19). Babyloňané je dostávali z Meluchy v západní Arabii. Jeho hebrejský název je »šebo«. *Hc* **Achaz**, král judský i (736—718?) syn a nástupce Joathama.

1. První léta rozhodla o směru jeho politiky. Kol. r. 735/34 napadli ho Razon, král damašský, a Peqah, král izraelský, aby ho donutili k protiasyrskému spolku. Achaz se postavil proti Peqahovi táhnoucím ze severu, byl však těžce poražen. Když ani potom se s nimi nechtěl spojit, smluvili se, že na jeho místo dosadí »syna Tobelova«, jinak neznámého, a zatím postupovali proti Jerusalemu: Razon z jihu, kde s ním spolčení Edomité dobyli nazpět přístavu Élat, a Filišťané několika západo- judských měst, Peqah táhl se severu. V této velké tísní nechtěl již zachovávat neutralitu, k níž ho vybízel Isaiáš, ale poslal assyrskému Tiglatpileasarovi velké dary, do- prošuje se jeho pomoci. Tento se vypravil do Syrie, což přinutilo nepřátele k ústupu. Kol r. 732 přišel do Damašku i Achaz, aby vzdal hold Tiglat, svému «Osvoboditeli*». Svou poddanost ukázal tím, že dal v chrámě jerusalemském postavit oltář podle vzoru, který viděl v Damašku. V Bibli se nedočítáme, že by se kdy za své vlády vymanil z poddanství assyrského.

2. V náboženství jednal podle své libovůle. Zaváděl kult bohů sousedních národů, doufaje, že si je nakloní. Molochovi, bohu Ammonitů, byly obětovány děti (zdá se, že obětoval i Achaz svého syna) v údolí Hín- non; obětoval bohům damašským, znesvě- til chrám jerusalemský zmíněným oltářem a různými změnami (4 Král 16, 14—18). Podle 2. Par. 28, 29 jej dokonce zavřel. Isaiášovy výroky proti modlám nebyly tedy bez podstaty. Pro svou bezbožnost nebyl pohřben v královské hrobce (2, Par 28, 27). *šk*

Achimaas. Syn velekněze Sadoka (2 Král 16, 27; 1 Par 6, 53). Za vzpoury Absalo- movy zůstal věrný Davidovi, jemuž tajně podával zprávy o tom, co se v Jerusalemě, •obsazeném Absalomem, děje. Při takovém donášení zpráv byl pronásledován Absalo- novými lidmi, podařilo se mu však skryti do jedné cisterny v Bahurim. První zvěstoval Davidovi vítězství nad Absalomem, zatajil však smrt Absalomovu (2 Král 15, 36; 17, 17—21; 18, 19). *Šk*

Achitofel, rádce Davidův (1 Par 27, 33),

pocházející z Gilo z kraje Arkitánů (srov. 2 Král 23, 34, kde je zmínka o jeho synovi Eliamovi). Podle 2 Král 11, 3 (srov. 1 Par 3, 5) byl Eliam otec Betsaby, manželky Davidovy po Uriášovi. Za vzpury Abšalomovy odpadl od Davida a přidal se ke vzbuřencům (2 Král 15, 12). Jeho přítomnosti mezi vzbuřenci se David velmi obával, neboť věděl, jak prospěšné rady dovede A. dávat a že jeho rada byla pokládána za cosi božského (2 Král 16, 23). Řídě se A. radou, pohaněl Abšalom harém svého otce. Když však radil dále k rychlému pronásledování Davida, postavil se proti němu Chušaj, který zůstal Davidovi věrný, a svou radou o posečkání zmařil plány A. a zmarnil celé vzbuření. A. vida, že věc je ztracena, odešel domů, a učiniv pořizení, oběsil se (2 Král 17, 23). Sk

Ajalon, amorrhejské město, známé vítězstvím Josuovým (Jos 10, 12; Sdc 1, 35). Bylo v území Danově a patřilo k městům levitským (Jos 19, 42; 21, 24). Za Saula bylo hraničním městem proti Filišťanům (1 Král 14, 31), do jejichž rukou padlo za krále Achaba (2 Par 28, 18). U dnešní vesnice Jalo 4 km východně od Emmaus- Nikopolis je pahrbek Telí el-Qoqa vys. 286 m, pokládá se za místo starého A, *šk* **Akkaron** (Eaton). Hlavní město severní župy filišťanské, jež mělo sice připadnout Judovi (Jos 15, 11. 45) n. Danovi (19, 43), ale většinou zůstávalo v moci Filišťanů. Za Samuela sem byla přivezena z Azotu ukoristěná archa, avšak obyvatelé z bázně před ní se přičinili, aby byla odeslána Izraelitům (1 Král 5, 10..). V době machabejské dostal je Jonathas darem od Alexandra Bal. po svém vítězství nad Apolloniem (1 Mach 10, 89). Bohem Ak. byl Belzebub, k němuž Ochoziáš izr. poslal zeptat se po svém zdraví (3 Král 1, 2. .). Zkázu města předpovídali proroci (Am 1, 8; Jer 25, 25; Sof 2, 4; Zach 9, 5). Připomíná je dnešní

Akir, vesnice s 900 ob., vzdálená 9 km jihozáp. od Ramle. *šk*

Akko. Přístavní město Palestiny při Stře- doz. moři. Při dělení země kanaanské připadlo kmenu Aserovu, ale ten se ho nemohl zmocnit (Sdc 1, 31). Město zůstalo pohanské a židům nepřátelské, což se ukázalo hlavně v době Machabejské (1 Mak 5, 22; 2 Mak 13, 25). Zde byl poctěn, ale pak uvězněn Jonathan, což bylo předeherou k jeho smrti (1 Mak 11, 22; 12 45). Město, mající velmi vhodnou polohu jako přístav, a že bylo u cesty, vedoucí od severu do

Egypta, často měnilo své pány. R. 1320 zmocnil se ho Seti L, 701 podrobil si je Sennacherib a r. 640 Assurbanipal, který odvedl část jeho obyvatel do vyhnanství. Za Ptolomeovců bylo nejprve zbořeno r. 312, ale pak od Ptolomea II. znovu vystavěno a nazváno Ptolomais. Potom připadlo Seleucidům. V době římské za Klaudia bylo kolonizováno veterány a nazváno Col. Claudia Ptolomais. V té době asi navštívil zde Pavel křesťanskou obec, když se vracel ze své poslední apoštolské cesty (Skt ap 21, 7). Za dob křižáckých velmi vzkvétalo; nazváno bylo St. Jean d' Acre. Dnes má přes 7.000 obyvatel. *Šk* **Alexandria**. Přístavní město Egypta, založené Alexandrem Vel. r. 332/1 př. Kr. Bylo zbudováno u ústí Nilu podle návrhu architekta Deimokrata ze Rhodu. Za Ptolomea I. se stalo hlavním městem jeho dia- dochie. Tehdy byla zbudována hráz asi 1.200 m dlouhá, která spojovala město na pevnině ,s blízkým ostrovem Farus. Město se stalo nejen obchodním střediskem u Střezemního moře, ale také kulturním střediskem hellenismu. Bohaté bibliotéky, větší v Museích, menší v Serapeu, poskytovaly velké možnosti ke vzdělání. Na výši se udržela i za nadvlády římské, kdy tam byly soustředěny úřady. Židé se v Alexandrii usadili již při jejím založení. Byla jim vykázána zvláštní čtvrt v severovýchodní části města. Velmi rádi se do ní stěhovali, protože požívali téžže práv jako Řekové. Ano, byla jim dovolena i jakási samospráva, v jejímž čele stál ethnarch, později za Augusta gerusie. Ve své čtvrti měli velkou modlitebnu, zbudovanou na způsob basiliky, Ačkoliv tam Židé nežili vždy v pokoji s pohany, přece Alexandrie k sobě vábila nové a nové přistěhovalce, takže se stala největším židovským městem v diaspoře.

Ze Ski ap 6, 9 se dovídáme, že Alexandrijští měli také svou synagogu v Jerusalemě. Z Alexandrie pocházel Apollo (18, 24).

Alexandrové. 1. Alexander Veliký (336—323) nepřímo zasáhl do dějin a vývoje národa židovského. Není bez důvodu, že v 1 Mach 1, 1—9 jsou krátce shrnuty jeho do- byvatelské činy a jeho závěť, podle níž si měli říši rozdělit jeho věrní, neboť to bylo i pro Palestinu přehrou nových změn a událostí. Ty se týkaly i náboženského života Židů. Alexandrem šířená řecká kultura hluboce zasáhla i do náboženského jejich života. Židé si neměli proč na Alexandra stěžovat, ale také mu nebyli zavázáni zvláštními dky. Co vypravuje Josef Fl. ve Starož. XI, 4. 5 o vstupu Alexandrově za velekněžství Jadduova do Jerusalema, kde prý přinesl ve chrámě obět', je nezaručená zpráva.

2. Alexander Balas. Král, syrský. Viz Se-leucidové.

3. Alexander, syn Šimony z Cyreny, který pomáhal nésti Kristu kříž, (Mk 15, 21) a nejspíše bratr onoho Rufa, jehož nechává Pavel pozdravovat v Řím 16, 13, neboť bylo-li evangelium Markovo napsáno v Římě, pak mělo význam zaznamenat jeho jméno, když se stal známou osobností v křesťanské obci římské.

4. Alexander, syn Heroda Vel., viz Herodes Vel. S*

Alkimus. Neslavný velekněz z doby Máchabejské. Jeho původní jméno bylo hebr. Eliaqim, avšak horlivý stoupenec hellenistického směru si je počítal v Alkimus. Je pravděpodobné, že byl ustanoven veleknězem od Lysiáse a hellenisticky smýšlejících židů hned po smrti Menelaově, že však se nemohl hned ujmouti úřadu pro odmítnutí Assideů (1 Mak 7, 5). Když r. 162 př. Kr. nastoupil na trůn syrský Demetrius I., odebral se k němu Alkimus s obžalobou na Judu Mach, a Židy. Bohatými dary si od něho vymohl potvrzení za velekněze. Do Jerusalema byl poslán vůdce Bacchi-des, aby i v té věci zjednal pořádek. Po úkladném pobití mnoha Assideů vrátil se do Antiochie, zanechav v Jerusalemě Al- kima ve funkci velekněze a správce země. Když ani potom ho nechtěli židé uznati, odebral se znovu ke králi, který s ním vyslal vůdce Nikanora, aby ho i násilím dosadil (1 Mak 7« 5—27). Než Nikanor byl

Machabejci poražen a padl (7, 39..). Alkimus se po třetí odebral ke králi a za pomoci Bacchidovy se ujal znovu vlády (1 Mak 9, 1).

R. 159 dal zbořiti zeď ve vnitřním chrámovém nádvoří, jež dělila shromážděště kněží od laiků. Sotva se však začalo s prací, byl Alkimus raněn mrtvici, což se pokládalo za trest Boží (1 Mak 9, 54). Šk

Alleluja. Slovo je na začátku některých žalmů (104—106; 111—113 a j.) nebo na konci (147—150 a j.), v Nov. zákoně jen ve Zjev 19, 1. 3. 4. 6. Slovo je složené z »hallelu«, t. j. chvalte a z »ja«, zkráceného jména Božího Jahve. V žalmech, z nichž většina se užívalo o největších svátcích židovských, je Alleluja slavnostní liturgický přídavek. Šk

Almužna. Pokud se jí rozumí dobrodíní, prokázané žebrákům, mojžíšský zákon ji nezná, poněvadž nepředpokládal, že v národě se vyskytnou, jak se praví v Deut 15, 4: »Nuzáka a žebráka přece mezi vámi nebude; vždyť Hospodin, Bůh tvůj, požehná ti v zemi, kterou ti dá ve vlastnictví«. O žebrácích se mluví až v Žl 36, 25 a 108, 10. Později byli hojnější. Podpora chudých byla pokládána za svátou povinnost každého jednotlivce, tím více dáti žebrákovi. V době Kristově nebyli žebráci řídký zjev. Kristus se k nim šlechetně choval (cf Mk 10, 46, Lk 16, 3. 20; 18, 35; Jan 9, 1.. Podobně i apoštolové (Skt ap 3, 2..). Šk

Alžběta. Z řec. Elisabeth a hebr. Elišeba, t. j. nejspíše »můj Bůh je přísaha«.

1. Manželka Aronova (Ex 6, 23).

2. Manželka kněze Zachariáše a matka Jana Kř. Pocházela z rodu Aronova. Lk 1, 6 nazývá ji a Zachariáše »spravedlivými« a smyslu starozák., pokud totiž s čistým úmyslem věrně zachovávali, co se vyžadovalo od zbožného Izraelity. Počala až v pozdním stáří po andělském zvěstování Zachariášovi. Její slova: »Tak mně učinil Pán ve dnech, kdy pokládal za dobré od- níti ode mne pohanu mezi lidmi«, jsou plná víry a oddanosti Boží prozřetelnosti. Když pozdravila Marii, svou příbuznou, která jí přišla navštívit po početí Spasitele, zaplesalo jí dítko v životě. Osvícena Duchem sv., poznala, že má před sebou matku Mesiášovu. Proto jí odpověděla na pozdrav: »Požehnaná ty mezi ženami.« Tím, ač starší, sklonila se v úctě před Marií (podobně učiní i její syu před Ježíšem). O Magnificat nelze dokázat, že by pocházelo od A. (cf Lagrange, S. Luc a h. 1.). Dnešní Ain Karim, západně od Jerusalema, již předkřížáckou tradicí označované za místo, kde žila, vyhovuje sice kusé zprávě Lukášově, ale s jistotou to o něm tvrdit nelze. Šk

Amalekité, semitský národ kočovný. Jejich původ je málo znám. Avšak ze zmínky o nich

v Gn 14, 7 a Nm 24, 20, kde jsou zváni »první mezi národy«, možno soudit, že byli prastarý národ.

Sídlili v severních krajích poloostrova Sinajského, na západě se dotýkajících hranic Egypta (1 Král 15, 7). Na severu se přibližovali hranicím judským podle zprávy vyzvědačů v Num 13, 29.

A. byli první, s nimiž se Israelité střetli v boji u Rafidím a nad nimi zvítězili (Ex 17, 8—13). Při dalším postupu zase A. porazili jeden voj Israelitů (14, 45). Později byl proti nim vydán vyhlazovací zákon (Dt 25, 17). V době Soudců se spojili s Moabity (Sdc 3, 13) a Madianity, s nimiž ničili Israelitům setbu (6, 3. 33). Později Samuelem připomenutý zákon o cheremu proti A. vyplnil Saul válečnou výpravou proti nim (1 Král 15, 1—9). V hubení jich pokračoval David za svého pobytu v Siquelegu (27, 8. 9; 30, 1—20). Zajímavé je, že ve vojsku Saulově nacházeli se i žoldněři z A. (2 Král 1, 8). Konečně za krále Ezechiáše kmen Simeonův vyhubil zbytky a obsadil jejich území na pohoří Seiru (1 Par 4, 42). Šk

Amana, pohoří, jmenované ve Velp 4, 8, je dnešní Džebel Zebedání (1800 m) v jižní části Antilibanonu.

11. Amana, též Abana, řeka zmiňovaná 2 Král 5, 12, je dnešní Nahr Baráda. Prýští na pohoří Džebel Zebedání (Amana), protéká Damaškem, skýtajíc hojnost vodstva damašským zahradám, a mizí východně Damašku v solném jezeře Bahret eVAtébe.

Kl

Amarna. Faraó Amenofis IV. (Amen-Hotep 1379—62 př. Kr.), chtěje zavěsti jen kult boha slunce Atona, opustil Theby, starou residenci faraónů a sídlo boha Amona a zbudoval si novou residenci ve středním Egyptě, zvanou Achet-Aton. Než po jeho smrti kult Atona pozbyval zájmu a tím upadalo i město, až se z místa staly zříceniny. V roce 1887 po Kr. bylo v jeho zříceninách nalezeno mnoho hlíněných popsaných tabulek, které toto místo proslavily. Je jich asi 350. Dnes jsou v různých musejích (v Berlíně přes 200, Londýně, Oxfordu, Paříži a Kahýře). Tabulky jsou psány klínovým písmem a obsahují různé diplomatické listy asijských knížat faraónům a zprávy egyptských úředníků, vše z doby 1410—1350 př. Kr. Jen několik listů je od faraóna. Snaží se jimi usmířiti znesvářená asijská knížata. Tabulky jsou velmi důležité pro posouzení politického stavu Palestiny v době, která bezprostředně předcházela obsazení Palestiny

Izraelyty. Tento stav země odpovídá onomu, jak jej známe z Bible. Země je v nich nazývána Kinahni, t. j. Kanaan v Bibli, jsou v nich zmíněni králové z Urusalim (Jerusalema), Gazri (Gezer) a j. Je v nich také zmínka o kmenu Chabiri, který nabýval v Palestině převahy. Zda jsou to Hebreové, nebylo ještě dokázáno. Šk

Amasiáš, osmý král judský, syn a nástupce Joasa (797—769?). O něm jedná 4 Král 14, 1—20 2 Par 25.

1. Hned na začátku vlády získal si sympatii pravých Israelitů tím, že pobil vrahy svého otce, jejich synů však ušetřil podle Dt 24, 16: »Neumrou otcové za syny ani synové za otce, ale každý zemře za svůj hřích.« Zůstal věrný Zákonu, »ne však tak jak David, otec jeho« (4 Král 14, 3).

2. Vedl šťastně válku proti Edomcům, kteří znepokojovali jižní část jeho království. Najal si k ní žoldněře ze severní říše, které však na popud neznámého proroka propustil. S vlastními pak porazil Edomce v Solném údolí (na jih od Mrtvého moře) a dobyl jejich města Sely (Petra). Bohužel podle zvyku tehdejších vítězů vzal s sebou jejich modly a doma je ctil, chtěje si takto nakloniti patrony dobytého území. Propuštění žoldněři loupežně vpádali do jeho území. To si vzal za záminku k vypovězení války izrael. králi Joasovi. Ten si však pospíšil, vtrhl do středu jeho království a porazil ho u Betsamesu (jihozápadně od Artufu). Nato vtrhl do Jerusalema, oloupil palác i chrám. A. však nechal na svoji - - bodě.

3. 15

tého roku po smrti Joasově byl A. zavražděn v Lachisi. Tělo jeho bylo slavnostně převezeno do Jerusalema a pohřbeno v královské hrobce.

Šk

Amen, je převzato z hebrejštiny a znamená: jistě, vpravdě, tak jest.

1. Ve Starém Zák. užívalo se ho jako slova ujišťovacího s náboženským zabarvením: že něco bude skutečně vykonáno (3 Král 1, 36); že jistě bude vyplněna kletba, určená pro některý přestupek (Nm 5, 22; Dt 27, 15—26; 2 Esd 5, 13). Užívalo se ho na konci chvalo zpěvů jako dosvědčení chvály Boží (1 Par 16, 36; 2 Esd 8, na konci chvalořečí prvních čtyř sbírek žalmů i (Žl 41, 14; 71. 19; 88, 53; 105, 4). 2. Hojně užíval a. J. Kristus (u Mt 30X, Mk 13X; Lk 6X; Jana 25X), a to na rozdíl od St. Zák., kde bývalo dodatkem potvrzujícím předcházející výrok, kladl je vždy před své výroky jako: »amen, pravím vám, nenalezl jsem takovou víru v Is-raelci«, U Jana je předesláno dvojí amen. Účel užívání a. u J. Krista byl sice týž jako ve St. Zák., ujistiti o správnosti spolehlivosti tvrzení, ale právě naznačený rozdíl v užívání dodává Kristovu amen cosi zvláštního a vyššího. Neodvolává se na autoritu Boží, sám svou osobností stojí za pravdivostí tvrzeného a sám dodává nezvratnou jistotu. Svým amen zná se zcela k tomu, co tvrdí, je v životě provádí a dává jiným k plnění.

Sv. Pavel zakončuje jím doxologie (Řim 1, 25; 9, 5; Ef 3, 21; Gal 1, 5;) a přání od Boha (Řim 16, 24; 1 Koř 16, 24; Filem v 25). Ujišťovací síla a. se jeví ve Zjev 1. 7, kde amen stojí vedle »ano«. V 22, 20 je amen církve odpověď na Boží amen; »praví, kdo o těchto vydává svědectví: Ano, přijdu brzy.« »Amen. přijď, Pane Ježíši!« Církev prostě přijímá a si přisvojuje amen či jistotu Božího zaslíbení. V 2 Kor. 1, 20: »neboť syn Boží, Ježíš Kristus... nebyl jest a ne. ale jest v něm bylo. Neb kolikoliv je Božích zaslíbení, v něm jest: tedy i skrze něho Amen Bohu k naší slávě«. Ve Zjev. 3, 14 je J. Kristus nazván Amen pokud je odpovědí na Boží »ano« a je proto spolehlivý a věrný svědek Boží. *Šk Ametyst* (hebr. ach lama) jest drahý kámen fialové neb modré barvy. Je příbuzný křišťálu. Byl jedním z kamenů v ná- prsníku veleknězově (Ex 28, 19) a jedním ze základů nebeského Jerusalema. (Zjevení 21, 20.) *Hc*

Amfipole, město v Macedonii, kterým prošel Pavel se Silvánem, když se na druhé cestě ubíral z Filipp do Soluně (Sk Ap 17, 1). Amfipole leželo na silnici via Egna- siana, která protínala poloostrov balkánský od Dyrhorehia k Hellespontu. Své jméno dostala Amphipole od řeky Stry- monu, který město se tři stran obtká. Byla to athénská kolonie a ve válce pelo- ponéské stala se slavnou bitvou,

která pod jejími hradbami byla svedena. V době Pavlově byla svobodným a předním městem Macedonie. *Hc*

Ammonité, semitský národ, v Bibli nazývaný Ammon n. synové Ammonovi. Usadili se v Zajordánii mezi řekou Arnonem a Jabbokem, zapudivše odtud olbrí národ, jejich jazykem zvaný Zamzummim (Dt 2, 20; Sdc 11, 13). Západní část jejich říše obsadili potom Amorrhėjci a po nich isra- elské kmeny Ruben a Gad (Num 32, 34— 38; Dt 3, 16). Než A. nikdy nepřestali uplatňovati své nároky na toto území. Odtud jejich nepřátelství k Israelitům, ač podle Gen 19, 30 byli s nimi skrze Lota spříznění (prozrazuje to i řeč: jejich bůh zv. Milkom 3 Král 11, 5 je totéž jako hebr. melech). Nepřátelství se projevilo již na začátku doby Soudců (Sdc 3, 13..). Nejvíce od nich ovšem trpěl kmen Gad a Ruben (L 10, 7). V nejhorší době podařilo se Jef- tovi porazit je (11). Později je porazil Saul, když jejich král Nachaš ohrožoval israelské město Jabeš (1 Král 11). David ovšem, který platil za nepřítele Saulova, byl u Nachaše vítáný. Když však po jeho smrti poslové Davidovi byli jeho nástupcem pohanění, vznikla z toho válka, v níž David dobyl jejich hlavní město Rabba a jejich zajatce citelně potrestal (2 Král 10— 11). Také Josafat (2 Par 20, 1. .) a Joatam (27, 5) nad nimi zvítězil. O škodolibé radosti A. při zániku severní říše israel. zmiňuje se Sof 2, 8. Nedali se také dlouho pobízet Nabuchodonosorem, aby znepokojovali Jojakima, než by on sám přišel (4 Král 24, 2). Po návratu Židů ze zajetí bránili jim ve stavbě hradeb jerusalemských (Neh 2, 15; 4, 7). V době machabejské povraždili Židy, bydlící v jejich kraji (1 Mach 5, 1. .). Judas však porazil jejich vůdce Timothea a dobyl jejich měst (5). Později splynuli s Araby. Justin připomíná, že ještě v II. st. po Kr. žili četní A. Hlavní jejich bůh byl Milkom, jemuž Šalomoun postavil oltář v Jerusalemě (3 Král 11, 5; 4 Král 23, 13). Prorok Amos (1, 13— 15) zmiňuje se o jejich krutosti. *Šk Amon*, judský král, syn a nástupce Manas- sea. Po dvouletém panování byl zavražděn ve svém paláci. Lid byl však nad tím rozhořčen a pobil vrahy. Byl modloslužebníkem jako jeho otec (4 Král 21, 19—26; 2 Par 33, 21—25). *Šk*

Amorrhėjští, národ usedlý v Palestině před příchodem Izraelitů. O A., sídlících v Mambře a Sichemu, je zmínka již v Gn 14, 13; 48, 22. Tvořili převládající část horského obyvatelstva, jako ji zase v nížinách tvořili

Kanaanité s nimi spříznění (Gn 10, 15). Na mnoha místech (Gn 15, 16; Jos 24, 8. 15. 18; Sdc 6, 10; 1 Král 7, 14; 3 Král 21, 26; 4 Král 21, 11; Am 2, 9. 10) jsou per synekdochen pod nimi zahrnuti ostatní kmeny, sídlící na horách. Jižní hranice území jimi obývaného šla až po Štírový průsmyk na jihu Mrtvého moře a pak ke Kades Barnea (Sdc 1, 36). V Zajordání sahalo k řece Arnonu, dělicímu je od Moabitů (Nm 21, 13). Izraelité se s nimi ponejprv střetli po přechodu Arnonu, a porazivše jejich dva krále Sehona a Oga, obsadili jejich území od Arnonu po Jabbok (Nm 21, 21—31; Sdc 11, 21) a až k Hermonu (Jos 12, 1; 13, 11). Toto vítězství působilo drtivě na A. v Palestině (Jos 5, 1; 9, 10). Z těchto se potom zachránili lstí jen Gabaonité (Joe 9, 3. .), kdežto ostatní si Izraelité podrobili (10, 1—12). — Národ byl znám i králům mesopotámským, kteří již v 3. tisíc, př. Kr. nazývali Amurru kraj západě od Eufratu, do něhož je zahrnuta celá Syrie. Středozemní moře nazývali Velké moře kraje Amurru. Král Gudca objednával dřevo na své stavby z hor Amurru, t. j. z Amanu.

Amos. Byl pastýřem z Thékue (asi 8 km jižně od Betlema). Od stád byl povolán k prorockému úřadu bez zvláštní přípravy (7, 14). Jeho posláním bylo zvěstovat! úřadky Boží severnímu království. Svůj úkol vykonával v Bethelu za králů izraels. Osiáše a Jeroboama II. (kol 760—750). Napsal knihu proroctví, a to ve své vlasti, kam se musel vrátit pro nepřátelství kněze Amasia z Bételu (7, 10). Hlavním tématem jeho díla je soud Boží, který se blíží, a znovuzřízení davidské nadvlády. Dělí se na dvě části. Těm předchází úvod 1—2, 3, v němž se oznamují soudy Boží proti Damašku, Filištinským, Tyru, Edo- mu, Ammonu a Moabu. V I. části (2, 4— 6, 14) kárá hříchy kmenů izrael. výhrůž- nými slovy. II. část obsahuje pět symbolických vidění: kobylek všechno požírajících, ohně šířícího, olovnice, koše jablek, Pána stojícího na oltáři. Řeči hrozeb končí pohledy do lepší budoucnosti (9, 11—15), až bude obnovena sláva domu Davidova.

Amos napsal sám tuto knihu proroctví. Jeho ny potomků kněze Abjatara, jehož sem vy- kázal Šalomoun (Jer 1, 1; 32, 6—15; 3 Král 2, 26). Odtud pocházeli dva Davidovi junáci (2 Král 23, 27; 1 Par 12, 3). Dnes je připomíná mohamedánská vesnice Anata se 400 oby-., ležící 5 km severových. od Jerusálema.

Šk

Anděl. Nadzemské bytosti, bližší Bohu na

jazyk se vyznačuje jasností. Vyplnění jeho proroctví je uvedeno ve Skt ap 7, 42; 15, 16.

šv

Amulety. Ozdobné předměty, jež jsou nošeny i jako prostředek, chránící před vlivem démonů a zlých lidí a vůbec před kouzly. V Orientě (hlavně v Egyptě) bylo nošení amuletů velmi rozšířeno. Obvyčejně byl na nich zpodobněn nějaký bůžek s nápisem, obsahujícím zařikání nebo vzývání vyšší bytosti. V Bibli je o nich zmínka v Gen 35, 4, kde jsou to náušnice, jež Jakob zároveň s modlami zakopal u Bethelu. Vidí je někteří u Is 3, 20 mezi ozdobami žen, O Gedeonovi se čte, že ukořistil na Zebee a Salmana mnoho zlatých ozdob a závěsů (podoby měsíčků), jež se také pokládají za amulety (Sdc 8, 21. 25. 26). Šk **Ananiáš;** milostivý je Jahve: 1. Jeden ze tří druhů proroka Daniela v zajetí na dvoře krále babylonského (Dan 1, 6—19; 3, 88 cf 1 Mak 2, 59).

2. A. a Saúra, potrestání smrtí pro zatajení části peněz před apoštoly, Skt ap. 5, 1—11. Velikost jejich provinění byla v tom, že oklamali apoštoly. Dali ke společnému majetku církve jerusalemské jen část peněz z dobrovolně prodaného statku a při tom čekali na uznání, jako by podali všechny peníze. Tím se provinili proti Duchu sv., pod jehož bezprostředním vlivem apoštolově řídili církev i v charitativním spojení prvotní církve. Smrt nastala bud* zásahem Božím nebo z příčin přirozených (přílišný tlak krve n. silný otřes nervů) právě ve chvíli, kdy Petr je káral ze lži. Byl to odstrašující příklad pro jiné.

3. Učedník Páně v Damašku, jenž byl poslán k Šavloví po jeho obrácení, Skut. ap. 9, 10—19. S počátku byl překvapen výzvou Páně, ale šel ochotně k bývalému pronásledovateli církve. Na jeho cit a úctu k věřícím poukazuje i to, že je nazývá svátými v. 13 (název, který se tu ponejprv vyskytuje ve Skut.). Podle Martyr. Rom. byl jeden ze 72 učedníků Páně, šk **Anatoth,** Levitské město v území Benjamínově (Jos 21, 18; 1 Par 6, 60). Odtud pocházel Jeremiáš pravděpodobně z rodi

nebi než lidem na zemi, činné v dějinách Zjevení Božího, jimiž je oživen neviditelný svět, v hebrejštině se nazývají »melakim«, řecky »angelo«, latinský »angeli«, odtud pak »andělé«; slovo znamená posel, vyslanec. Řidčejí jsou nazýváni »synové Boží« n. »svatí« n. »duchové«.

1. Přirozenost andělů. Ve St. Zákoně je

přesvědčení, že andělé jsou vyšší bytosti než člověk. Na př. jako nadlidská bytost působil anděl, zjevivší se Danielovi (Dan 10, 5. Ostatně v Žalmu 8, 6 se praví výslovně: »Učinils ho rovným (člověka) bezmála andělu«. Jeví se jako duchové bytosti, které nemají vlastního těla, Hebre- ové nebyli školeni filosoficky a abstraktně a proto nepoužívají výrazů, které by přímo vyjadřovaly duchovou přirozenost andělů. Jen ojedinele v 3 Král 22, 21 se mluví o duchu, který se postavil před Hospodina, aby vykonal jeho nařízení. V knize Moudr., ovlivněné myšlením řeckým, jsou uvedeni andělé jako »duchové rozumní, čistí, nejjemnější« (7, 23), čímž je více naznačeno, že těla nemají. Také v Žid 1, 14 jsou nazváni andělé jen »služební ducho- vě«, Duchovost andělů vnuká i to, že najednou se zjevovali a bez stopy najednou mizeli (Sdc 6, 21; 13, 16). Dále to naznačují i slova Rafaelova k Tobiášům: »Zdá: lo se, že jsem s vámi jedl a pil; ale já požívám neviditelného pokrmu a nápoje, který nemůže býti od lidí viděn« (Tob 12, 19). Proti tomu se uváděl text z Gn 6, 2, kde se praví, že »synové Boží« obcovali s dcerami lidskými. Než synové Boží se tu nemyslí andělé, nýbrž potomci ctnostného Setha, Ježíš Kr. pak pravil Sadduceům: »Dítky tohoto světa žení se a vdávají; ti však, kteří budou uznáni za hodny věku onoho a vzkříšení z mrtvých, nebudou se ani ženit, ani vdávat« (Mt 23, 30). Lukáš k tomu ještě přidává: »vždyť ani zeměřtí nebudou moci, neboť budou rovni andělům « (20, 36), z čehož možno usuzovat na nesmrtelnost andělů. Ani ze zjevování andělů v lidském těle nelze soudit, že by andělé měli vlastní těla. Zjevovali se v lidské podobě k vůli lidem, aby u nich lépe vykonali svěřený úkol. Odvírali se v podobu svěřenému úkolu přiměřenou: jako pocestní (Gen 18, 1; 19, 1) nebo průvodce na cestě (Tob 3, 25), Jakub viděl, jak vystupují a sestupují po žebříku (28, 12), jindy zase jako mocní bojovníci (Jos 5, 13; 2 Mak 10, 29; 11, 6), jindy v bílém obleku, zářícím jako blesk (Dan 10, 5; Mt 28, 2; Jan 20, 12; Skt ap 1, 10; 10, 30), z nichž vyzařovala velebnost Boží (Lk 2, 9).

2. Poznání, moc a vznešenost andělů. Že andělé vynikají poznáním, všeobecně se uznávalo. Chápu se proto slova Joaba Davidovi: »Ty však, pane můj, králi, moudrý jsi, jako je moudrý anděl Páně, že rozumíš všemu na zemi« (2 Král 14, 20). Vědí o lidském konání na zemi, jak bylo zjeveno Tobiášovi, že

anděl věděl o jeho dobrých skutcích (Tob 12, 12), Z jejich jánotu ze stvoření: »Když pěly ve sboru za jitra hvězdy a Boží synové jásalí všichni« (Job 38, 7), třeba usuzovati, že jim celé dílo stvoření bylo ukázáno, Z tajemných úradků Božích však vědí jen to, co jim Bůh zjeví: »0 tom dni však (konci světa) a hodině neví nikdo, ani andělé nebeští, leč Otec sám« (Mt 24. 36). — O moci a síle andělů svědčí jejich název v Žalmu 102, 20; »Silní rekové, činící rozkazy Boží«. Andělu se připisuje porážka Asyřanů před Jerusalemem (4 Král 19, 35; Is 37, 36). Jejich moc nad prvky zemskými připomíná zachránění mládenců v ohnivě peci (Dan 3, 49). V téže knize (14, 35) vypravuje se, jak anděl přenesl bleskuryčel Habakuka z Palestiny do Babylonu. — Vznešenosti jim dodává, že jsou stále v blízkosti Boží. Proto jsou nazýváni »synové Boží« (Job 1, 6; Žl 28, 1), »svatí« a »shromáždění sva- tých« i (Job 5, 1; Žl 88, 6; Dan 8, 13; Zach 14, 5), »vyvolení« (1 Tim 5. 21). Svatost andělů je však omezená: »Přičítá-li (Bůh) pošetilos andělům svým« (Job 4, 8; 15. 15).

3. Sídlo, počet a řady andělů. Obydlí andělů je nebe (Gen 21, 17; Žl 77, 25; Mt 22, 30; Žid 12, 22). O tom se zmínil Ježíš Kr., když mluvil o pohoršení malíčkých: »Je- jich andělé v nebi stále patří na tvář Otce mého, jenž jest v nebesích« (Mt 18, 10). Odtud byli zlí andělé svrženi do pekel (2 Petr 2, 4; Juda 6. 11). — Počet andělů nelze udát. Je miliony těch, kteří Boha obklopují a jemu slouží (Dan 6, 10; Zjev 5, 11; 7, 11), »Tisíc tisíců sloužilo jemu a deset tisíc tisíců stálo před ním« i (7, 10); o přemnohá tisících andělů je zmínka i v Žid 12, 22; Zjev 5, 11, Vše to naznačuje, že andělů je nespočítatelné množství. — Že jsou mezi anděly rozdíly podle důstojností a jiných předností, lze usuzovat z mnoha míst: Josuovi se představil anděl jako »kníže vojska Hospodinova* (Jos 5, 14), Rafael je jeden ze sedmi stojících před trůnem Božím (Tob 12, 15), V Nov. Zákoně lze usuzovat o rádech mezi anděly na základě výrazů v listech Pavlových: ^andělé, knížata a mocnosti« (Řím 8, 38), »andělé, archandělé, knížata, mocnosti, síly, panstva* (Ef 1, 21; Kol 1, 16; 1 Petr 3, 22), Podobně je zmínka o knížetství a mocnosti* u padlých andělů (Kol 2, 15; Ef 6, 12).

4. Bůh a andělé. Počínajíc andělem, který byl postaven s mečen k ráji, aby zabránil návratu prarodičů do něho (Gn 3, 24), vždy jsou andělé nižší než Bůh a jemu podřízeni. Jsou počítáni

k tvorům (Ž1 148, 2; Dan 3, 57; Neh 9, 6; Kol 1, 16) a žádný z nich se Bohu nevyrovná: »Kdo v mračnech roven jest Hospodinu, kdo se podobá Pánu ze synů Božích? Bůh, který slaven jest ve shromáždění svátých, velký a hrozný je nade všechny kolem něho. Pane, Bože zástupů, kdo je ti podoben? Mocný jsi, Pane, a věrnosti plno kol tebe* i(Ž1 88, 7—9). Andělé jsou kolem trůnu Hospodinova, tvořící jeho vojsko (2 Par 18, 18). Jejich úkol je chváliti Boha; »Chvalte Hospodina všichni andělé jeho* (IŽ1 148, 2; Dan 3, 58) a plniti jeho rozkazy: »Chvalte Pána všichni andělé jeho, silní rekové, činící rozkazy jeho, poslušní jsouce hlasu jeho slova* (Ž1 102, 20). V celé Bibli není podkladu pro tvrzení, že by Izraelité někdy pokládali anděly za bohy, třeba jen podřadné, potom za polobohy a že teprve až při úplném vítězství víry monotheistické klesli na pouhé tvory. Bylo-li to v jiných náboženstvích, z toho neplyne, že tomu tak bylo i u Izraelitů, jejichž náboženství mělo výsadní postavení v dějinách, — Andělé jsou prostě bytosti Bohu podřízené, jejichž úkol je býti vykonavateli Božích plánů. Je to na př. patrné při soudech Božích: »Po- slal na ně žár svého rozhorlení, rozhorlení a hněv a soužení, výpravu andělů, nesoucích zhoubece* (Ž1 77, 49; cf Král 24, 16; 4 Král 19, 35; 2 Mak 3, 24; Zjev 8, 6; 15, 1 a j.).

5. Andělé v díle zjevení a spásy. Nejvznešenější poslání andělů záleželo v tom, že jim Bůh svěřil určité úkoly při zjevení a v díle spásy lidí. Ty se ovšem jinak jeví ve Starém a jinak v Novém Zákoně, a) Při zjevení ve St. Zák. Někdy oznamují prorokům slova Boží (3 Král 13, 18; 4 Král 1, 3), V popředí však stojí zjevení Boží na hoře Sinaji, které se událo s doprovodem andělů; »Hospodin přešel od Siónu, vzešel nám ze Seiru, zjasvil z pohoří Faran, a s ním tisícové svátých; v pravici jeho byl ohnivý zákon* (Dt 33, 2; Ž1 67, 18). Andělé byli služebníci a zprostředkovatelé Izraelitům daného zákona a smlouvy s Bohem. Tak smýšleli židé v době křesťanství, jak lze souditi ze slov mučedníka Štěpána: »To jest ten (totiž Mojžíš), který obcoval ve shromáždění na poušti s andělem, který k němu mluvil na hoře Sinaji* (Skt ap 7, 38). Učení té doby zvláště je patrné u apoštola Pavla. Zmiňuje se o tom na místech, kde dokazují, jak nová Úmluva vyniká nad starou. V Gal 3, 19 praví: »K čemu tedy zákon? Pro přestupy byl přidán, dokavad by nepřišlo potomstvo, jemuž zaslíbení bylo učiněno, byv

zřízen skrze anděly v ruce prostředníka,* Mojžíše. Podobně v Žid 2,2; »Jestliže slovo vyjádřené skrze anděly bylo pevné, takže každé přestoupení a neposlušen- ství vzalo náležitou odplatu, kterak my unikneme, zanedbáme-li spásy tak veliké, která byvši s počátku hlásána skrze Pána ..,« Andělům bylo jaksi svěřeno řízení staré Úmluvy, jak lze nepřímou vyvodit z textu: »Vždyť nikoli andělům poddal Bůh svět budoucí* (v 5), totiž dobu novozákonní, Bylo tehdy nutné poučít křesťany o přednosti Nov. Zákona nad Starým, aby se nedali zlákat učením některých nepravých křesťanů ze židovství, kteří se snažili úplně srovnati novozákonní zjevení se starým, Pavel však neohroženě tvrdil, že Mojžíšský zákon byl Kristem zrušen: »Zrušil na svém těle zákon předpisů v ustanoveních, aby v sobě samém vzdělal dva (totiž židy a pohany) v jednoho člověka nového* (Ef 2, 15). »Smazal úpis, záležející v ustanoveních, který proti nám svědčil.. . Odzbrojil knížetstva a mocnosti a postavil je zjevně na odív, oslaviv v kříži vítězství nad nimi* (Kol 2, 14), totiž zákon, který andělům (knížetstva, mocnosti) byl svěřen a který židé nezachovávali, Ježíš Kr. zbavil účinnosti a nad ním zvítězil na kříži, a tím zjednal odpuštění. Proto Pavel směl psal o povýšenosti Kristově nade všemi anděly; »Proto také ho Bůh povýšil a dal mu jméno, které jest nade všechno jméno, aby ve jménu Ježíšově pokleklo veškeré koleno nebešťanů, pozemšťanů i těch kteří jsou v podsvětí« (Fil 2, 9, 10). »On jest obraz Boha neviditelného, prvorozenec nade všechno tvorstvo, neboť v něm bylo stvořeno všechno na nebi i na zemi, viditelné i neviditelné; buďže jsou to trůnové, nebo panstva, nebo knížectva, nebo mocnosti, všechno je stvořeno skrze něho a pro něho* (Kol 1, 15, 16). »On jest hlavou všeho knížectva a vši moc- nosti« (2, 10). O této přednosti Krista Boha nad anděly je pojednáno v Žid. 1, 4..). b) V díle spásy. V něm jsou jen posly a služebníky Božími. Anděl Gabriel, »který stojí před tváří Boží«, zvěstoval Marii vtělení Vykupitele (Lk 1, 26..; týž zvěstoval narození Předchůdce Páně v 11. .). Při narození oznámili narození Spasitele pastýřům (2, 8..). Anděl, který vyvedl Josefa z pochybností, zjevil mu vražedné úmysly Herodovy a možnost návratu z Egypta (Mt 1, 20; 2, 13, 19). Kristovi posluhovali po postu na poušti {Mt 4, 11; Mk 1, 13) a přinesli mu posilu v agonii (Lk 22, 43). Andělé byli první poslové zmrtvýchvstalého Krista. Ukázali se v

tradiční podobě mladých mužů v běloskvoucím rouchu (Mt 28, 2.; Mk 16, 5; Lk 24, 4. 23; Jan 20, 12). V prvotní církvi jednají ve prospěch apoštolů a věřících. Anděl otevřel uvězněným apoštolům dveře od žaláře a vyvedl je z něho (Skt ap 5, 19). Přízeň andělů k apoštolům je patrná v líčení vysvobození Petra, uvězněného na rozkaz krále Heroda I (hl 12). Tam je dobře vidět, jak jednají z vyšší moci, která nemusí brát ohled na moc tohoto světa. Filipovi pomáhal anděl na apoštolských cestách (8, 26). Kornelia poučil, že ve věci své spásy se má obrátit na Petra (10, 3—7). Pavlovi zjevil anděl, že on a spolucestující vyvážnou z mořské bouře alespoň holými životy (27, 23). Na Heroda však, nepřítele církve, byl poslán anděl trestající {12 23}.

Již ve St. Zákoně objevují se andělé jako příznivci spravedlivých. Tobiášovi pravil Rafael: »Když ses s pláčem modlíval a pochovával mrtvé... já jsem přednášet modlitby tvé Hospodinu« (Tob 12, 12). Podobný zájem ukazuje anděl u Zch 1,12: »Tu anděl Hospodinův se ujal slova a řekl: Hospodine zástupů, dlouho-li nebudeš mít slitování s Jerusalemem a s městy judským, na které se hněváš nyní již sedmdesát let?« Ježíš Kr., který přišel spasit hříšníky, neopomněl poukázat na radost andělů nad hříšníkem, činícím pokání (Lk 15, 7. 10), O účasti andělů na spáse věřících praví se všeobecně v listě k Žid 1, 14: »Ne- jsou-liž oni všichni služební duchové, kteří jsou posíláni ke službě pro ty, kteří dědictvím obdrží spásu?«

Zvláště slavnou účast budou mít andělé při druhém příchodu Páně a při posledním soudu. »Syn člověka přijde ve slávě Otce svého s anděly svými a tehdy odplatí každému podle jeho skutků« (Mt 16, 27). »Když pak přijde Syn člověka ve své slávě a všichni andělé s ním, tu posadí se na slavný trůn« {25, 31}. V ten den Syn člověka »pošle anděly své s mohutným hlasem trouby i shromáždí vyvolené jeho ode čtyř větrů, od končin nebes až do končin země« (24, 31) a »Syn člověka pošle anděly své i seberou z království jeho všechna pohoršení i ty, kteří činí nepravost, a uvrhnou je do peci ohnivé« (13, 41).

6. Anděl strážný. Učení o strážných andělech společností a jednotlivců opírá se o následující texty; »Neboť andělům svým přikázal o tobě, aby tě ostříhali na všech cestách tvých« (Žl 90, 11). »Anděl, který mne vyrhl ze všeho zlého, zehnej těmto chlapcům* {Jakobova slova k

synům Josefovým Gen 48, 16). Možno to usuzovat ze slov Kristových o ^andělech maličkých, kteří patří na tvář Boží v nebi« (Mt 18, 10) a ze slov Pavlových; »Proto má žena mí ti znak moci na hlavě pro anděly* (1 Kor 11, 10), že se má žena způsobně chovat ve chrámu pro anděly doprovázející je. Ve Skt ap 12, 15 se mluví o »Petrově andělu*.

7. Padlí andělé, Ve St. Zákoně jsou jen náznaky o pádu andělů. Předpokládá se při pádu prarodičů, jež svedl padlý anděl v podobě hadí. Jasnější jsou slova Isaiášova: »V ten den navštíví Hospodin vojsko nebeské na výsosti i krále země ... Svázání budou do jednoho snopku, do jámy; tam budou zavřeni, žalářováni, po mnohých dnech budou navštíveni* (24, 21. 22),

V Nov, Zákoně se mluví jasně: »Neboť jest-li Bůh prohrěšivších se andělů neušetřil, nýbrž strhnuv je do pekla, vydal (k mučení) vazbám temnosti, aby byli chováni k soudu.« (2 Petr 2, 4). Na pád se poukazuje ve Zjev: »I nastal boj veliký v nebi. Michael a andělé bojovali s drakem. A bojoval drak i andělé jeho, ale nepřemohli, aniž se nenalezlo již místo jejich v nebi. I byl svržen drak ten veliký, had ten starý, jenž slově d'ábel a satan, jenž svádí celý okršek zemský; byl svržen na zem a andělé jeho byli svrženi s ním« (12, 7—9). Soudu nad nimi zúčastní se i spravedliví: »Nevíte, že budeme souditi anděly ?« (1 Kor 6, 3). Sk **Andronikos** — I. Ministr pro Syrii u krále Antiocha IV., který též spravoval celou říši, když Antiochus se odebral do Malé Asie potlačit vzpuru v Tarsu a Maltu. Úkladně zavraždil velekněze židovského, Oniáše III., získán plotichami Oniášova soka Menelaa a nedbaje útočištního práva v Dafne, kam se Oniáš před svým sokem uchýlil. Když se Antiochus navrátil z Thrácie, dal Andronika popravit na témž místě, na kterém on zavraždil Oniáše (2 Mak 4, 31—38).

2. Křesťan ze Židů v Římě, kterého apoštol Pavel, Řím 16, 7, pozdravuje jako svého příbuzného a spoluvězně. Příbuzným jej asi nazývá pro jeho židovskou příslušnost ke kmenu Benjamin, kterému přínáležel i apoštol Pavel. Jsou o něm zprávy, že byl křesťanem dříve než apoštol Pavel a nikterak neskrýval svou příslušnost ke křesťanství, takže byl spolu s apoštolem Pavlem ve vězení — ovšerp nevíme ani kde, ani kdy. ? *Sp*

Anna, z hebr. channa »milost, půvab«.

1. Manželka Efraimity Elqana a matka Samuelova. V 1 Král 1. je líčena jako trpělivá žena, která přes pohrdání pro svou neplodnost neupustila od důvěry v Boha, že fi dítko bude dáno. Svou vroucí modlitbou vyprosila si je a věnovala ie nak službě Boží. Její chvalozpěv díky v hl 2 je v mnohém podobný hymnu Magnificat. U ní se jeví předobrazné tahy Panny Marie.

2. Dcera Fanelova z pokolení Aser, která, ovdověvši po sedmiletém manželství, věnovala se službě v chrámě. »Neopouště- la chrám, ale dnem i nocí sloužila Bohu postem a modlitbami« Lk 2, 37. Ve v 36 je nazývána prorokyní ne nutně proto, že by předpovídala budoucnost, ale poněvadž zcela byla oddána službě Boží a svými radami a nadpřirozenými návody mohla prospívat jiným. Když dovršila

84. rok, bylo jí dopřáno spatřiti v chrámě Spasitele světa. Chválila za to Boha a zvěstovala o dítěti všem v Jerusalemě, očekávajícím Mesiáše. Vyznamenává se trpělivým a toužebným očekáváním Mesiáše. Je ideálem vdov.

3. Matka Panny Marie, známá jen z apokryfního evangelia Jakubova (z 2. st.). Její kult na Východě známý již v 6. st., rozšířil se potom na Západ. Sk

Annás? velekněz, sesazený říms. prokurátorem Valeriem Gratem kol r. 15. I potom si zachoval titul velekněz a velký vliv na události a záležitosti náboženské, hlavně za Kaifáše, jemuž byl tchánem, a za svých pěti synů, kteří zastávali úřad velekněze. Vliv si zajišťoval nesmírným bohatstvím. Není proto divné, že Jan ho nazývá veleknězem (18, 13. 24), ač ve skutečnosti velekněz byl Kaifáš. Lukáš v evang, 3, 2 a ve Skt ap 4, 6 s tímže titulem ho klade před Kaifáše. Sk

Antikrist — odpůrce Pomazaného Páně. Nejstarší zmínku o něm lze viděti v Protoevangelii (Gn 3, 15), kde naznačení konečného vítězství Mesiáše předpokládá také vrcholného jeho odpůrce. Prorok Ezechiel praví, že staří proroci již poukazovali na posledního a největšího odpůrce Boží říše (Ez 38, 17). Isaiáš mluví o Edo- mu, jako představiteli největšího nepřítele Boží říše (34, 5—7). Válečný boj pod jedním vůdcem přechází pak u proroků v duchovní boj o vládu Boží pravdy na zemi. V prorocství o konci světa (Mk 13, 22) mluví Ježíš Kristus o osobách, protivnicích říše mesiášské, tedy Protikristech. U apoštolů Pavla a Jana se objevuje osoba Antikrista, jako vůdce svůdců. Jest »Bezbožník«, který se objeví a jež Pán Ježíš potře duchem úst svých a slávou svého příchodu (2 Thes 2, 3—12). Apoštol Jan jej výslovně jmenuje »Antikrista, jenž popírá Otce i Syna« (1 Jan 2, 18. 22), Janovi popírání Krista je »duch Antikrista, o kterém jste slyšeli a jenž jest již na světě« (tamt. 4, 3), popírači Krista mluví z ducha Svůdce, Antikrista (2 Jan. 7). Katolický slovník Dictionaire de la Bible, Supl., vysvětluje Antikrista jako kolektiv, ne jako osobu. *Sp*

Antilibanon, dnešní (Džebel eš-Šerqi, je skupina horských pásem, táhnoucích se východně kotliny Beqá paralelně s Libanonem. Jižní část Antilibanonu sluje Hermon, (Viz heslo). Výraz Antilibanon nevyskytuje se v hebrejském textě. Septuaginta má název tento na několika místech tam, kde v

hebrejském textě stojí Libanon (Dt 1, 7; 3, 25; 11, 24; Jos 1, 4; 9, 1; Jdt 1, 7). V bibli odpovídá dnešnímu zeměpisnému názvu Antilibanon semitský název Sanir. (Viz heslo.) Zjev tento svědčí, že zeměpisné názvy nebyly ustálené. Ještě ve středověku užívá Vilém Týrský (z XII. stol.) pro obě pásma názvu Libanon. Burchardus de Monte Sión (z konce XIII. stol.) názvu zaměňuje, užívaje pro dnešní Džebel Libnán názvu Antilibanon, kdežto názvu Libanon pro část pohoří dnešního Antilibanonu mezi Banjas a Damaškem. *Kl* **Antiochie**. Jméno Antiochie má několik měst v Přední Asii, která byla založena syrskými králi z rodu Seleukovců. V Novém Zákoně jsou jmenovány dvě z těchto Antiochií, obě založené Seleukem I. Ni- katorem (312—280) a nazvané tak ke cti Seleukova otce Antiocha. 1. *Antiochie v Sýrii* byla založena okolo r. 300 Seleukem L na řece Orontu asi 6 hodin od jeho ústí. Orontes spojoval Antiochií s přístavním městem Seleucií. Příhodná poloha u moře a spojení karavan- ními cestami s Mesopotamií, Arábií a Palestinou učinily záhy z Antiochie jedno z nejdůležitějších a nejbohatších měst Přední Asie. V blízkosti města byl světoznámý sad Dafné, od něhož Antiochie bývala zvána Epidafné. Až do r. 64 př. K. byla Antiochie hlavním městem říše Seleukovců, kteří ji vyzdobili některými stavbami. Za vlády římské byla Antiochie hlavním městem provincie Syrie a sídlem císařského místodržitele, jemuž byl podřízen později také prokurátor Palestiny. Po Římě a Alexandrii byla co do velikosti a významu třetím největším městem v říši římské. Obyvatelstvo Antiochie bylo známo svou lehkomyšlností a nemravností, jejímž středem byly pohanské svatyně v sadu Dafné. Vedle Řeků a Sýrů byli tu od časů Seleukovců usazeni četní Židé, kteří tu dle Josefa Flavia (Žid. Válka VII, 3, 3) měli velkou synagogu. — V dějinách prvotní církve hrála Antiochie velkou úlohu. Po smrti sv. Štěpána přišli sem křesťanští hellenisté a založili tu první křesťanskou obec z obrácených pohanů (Skt ap 11, 19). Barnabáš, poslaný tam z Jerusalema, povolal sem z Tarsu svého přítele Pavla, aby mezi obrácenými pohany byl činným (Skt ap 11, 25). Antiochie se stala Pavlovi druhým domovem a odtud podnikal své apoštolské cesty a sem se z nich opět vracel. V Antiochii vyznavači Ježíšovi byli po prvé od pohanů nazváni christianoi — křesťané (Sk op 11, 26). Zde počal spor o zachovávání Zákona Mojžíšova, který byl

nejvyšší církevní autoritou zásadně rozhodnut na sněmu jerusalemském (Skt ap 15). Zde také došlo ke sporu, či lépe řečeno, k nedorozumění mezi apoštoly Pavlem a Petrem, který příliš povoloval nárokům judaistů (Gal 2, 11—16). V Antiochii byl později biskupem sv. Ignác, jehož listy svědčí o apoštolském nadšení, kterým byla církev antiochijská proniknuta, ke konci 3 st. vznikla tu excgetická škola, která si zjed nala o křesťanskou vědu nesmrtelné zásluhy. Na sněmu Nicejském proto byla Antiochie uvedena jako patriarchální sídlo hned po Římu a Alexandrii. — Dnešní městečko Antakija, stojící na zříceninách staré Antiochie, má sotva 28 tisíc obyvatel. —

2. *Antiochie Pisidská* ležela ve Frygii u hranice Pisidie, odkudž také měla své jméno. Císař Augustus založil v ní kolonii římských veteránů. Byla opěrným vojenským bodem proti okolním divokým horským kmenům. Také židé tu měli synagogu, v níž sv. Pavel kázal, když na své druhé cestě sem zavítal (Skt ap 13, 14; Tim 3, 11). Protože židé proti němu pobouřili obyvatelstvo, opustil Pavel s Barnabášem město a odešel do Ikonia. Na zpáteční cestě se tu však zastavil, aby křesťanské obci ustanovením presbyterů dal pevnou církevní organizaci. (Skt ap 14, 20, 21.) Zříceniny této Antiochie jsou blízko městečka Jalovač.

Hc **Antiochové** viz Seleucidové, Makkabejci. **Aod** (Ehud), syn Gery, osvoboditel jeriškého kraje od vlády Eglona, krále moabského (Sdc 3, 12—30). Pocházel z kmene Benjaminova (ve v 15 »syna Jeminiova« je zkrác. »Benjaminova«) a

vládl velmi dobře levicí jako mnozí z jeho kmene (srv. Sdc 20, 16)- I tato schopnost mu přispěla k tomu, že mohl nepozorovaně vytáhnouti dýku od svého pravého boku a zákeřně zabít Eglona, když s ním byl sám v jeho letním pokoji na střeše. Verši 18—19 možno rozuměti bud tak, že A. odevzdav králi poplatek, vrátil se se svými druhy, avšak v Galgale, místě kananejského a později částečně i izraelského kultu, se obrátil a vrátil se k Eglo- novi. Takto by se lépe rozumělo jeho slovom: »Mám k tobě tajné slovo, králi,« totiž božské zjevení, jehož se mu dostalo právě v Galgale. Nebo po úpravě textové by se Eglon sám právě vrátil z Galgaly, a A. by jej zabil brzy po odevzdání poplatku. Zmatku, který nastal u Moabitů, když se roznesla zpráva o zavraždění krále, použil A. ku napadení moabských posádek v Předjordáni. Tím zajistil onen kraj před Moabity na 80 let. *šk*

Apokryfa se nazývají židovské a křesťanské spisy náboženského obsahu, které pBes podobnost s knihami Písma sv. byly jako neinspirované církví vyloučeny z veřejné bohoslužby. Jejich spisovatelé jsou většinou neznámi a tam, kde jsou uvedeni, nejsou to jména skutečných spisovatelů, nýbrž biblických osob, pod jejichž jménem byly spisy rozšiřovány, aby si získaly důvěry věřících. Dělí se na a. St. a Nov. zákona. Starozákonních je asi 27. Obsahu jsou historického, nebo naučného, nebo prorockého. Některé požívaly velké úcty i u křesťanů, na př. 3 a 4 Edrá- šova, modlitba krále Manasse, Předmluva k Pláči Jeremiášovu, Předmluva k Si- rachovi, jež jsou i ve vydáních Vulgáty. Novozákonních je asi 32. Dělí se podle druhů knih novozákonních, totiž na evangelia, Skutky apoštolů, Listy apoštolské a Zjevení. Účel těchto spisů byl dvojitý: doplnit události z mládí Kristova a z činnosti apoštolů, o nichž kanonické spisy mlčí, a sloužití bludařům k rozšíření jejich bludů. Proto je pochopitelné, že Církev od počátku nad nimi bděla a pro nebezpečí víry mnohé z nich brala věřícím z rukou. Zprávy ze života Kristova, jež podávají, jsou většinou vymyšlené a jen uspokojovaly zvědavost. Některé jsou věrohodné a dovidáme se z nich, o čem nás evangelia nezpravují, na př. z Protoevan- gelia Jakubova se dovidáme, že rodiče Panny Marie se nazývali Joachim a Anna. Jejich studium je užitečné k lepšímu poznání biblického prostředí. *šk*

Apollo. Ve Skt ap (18, 24) je uveden jako Žid,

rodem z Alexandrie, vynikající výmluvností a znalostí Písma. Někteří vykladatelé míní, že byl žák Filona. V době, kdy přišel do Efesu — zde se totiž o něm děje první zmínka ve Skt ap. — náležel k učedníkům Jana Kř.; zdali sám poslouchal Jana, nebo byl od něho jiného poučen o činnosti Janově a Ježíše Kr., jehož Jan uznal za Mesiáše, je sporné. Když v Efesu v synagoze neohroženě hlásal cestu Páně, jak se ukázala v činnosti Janově, všimli si ho Priscilla a Akvila, vzali si ho k sobě a důkladně ho poučili o životě Kristově, jeho učení a vykoupení, o životě křesťanském. Odtud se odebral do Korintu, kde hlásal Krista a svým řečnickým uměním a znalostí Písma mnohé osnil (Skt ap 18, 20; 1 Kor 1, 12). Mnozí z Korint'anů se na něho příliš pozemsky dívali a zneužili jeho jména k utvoření jedné strany v obci. Pavel je za to v listě pokáral a uvedl jejich nadšení pro Apolla na pravou míru (3, 4. 6. 22). Z opatrnosti neposlal ho k nim z Efesu, kde s ním dlel při psaní tohoto listu (16, 12). Z listu Tit 3, 13 se soudí, že Apollo a Zeno donesli tento list Tito- vi na Krétu, kde se pravděpodobně jen krátce zdrželi. Odtud odcestovali na určené místo, které nám není známo. Podle staré tradice se stal biskupem v Korintě.

šk

Apollonié, město v Macedonii, přes které se sv. Pavel s družinou ubíral z Filipp do Soluně. (Sk ap 17, 1.) Ležela na půl cesty mezi Amfipolí a Soluní na slavné silnici Via Egnatiana. Tuto Apollonii třeba rozlišovat od četných jiných Apollonií, hlavně od Apollonie v Thracii.

Hc

Apoštolé. 1. *Jméno* pochází z řeckého »apostolos«, t. j. vyslaný. Toto slovo ve významu »vyslaný« se vyskytuje již ve St. zákoně Is 6, 8. Nejčastěji však v Nov. zákoně, a to u sv. Lukáše a Pavla.

2. *Povolání a volba apoštolů:* Byli vyvoleni z ostatních učedníků samým Kristem: »... vyvolil dvanáct z nich, jež nazval také apoštoly«, vyslance (Lk 6, 13). Byli vyvoleni a povoláni u jezera Genesa- retského (Mk 3, 7).

3. *Jména a počet apoštolů:* »Jména pak apoštolů jsou tato; První Šimon, jež slově Petr, a Ondřej, bratr jeho, Jakub Ze- bedeův, a Jan, bratr jeho, Filip a Bartoloměj, Tomáš a Matouš, celník, Jakub Alfeův a Tadeáš, Šimon horlivec a Jidáš Iškariotský« »Mat 10, 1—4; Mk 3, 16—19; Lk 6, 13—16). Později na místo zrádce Jidáše byl zvolen Matěj (Skt ap 1, 26).

K nim, jako apoštol národů, byl připočten sv. Pavel (srov. Skt ap 1—9; 12, 4—11; 26, 9—18; 1 Kor 9, 1). Prvních dvanáct apoštolů bylo proto tolik, aby soudili dvanáct kmenů israelských, k jejichž obrácení byli vysláni apoštolé (Mt 19, 28). {Apoštolát sv. Pavla viz u hesla: *Pavel*, apoštol.)

4. *Poslání apoštolů* bylo obracet národ israelský pro -nauku Kristovu, zakládat Církev Kristovu a být svědkem jeho vzkříšení, a tím též jeho božského poslání (Mt 10, 5—7; Mk 3, 14; Lk 8, 1). Po smrti Kristově a po jeho vzkříšení však bylo jejich poslání rozšířeno nejen na Izraele, nýbrž také na všechny národy: »Jdouce, učte všechny národy« (Mt 28, 19); »Bu- dete mi svědky v Jerusalemě ... a až do končin země« {Skt 1. 8}. Měli být svědky vzkříšení Kristova (Skt ap 1, 21. 22; 2, 32; 3, 15; 4, 33). Toto poslání však nevylučuje, nýbrž obsahuje též jiné úkoly apoštolů, t. j. učiti všemu, co Kristus hlásal (Mt 28, 19); kázati království Boží (Mt 10, 5—8; Mk 3< 14; Lk 8, 1), býti rybáři lidí (Mt 4, 19; Lk 5, 10).

5. *Moc apoštolů*. Poněvadž byli vyslanci Kristovými, měli autoritu jako Kristus {Lk 10, 16; Jan 19, 21}. Dal jim moc svazovati a rozsvazovati, t. j. odpouštěti a zadržovati hříchy (Mt 18, 18; Jan 20, 23), přinášet novozákonní oběť (Lk 22, 19). Byli naplněni Duchem sv. a mluvili rozličnými jazyky {Skt ap 2, 4}, takže jejich slova byla ne lidská, nýbrž Boží (1 Thes 2, 14). Měli dar uzdravování nemocných a vymítání zlých duchů (Mt 10, 8; Mk 6, 7), křísiti mrtvé (Skt ap 9, 40; 20, 9, 10) a vůbec činiti mnoho divů (Skt ap 2, 43).

6. *V životě svém* ap. opustili všechno a šli za Kristem (Mt 19, 27; Mk 10, 28; Lk 18, 28), pracovali a trpěli za Krista (Skt ap.)

7. *Jako odměna* jim bylo slíbeno, že budou s Kristem soudit dvanáct pokolení izrael. (Mt 19, 28). Šv

Aquila. U něho a jeho manželky Prisky našel Pavel při prvním pobytu v Korin- tě přístřeší a obživu, živil se totiž jako on stanařstvím. Oba přišli do Korintu z Říma, odkudž dekretem císaře Klaudia byli všichni Židé vykážáni (Skt ap 18, 2). Z Korintu se oba plavili s Pavlem do Syrie {v 18}. Při třetí Pavlově cestě se s nimi setkáváme v Efesu (1 Kor 16, 19), kde měli dům. Zde snad »v boji se šelma- mi« (15, 32) nebo při vzbouření vyvolaném Demetriem {Skt ap 19} »jako spolupracovníci Pavlovi nasadili pro jeho živor své hrdlo« (Řím 16, 4). Z této zmínky o nich v listě k Římanům plyne, že se kol r. 57. vrátili do Říma, kde měli také

dům. Oba byli velmi horliví křesťané (uvedli Apolla do církve Skt ap 18, 24), Pavlovi pomáhali v apoštolátě a ochotně propůjčovali své domy křesťanským shromážděním. Za pronásledování Neronova opustili Řím a přesídlili do Efesu {2 Tim 4, 19}. Zde a v Řím 16, 4 je na prvním místě jmenována Priska snad, že se ukázala zvláště horlivou. Šk

Arabie. Poloostrov arabský — dnešní to Arabie — nekryje se rozsahem s územím, nazývaným Arábií v bibli. V ní rozumíme Arábií toliko severní část dnešního poloostrova arabského; název sevšák rozšiřuje i na kraje mezi Zajordáfiiskem a Eufратem na kraj, sahající na sever až po Damašek. Jsou to kraje z větší části pouště a odtud jejich název Aaraba, t. j. poušť. Obyvatelé těchto krajů nazývají se Arabové, t. j. obyvatelé pouště. V označení však neběží o pojem jednotnosti kmenové nebo státu. Výraz Arabie, Arabové prochází v historii vývojem. Bible mluví o původu, předních kmenů, jež zahrnujeme dnes jménem starých Arabů, t. j. Arabů před Islámem totiž obyvatel poloostrova Arábie, z něhož jako poslední stěhovací vlna se A. rozšířili s Islámem do celého předního Orientu. — Od nejstarších dob byl živý styk mezi Izraelity a národy, jež podle dnešního pojetí zařazujeme k Arabům. Styky byly v prvé řadě obchodní. Palestinou procházely karavany kmenů arabských různými jmény označovaných, udržujících obchodní styky mezi Arábií dnešní a Egyptem na jihu a Syrii a Meso- petamií na severu. K nim patří Ismaelští Madianité, kteří odvedli Josefa do Egypta (Gn 37, 25). Pozoruhodné jsou

styky Mojžíšovy na poloostrově Sinajském j Jethrem-Raguelem, knězem kmene Madian, který mu dává dceru Seforu za manželku (Ex 2, 15; 3, 1; viz Jethro), Madianité rozdílní od předchozích, usedlí v Zai-jordánsku žili v nepřátelském poměru k Izraelitům. Již v době Mojžíšově byli poraženi od Izraelitů (Nm 25, 6; 18—31). V době Soudců podléhali Izraelité na čas Madianitům, až byli od jejich jha vysvobozeni Gedeonem (viz Gedeon). *Kl Arad*, královské město kanaanské (Nm 21, 1; 33, 40; Jos 12, 14) v Negebu. Na jih od něho se usídlili Kenité (Sdc 1, 16). Je zmíněno i ve výpočtu měst dobytých Šešonkem. Je to dnešní Telí Arad 30 km na jih od Hebronu. V době křesťanské bylo biskupským sídlem, podřízeným Petře. *Šk*

Aramejci. Jméno tohoto semitského národa je odvozeno od páteho syna Semo-va, jenž je pokládán za praotce národů Syrie čili Aram (Gn 10, 22, 23; 1 Par 1, 17). Vulgata překládá výraz Aram slovem Syria, Syrus (vyjímajíc Nm 23, 7). V klínopisech jsou zvaní Aramu. A., náležející ke skupině severozápadních Semitů (viz Semité), objevují se v historii v druhé polovině 2. tisíc, př. Kr. Z původní vlasti na poloostrově Arabském zaplavují počínajíc 14. st. (tak zv. třetí stěhování Semitů) země západně od Eufratu, kde střetají se s říšemi babylonskou a asyrskou. Jsou jednak usedlíky, jednak kočovníky. Je příznačné pro Aramejce, že nilídy nevytvořili jedolitého národa a jednoho státu, třebaže jejich řeč byla v době perské zatlačila do pozadí všechny ostatní semitské řeči a byla všeobecnou obcovací řečí mezi Semity od Iránské vysočiny až po moře Středozezemí. Hlavní střediska politického života jejich států krátkého trvání jsou: Bit-Adini, Aram-Damašek, Soba, Aram-Naharaim, Aram-Beth-Rehob, Aram-Maacha. V nápisech klínopisných máme o A. zmínky v dopisech z Telí el-Amarna (15. a 14. st.) a v nápisech z doby Tegalthfalasara L (kolem r. 1200 př. Kr.). Král tento podmanil si aramejské Achlamů, Později si vydobyli svobodu a zmocnili se města Bit-Adini, které jim však v 10. st. opět odňal Salmanasar III. Využívající slabosti říše asyrské, pronikají do Asyrie a usazují se až k pohoří Zagrošskému. Merodach-Baladamo-vi, králi babylonskému, pomáhají proti Sargonovi II. v dobývání Bi-Jakimu v r. 722. O něco později si je Sennacherib podmanil (je zván dobyvatelem Chaldeje a Aramejců). A. jsou sousedy říše

Izraelitů na půdě Palestiny a jsou s nimi v čilém styku hlavně v době královské s Damaškem. Řeč aramejská (viz Semité) ujala se však mezi Židy až v době po zajetí. V zajetí byli ve styku s A., usazenými v dolní Mesopotamii. Zde si Židé osvojili jejich řeč se čtvercovým písmem. Dříve prostý lid aramejštině nerozuměl (2 Král 18, 26; Is 36, 11). V aramejštině jsou napsány části knihy Danielovy (2, 4b—7, 47), Esdrášovy (4, 7—6, 18 a 7, 12—26) a v Jeremiášově 10, 11. Po zajetí upadala biblická hebrejšтина víc a více u prostého lidu v zapomenutí, takže bylo nutno překládati mu Písmo sv. do aramejštiny. Tyto volné překlady slují Targumy. Aramejšтина zůstala obcovací řečí Semitů v Palestině jak Židů, tak křesťanů jako dialekt až do invaze Arabů v 7. st. po Kr.

Kl

Ararat. Původně znamenalo krajinu snad východoarmenský kraj Aratria s údolím, jímž protéká řeka Aroxes. Táhne se až k úpatí pohoří Taurus. Do tohoto kraje se utekli synové Senacheribovi, když otec zavraždil i (4 Král 19, 37; Is 37, 38). U Jer 51, 27 je vedle Minni a Aškenaz volán ke zboření Babylonu. V assyrských nápisech je Armenie zvána Urartu, jehož králové v 8 st. př. Kr. ohrožovali assyrskou říši, až teprve Tiglatpileasarovi III. (735) a Sargonovi II (714) podařilo se zlomit jejich moc. Ve zprávě o potopě se praví podle textu hebr. a řec., že archa Noemova se zastavila na hoře Ararat, kdežto Vlg má »na horách armenských« (Gen 8, 4). Která z hor by to měla být, o tom je více mínění. *Šk*

Arbela, město, o němž je zmínka v 1 Mak 9, 2, je dnešní Irbid u Genezaru. jezera západně od Tiberias nad W. el-Hamam se zbytky staré synagogy. *šk*

Areopag jest skalnatý pahorek v Athénách ležící severně od agory a západně od Akropole. Bylo to místo, kde se od pradávna konaly hrdelní soudy. Jeho jméno značí »Aresův pahorek« pochází od staré pověsti, dle níž byl zde Ares - římský Mars — souzen. V době sv. Pavla bylo tu sídlo vrchního athénského soudního dvoru. (Sk Ap 17, 19). Sv. Pavel byl zaveden do Areopagu ne snad z **té příčiny**, aby byl souzen t. j. aby soudní dvůr se vyslovil, zda snad jeho učení není zhoubné státu či veřejné mravnosti (Ramsay), Pravděpodobnějším je, že posluchači zavedli Pavla na Areopag jedině z té příčiny, aby v tiché sloupové síni soudní budovy vyložil jim

v klidu své učení, což na rušné agoře nebylo možno. — Dnes ze starého Areopagu uchovalo se jedině šestnáct schodů vedoucích na vrch pahorku.

Aretas viz Nabateové.

Archa, Nejposvátnější předmět v bohoslužbě starozákonní, jakési palladium národa izraelského.

1. Ustanovení: Podle Ex 24, 12 Mojžíš sám vystoupil na horu Sinaji, kde se usídlila Boží velebnost, jevící se pak všemu lidu. Mojžíšovi, dlícímu na hoře ve mraku dával Hospodin různá nařízení, týkající se i bohoslužby. Je pak patrná souvislost mezi dlením Hospodina na hoře v blízkosti vyvoleného národa a mezi Ex 25, 8: »Ať mně zbudují svatyni a budu přebývat mezi vámi.« Archa, jejíž popis je podán v následujících verších 10. .., měla židům zvlášť připomínati, že Bůh je stále se svým národem. V arše sice byly chovány desky přikázání, ale to bylo věc dosti podřadná, hlavní byla přítomnost Boží, připoutaná takřka k hmotnému bytí archy.

2. Tvar: Dle Ex 25, 10—22 byla to skříňka z akaciového dřeva, dlouhá 2 a ^ lokte (aspoň 1.25 m), 1 a V? lokte široká (0.75 m) a taktéž vysoká. Vně i uvnitř byla obložena čistým zlatem, horní pak okraj byl ovinut věncem Ze zlata. Na čtyřech rozích archy byly připevněny zlaté kroužky, jimiž byly prostrčeny tyče, aby mohla být nošena. Zlaté víko archy zvané kapporeth n. slitovnice neslo postavy dvou cherubů (pravděpodobně s lidskou podobou) s rozpjatými křídly, která obchvatem nad středem slitovnice se sbíhala. Tito cherubové připomínali přítomnost neviditelného Boha. Odtud o andělech se říkalo, že jsou podnožím Božím (Žalm 98, 5). Do archy byly uzavřeny desky zákona.

3. Dějiny: Na poušti byla archa vůdcem. Kdykoliv měli Izraelité táhnouti dále, byla archa za zpěvu zvednuta (Nm 10, 35) a nesena pak v čele voje, V příštím tábořišti byla se zpěvem (Nm 19, 36) umístěna tam, kde měl být střed tábora. První přešla Jordán (Jos 3, 1—4, 18). Při obléhání Jericha byla slavnostně nošena kolem městských hradeb (6, 6—16). Po dobytí země byla v Silo (18, 1; Sdc 20, 18). Za velekněze Heliho nesli ji Izraelité do boje proti Filišťanům, ale tito se jí zmocnili (1 Král 4, 3—11). Poněvadž se však stala pohromou pro jejich města (5, 2 ..), na voze ji dopravili do Betsamesu (6, 1. .) a odtud do Kariat Jearimu, kdež zůstala v domě Abinadabově (7,

1), až teprve David ji převezl s velkou slávou do nového stánku v Jerusalemě (2 Král 6, 1; 1 Par 13, 3—13; 15—16, 3). Šalomoun, vystavěv chrám, vykázal jí v něm nejposvátnější místo (3 Král 8, 1; 2 Par 5, 4). Potom zmizela beze stopy při zkáze Jerusalema r. 586. Podle 2 Mach 2, 4—8 měl ji Jeremiáš skrýti v jeskyni na hoře Nebo. U Assyřanů, ale hlavně u Egyptanů >(t. zv. naos) nachází se něco podobného. U těchto překvauje i jakási podobnost cíle a obřadů. Podobnost ovšem není na vlas. Především třeba poznamenat! rozdíl v pojmu božstva a jeho bydení na zemi.

Sk

Archelaus. Syn Heroda Vel., podle jehož závěti se měl státi jeho nástupcem na trůně. Císař Augustus však ho uznal jen ethnarchou nad Judskem, Samárií a Idu-mejskem, Lid však ve své řeči nečinil rozdílu mezi králem a ethnarchou. Lidově o něm praví Matouš: «Uslyšev (Josef), že nad Judskem kraluje Archelaus místo otce svého Heroda, bál se tam odejiti» (2, 22). Bázeň Josefova byla úplně odůvodněná, neboť Archelaus byl známý krutostí. Nenávist proti domu Herodovců, kterou lid někdy projevil, Archelaus krutě potrestal. Hned na začátku své vlády potlačil vzbuření proti sobě. Za své devítileté vlády sesadil dva velekněze, Joazara a Eleazara. Ž jeho stavitelských prací zasluhuje zmínky nákladné přebudování královského Jericha. V desátém roce vlády r. 6. po Kr. podali na něho Židé a Samaritáni u císaře obžalobu pro krutovládu. Augustus, přesvědčiv se, že se neřídil jeho radami, aby totiž s poddanými mírně nakládal, zbavil ho moci a poslal do Gallie do vyhnanství, kde zemřel. *Sk*

Aroer. Před příchodem Izraelitů město

A., »které je na břehu potoka Amonu« (Dt 2, 36), tvořilo jižní hranici království Sebonahesebonského (3, 12; Jos 12, 2) a později jižní hranici údělu Rubenova (13, 16), O cestě tudy vedoucí je zmínka v 2 Král 24, 5; Jer 48, 19. Dnes se zaň pokládá Ch. Arair se zbytky staré pevnosti, Čnici do údolí Armonu na pravé straně.

šk

Asa, třetí král judský po rozdělení říše. O něm jedná 3 Král 15, 10—13; 2 Par 14, 2—5, Dvacetiletý nastoupil na trůn a panoval 41 roků (913—873).

1. Náboženská reforma; Očistil zemi od modloslužby, již do ní zavedli jeho předchůdci. Zbavil vlivu Maachu, svou babičku, která ctěla Astartu (3 Král 15, 12—15). Dle 2 Par 15, 8—16 obnovil oltář před stánkem a smlouvu s Jahvem. K obnově pozval i věřící ze severní říše, chtěje opět učiniti Jerusalemským střediskem kultu.

2. Politické události. Za něho bylo přerušeno pokojné soužití se severní říší, jejíž král Baasa vtrhl do Judska a zmocnil se Rámy, severně od Jerusalema. Asa, neodvažuje se čelit mu se svým vojskem, uzavřel proti němu smlouvu s Benhadadem syrským. Byl to první případ (ostatně odsouzený prorokem Hananím), kdy král judský se spojil s cizí mocí proti severní říši. Benh. vtrhl do severní říše, čímž donutil Baasu k ústupu. Po těchto zkušenostech opevnil Asa Gabau a Martu a zorganizoval vojsko,

3. Par 14, 9—15 vypravuje o vpádu etio-pana Zary do Judska. Asa ho porazil u Maresy, jihozápadně od Jerusalema. Tento Zara není Osorkon I, syn Šošenska. Nejspíše běží o výpravu z Nubie, která se chtěla usadit v Palestině, nebo o Araby ze severozápadu. Arabie (2 Par 21, 16).

Ke konci života se roznemohl na nohy a vzal si za spoluvladaře svého syna Josafata. Byl velmi slavnostně pohřben v Jerusalemě v hrobě, který si dal sám vytesati (2 Par 16, 12, 13).

šk

Aser »šfastný, blažící«, osmý syn Jakobův a druhý Zelfy (Gn 30, 121- Jeho potomstvo podává Gn 46, 17, 1 Par 7, 30—40. Požehnání jemu dané Jakobem (Gn 49, 20) vyplnilo se na kmeni, jehož je praotcem.

Kmen A. Při východu z Egypta měl 41.500 bojovníků (Nm 1, 40, 41), při druhém sčítání vzrostl o 13.900 (26, 47). Za úděl dostal pobřežní území od Karmelu k Fénicii (Jos 19, 24—31), kraj to velmi úrodný a vhodný pro

obchod. V době Soudců za bojů Baraqových klidně si hověl ve svých přístavech (Sdc 5, 17, 18), pomáhal však Gedeonovi. Z tohoto kmene pocházela prorokyně Anna, která poznala Spasitele, když byl obětován v chrámě (Lk 2, 36—38).

Asideové, Při vnikání hellenismu do Palestiny samovolně vznikala odpor u Židů, kteří houževnatě lpěli na národní tradici náboženské, V národě se utvořil tábor lidí, kteří se bránili prozatím alespoň pasivně cizímu vlivu a duchem zůstali věrní Zákonu. Pro svou zbožnost byli nazváni »Chasidhim«, t. j. zbožní. Netvořili politickou stranu, ani náboženský bratrství. Možno je viděti v těch, kteří opouštěli města a odcházeli na venkov a do pouští, aby tam nebyli 'vystaveni cizímu vlivu (1 Mach 1, 40; 2, 29, 30). Když však se postavil v čelo vzbuřenců proti pohanům kněz Matatías se svými syny, přidali se k nim i Asideové (2, 42). Stáli věrně při Machabejských až do doby, kdy Jan Hyrkán si osvojil i velekněžskou moc. Z nich povstali Fariseové.

šk

Asiongaber (Eziongeber). Přístavní město idumejské v zálivu Akabském, severně od Elathu. Zde tábořili Židé na cestě do Palestiny (Nm 33, 35; Dt 2, 8). S Idumeou připadlo Davidovi. Šalomoun zde měl loďstvo pro cestu do Ofiru (3 Král 9, 26); Josafatovo loďstvo zde ztroskotalo (22, 49).

šk

Askalon, přístavní město při Středozemním moři, severně od Gázy. Egyptanům od pradávna známé a jim podrobené. Opět si je podrobil Ramses II r. 1280. Dle Jos 13, 3 byl městem jednoho z pěti království řílišťinských. Kmen Juda si je dobyl (Sdc 1, 18), později je však pozbyl (1 Král 6, 17). S A. je spojen jeden z bohatýrských činů Samsonových (Sdc 14, 19). Naň se vztahují mnohé z prorockých hrozeb (Am 1, 8; Sof 2, 4; Zach 9, 5; Jer 25, 20; 47, 5.). Podrobil si jej Sargon a Sennacherib r. 703. Po Alexandru Vel. objevuje se jako vzkvétající hellenistické město s kultem Derkoto n. Atergatis, bohyně to s rybím tělem. K Machabejským se dobře zachoval (1 Mak 10, 86; 11, 60). Herodes Vel., za něhož poživalo město jakési autonomie, vyzdobil je nádhernými stavbami. šk

Asor (Hasor), kanaanské město v severní Palestině. V tom území mělo značný politický vliv, jak se poznává v Jos 11, 10 při jeho dobytí Izraelty: »Asor ve starých dobách mezi všemi těmi říšemi vévodil. « O něm je zmínka i v egyptských textech z 15. st. a v listech el-

Amarna ze 14. st. Za dob soudců se opět osamostatnilo a ovládlo část území Neftalího, jemuž bylo přiděleno (Jos 19, 36). Než Ba-rak, poraziv Sisaru, vůdce jeho vojska, opět je získal Izraelitům (Sdc 4). Šalomoun je opevnil pro jeho důležitou strategickou polohu na severních hranicích říše (3 Král 9, 15). R. 734 se ho zmocnil Tiglahpilešar III. a obyvatelstvo odvedl z části do zajetí (4 Král 15, 29). V době Machabejské Jonatas na rovině u něho porazil vojsko Demetriovo (1 Mach 11, 67—73). Zjistit dnes přesnou jeho polohu je nesnadné. Za ně se pokládalo el-Churebe, západně od jezera Semechoni-tis, v novější době však se hledá v Telí Waggas blíže přechodu dcer Jakobových.

Sk

Astaroth. Sídlo basanského krále Oga (Jos 9, 10; 13, 12. 31). Je totožné s Astaroth-Karnaim, u něhož Chodorlahomer porazil Rafaimské (Gn 14, 5). O něm je zmínka i v záznamech el-Amarnských. Klade se 14 km severně od Dera. Sk **Astrologie.** Zkoumání budoucnosti z polohy hvězd velmi kvetlo v Babylonii. Izraelité ji nikdy nepěstovali. Zmínka o ní je u Isaiáše v ironických slovech proti Babylonu: »Jsi již unavena množstvím porad svých; ať tedy vystoupí a vysvobodí tě měřiči nebes, kteří ve hvězdách pátrají a měsíce čítají, aby z nich oznámili, co má pojit tobě« (47, 13). Před ní varuje Jeremiáš Izraelity, jdoucí do zajetí (Jer 10, 2). Sk

Astronomie viz Hvězdy.

Asyl. Aby se zabránilo prolévání nevinné krve, bylo v Nm 35, 9—34 stanoveno, že, až se Izraelité usadí v Palestině, má šest z levitských měst sloužit za útočiště pro ty, kteří neúmyslně někoho zabili a tak nebyli trestáni podle lex tallionis. Pro Zajordání určil ona místa ještě Mojžíš (Dt 4, 43). Pro Předjordání určil je Josue (Jos 20, 7). Ochrany asyly požíval i zápalný oltář ve chrámě (3 Král, 1, 50; 2, 28). Pro skutečné vrahy právo asyly neplatilo (Ex 21, 14). U toho, kdo užil tohoto práva, bylo soudně zkoumáno, zdali se dopustil skutečně neúmyslné vraždy (Nm 35, 12), při čemž byl zkoumán jeho dřívější vztah k zabitému (Dt 4, 42; Jos 20, 4.). Osvobozený základní nauky evangelia. Ale s nevelkým úspěchem. Hrdí filosofové neměli smyslu pro nauku kříže. Když Pavel viděl, že tu není vhodného pole pro evangelizační práci, opustil brzo Athény a odešel do Ko-rintu. Jeho řeč na Areopagu (17, 22—31) ukazuje nám názorně, jakou metodou Pavel hleděl získati pohany pro

mohl bydleti v onom městě a teprve při nastoupení nového velekněze mohl se navrátit do svého domova (Nm 35, 25). Sk

Asyrie viz Babylonie.

Athalia, dcera Achaba a Jezabely, manželka judského krále Joram. Když byl zabit její syn Ochoziáš od Jehu, sama se prohlásila za královnu (842—836). Bezohledně pak dala vyvraždit královský rod svého manžela. Jediný Joas ušel jejím meči. Byla ctitelkou tyrského Baala, jemuž postavila v Jerusalemě chrám. Sedmého roku její vlády kněz Jojada prohlásil za krále Joase. A. byla pak zabita a její chrám Baalův zbořen. (4 Král 8, 18. 26; 11. 1. 2 Par 22, 2.; 23, 1.) Sk **Athény.** Ve Starém Zákoně děje se zmínka o Athénách pouze 2 Mak 9, 15, kde Antion IV. Epifanes v těžké nemoci slibuje, že dá Židům stejná práva, jako Athéňanům, aby tak napravil spáchaná bezpráví. V Novém Zákoně skutky Ap. vypravují 17, 15—34 o pobytu sv. Pavla v Athénách.

Vrcholu moci a slávy dosáhly Athény za válek perských. Athény nejen vévodily Řecku politicky, ale strhly na sebe také primát v umění a literatuře. Úpadek Athén počíná dobou, kdy se Řecko dostalo pod vládu římskou. Římané za doby císařské hleděli podporami a výsadami zadržeti úpadek stále se stupňující. Athény podobně jako Sparta patřily mezi civitates foederatae t. j. měly autonomii a byly prosty říšských daní. Vedle nádherných uměleckých památek vyznačovaly se Athény tím, že byly v 1. století stále středem věd a filosofie, kam přicházeli studující z celé říše, a hlavně z Říma. Svou pověst jako první universitní město uhájily proti Alexandrii, Massilii a Tarsu Athény ještě v přístích stoletích.

Sv. Pavel přišel do Athén z Macedonie na druhé cestě asi r. 51. Zatím co Timotheus a Silvanus zůstali v Macedonii, Pavel sám pokoušel se v Athénách kázat na agoře filosofům stoické a epikurejské školy. Na jejich přání uchýlil se z hlučné agory do klidné místnosti soudního dvora Areopagu, aby jim zde vyložil

evangelium. Z těch, kteří uvěřili, jmenují se výslovně (Sk Ap 17, 34) Dionysius Areopagita a žena jménem Damaris. Pod jménem Dionysia Areopagity vznikla v 5. století obsáhlá apokryfní literatura, v níž myšlenky křesťanství jsou smíšený s filosofií novoplatonskou. Hc

Attalie bylo přístavní město v Pamfilii na jižním pobřeží Malé Asie. Zde sv. Pavel a Barnabáš, vracející se z první apoštolské cesty vstoupili na loď, aby se plavili do Antiochie. Město leží tam, kde řeka Katarrhaktos ústí do moře. — Bylo založeno králem Attalem II. z Pergama († 138 př. Kr.). Dnešní jméno její jest Adalia. **HC Augustus**, římský císař, vlastně Cajus Julius Caesar Octavianus. Vládl nejprve s Antoniem, potom sám od r. 31. př. Kr. do 14. po Kr. Ve své světové říši choval se k podrobeným národům velmi moudře, nechávaje jim jejich národní ráz, hlavně ve věcech náboženských, jak se to ukázalo i ohledně Židů. Herodes Vel. snažil se vždy uchovati si jeho přízeň a dosáhl toho i tehdy, kdy jiným by se zdála navždy ztracena (viz Herodové). Za jeho doby, jak praví Lk 2, 1 u příležitosti sčítání lidu, narodil se Ježíš Kr. (viz Quirinius). Staří křesťanští apologeté neopomíjejí připomínati shodu mezi povstáním světové říše římské za Augusta a narozením Zakladatele světového náboženství.

Azariáš, zvaný i Osiáš, král judský (769—737?), syn a nástupce Amasiáše. O něm se jedná v 4 Král 14, 21. 22; 15, 1—7; 2 Par 26. V 16 letech byl lidem ustanoven králem, 1) Jako málokterý z králů postaral se o bezpečnost a blahobyt své říše. Jsa milovník zemědělství staral se hlavně o jeho povznesení. Dával sám příklad hloubením cisteren pro

četná svá stáda, také pěstěním vinic na Karmelu. Obchod povznesl tím, že opět dobyl přístavu Elat u Rudého moře (4 Král. 14, 22), Podrobil si Maoni- ty a Araby z Gurbaal, kteří zneklidňovali obchodní cestu k onomu přístavu.

Z jeho válek je zmínka o přemožení Filišťanů a dobytí jejich měst (2 Par 26, 6. 7). Jeho válečnická sláva byla daleko známá. K této slávě mu přispělo také to, že měl vojsko dobře organisované. Přičítá se mu dokonce zřízení různých nástrojů na metání kamenů a šípů, které umístil v částečně obnovených věžích jerusalemských hradeb,

2) Byl zbožným králem. {4 Král. 15, 3.) Než ku konci svého života osobil si kněžskou funkci ve chrámě, za což byl stížen malomocenstvím. Přibral si proto za spoluvládcce svého syna Joathama (4 Král 15, 5; 2 Par 26, 16—21). Za jeho života působil prorok Amos a začal Isaiáš. (1, 1.)

Šk

Azeka. V Jos 10, 11 se praví, že nepřátelé za krupobití kamenů utíkali před Josuem od Bethoronu až po A. Je jižně od Aja- lonu — blízko Socho; dnes Telí Zacherija. V 1 Král 17, 1 se praví, že Filišťané se položili táborem mezi Socho a A. Město opevnil Roboam (2 Par 11, 9), oblehl Nabuchodonosor (Jer 34, 7). Po vyhnanství je Židé opět osadili (Neh 11, 30). Šk

Baal. Tohoto slova, znám. »pán«, užívali Semifané původně o bozích i o lidech. O bozích se užívalo tohoto všeobecného názvu, aby se zatajilo vlasní jméno boha. Potom teprve přešlo ve vlastní jméno boha Baal. Jednotlivá města, domy, krajiny a kmeny měly svého B. U Assyřanů se nazýval Bel.

B. byl bůh vzrůstu přírody. Poněvadž na východě je tento vzrůst úplně závislý na dešti a vůbec na povětrí, stal se bohem nebe. Jeho posvátné zvíře byl silný býk pro podobnost řevu se hřměním. U Egyptanů platil i za boha války. Ušlechtilejší byl Baal-Berith, t. j. B. smlouvy (Sdc 8, 33; 9, 4). Byl-li zobrazován v podobě lidské, do rukou mu byly dány blesky nebo sekera. Uctíván byl způsobem hrubým a smyslným, lidskými oběti, pohlavními výstřednostmi a pod. Kult byl prováděn pod zelenými stromy a hlavně na výšinách, viz Baamoth. Za manželku mu byla přidělena Baalath.

Izraelité se setkali s jeho uctíváním u Kanaanitů, u nichž bylo velmi rozšířeno, jak ukazují i mnohá města, po něm nazvaná (Jos 11, 17; 1 Par 4, 33 a j.). Izraelité často propadali jeho uctívání na výšinách, takže se to stalo příslovečným. Jindy se zase prohřešovali tím, že způsob uctívání Baala přenášeli na Jahvě. Uctívání B. kvetlo již v době Soudců (Sdc 6, 25; 8, 33). V severní říši je zavedla a velmi podporovala Jezabela, proti čemuž houževnatě bojoval prorok Eliáš. Odstranil je král Jehu (4 Král 10, 18—28). Do judské říše je zavlekla Athalie, odstranil je Jošiáš (23, 4.). Vyskytoval se i později za Jeremiáše (Jer 7, 8; 11, 13) a Sofoniáše (Sof 1, 4).

Baal-Meon. Město za Mrtvým mořem, přidělené Rubenovi (Nm 32, 38; 1 Par 5, 8). Později padlo do moci Moabitů (stéla Mesy 1, 9). Pro jeho zaujatost proti Židům Jeremiáš předpověděl jeho zkázu (Jer 48, 23).

Je to dnešní Main jižně od Madaby. *šk*
Baasa, třetí král izraels. (910—887), zakladatel II. dynastie. Na trůn se dostal vraždou svého předchůdce Nadaba (3 Král 15, 27—28). Za sídlo si zvolil Tirzu (doposud nezjištěnou). Ve válce proti Asovi, králi judskému, podařilo se mu dobýt až Rámy (15 km severně od Jerusalema), kterou hned opevňoval. Když však Benhadad L, damašský, na popud Asův

vtrhl do jeho území, pozbyl dobyté území judské a sám musel Syrii odstoupit kraj Neftali a některá města na severu své říše (3 Král 15, 16—21; 2 Par 16, 1—5). V náboženství pokračoval ve schismatickém kultu Jerobama, ač jeho rod vyhubil. Prorok Jehu předpověděl vyhubení jeho rodu (3 Král 16, 1—6).

šk

Babylonie a Asyrie. 1. Země a obyvatelstvo. Babylonii a Asyrii zveme poríčí Eufratu a Tigridu, jež nazvali RekovézMe-sopotamii, t. j. Mezirřícím. Jižní území slulo Babylonii, a to jižní jeho část, obývaná Sumery, slula sumersky Kengi, akkadsky Sumer (= v bibli Sennaar, heb. Su'ark severní Babylonie s obyvatelstvem akkadským slula sumersky Uri, akkadsky Akkad. Asyrie sluje akkadsky Aššur. Název označuje též město a asyrské božstvo. U proroků z doby novobabylonské říše, v níž vládla dynastie Chaldeců, sluje celá Babylonie, někdy i s Asyrií, zemí Chaldeců. Jer 50, 1; Ez 11, 24; 12, 13; 16, 29; 23, 15 a n. Hab 1, 6; Dan 5, 30; 9, 1. Tyto země jsou kolébkou staré kultury a nejstaršími politickými velmocemi v Přední Asii. — Nejstaršími známými obyvateli jsou Sumerové (též Sumerové), národ původu nesemitského s řečí agglutinující, vynálezci klínového písma a zakladatelé charakteristické kultury sumersko-babylonsko-asyrské. Nelze dnes ještě s jistotou tvrditi, zda jsou obyvateli autochtoními nebo přistěhovalci. Je rovněž nesnadno určit ethnologicky jejich původ. Bydlili hlavně v jižní Babylonii, kde vybudovali významná města po stránce náboženské, kulturní a politické. Jsou to zejména: Eridu s chrámem E-abzu k počtu boha Enki (= Ea); Ur, s kuletem božstva měsíce Nannar (= Sin) v chrámě E-gišširgal, pravlast rodiny patriarchy Abrahama (Gn 11, 28, 31, viz heslo Ur); Larsa s kuletem boha slunce Babbar (= Šamaš) v chrámě E-babbar; Uruk, město zmiňované bibli pod názvem Erech (Gn 10, 10), s kuletem boha nebes Anu v chrámě E-anna, později s kuletem bohyně Išтары; Lagáš s kuletem boha Ningirsu v chrámě E-ninnu; Surupak, město postižené potopou podle babylonské tradice o potopě a vlast Utnapišti-ma, hrdiny potopy; Nippur s kuletem boha Enlil v chrámě E-kur; Isin s kuletem boha války Ninurta v chrámě E-

galmach. — Jíž však ve IV. tisíciletí př. Kr. nalézáme hlavně v severní Babylonii obyvatelstvo semitského původu, jež přistěhovalo se tam v předhistorických dobách z pravlasti Semitů. Zveme je oproti Sumerům Akkady. Vlny stěhování semitského obyvatelstva zasahují též později Babylonii s Asyrií. Je to zejména vlna Amorrhajců koncem III. tisíciletí, jež dá Babylonii I. babylonskou dynastii. V neffiznější pak Mesopotamii až k zálivu Perskému sídlili Semité Kašdu, též Kaldu, v bibli Kasdim, t. j. Chaldeové, kteří pronikali znenáhla do území Babylonie a nejposlednějším údobí její historie zmocnili se nad ní nadvlády dynastií novobabylonskou. Semitští Akkadové přijali od Sumerů písmo a z velké části i kulturu, kterou assimilují kultuře semitské, Sami však od konce třetího tisíciletí nabývají politické převahy nad Sumery, které si časem zcela assimilují. I sumerštinu vytlačí akkadština. Významná města v území akkadském byla: Babylon, bab. Bábilu, t. j. bára boží, počínajíc první babylonskou dynastií hlavní město Babylonie, středisko kultu boha Marduka v chrámě E-sagil; Akkad s kultem bohyně Anūnit v chrámě E-ulmaš; Sippar s kultem boha slunce Šamaše v chrámě E-babbar; Upi-Akšak, pozdější řecké město Opis, pak Seleucia, Ktesi-phon; Kutū, též Kuta s kultem boha podsvětí Nergala. (Obyvatelé jeho kolonisovali po pádu Samaře Samařsko. Srov. 4 Král 17, 24, 30.) Borsippa s kultem boha Nabu v chrámě E-zida a j. Asyrie byla od úsvitu historie v druhé polovině III. tisíciletí obsazena semitským obyvatelstvem, avšak i tam jeví se v nálezech z nejstarší doby jakési vlivy kultury sumerské. Hlavní střediska Asyrie byla; Aššur, nejstarší hlavní město s kultem národního boha Aššura; Arba-ilu, pozdější řecké město Arbela; Kalach, jež bylo po nějakou dobu sídelním městem královským; Ninua (= Ninive), pozdější hlavní město, jehož rozkvet spadá hlavně do doby Senache-riba a jeho nástupců; Dūr-Šarrukín (= Chorsabad), sídelní město Sargona II., jež však upadlo brzy po jeho smrti. — 2. *Přehled historie.* Nejstarší historii z uvedených zemí má Babylonie. Historické době předcházela doba mytická. Tradice o ní zachoval nám babylonský dějepisec řecký písaří Berossos z III stol. př. Kr. Podle Berossa vládlo v Babylonii před potopou deset králů 120 sarů, t. j. 432.000 roků. Též králové babylonští po potopě vládli podle babylonské tradice velmi dlouhou dobu. Srov. dlouhý věk Setovců Gn 5. Tradice babylonská

zachovala jména některých králů, několika dynastií, pocházejících z různých měst jako Kiš, Uruk, Ur, Awan, Hamazi, Mari, Akšak a počet roků jejich vlády. Historii zemí Babylonie a Asyrie možno rozdělili na tato období: a) V první periodě historie Babylonie vládnu králové, pocházející z různých měst. Doba tato počíná úsvitem babylonské historie v druhé polovině IV. tisíciletí a končí nastoupením t. zv. I. babylonské čili amorrhajské dynastie na trůn v Babylóně kolem r. 2225 (podle jiného systému chronologie 2105, po případě 2049 př. Kr.). b) Dalším obdobím je doba nadvlády Babylonu (aspoň nad územím vlastní Babylonie) v letech od 2225? až do polovice VIII stol. př. Kr. c) Souběžně s historií Babylonie rozvíjí se historie Asyrie, známá od konce III. tisíciletí, a to někdy závisle na Babylonii, někdy v antagonismu s Babylonii. V době od polovice VIII stol. př. Kr. až do r. 625. krátce před zánikem říše asyrské pádem Ninive je dobou nadvlády asyrských panovníků nad Babylonii, d) Posledním obdobím historie babylonské je doba nadvlády chaldejské dynastie čili doba t. zv. říše novobabylonské od r. 625 až 539 př. Kr.

a) V nejstarším období historie Babylonie vystřídaly se po předhistorické době tyto dynastie: IV. dyn. z města Kiš (z konce IV. tisíciletí), III dyn. z města Uruk (počátku III. tisíciletí), z Agade (= Ak* kad), IV. dyn. z Uruku, dyn. z Gutium (vlády v první polovině III. tisíciletí), V. dyn. z Uruku, III dyn. z Ur, dyn. z města Isin a Larsa (vlády v druhé polovině III tisíciletí). Dynastie tyto až na dynastii z Agade a Gutium byly původu sumerského a doba jejich nadvlády vykazuje nejedno období rozkvětu kultury sumerské, jež projevuje se hlavně stavbou chrámů domácím božstvům. (Viz svrchu.) Významné kulturní středisko je město Lagaš, jež rozvíjelo se utěšeně pod nadvládou kněžských knížat zv. patesi, z nichž zvláště vyniká Gudea (kolem r. 2600 př. Kr.), z jehož období odkryly vykopávky cenné doklady tehdejší kultury. Jiným velkým kulturním střediskem je město Ur. (Viz heslo.) Jako válečníci a rozšiřovatelé říše jsou známi Sargon L, zakladatel dynastie z Agade, (kolem r. 2845 př. Kr.) a Narám-Sin z téže dynastie (kolem r. 2750 př. Kr.). Sargon pronikl na západ až k moři Středozevnímu. Četným jiným panovníkům bylo bojovati se sousedními národy, kteří ohrožovali říši. Kolem roku 2625 se podařilo cizím hordám ze

severního území Gutium vrtnouti do Babylonie a zmocniti se nadvlády v době asi od 2625 až 2500 př. Kr. V některých dobách několik měst se svými panovníky v čele zápasilo o nadvládu. Zvláště na sklonku této první historické periody střetnou se jako soupeři města Isin, Larsa a Babylon.

b) Ke konci III tisíciletí dochází v Babylóně vlády dynastie 11 králů původu amorrhejského (2225—4926, podle jiného systému 2057—1758), z níž pochází 11 králů, mezi nimiž šestý je Chamurapi, vlastní budovatel babylonské nezávislosti. (Viz heslo Chamurapi.) Tato první dynastie babylonská vládne až do vpádu Chetitů do Babylonie koncem XX. stol. př. Kr. (Podle jiných byl vpád Chetitů až v XVIII. stol.) Chetitě však nezaložili na půdě Babylonie říše. Babylonie potom byla ovládána II. dynastií »z Přímoří« (do r. 1760?), po ní dynastií Kassitů (Kosseů), pocházející z národa sídlícího na východ od Babylonie v Elamsku. (1760—1185.) Králové tito, cizího původu, se však brzy zcela assimulovali babylonské kultuře. Nepřivedli však říše k někdejšímu mocenskému postavení. Králové Kadašman- Ellil I. (kolem r. 1410 př. Kr.) a Burnabur- rias II. (kolem r. 1370), jsou v písemném styku s egyptskými faraóny Amenofisem III. a Amenofisem IV., jak nasvědčují jejich dopisy nalezené v Tel el- Amarně v Horním Egyptě, Politických otázek se však v nich nedotýkají. Ke konci nadvlády této dynastie vyvstává Babylonii na severu mocný soupeř v A.syrii, která se z doby slabých panovníků babylonských vymaňovala z jejich područí a někdy se zmocnila i na čas vlády nad Babylonii. Z východu pak vrtnou Elamité s králem Šutruk- Nachunte do Babylonie za krále Zababa- šum-iddin asi r. 1188 a odnášejí bohatou kořist do Sus.. (Viz heslo Chamurapi.) Po svržení dynastie Kassitů upadá moc babylonských králů přes některá krátká období jako vládu Nabukadnezara I. (1152 —1124), jež zdá se býti utěšenější. Na trůně babylonském se vystřídají IV. až VIII. dynastie. Za krále Nabū- mukin-apala (996—960), zakladatele VIII. dynastie, nové nebezpečí vyvstává Babylonii v Ara- mejcích, kteří zaplavují Syrii a činí nájezdy i na Babylonii. Vzrůstá asyrské moci v IX. století stěží odolává Babylonie. Společně nebezpečí činí jí z bývalých nepřátel Elamců a Aramejců spojence. Vnitřní rozmlísky za Marduk- zakir- šuma (851—828) dávají podnět asyrskému králi Salmanasa- ru III., aby se

vměšoval do záležitostí Babylonie. Ani dočasný pokles asyrské moci počátkem VIII. století neposílí Babylonie- Mocný král asyrský Tiglat- Pileser III spojil r. 729 př. Kr. v personální unii s Asyrii. Babylonie zůstává nato až do r. 625 spojena s Asyrii.

c) Asyrie, dříve vasalský stát Babylonie, vymaňuje se za vlády dynastie Kassitů z područí Babylona, jehož území si dokonce i načas podmaňují jako Tukulti- Ninur- ta I. (kolem r. 1250), Tiglat- Pileser I. (1115—1093), Salmanasar III (859—823), Asyrští králové vynikali ve větší míře než babylonští bojovností. Na západ šíří své panství až k Středozezemnímu moři již Tig- letpileser I. Velmi často dochází tudíž ke střetnutí Asyrské velmoci s menšími západními národy Aramejci, Feničany a Izraelity. Salmanasar III poráží v bitvě u Qarqaru r. 854 damašského krále Ben- hadata II. a jeho spojence Achaba, krále izraelského. Též král izraelský Jehu byl mu zavázán poplatkem. Rovněž Adad- nirari III. (805—782) zvítězil nad zemí »Omriho«, jak nazývají klínopisné texty Samařsko. O těchto událostech nepodává však bible zpráv. Velký bojovník a zakladatel velmocenské asyrské říše Tiglatpi- leser III. (745—727) dobývá velké Části Syrie, na Menahema, krále izraelského, uvaluje poplatek r. 738. V biblické zprávě o tom sluje Ful, jak jmenován byl v Babylonii. 4 Král 15, 19. R. 734 dovolával se jeho pomoci judský král Achaz proti damašskému králi Rasinovi a jeho spojenci izraelskému králi Pekachovi (4 Král 16; 2 Par 28; Is 7). Jeho nástupce Salmanasar (727—722) podmaní si Samařsko a obléhá hlavní město Samař. Nástupce jeho Sargon II. (722—705) dobude Samař (4 Král 17, 4—6). Do historie biblické zasahují též i jeho nástupci Sennacherib (704—686), Asarhadon (681—669) a Assurbanipal (668—626). Doba jejich vlády je pro Asy- rii dobou největšího rozpětí moci navenek, V poddané Babylonii možno však sledovati snahy osvobozenské. V čele jejich je po smrti Salmanasarově Merodach Baladan, chaldejský kníže z Bít- Jakinu, Udrží se jako osamostatnělý vládce Babylonu do r. 710, Za Sennacheriba ději se nové osvobozevací pokusy, které však skončí r. 689 úplným rozbořením Babylonu Sennacheribem. Nástupce Sennache- ribův Asarhadon dá znovu vybudovali Babylon. Po jeho smrti vládl v Babylóně jeho syn Šamaš- šum- ukin (668—648) podrízený však svému bratru Assurbanipalovi. Vzbouřiv se proti němu,

zahynul v plamenech svého paláce r. 648. Assurbanipal udržel do své smrti Babylonii pod svým žezlem, Assurbanipal si podmaňuje dokonce Egypt na výpravě r. 670. Po jeho smrti r. 626 osamostatňuje se Babylonie pod bývalým asyrským vojevůdcem Mabo-polasarem, který ve spolku s médským králem Kyaxarem dobytím Ninive r. 612 učiní konec samostatnosti Asyrie.

d) Nabopolasarem (625—604), zakladatelem t. zv. chaldejské dynastie, zahajuje se poslední období babylonské historie. Nejslavnějším panovníkem této novobabylonské říše je syn a nástupce Nabopolasarův Nabuchodonosor II. (604—561). Ještě za života svého otce porazil u Karkemiše r. 605 faraóna Necho a pronikl až k egyptské hranici. (Srov. Jer. 46, 2) Podnikl trojí výpravu do Palestiny (r. 605, 598, 588) a vyvrátil říši judsíkou dobytím Jerusalema r. 587, Zmocnil se po dlouhém obléhání Tyru a na jihu bojoval proti faraónům Apries a Amasis. Domácí klínopisné prameny pomlčují však o jeho zevnější politice a vychvalují jej zato jako velikého stavitele. Nástupci Nabuchodonosorovi Evil-Merodach (561—559), Neriglissar (559—556), Labaši-Marduk (556) Nabo-nid (555—539, jenž vládne spolu se synem Baltasarem, jsou panovníky slabými. R. 539 upadá Babylon po krátkém obléhání v moc krále perského Cyra, Babylonie nikdy poté již nenabude samostatnosti. (Podrobnější údaje viz pod jmény jednotlivých králů babylonských, asyrských, judských, izraelských a jiných historických a geografických hesel.)

3. Náboženství, Babyloňané byli polytheisté. Polytheismus jejich je značně zbarven pantheisticky. Mythy jako Enuma eliš podávají thegonii předních babylonských božstev spolu s kosmogonií. Nečiní v ní přesného rozdílu mezi podstatou božstva a světla. Bohům připisují tělo skládající se z hmoty, a připouštějí u bohů možnost smrti, jíž způsobiti může bůh jinému bohu méně mocnému, jak nasvědčují theomachie v babylonské mythologii. Předními božstvy panteonu babylonského, o jejichž původu mluví Enuma eliš, jsou Anu, bůh nebes, Enlil (= Bel), bůh ovzduší a Ea (= Enki), bůh vodstva. K nim druží se Ša-maš, bůh slunce, Sin, bůh měsíce, Ištar, bohyně jitřenky, Thamuz, božstvo vegetace. Tato přírodní božstva splývají u Babyloňanů velmi často s příslušným živlem. Je pravda, že některá božstva panteonu babylonského nejsou spjata s přírodními živly.

Jsou to v první řadě národní bůh Babyloňanů Marduk a Asyřanů Aššur. Nicméně ani pojetí těchto božstev nevyniká nad pojetí božstev přírodních. Mythologie zná jejich genealogii a představy o nich jsou charakterisovány nejrhubšími anthropomorfiismy, I když vlivem politické nadvlády Babylonu národní bůh babylonský je pokládán za nejvyššího boha a je mu přičítána moc jiných bohů, zjev tento není krokem k monotheismu. Kult Mardu - kův nezatlačí z Babylonu nikdy kultu jiných bohů. Babyloňan zůstává povždy polytheistou, jehož pantheon čítá tisíce nejrůznějších bohů vyšších a nižších čili dé

monů. Jeho náboženská spekulace nedovede se povznést z prostředí mytologického k čistému rozumovému přemýšlení po způsobu filosofie řecké. Spekuluje o mytech a v mytech. Mythologie nelze u Babyloňanů odloučit ani od náboženské spekulace, ani od náboženství lidového. — Babyloňan je však pevně přesvědčen o existenci mravního zákona. Věří, že božstvo bdí nad jeho zachováváním a jeho přestupky přísně trestá v pozemském životě. U Babyloňanů existuje víra v posmrtný život duše v říši posmrtné. Představy o ní jsou však svrchované ponuré. Není v ní rozdíl mezi těmi, kdož žili ctnostně a těmi, kdož žili hříšně. Jen ten, kdož padl železem, leží na loži a pije čistou vodu a kdož padl v boji, je prostřed svých příbuzných, otce, matky, kteří podpírají jeho hlavu, a u ženy, jež je nad ním skloněna. Neklidem je však stíhán duch toho, kdo nemá nikoho, kdo by o něj pečoval. Živí se odpadky pokrmů pohozenými na ulici. O názorech na život posmrtný poučují nás hlavně báseň o sestupu Išтары do podsvětí a epos o Gilgameši, — V náboženských představách Babyloňanů, od nichž neliší se valně představy Asyřanů, splynuly semitské prvky se sumerskými. Dosud však není snadno jich od sebe rozlišiti. Je příznačné pro náboženské představy babylonské, že nejeví nějakého zvláštního vývoje, nějakého zdokonalení za dobu tří tisíciletí, pro niž máme dostatečný poklad náboženské literatury babylonské. Naopak v pozdějších právě dobách nalézáme náboženské představy ve spojitosti s magií, víře v moc kouzla, jež je v oboru náboženství zjevem úpadkovým.

4. Kultura Babyloňanů vyvíjela se všestranně. Písmo, jež je původem obrázkové, přijali od Sumerů. Původní obrysy obrázků byly však pozměněny v klíny buď široké nebo podlouhlé v poloze vodorovné, svislé nebo nakloněné. Psalo se na hlíněných tabulkách. Klínopisy jsou písmem ideograficko-slabičným. Jednotlivé skupiny klínů používány jsou na označení několika slov a rovněž několika slabik. Takových klínových skupin je několik tisíc, takže četba klínopisů je značně nesnadná. Literatura klínopisná seznamuje nás se všemi odvětvími kultury, jichž byli Babyloňané hlavně a též Asyřané horlivými pěstiteli. Zachovaly se v ní četné texty náboženské jako modlitby, hymny na počest bohů, texty obřadní. Většího rozsahu jsou mytické eposy Enuma eliš, pojednávající o stvoření, epos o Gilgameši, národním to reku babylonském,

jehož druhou část možno charakterisovati jako Gilgamešovu pout za nesmrtností, mythus o Eta-novi, o Adapovi, o sestupu Išтары do podsvětí, o sestupu Nergala do podsvětí atd. Pro historii důležité jsou anály jako Kronika babylonská a četné jiné, podávající zprávy o válečných výpravách králů. Hojně texty poučují nás o babylonském právu jako zákoník Chammurapiho (srov. Chammurapi), četné smlouvy svědčí o jeho aplikaci. Četné jiné texty poučují nás o rozvoji astronomie, astrologie, matematiky, geografie a medicíny u Babyloňanů. Písma a jazyka jejich používáno bylo v druhé polovici II, tisíciletí př. Kr. v mezinárodní korespondenci, jak nasvědčují dopisy, nalezené r. 1887 v Telí el-Amarně v Horním Egyptě, Velké literární bohatství bylo nalezeno v knihovně krále Assurbanipala v Ninive. — Nemenší vospělou kulturu projevíli ve stavitelství a sochařství, jak nasvědčují novodobě vykopávky, **Kt**

Bahurim. Vesnice za Olivetskou horou nedaleko staré cesty z Jerusalema do Jericha, pravděpodobně dnešní Ras et-Tmim. Zde zlořečil Semcj Davidovi při jeho útěku před Abšalomcem (2 Král 16, 5). Tam se skryli do cisterny Davidovi vyzvědači (17, 18). *Šk*

Balaam. Syn Beroa z Mesopotamie, ze země ammonske {Dt 23, 4; Nm 23, 7). Byl známý svou zvláštní mocí zaklínači. Pro tuto jeho moc pozval si ho Balak, král moabský, aby proklel Izraelity, ohrožující jeho království (Nm 22, 2 ..), Balaam však zamítl, odvolávaje se na zákaz Boha, jehož jménem zamýšlel Izraelity proklít. Vypravil se teprve s druhým poselstvím, pohnut slibem větší odměny (tak podle úpravy textu 22; 18—21. cf u Hejčla). Jak se tvrdí v 2 Petr 2; 14, 15 »miloval odměnu nepravostik«. Cestou však postavil se mu anděl Boží a pohrozil mu, aby mluvil jen, co mu přikáže. Balak ho slavnostně uvítal a pak ze třech míst ukazoval voje izraelské, aby je po oběti proklel. Než Balaam místo zlořečení třikrát svolával ve vidu na Izraelity Boží požehnání (hl, 23—24, cf. Jos 24; 9, Neh 13; 2). Třetí z nich obsahuje (v. 17.) proroctví o Mesiáši, jeho původu z Izraele, slávy a moci. *Šk* **Banaja** »Jahve buduje«, jeden z hrdinů Davidových, syn Jojady z Kapseulu, (na hranicích judsko - edomských). Nejspíše kníže Jojada z rodu Aronova, který se přidal k Davidovi za jeho kralování v Hebroně (1 Par 12, 18). B. se stal velitelem Ke-reťanů a Peleťanů (2 Král 8, 18), zcela oddaných Davidovi. Při sporu o trůn přidal se šťastně k

Šalomounovi (3 Král 1), u něhož se těšil podobné důvěře jako u Davida. Jemu svěřil Šal. zabití Adoniáše, Joaba a Semejáše a po Joabovi ho ustanovil velitelem vojska (2, 25—46). V 2 Král 23, 20—23, 1 Par 11, 22—24) je zmínka o jeho hrdinských skutcích; Zabil lvy moabské a Egyptěana, siláka, jeho vlastním kopím. Šk

Barabbas »syn Abby«, známý z Kristova procesu. Pilát dal lidu na vybranou žádat osvobození Krista nebo B. (Mt 27, 7. 21). Lid, přemluvený kněžími a staršími, dal přednost B., vězněnému »pro pobouření a vraždu« (Lk 23, 19; cf. Mk 15, 7; u Mt 27, 16 »význačný vězeň«, u Jana 18, 40 »lu- pič«), Sv. Petr připomíná lidu v řeči tuto volbu: »Zapřeli jste muže svátého a spravedlivého a vyprosili jste si milost pro lupiče {Skt ap 3, 14}. Šk

Barachiáš. Jeho syn Zachariáš podle slov Kristových byl zabit mezi chrámem a oltářem (Mt 23, 35). Pokládá se za pravděpodobné, že B. je velekněz Jojada, jehož syn byl zabit v nádvoří chrámovém z nařízení krále Joasa (2 Par 24, 21). Někteří kritikové však nepokládají za nemožné, že slova »syn Barachiášův« v ev. Mt, jsou později přidána. Šk

Barak, »blesk«, syn Abinoema z kmene Neftali. jeho domov je Kadeš-Neftali (Sdc 4, 6). V době Soudců, kdy kraje severní Palestiny trpěly pod nadvládou Jabína, krále Asoru, Debora {viz heslo} nadchla B, k odboji. Přislíbil jen s podmínkou, že Debora půjde s ním. Na její radu shromáždil vojsko na hoře Tábor, napadl Sisarovy okosené vozy a uvedl je ve zmatek. Hnal se pak za ujištěním Sisarou, avšak nezabil ho on, nýbrž žena Jáhel (4, 22). B. se také počítá k soudcům-osvoboditelům Israele, ačkoliv vůle a duch Boží na něho přešel prostřednictvím Debory. Šk

Barbaři, Řecké slovo barbaros původně znamenalo koktavý, vydávající nesrozumitelné zvuky, později mluvící cizí, Řekům nesrozumitelnou řečí, tedy Neřeky a teprve potom národy nekulturní. Ve významu »mluvící cizí, nesrozumitelnou řečí« užívá se toho slova o Egyptěanech v Žl 113, L Podobně i obyvatelé ostrova Malty jsou tak nazýváni ve Skt ap 28, 2. 4 pro svou domácí (punskou) řeč, nesrozumitelnou ztroskotálým. V témže smyslu užívá slova Pavel v 1 Kor 14, 11, když mluví o glosso- lalii: »Nebudete-li znáti smysl zvuku, bude tomu, kdo jím mluví, barbar.« V listě k Řím., chtěje vyjádřiti závazek svého apoštolátu ke všem národům (1, 5), zahrnuje je

slovy: Řekové a Barbaři, t. j. všechny neizraelské národy jsou si evangeliem postaveny na roven. Šlova b. užívá i v Kol. 3, 11: »Kde není Řek a Žid {rozdělení lidstva podle národů}, obřízka a předkožka (podle dějinného postupu spásy), Barbar, Skytá (snad národy severní a jižní)«; všechny chce přivést k jednotě v Kristu, šk **Barjesu**, »syn Ježíšův«, kouzelník židovského původu u místodržitele Sergia Pavla v Pafu na Cypru. Podle Skt. ap., které v 13, 6—12 vypravují o jeho střetnutí se sv. Pavlem na první apoš. cestě, byl zván i Élymas počítaným slovem arabs, znamenajícím »moudrý«. Podvrtným způsobem (nejspíše svým učením o messianismu znehodnocoval kázání Pavlovo) chtěl překazit Sergiovo obrácení na víru, ač jí Sergius byl již nakloněn. Jak byl nebezpečný postup tohoto lživého proroka {v 6}, lze usouditi z toho, co následovalo: Sv. Pavel, naplněn Duchem sv., nazývá ho »člověkem plným klamu a všeliké zločnosti, nepřitelem každé spravedlnosti - . . a předpovídá mu dočasné oslepnutí«. Tu teprve Sergius, vida osleplého B., uvěřil. Origenes a Jan Chrys. se domnívají, že B. později uvěřil a nabyl zraku, Šk

Bartimeus, »syn Timeův«, slepý žebrák, kterého Kristus pro jeho víru uzdravil u Jericha (Mk 10, 46—52; Lk 18, 35—43). Ukázal víru, tím, že se tvrději dovolával smilování Krista, syna Davidova, tehdy nejrozšířenějšího to názvu Mesiáše. Oba dva evangelisté zaznamenávají, že po uzdravení následoval Krista, Jediný však Mk zachoval nám jeho jméno nejspíše pro jakousi popularitu u palestinských křesťanů. Šk

Bartoloměj, »syn Tolmaje«, apoštol. Je pravděpodobné, že vlastní jeho jméno bylo

Nathanael. Soudí se tak, že N., který se u Jana 21, 2 vyskytuje mezi apoštoly, a kterého Filip přivedl ku Kristu (1, 45 „) v seznamech apoštolů (Mt 10, 3; Mk 3, 18; Lk 6, 14) je uváděn ve spojení s Filipem. V evangeliích ani ve Sk. ap. není o něm nic zvláštního zaznamenáno. Podle legendy o Pantenovi, zaznamenané Eusebiem, prý hlásal evangelium v Indii a tam zanechal Matoušovo evangelium hebrejsky napsané. Smrtí mučednickou prý měl ze-mřít v Armenii.

Baruch. — Prorok Baruch. syn Neriův, byl věrný společník a přítel Jeremiášův. R. 582 ho nalézáme mezi vyhnanci v Babylóně, kteří organisovali sbírku pro nově vznikající židovskou společnost v Jerusalemě. Napsal knihu, jež má 5 hlav. Popisují v ní své vystoupení před králem Je-choniašem, vyznání, jímž vyhnanci vyznávají své chyby, modlitbu, která měla být čtena ve sváteční dny. Dále je v ní chvála moudrosti, jež je obsažena v Zákoně, a útěcha pro vyhnance. Kniha byla původně napsána hebrejsky. Dříve byla spojena s knihou Jeremiáše, proto v prvních dobách je o ní málo zmínek. Ve Vulgátě hl 6 obsahuje list Jeremiášův, který je namířen proti modloslužbě. Řecký překlad, který se dochoval, je náhradou za zmizelý hebrejský originál, jak o tom svědčí hebrais-my. Sloh též ukazuje na Jeremiáše. Podrobný popis modloslužby v Babylóně by později neměl smyslu. Tradice zaznamenaná u Origena svědčí o tom, že spisovatelem tohoto listu je Jeremiáš.

Šv

Basan, vysočina ležící v severní třetině Zajordánska, jak lze soudit z jejího popisu při jejím dobytí Izraelity v Nm 21, 21—35; Dt 2, 24—3, 10. Podle Dt 3, 8. jižní hranici její tvořil Galaad s pahorky ez-Zumal a stepi el-Hamad, severní Hermon, na západě sahala k Aram-Maacha a Ges-sur, t. j. dnešnímu Džolanu (Jos 12, 5; 13, 11. 31), na východě zaujímal kraj Lcdža a úbočí Hauranu až po Salchad. B. by odpovídal kraji dnes zvanému en-Nukra. velmi úrodnému na pšenici. V biblických dobách byl kraj dosti zalesněn duby (Is 2, 13; Ez 27, 6), snad jen na úbočí Hauranu a západně u Džolanu. Dále děje se o něm zmínka jako o kraji bohatých pastvin s tučným dobytčím (Am 4, 1 podle hebr.; Ž 12, 13; Ez 39, 18). Nikde se však bible nezmiňuje o jeho úrodnosti na pšenici, z čehož lze usuzovat, že v té době byl velmi málo obděláván. Šk

Básnictví. V hebrejské literatuře měla velký podíl poesie, a to hlavně náboženská. Jistě znali

židé i světskou poesii ve formě různých lidových popěveků a přípitků. Čteme na př., že na dvoře krále Davida byli pěvci a pěvkyně. Některé světské poesie máme na př. Gn 4, 23 (zpěv pomsty La-mechovy) nebo Nm 21, 17; 21, 27—30. Biblická poesie však je výhradně náboženská. Jejím hlavním předmětem je Bůh a jeho vlastnosti; druhotným předmětem je člověk a vesmír, o nichž se uvažuje ve světle božského zjevení. Myšlenky o Bohu jsou vyjádřeny bohatými obrazy. Biblická poesie je lyrická nebo didaktická s vyloučením dramatické a epické. Je jí vlastní tak zv. rytmus sentenci, který spočívá v tom, že se nějaká věta nepřenáší prostě, nýbrž je rozdělena v části, které si vzájemně odpovídají. Tento rytmus se nazývá obecně parallelismus membrorum. Je to tedy rytmické vyjádření určité myšlenky ve více rčenicích. Tento parallelismus je buď synonymický, na př.: »Nebesa vypravují slávu Boží — a obloha zjevuje dílo jeho rukou« (žalm 18, 2). Nebo je to parallelismus antithetický, který ve druhém verši obsahuje opak toho, co je vyjádřeno v prvním, na př. v Přís 10, 1; »Moudrý syn činí radost svému otci — a nerozumný zármutek své matce«. Konečně je parallelismus syntetický, který spojuje různá rčení, která však mají nějaký vzájemný vztah. Druhý verš rozvíjí myšlenku, vyjádřenou v prvním, na př. v žalmu 41, 2: »Jako jelen touží po prameni vody, — tak duše má touží po Tobě, Bože«. — Lyrická poesie je představována v Písmě chvalozpěvy, hymny, zpěvy díkůčinění, modlitbou, nářky. K lyrické poesii patří žalmy, Vele-píseň, zpěvy, které jsou v knihách historických a prorockých. Didaktická poesie obsahuje přísloví a podobenství. Touto poesii oplývá pět knih zvaných mudroslovně, protože mají za hlavní předmět moudrost, a jež jsou: Job, Přísloví, Kazatel, Moudrost a Širach. Sv. Otcové mezi ně řadili i Velepíseň.

Je otázka, zda v hebrejské poesii se užívalo veršové míry na způsob řecké a latinské poesie. Od 17. a 18. stol. byla tato otázka velice přetřásána, aniž se došlo ke konečnému řešení. Možno zde rozlišovali dva systémy; jeden klade za základ hebrejské metriky délku samohlásek, počet samohlásek, samotný přízvuk nebo přízvuk a počet samohlásek. Jiný systém však připouští jen rytmus a rozdělení na sloky a popírá veršovou míru. Šv

Bathuel, syn Nachora a Melchy, vnuk Abrahamův (Gn 22, 23). Jeho dcera Rebeka byla pak dána za manželku Isákovi (24, 15 . . ; 25,

20). šk
Bázeň* V Moudr. 17, 12 se o ní praví: »Není nic jiného než vzdání se pomoci, již poskytujete rozvaha« a přidává se: »Čím menší je v srdci očekávání pomoci, obnáší tím větší neznalost příčiny, jež působí trápení« (v 13), totiž čím více upouští od pomýšlení na pomoc, tím více je trápí nejistota, co je příčina bázně. Tento výměr bázně je podán při příležitosti bázně ze špatného svědomí. V Bibli se o této bázni zvláště mluví; je to bázeň bezbožných. »Nešlechtnost je sama sebou zbabělá; dosvědčuje to, když bývá trestána. Vždycky větří věci nejhroší, puze na jsouc svědomím zlým« (tamtéž v 10). Bázeň z neklidného svědomí je naznačena již v Gn 3, 8 u prarodičů, kteří se po hříchu skryli před Hospodinem. Izraelitům, nebudou-li zachovávat nařízení Boží, bylo předpověděno' »Nedoješ odpočinku mezi národy, noha tvá nebude míti pevného místa, neboť Hospodin ti tam dá srdce ležavé, oko vysílené a duši ztrápenou žalem. Život tvůj bude před tebou takřka na tenko viseti; báti se budeš v noci i ve dne, nejsa si jist životem. Ráno budeš říkati: »Kéž by již byl večer!« a večer: »Kéž by již bylo jitra!« To ze strachu srdce svého, jímžto se budeš lekat i pro to, nač budeš očima patřiti* (Dt 28, 65—69). Bázeň drasticky líčí Ěli-laz před Jobem: »Hrůzy zvuk mu (bezbožnému) zní ustavičně v uchu, i když je pokoj, on vždycky úklady větří. Nevěří, že se mu může vrátit po tmě světlo, čenichaje s každé strany meč. Trne již, kde najde, kde bude chleba; cítí, že v patách mu neodvratný den zkázy. Soužení jej děsí a úzkost ho sklíčuje« (15, 21—24). »Odevšad hrůzy ho děsí, ženou se za ním, jsou mu v patách« (18, 11). Podobně se praví v Žalmu 13, 5; »Bojí se tam, kde není k bázni příčiny.* Bázeň bezbožného není bez důvodu, neboť: »Čeho se bojí bezbožný, přijde na něj; čeho si přeje zbožný, bude jim dáno« (Přís 16, 24). Sankce trestu na každé mravní zlo budí onu bázeň v hříšníkovi. To se jeví i ve vztahu k světským vrchnostem: »Vrchnosti nejsou postrachem činu dobrému, nýbrž zlému. A chceš se nebát mocností? Čiň dobré a budeš míti chválu z ní« (Řím 13, 3). Spravedliví nemají příčiny podléhati bázni před různým zlem. Důvod jest, že Bůh, Nejvyšší a Vládce nadě vším, je jejich ochránce. Spravedliví mají důvěru v Boha, což je zbavuje bázně před čímkoliv, co není Bůh. Praví se v Žalmech: »Klidně jsem si lehl a usnul a vstal jsem, ježto Pán mne podpírá. Nebojím se tisíců lidu, který se vůkol mne utábořil« (3, 6, 7; pod. 22, 4). »Hospodin je světlo mé a spása má, koho bych se měl báti? Hospodin je ochránce mého života, koho bych se lekal? . . . Byť i tábor vojska proti mně povstal, neleká se mé srdce. Kdyby se zdvihla proti mně i válka, já přece jen doufám« (26, 1, 3). »V Boha důvěru maje, nebojím se. Co by mi mohli učinit lidé?« (45, 1; 55, 5; 117, 6; Jer 1, 8). Podobně povzbuzuje Isaiáš Israele: »Neboj se, neboť já jsem s tebou, neviklej se, neboť já jsem Bůh tvůj, posilují tebe a pomáhám ti, drží tě pravice mého Spravedlivého* (41, 10, 13; pod. 43, 1). »Nebojte se hany smrtelníků a posměchů jejich se nestrachujte« (51, 7). V Nov. Zákoně se připomíná, že věřící nemají podléhati nemístné bázni: »Bůh nedal nám ducha bojácnosti, nýbrž ducha moci a lásky a strízlivosti* (2 Tim 1, 7). »Bázeň není v lásce, nýbrž láska dokonalá ven vyhání bázeň, neboť bázeň má trápení; kdo však se bojí, není dokonalý v lásce* (1 Jan 4, 18). Moudrý a rozumný je více chráněn před nemístnou bázni; »Dřevěné trámovi v zed' domu spjaté nerozestoupí se; tak i srdce, opírající se o promyšlený úmysl. Smýšlení člověka rozumného nikdy se nedá pokaziti bázni. Jako koly na horách a jako zdivo bez malty vichřici vystavené neobstojí, tak ani srdce blázna následkem smýšlení jeho bázlivé útoku strachu nezdrží* (Sir 22, 19—22). »Synu můj, ať to neschází s tvých očí, zachovej rozvahu a rozmyslnost. . . pak budeš choditi bezpečně svou cestou a tvá noha nenarazí; když půjdeš spát, nebudeš se báti, odpočívaje, sladce budeš snít ti; nebude lekat se ti náhle hrůzy, ani když přikvačí bouře na bezbožné; neboť Hospodin bude po tvém boku* (Přís 3, 21—26).

Bázeň Boží. Přítomnost bytosti s vyšší mocí vzbuzuje v člověku bázeň. Zjevení andělů budilo bázeň u těch, jimž se ho dostalo, na př. Gedeon, uvědomiv si, že viděl anděla Hospodinova, pravil: »Běda mi, Hospodine, Bože můj, že jsem viděl anděla Hospodinova tváří v tvář!« I řekl mu Hospodin; »Pokoj s tebou; neboj se, nezemřeš!« (Sdc 6, 22). Zachariáš, jemuž anděl zvěstoval početí Jana Kř., »uzřev jej, ulekl se a bázeň připadla na něho. I řekl mu anděl; Neboj se, Zachariáši. « (Lk 1, 12. 13). Marii uklidňoval anděl: »Neboj se, Maria, neboť jsi nalezla milost u Boha« (1, 30). Pastýři u Betlema »se velmi báli«, když se jim zjevil anděl, který je uklidňoval: »Ne- bojte se. . .« (2, 9). Vůbec ukázání nadpřirozené moci vzbuzovalo bázeň u těch, kteří to viděli nebo o tom slyšeli (Lk 5, 26; 7, 16; 8, 37; Skt ap 2, 43; 19, 17 a j.). Korint'ánům připomíná Pavel v druhém listě 7, 15, že přijali Tita »s bázní a třesením« pro jeho vyšší moc, projevující se slovy i skutky. Tím větší bázeň působilo zjevení Boha samého, jak je patrné na př. ze slov Isaiáše: »Běda mně, neb veta jest pc mně . . . krále Hospodina zástupů viděl jsem očima svýma« (6, 5). Bázeň před Hospodinem je hlavní rys starozákonního náboženství. Je to cosi nedokonalého, co však připravovalo dobu dokonalejší, novozákonní, v níž převládá cit synovství k Bohu. Na tento rozdíl obou zákonů upozornil sv. Augustin: »Velmi krátký a zjevný je rozdíl mezi oběma zákony: bázeň a láska« (P. L. XLII, 159). Není divné, že více se mluví o bázní Boží v knihách starozákonních než novozákonních. Doba milosti je až doba novozákonní, k níž starozákonní připravovala jako vychovatel (Gal 3, 24) Právě proto bylo třeba vštěpovati Israeli- tům bázeň před Hospodinem a jeho zákonem. Než v této bázní není nic ztročující- ho, vždyť i ve starozákonních spisech jsou mnohá místa, kde se mluví o něžném poměru Boha k národu vyvolenému. Bázeň měla být pouze prostředek, přivést a udržovati věřící v oddanosti Bohu zachovávaním jeho zákona.

1. Pojem bázně před Bohem. Podle smlouvy na Sinaji uzavřené zavázal se Izrael k věrnosti k Hospodinu ve víře a v celém životě, řízeném Božími nařízeními, tam danými. V souvislosti se zachovávaním Božích nařízení je přikázána bázeň Boží v Dt 6, 2: »Máš se Hospodina, Boha svého, báti, a ostříhati všech jeho ustanovení a přiká- zání« (pod 4, 8. 10; 8, 6). »A nyní, Israeli, co jiného žádá od tebe Hospodin, Bůh tvůj, než aby ses bál Hospodina, Boha svého,

chodil po cestách jeho, miloval ho, sloužil Hospodinu, Bohu svému, celým srdcem svým a vši duší svou a ostříhal přikázání Hospodinových a jeho ustanovení, která já dnes ukládám, aby ti dobře bylo?« (10, 12. 13). Ji kladl lidu na srdce Josue; »Ny- ní tedy bojte se Hospodina, služte mu srdcem celým a dokonale upřímným« (Jos 24, 14) a Samuel: »Bojte se tedy Hospodina a služte mu upřímně a celým srdcem svým« (1 Král 12, 24). Bázeň se tedy nutně předpokládá u těch, kteří chtějí žiti bohulibým životem. Bude takový, bude-li shodný s přikázáními a zákony, jež jsou projev vůle Ncjvyššího. Boha třeba se již báti pro jeho vznešenost a svatost, a proto s bázní třeba plnili, co nařídil. Na tuto bázeň třeba se dívati jako na vnitřní uzpůsobení věřícího k náboženskému životu. Že touto bázní starozákonní není míněna bázeň otrocká, o tom poučuje Sirach: »Kterí se bojí Pána, nebudou neposlušni slova jeho, a kteří ho milují, zachovají cestu jeho. Kterí se bojí Pána, vyhledávají zálibu jeho, a kteří ho milují, budou plni zákona jeho. Kterí se bojí Pána, připravují svá srdce a před jeho tváří se ponižují« (2, 18—20). »Bázeň Boží je počátek lásky k němu« (25, 16). Jí začíná další pokrok v bohulibém životě: »Počátek moudrosti je bázeň Páně« (Žl 110, 10; Sir 1, 16) a s ním postupuje: »můj synu, přijmeš-li mě řeči a mé příkazy u sebe-li schováš, a jestliže moudrost vyzýváti budeš, opatrnosti se dovolávat ... tehdy zviš, co je to báti se Hospodina, a dojdeš umění na myslí mít Bohatí (Přís 2, 1—5). Bázeň je podklad celého mravního života: »Pojďte, synové, a poslyšte mne, bázní Páně budu vás vyučovat . . . Uchyl se od zlého a čiň, co je dobré« (Žl 33, 12). »Kdo chodí přímou stezkou, bojí se Boha; kdo jde cestou nečestnou, pohrdá jím« (Přís 14, 2). — Kladně je bázeň Boží plnění vůle Boží, bázeň záporně je nenávisť k mravnímu zlu: »Báti se Hospodina je v nenávisti zlé mít« (Přís 8, 13). »Bázeň Boží zapuzuje hřích, neb kdo je bez bázně, nezdrží se hříchu« (Sir 1, 27). »Nemysli si, že jsi moudrý; boj se Boha a varuj se zlého. Neboť to ti půjde k duhu a bude údy tvé osvěžovat« (Přís 3, 7. 8). »Bázní Páně vzdaluje se člověk zlého« (16, 6).

2. Vlastnosti bázně Boží. Má býti upřímná: »Nebud' neposlušen bázně Páně a nepřistupuj k ní se srdcem obojakým« (Sir 1, 36); vytrvalá: »Kterí se bojíte Pána, čekejte, až se smiluje a neuchylujte se od něho, abyste nepadli. Kterí se bojíte Pána, důvěřujte mu, a nevezme za své

odměna vaše. Kteří se bojíte Pána, doufejte v lepší časy, v radost věčnou a v milo- srdenství» (Sir 2, 7—9). Podporuje učeli- vost v náboženské výchově: »Kdo nenávidí pokárání, jde po stopách hříšníka; ale kdo se bojí Boha, zabírá se nad ním« (Sir 21, 7). »Kdož se bojí Pána, dojdou poučení jeho, a kdož ho pilně hledají, najdou požehnání. Bohabojní najdou, co je podle práva, a spravedlivé výroky rozsvítí jako světlo« (32, 18. 20). Jde se vzrůstem ve svatosti: »Majíce tedy tato zaslíbení, miláčekové, očistěme se od veškeré poskvrny těla i ducha, dokonávajíce posvěcení v bázni Páně« (2 Kor 7, 1). Přispívá ke vzájemné účtě a lásce: v Lev 19, 34 se zakazuje klnouti hluchému z bázně Páně; z téže pohnutky má se ctíti stáří (19, 32). V Ef 5, 21 se praví: »Budťte si navzájem poddáni v bázni Páně«.

3. Pohnutky, První je výsost Boží: »Hospodina zástupů, toho za svátého mějte; on bud* vaší bázní, on bud vaším strachem« (Is 8, 13). »Slyšte, lide pošetilý, který rozumu nemáš, kteří, majíce oči, nevidíte, majíce uši, neslyšíte. Což se nebudete báti mne, dí Hospodin, před tváří mou se chví- ti? Já jsem položil moří písek za hranici zákonem věčným, jehož nepřestoupí« (Jer 5, 21. 22). »Slovem Páně jsou nebesa stvořena a dechem úst jeho moc jejich všecka ... Boj se Pána všecka země, chvěj se před ním každý, kdo na světě, neboť on řekl a všecko bylo; on dal rozkaz a (všecko tu) stálo« (Žalm 32, 6—8). »Velké a podivné jsou skutky tvé, Pane Bože všemohoucí; spravedlivé a pravé jsou cesty tvoje, králi národů. Kdo nebude se báti tebe, Pane, a nebude velebiti jména tvého? Neboť ty jediný jsi svátý...« (Zjev 15, 3. 4). »Poznal jsem, že vše, co Bůh činí, trvá na věky; nemožno nám nic k tomu přidati a ubrati. A Bůh tak činí, abychom se ho báli« (Kaz 3, 14). — Jiná pohnutka je pomyšlení na soudy Boží: »Protkni tělo mé bázní před tebou, neboť soudů tvých se bojím« (Žl 118, 120). »Nebojte se těch, kteří zabíjejí tělo, duše však zabiti nemohou, ale bojte se spíše toho, jenž může duši i tělo zatratiti do pekla« (Mt 10, 28; Lk 12, 4). »A jestli jako otce vzýváte toho, jenž soudí nestranně podle skutků jednoho každého, v bázni žijte po čas (pozemského) pobytu svého« (1 Petr 1, 17).

4. Dobra bázně Boží. Všeobecně je řečeno: »Blaze každému, kdo se bojí Pána, kdo chodí po jeho cestách« (Žl 127, 1; Přís 28, 14). »Blaze těm, kteří se bojí tvého jména* (Mich 6, 9). Bojící se Boha jsou u Boha ve zvláštní přízni; »Jak velké množství tvé slasti je,

Hospodine, kterou schováváš těm, kteří se tě bojí* (Žl 30, 20). »Milost však Páně věk od věku s bohobojnými* (102, 17). »Vůli svých bohobojných činí; slyší, když volají, pomáhá jim« (144, 19). »Přite- lem je Pán těm, kdo se ho bojí, oznamuje jim svá zaslíbení* (24, 14). »Oči Páně na ty, kteří se ho bojí* (Sir 15, 20). »Mezi bratry bývá náčelník jejich ve vážnosti; ale kteří se bojí Pána, budou v jeho očích* (20, 24). »Kdo se tě bojí, je u tebe navždy veliký* (Jdt 16, 19). «Milosrdenství Boží trvá od pokolení do pokolení nad těmi, kteří se ho bojí* (Lk 1, 50). Poněvadž bázeň Boží vede k zachovávaní příkázání, otvírá bránu spravedlnosti: »Vám, bojícím se jména mého, vzejde slunce spravedlnosti* (Mal 4, 2). U Jer 32, 39. 40 je darem mesiášským; »Dám jim srdce jedno a cestu jednu, aby se mne báli po všechny dny a dobře jim bylo i synům jejich po nich. Učiním s nimi smlouvu věčnou, že nepřestanu jim dobře činiti, a bázeň svou vložím do srdce jejich, aby neodstoupili ode mne*. Přináší mnohá dobra pozemská: čest jako Juditě, poněvadž »se velmi bála Hospodina; nikdo neřekl o ní zlého slova* (Jdt 8, 8) a jiná dobra: »Bázeň Hospodinova vede člověka k životu, bude mít blahobyť, aniž ho neštěstí potká* (Přís 19, 23). »Odměna ponížené bázně Páně jest bohatství a sláva a život* (22, 4). »Neboj se, synu můj: žijeme sice chudě, dostane se nám však mnoho dobrého, budeme- li se báti Boha, vystříháme- li se všeho hříchu a budeme- li činiti dobře* (Tob 4, 23). «Bázeň Hospodinova přidává života, léta však bezbož- ných bývají krátká* (Přís 10, 27).

5. Ocenění. »Nic není lepšího než bázeň Boží a nic sladšího než dbáti příkazů Pá

ně« (Sir 23, 37). Ona je nad bohatství: «Bohatství a moc pozdvihují srdce, ale nad obě je bázeň Páně» . . . «Bázeň Páně jest jako ráj požehnaný a Bůh ji zahrnuje slávou nevidanou» (Sir 40, 26—28). Je nad pozemskou moudrost: «Lepší je člověk, jemuž se nedostává učenosti, ale bojí se Boha, nežli ten, který má hojnost rozumu, ale přestupuje zákon» (19, 21). Všechny šlechtí: «Boháčů, slavenců i chud'asů chloubou jest bohabojnost» (10, 25), 5A*

Bdellium — vonná klovatina, které lze užít jako kuřidla. Pravděpodobněji jest to gumovitá pryskyřice Balsamodendron africanum Arn., prýstící z něho a usychající v podobě načervenalých nebo nazelenalých zrněk, poloprůhledných a voskového vzhledu. Jiní myslí na strom Usu v území Ame- lekitů, který znali Israelité ze svých putování pouští a jeho pryskyřici prý zaměňovali s mannou. Jiní myslí na odrůdu myrhy indické nebo arabské. Jest o ní zmínka Nm 11, 7, a Gn 2, 12, kde se za domovinu bdellia udává Hevila, kdežto jiní považují za jeho vlast Arabii nebo Indii. *SP*

Bdělost. Starostlivá pozornost k něčemu. 1. Ve St. Zák. předpokládá se u toho, kdo chce získat moudrost: «Blaze člověku, který poslouchá mne, který u dveří mých každý den bdí, pozor dává u veřejí bran mých» (Prís 8, 34). Ve Velp 5, 2 je známkou věrnosti milé k milému: «Spala jsem, ale mé srdce bdělo». I Hospodin «bdí nad svým slovem, aby je plnil» (Jer 1, 11. 12). 2. Bdělost je především ctnost křesťanů. Ježíš Kr. k ní často vybízel s poukazem na nejistotu druhého svého příchodu. Nutnost její ukázal v některých podobenstvích: o bdělém služebniku, který očekává nejistou chvíli příchodu svého pána, při čemž Pán povzbuzuje; «Bděte, neboť nevíte, kdy pán domu přijde . . . Co pak pravím vám, všem pravím; Bděte» (Mk 13, 34—37). U Lk 12, 35 jsou vybízení služebníci: «Bud'te bedra vaše podpásána a hořící lampy ve vašich rukou», čímž je opět zdůrazněno, že třeba být připraven na každou chvíli. U křesťana se tím rozumí trvání v p'avé víře, projevující se spravedlivými skutky: «Stůjte tedy opásáni na bedrech v pravdě a oděni v pancíř spravedlnosti» (Ef 6, 14). Tak třeba žít se zřetelem na příchod Pána a na odměnu, již Pán udělí bdělým. V podobenství je neočekávaná odměna vyjádřena tím, že se Pán sám přepáše, aby bdělým služebníkům přísluhoval u stolu. V 1 Petr 1, 13 je označena jako milost: «Proto podpásejte bedra myslí své a jsouce strážliví,

dokonale obraťte naději svou na tu milost, která se vám podává při zjevení Ježíše Krista». O nepředvídaném příchodu Páně poučuje podobenství o zloději, který přichází ve chvíli, kdy to nikdo netuší (Mt 24, 43; Lk 12, 39. 40). Obraz o zloději byl velmi oblíben v dobách apoštolských pro povzbuzení k bdělosti (1 Thes 5, 1—11; 2 Petr 3, 10; Zjev 3, 3; 16, 15). Vůbec z té doby je zachováno mnohé povzbuzení k bdělosti ve víře a v dobrém životě křesťanském: «Bděte, pevně stůjte ve víře, jednejte mužně a bud'te strážliví» (1 Kor 16, 13). «Nuže tedy nespěme jako ostatní, nýbrž bděme a bud'me strážliví» (1 Thes 5, 6). «Strážliví bud'te a bděte, neboť protivník váš, ďábel, obchází jako lev řvoucí, hledaje, koho by pohltil» (1 Petr 5, 8). V této bdělosti udržuje dobrá modlitba: «Konec všeho se přiblížil. Bud'te tedy trpěliví a bděte ve svých modlitbách (4, 7). Trvejte na modlitbě, bdíce v ní s děkováním» (Kol 4, 2, viz též Ef 6, 18). Bdělí jsou ti, kteří dobrými a spravedlivými skutky vyplňují dny svého života. Dobré skutky jsou olej, jež ve své prozřetelnosti si uchovaly «moudré panny» (Mt 25, 1—13). S těmi skutky se nemá odkládat, aby se nepříhodilo něco podobného jako pannám bláhovým v témže podobenství. Život v takové bláhové naději bez osobního přičinění nemůže být přijatelný Pánu: »Ne každý, kdo mi říká: «Pane, Pane,» vejde do království nebeského, nýbrž kdo činí vůli Otce mého, jenž jest v nebesích, ten vejde do království nebeského» (Mt 7, 21—23). Je-li toto konání vůle Boží nepřetržité, potom bude vždy dosti oleje pro lampy. Bdělosti je potřeba všem. «Kdo se domnívá, že stojí, hled', abys nepadl» (1 Kor 10, 12). Hodina smrti, kdy «každý sám za sebe vydá počet Bohu» (Rím 14, 12), je nejistá, a proto je třeba neustálé bdělosti. *Šk*

Beelzebub či Baalzebub, »Baal — moucha n. much«, bůh chránící proti škodlivému hmyzu. K tomuto bohu města Ekronu poslal král Ochoziáš zeptat se na svou nemoc (4 Král 1, 12?—16). V Nov. Zákonež užíli tohoto slova Fariseové o Kristu. Řecké texty však zde mají Beelzebub, t. j. Baal hnoje. Tuto změnu jména, zdá se, provedli rabíni z opovržení k modlám. Rozuměli jim knížete ďáblů, jimž prý byl Kristus posedlý a jehož mocí vymítal zlé duchy. J. Kristus vyvrátil jejich nařknutí poukazem, že démon nebude pracovat na ničení vlastní říše (Mt 12, 27; Mk 3, 22. 23; Lk 11, 15—17). *Šk*
Benadad — jména tří králů syrskodamaských. Benadad I., kolem r. 875 před Kr., jest

jmenován 3 Král 15, 16—21 a 2 Par 16, 1—5, že vypověděl Judskou smlouvu, uzavřenou jeho otcem Tabremonem s králem Asou, obnovil ji však, pohnut velkými dary. Vpadl také do území galilejského a porazil izraelské vojsko. — Benadad II. jest jmenován 3 Král 20, 1—34, 22, 1—38, 2 Par 18, 4 Král 6, 24—7, 16 jako protivník krále Achaba a v různých vojenských a diplomatických stycích. Nelze zjistiti, zda on jest B., jmenovaný Amos 1, 4 a Jerem 49, 27, nebo jeho předchůdce B. L. — Benadad III., syn nástupce B. II., Hazaela bojoval proti Izraelitům nešťastně (4 Král 13, 24 atdj. *Sp*)

Benjamin 1. Poslední syn patr. Jakuba, jediný narozený v Palestině. Porodila mu ho Ráchel nedaleko Betlema a pro velké bolesti při porodu nazvala ho Ben-oni, »syn mé bolesti*, načež zemřela. Jakub však změnil jméno v Binjamín »syn pravice«, t. j. štěstí (Gn 35, 16—19). Jakub ho velmi miloval hlavně po ztrátě Josefa. Z bázně o něho neposlal ho s ostatními do Egypta (42, 4), až teprve při druhé cestě po dlouhém zdráhání ho pustil (43, 1 ..). Josef ho při hostině zvláště vyznamenal, byl jeho jediný bratr z téže matky (43, 34). Po zkoušce s číší v pytli B., se přesvědčil, že bratři jsou ochotni obětovat se za B. a dal se jim poznati (44—45, 15). Při odchodu opět ho vyznamenal, dav mu pět rouch místo dvou (45, 22). Stal se praotcem jednoho z kmenů izraelských.

2. Kmen B. označil umírající Jakub za «dravého vlka, který ráno pojídá kořist a večer se dělí o svůj úlovek* (49, 27). Při východu z Egypta měl 35.400 mužů (Nm 1, 36. 37), avšak během pobytu na poušti vzrostl na 45.000 mužů (26, 41). Později jsou známi jeho vojáci, kteří v boji stejně dobře bojovali levicí jako pravicí (Sdc 20, 16). Území kmene rokládalo se ve střední Palestině: od vtoku Jordánu do Mrtvého moře k Jerusalemu, Kariathiarim a obloukem přes Gofnu (Jos 18, 11—28).

V dějinách hrál roli za dob Soudců: z něho pochází soudce Aod, který zbavil Izraele útisku Moabitů, zabiv jejich krále Eglona (Sdc 3, 13—30). Na výzvu Debory a Bara vytáhl s ostatními proti utlačovatelům (5, 14). Velká pohroma stihla kmen v bratrovraždném boji, který proti němu vzplanul po zločinu Gabaonských na ženě jednoho levity; z celého kmene zbylo jen 600 mužů (19—20). I z toho se vzpamatoval. Dal pak Izraeli prvního krále, Saula (1 Král 9, 21; 10, 20—24). Po jeho smrti stál věrně při jeho synu Isbošetovi. Teprve po mnoha potyčkách přidal se k Davidovi (2 Král

2, 9 ..). Když David utikal před Absolomem, Semej s tisícem Benjaminovců šel mu na pomoc (19, 17). Jiný Benjaminovec Seba roznítil proti Davidovi vzpouru (20, 1. 2). Při rozdělení říše větší část kmene zůstala věrná dynastii davidské (3 Král 12, 21, 23; 2 Par 11, 10. 12). Po zajištění babilonském zároveň s Judou se první vrátil a účastnil se obnovy chrámu (1 Esd 1, 5; Neh 11, 31—35). Poslední proslavil kmen B. apoštol Pavel (Řím 11, 1, Filip 3, 5).

Sk

Beránek: 1. roční samčí mládě ovčí. Byl oblíbeným darem při soukromých obětech (1 Král 7, 9; Sir 46, 19); byl předepsaným obětním darem při každodenních obětech ranních, večerních, při sobotních* novoměsíčních, smírných, svátečních, velikonočních, v šestinedělí (Lv 12, 6), na konci nazireátu (Nm 6, 14), od očištěných malomocných (Lv 14, 10).

3. *Obrazně* lid izraelský (Jer 51, 40), prorok Jeremiáš (11, 9), Mesiáš (Is 53, 7). Bohem opatrovaní beránci jsou obrazem vykoupeného Izraele (Is 40, 11; Os 4, 16), příslušníků církve (Jan 21, 15). Na pastvině poskakující beránci jsou obrazem Izraelitů při přechodu Rudého moře (Moudr 19, 9); beránek a vlk značí nesmiřitelné protivy (Sir 13, 21; Lk 10, 3); pokoj mezi nimi jest obrazem míru v mesiášské říši (Is 11, 6; 65, 25).

4. *Beránek Boží* je v Novém zákoně název Ježíše Krista, bez vlastní viny a bez odporování zabitého za spásu lidských duší. V tom smyslu mluvil Isaiáš o Služebníku Jahvově, jak dokazuje Skt ap 8, 32. Jan Křtitel dal první to jméno (Jan 1, 29. 36). Ježíš Kristus je čistý a neposkvrněný beránek (1 Petr 1, 19), jenž byl zabit a jemuž se nebe klaní (Zjev 5, 8), jenž rozla-

muje pečeti (Zjev 6, 1), vede spravedlivé (tamt. 7, 17), kráčí před pannami (tamt. 14, 1), má knihu života (tamt. 17, 14), koná svatební slavnost (tamt. 19, 7), soudí v hněvu i (tamt. 6, 18), má svou píseň (tamt. 15, 3), své apoštoly (tamt. 21, 14), obmývá spravedlivé ve své krvi (tamt. 22 14), krví svou pomáhá k vítězství (tamt. 12, 11). Zjevení sv. Jana míní oslaveného Krista, vladaře, vůdce, jemuž nikdo neodolá, před jehož hněvem všichni prchají; proto jej vidí jako silného kozelce, majícího sedm rohů a sedm očí, jak jej viděl již Daniel (8, 4). *Sp*

Berenike, dcera Heroda Agrippy L, právnička Heroda Vel. Provdala se za svého strýce Heroda, krále Chalcidy, Po jeho smrti žila se svým bratrem Agrippou, nástupcem jejího zemřelého manžela. Jejich soužití zavdalo příležitost k řečem. Proto se provdala za Ptolomea, krále Cilicie. Než brzy od něho utekla zpět k svému bratru. V této době odebrala se s ním do Cesaree Palest., aby pozdravila prokurátora Festa. Byla zde přítomna slavné obraně sv. Pavla proti Židům (Skt ap 25, 13, 23; 26, 30), Později prý byla milenkou Vespasiana a Tita. *,šk*

Beroea, dnešní Veria, jest město macedonské, vzdálené asi 60 km od Soluně. Leží na Emathské rovině na přítoku řeky Haliakmonu. V 1. st. měla Beroea, jako Soluň, čestný název metropole, patřila tudíž k významnějším macedonským městům. Podle Skt ap 17, 10—15 uchýlil se sem sv. Pavel ze Soluně a kázal tu s nemalým úspěchem evangelium; když ale soluňští židé také zde pobouřili proti němu lid, tu Pavel odešel odtud do Athén, zůstaviv v Macedonii Silvána a Timotea. Z Beroeje pocházeli také Sopater, syn Pyrrhův (Skt ap 20, 4), patřící mezi zástupce křesťanských obcí, kteří doprovázeli Pavla při návratu jeho s třetí cesty do Jerusalema. *Hc* **Beroth**. Jedno z měst Gabaonitů (Jos 9, 17), kteří lstí dosáhli na Josuovi smlouvu. Jeho obyvatelé utekli později do Gittaim a na jejich místo se usadili Benjaminité, v jejichž území město leželo. Odtud pocházel Rechab (2 Král 4, 2) a jeden z Davidových junáků (23, 37). Po návratu ze zajetí bylo Židy opět osídleno (Esd 2, 25; Neh 7, 29). Poloha není ještě zjištěna. Mnozí je kladou na místo dnešního el- Biré, 16 km severně od Jerusalema. Jedna legenda praví, že zde shledal Josef a Maria ztrátu 12letého Ježíše. Křížáci zde vystavěli chrám a hrad. Za světové války byl chrám rozebrán. *Šk*

Bersabe (Beršeba), město v severním Negeb, známé z dob patriarchů. Abraham u něho uzavřel s Abimelechem smlouvu o studnu, při čemž je jméno B. vysvětlováno jako »studnice přísahy« (Gn 21, 25—32). Isák smlouvu obnovil, vykopal další studnu a vystavěl tam oltář Hospodinu (26. 2—5, 23—33), na němž Jakub přinesl oběti (46, 1). B. bylo nejjihnější město izraelské, odtud rčení »od Dan do Bersabe« pro označení celého území izraels. (Sdc 20, 1; 1 Král 3, 20 a j.). Za dob Samuelových zde nespravedlivě soudovali jeho synové (3 Král 19, 3). Sem utekl Eliáš před hněvem Jezabely (19, 3). Amos (5, 5; 8, 14) se zde zmiňuje o modloslužbě. Patřilo kmenu Simeonovi, po návratu však ze zajetí osadili je Judovci (Neh 11, 27). Původní místo starého města se hledá na východ od dnešního stejnojmenného města s bohatou studnou a 3.000 mohamedán- skými obyvateli. *Šk*

Beryl byl drahým kamenem na náprsníku velekněze (Ex 28, 20) a jedním ze základů nebeského Jerusalema (Zjev 21, 20). Tímto názvem překládá Vulgata hebrejské 'jašpu', což však spíše označuje jaspis. Už Asyřané a Babyloňané zjednávali si jaspis z pohoří Zimur, západně od jezera Urmijského, kdežto beryl k nim přicházel z Indie. *Hc*

Berzellaj, »železný«, zámožný muž v Galaadu, který hmotně podporoval Davida za vzpoury Absalomovy (2 Král 17, 27). Po vítězství vojska Davida doprovázel ho z Rogelim až k Jordánu. Davidovy nabídky, aby se s ním odebral na jeho dvůr do Jerusalema, se zřekl ve prospěch svého syna Chamaama, odvolávaje se na své stáří (19, 31—39). David na smrtelném loži doporučil syny B. přízni Šalomounově (3 Král 2, 7). Jedna z dcer se vdala za kněze, který si dal jméno Berzellai. Avšak po vyhanství jeho rod pro nedostatek důkazů, že je kněžský, nebyl připuštěn ke kněžskému úřadu i (Esd 2, 61; Neh 7, 63). *šk*

Betanie. **I.** *Betanie* u Jerusalema, osada vzdálená 15 stadií od Jerusalema, t. j. asi 3 km (Jan 11, 18), je známa z evangelií jako bydlíště Lazara a jeho sester (Jan 11,

1. . V nejbližším jejím okolí byl pohřben Lazar a vzkříšen Ježíšem (Jan 11, 1—44). V Betanii byl Ježíš šest dní před velikonoční slavností pomazán při hostině Marií, sestrou Lazarovou (Jan 12, 1—11), odtamtud slavil vjezd do Jerusalema (Jan 12, 12—50). Z evangelií synoptických lokalizují pomazání Ježíšovo Matouš 26, 6—13 a Marek 14, 3—9

též do Betanie, a to do domu Šimona malomocného. Lukáš 10, 38—42 mluví též o návštěvě Ježíšově v domě sester Marie a Marty, leč osadu, kde byl jejich dům, označuje obecným výrazem »vesnice«. Zmiňuje se však o Betanii, směrem k níž vyvedl Ježíš apoštoly před nanebevstoupením (Lk 24, 50). Synoptikové rovněž ve shodě se čtvrtým evangeliem mluví o Betanii jako o východisku slavného vjezdu Kristova do Jerusalema. Práví výslovně, že Betanie leží při hoře Olivetské (Mt 21, 1; Mk 11, 1; Lk 19, 29). — Pozornost křesťanů od nejstarších dob poutal hrob Lazarův. Dodnes ukazuje se v osadě el-'Azárije na svahu hory Olivetské při silnici, vedoucí z Jerusalema do Jericha, asi hodinu cesty od Jerusalema. Třeba dnešní Lazarův hrob není již v původní podobě, nicméně není vážných důvodů proti této lokalizaci. Tradici možno stopovati až do IV. století. O úctě, již se těšil, svědčí cestopis poutnice Etherie asi z r. 393. Podle svědectví Arkulfova (asi z r. 670) stál nad hrobem chrám a v sousedství klášter. Později vznikla kolem svatyně osada, zv. podle Lazara Lazarium, z čehož je utvořen dnešní arabský název el-'Azárije. Jaký byl osud prvního chrámu a kláštera při hrobě Lazarově, není známo. Byl pravděpodobně zbořen za chalífatu Hakimova počátkem XI. století. Historik válek křížáckých Vilém Tyrský vypravuje o zbudování ženského kláštera benediktinského, chrámu a ochranné věže královnou Melesindou při hrobě Lazarově. Po pádu Palestiny r. 1187 byl chrám i s klášterem rozboren, objevuje se však opraven v letech 1256 až 1259. Po této době mizí v historii stopa po klášteře a chrámě. Nad hrobem Lazarovým vzniká mešita a katolíci uhájí si jen práva na vlastní tradiční hrob, podzemní to sklepení, nesoucí stopy změn z různých dob. — Tradicí, která vidí na místě, kde stál bývalý klášter při hrobě Lazarově, místo domu sester Lazarových, nutno zamítnouti jako mylnou, neshodující se zvyky židovskými, jež vyžadovaly pochovávali mimo obydlí. Lze ji s určitostí zjistiti až v dobách křížáckých. Vznik její lze snadno vysvětliti. Není nepravděpodobné, že hrob Lazarův, nejpamátnejší místo v nejbližším okolí evangelijní Betanie, soustředil kolem sebe veškerá ostatní památná místa; dům sester Lazarových a dům Šimona malomocného. — Bereme-li při určení polohy Betanie vzdálenost 15 stadií, udávanou čtvrtým evangeliem, a shodující se s údaji Eusebiova Onomastika a poutníka z Bordeaux (z r. 333), můžeme ji s velkou

pravděpodobností klásti do okolí dnešního kláštera passio-nistů na hřebenu hory Olivetské, zvaném eš-Šejach, něco málo na západ od dnešní el-'Azárije. Množství starých cisteren v okolí kláštera nasvědčuje, že byla tam kdysi osada.

II. *Betanie za Jordánem* je název osady, kam klade čtvrté evangelium činnost sv. Jana Křtitele. Jan 1, 28. Mimo to je místem, kam uchyluje se Ježíš Kristus po slavnosti posvěcení před Židy, a kde zůstává, až obdrží zprávu o nemoci Lazara z Betanie u Jerusalema (Jan 10; 40—11, 7). Jinak není v bibli o Betanii za Jordánem zmínky. Místopisný problém, který nám klade zmínka o Betanii za Jordánem ve čtvrtém evangeliu, je dvojí; 1. Je totožná s místem, kde pokřtil sv. Jan Křtitel Ježíše? 2. Kam ji geograficky klásti? Z udání Betanie jako místa, kde křtil sv. Jan, nenásleduje, že je místem »Křtu Páně«. Srov. Mt 3, 13—17; Mk 1, 9—11; Lk 3, 21—22. Hlavní klíč k možnosti rozlišovali v naší otázce dvě místa skýtá epizoda v evangeliu sv. Jana, 1, 29—34. Epizoda tato odehrává se na týchž místech — anebo aspoň od nich nedaleko — jako epizoda, jež předchází v evangeliu a je výslovně kladena do Betanie za Jordánem (Jan 1, 28). — Vždyť časově následuje druhý den po ní (Jan 1, 29). Sv. Jan ukazuje na Ježíše, přicházejícího k němu, jako na Mesiáše, slovy »Ejhle, Beránek Boží* a mluví nato o zjevení, jež se událo po křtu Ježíšově, tudíž nepřimo i o křtu Ježíšově. Zjevení toto je podáno čtvrtým evangeliem věrně výrazy evangelií synoptických, leč v odlišné časové perspektivě. Synoptikové popisují je v dějové souvislosti, kdežto čtvrté evangelium líčí je jako událost, jež předcházela výjevům podává-

ným, vkládajíc o ní toliko zmínku v ústa Janova. Je tudíž zcela jasno, že je jistý rozdíl časový mezi událostmi křtu Páně v Jordáně a svědectvím Janovým (Jan 1, 29—34). Činnost sv. Jana neomezovala se na jedno místo. Lk 3, 3 praví, že se rozvíjela ve veškerém okolí jordánském a dokonce i samo čtvrté evangelium jmenuje vedle Betanie za Jordánem jako místo, kde udílel sv. Jan křest, Ainon u Salinu (Jan 3, 23). Origenes hledal stopy po Betanii za Jordánem na tradičním místě Křtu Páně, avšak nenalezl v jeho okolí ani stop po jejím jméně. Místo označováno bylo podle svědectví Origenova Bethabara, (Komentář k evangeliu sv. Jana, P. G. XIV. 269.) Origenovu vlivu nutno přičísti, že do některých rukopisů Nového zákona se vloudila do textu Jan 1, 28 varianta Bethabara místo Bethania. Rovněž i u některých církevních Otců a spisovatelů se projevuje vliv Origenův na uvedené znění. Jsou to Eusebius z Cesareje v Onomastiku, sv. Jan Zlatoústý, Theofylakt a jiní. — Tradice křesťanská dochovala v paměti aspoň přibližně místo Křtu Páně nedaleko brodu Machadat Chadžle, asi 6 km severně ústí Jordánu do Mrtvého moře. V oněch místech po obou březích Jordánu byly již od nejstarších dob křesťanských svatyně. Dodnes stojí tam na pravém břehu Jordánu řecký klášter Qasr el-Jehūd na místě kláštera ze IV. století. (Životopis sv. Marie Egyptské P. L. LXXIII, 683.) Že událost ve čtvrtém evangeliu, v níž je zmínka o Betanii za Jordánem, je podradnější v porovnání s křtem Páně, je jisté, I ne- budeme překvapeni, že veškerá pozornost křesťanů se upoutává na událost křtu Páně a vzpomínku na příběh v Betanii za Jordánem ponechává stranou. Tím mizí časem veškerá vzpomínka na Betanii, Je-li v III. století pátráno Origenem po Betanii na místě Křtu Páně, děje se tak bezvýsledně, ježto Betanie pravděpodobně nebyla totožná s místem Křtu Páně, ba snad neležela ani v bezprostřední jeho blízkosti, Palestinologové nejsou dodnes ve shodě v otázce lokalisace Betanie za Jordánem, Dalman klade ji na levý břeh Jordánu naproti místu Křtu Páně, Zahn vyslovil se pro totožnost s nynějším Chirbet Batneh, jenž leží při silnici, vedoucí od jordánského mostu do es-Saltu, asi 10 km jihozápadně es-Saltu. Nějakou pravděpodobnost projevuje pokus Féderlina, kněze kongregace Bílých Otců v Jerusalemě, ztotožňovat! Betanii za Jordánem se zříceninami na tellu el-Medeš, ježž sousední Beduíni zvou též Chirbet et-Tawil, Leží

několik kroků severně silnice, vedoucí od jordánského mostu podél wádi Nimrin do es-Saltu, ve vzdálenosti asi 1700 m od mostu. Féderlin studoval zmíněné zříceniny r. 1908. Jeho lokalisace Betanie je přijatelná, leč dodnes ještě není plně doložená. **Kl Bethel.** Jedno z nejstarších míst jahvistického kultu v zemi Kanaan, Jméno B., »dům Boží«, pochází od patriar. Jakuba, který zde měl vidění andělů na cestě do Haran. Na památku tam vztýčil kámen (massebu) a po návratu zde obětoval (Gn 35, 9—15). Místo bylo blízko kanaanského města Luza, jež bylo přejmenováno na B. fGn 28, 19; 48, 6; Jos 18, 13; Sdc 1, 23). V dějinách izraelských je známé jako význačné místo kultu Hospodinu prokazovaného. Již v době Souců tam byla přenesena archa, konány oběti a národní shromáždění (Sdc 20, 18. 26—28; 21, 2). Samuel tam soudil lid podobně jako v Mísě a Galgale (1 Král 7, 16), za Saula se zde ještě obětovalo (10, 3). Po rozdělení říše král Jeroboam zde postavil tele, zřídil oltář a usadil kněžstvo, čelil tak kultu jerusalemskému (3 Král 12, 29. 32. 33). Za proroka Eliáše zde byla škola proroků (4 Král 2, 2. 3). Eliseovi se tu posmívali chlapi a byli za to medvědy roztrháni i(2, 23—24). Pro severní říši byl B důležitým místem kultu po celou dobu jejího trvání. Amos, jemuž tam bylo zakázáno prorokovat, předpověděl, že jeho oltář bude vyvrácen a B. úplně zničen (**Am 3, 14; 5, 5**), což se vyplnilo za Jo- síáše (4 Král 23, 15, 16). Po vyvrácení severní říše byl sem poslán ze zajetí jeden kněz, aby přistěhovavší se obyvatelstvo učil znáti boha tohoto místa (4 Král 17, 28). Po zajetí bylo místo osazeno Benjaminovci (Neh 7, 32; 11, 31). Za dob Machabejských Bakchides B. opevnil (1 Mach 9, 50). Poloha města je dobře popsána (v Jos. 7, 2; 8, 9; Sdc 4, 5; 21, 19). Dnes jej připomíná vesnice Beitin 3 km napravo od silnice z Jerusalema do Naplusu po 17 km. V jeho blízkosti byly nalezeny zbytky z B. kanaanského a izraels.; ve vesnici samé pak zříceniny chrámu byzantského a křižáckého.

Šk

Bethoron, V Bibli je zmínka o dvou městech tohoto jména: B. horní a B. dolní. Obě městečka ležela na začátku hor Efra- imských v místech, kudy vedla cesta z pahorkatiny Šefela do středu země. Měla velký strategický význam, neb tamějším průsmekem bylo nepříteli velmi snadné dostat se k Jerusalemu. B. dolní na místě dnešní vesničky Beit-ur

Tachta ve výši 400 m byl známý již za dob Josuových (Jos 16, 3; 18, 13). Z opevnění Šalomounových (3 Král 9, 17) jsou tam doposud patrné jakési zbytky. B. horní na místě dnešního Beit-ur el Foqa severně od B. dolního ve výši 617 m. Je znám z bojů Machabejských (1 Mak 3, 16; 7, 39; 9j 50),

Bethsaida (dům rybolovu) sluje osada jmenovaná častěji v evangeliích poblíž jezera Genezaretského. Srov. Mk 6, 45. Je zvána Galilejskou (Jan 12, 21), označována jako město (Jan 1, 44, Lk 9, 10 v řec. textě), jindy však jako vesnice (Mk 8, 23, 26). Je udávána za domovinu apoštolů Petra, Ondřeje a Filipa (Jan 1, 44; 12, 21), Ježíš Kristus uzdravil v okolí Bethsaidu slepého (Mk 8, 22), rozmnožil zázračně chleby a ryby (Mk 6, 30—46; Lk 9, 10—17). Roztrpčen nad zatvrzelostí obyvatel Bethsaidu. pronáší nad ní své »běda«. Běda tobě, Korozain, běda tobě, Bethsaido! Neboť kdyby \Tyru a Sidonu byly se udaly záznaky, které se děly ve vás, byli by dávno v zínici a popelu učinili pokání. Avšak pravím vám: Tyru a Sidonu bude lehčeji v den soudný nežli vám.« Mt 11, 21 a n.; Lk. 10, 13 a n. Ve Starém zákoně není o Bethsaidě zmínky. Josef Flavius zmiňuje se o vesnici Bethsaidě v Dolní Gaulanitidě u jezera Genesaretského, z níž vybudoval tetrarcha Filip město a nazval je k počt dcery Augustovy Julias. Star. XVIII, 416. O městě Julias mluví Josef Flavius ještě na četných jiných místech a nelze pochybovati z jeho údajů o poloze Bethsaidu-Julias na severovýchodním břehu jezera Genesaretského v Zajordansku nedaleko ústí Jordánu do jezera (Star. XVIII, 2, 1; 4, 6; Válka II, 9, 1; III, 3, 5; 10, 7; IV, 8, 2; Život 71—73). Rovněž Plinius Starší zmiňuje se o Bethsaidě a městě Hippos na východním břehu jezera. Hist. nat. V, 15, 15. V lokalizaci evangelií Bethsaidu není však jednoty. Topografický problém je tento: Existovala na pobřeží jezera Genesaretského jen jediná Bethsaida, zvaná později Julias, východně od Jordánu, a s ní je totožná Bethsaida v evangeliích, anebo existovaly dvě Bethsaidu u jezera Genesaretského, mimo Bethsaidu-Julias ještě jiná Bethsaida, ležící na západ od Jordánu u jezera někde v okolí dnešní Tabghy? Přívrženci druhé hypotézy usuzují na existenci druhé Bethsaidu západně Jordánu z evangelií textů, v nichž je Bethsaida označována za vesnici a zvána Galilejskou. Opírají se však hlavně o text Mk 6, 45, jenž bývá překládán; »A hned přinutil učeníky, aby vstoupili na lodičku a plavili se

napřed na druhou stranu k Bethsaidě, až by rozpustil zástup«. Východisko, o němž je řeč v textě, je zcela jistě na východním břehu jezera, v místech, kde se udalo zázračné nasycení. Mk 6, 30—46. ... Ze zpráv církevních spisovatelů IV. a V. století a rovněž ze zpráv nejstarších křesťanských poutníků nelze s naprostou jistotou vyčísti, kam kladla nejstarší křesťanská tradice Bethsaidu. Zdá se, že Theodosius (z r. 530) klade Bethsaidu na východní břeh Jordánu. Cestopis sv. Willibalda (z r. 724—726) ztotožňuje Bethsaidu s dnešním Telí Chum, který pokládáme za Kafarnaum. Jím počínajíc kladou některé poutnické zprávy, zvláště z doby pokřížácké, Bethsaidu na pravý břeh Jordánu. (Burchardus z r. 1282, Ricoldo z r. 1288, Marino Sanuto asi z r. 1320.) Nechybí však ani v oněch dobách poutnických zpráv, kladoucích Bethsaidu vzhledem k tiberiadě na druhou stranu jezera (Saewulf z r. 1102—1103), ba výslovně na levý břeh Jordánu (Odoricus de Foro Julii asi z r. 1320).

Téměř veškeré zprávy se zmiňují o Bethsaidě ve spojitosti s místem zázračného nasycení. Je pravděpodobné, že místo nasycení i s Bethsaidou bylo lokalizováno do Předjordanska, aby bylo přístupnější poutníkům. Jde o zjev, který pozorujeme ve vývoji nejedné místopisné tradice palestinské. Až koncem XVI. století Sebastian Barrada a v polovici XVII. století Jan Lightfoot se vyslovují pro existenci Bethsaidu, totožné s Julias. Téhož názoru je dnes valná většina palestinologů. Pro existenci druhé Bethsaidu v Předjordansku nemáme jediného starého přesvědčujícího textu. Veškerá jak biblická, tak i mimo-

biblická svědectví prvních století křesťanských lze vztahovati na Bethsaidu-Ju-lias. I uvedené námítky lze vysvětliti ve shodě s hypothesou existence jediné Beth-saidy. Nazývá-li Mk VIII, 23, 26 Beth-saidu vesnici, mluví způsobem lidovým. Není vyloučena možnost, že stará osada Bethsaida, obývaná většinou rybáři, tvořila předměstí novému římskému městu. Rovněž po způsobu lidovém nazývá Jan 12, 21 Bethsaidu Galilejskou. Avšak i známý řecký zeměpisec II. stol. po Kr, Claudius Ptolemaeus počítá výslovně město Julius ke Galileji. Geographia V, 15, 3. Vážnější obtíž, plynoucí z textu Mk VI, 45, se rozplyne, jestliže přeložíme »aby ... na druhou stranu« »naproti Bethsaidě«. Považovati jest tudíž za nejpravděpodobnější lokalisaci biblické Betbsaidy, totožné s Julius, na severovýchodní břeh jezera Genesaretského v okolí dnešních zřícenin el-Aradž, et-Tell a beduinské vesnice Mesadije východně ústí Jordánu do jezera Genesaretského, K1

Bethsur »dům skály«, město, jež dle Jos 15, 48 patřilo k pomezím městům mezi Judskem a Echamskem. Bylo obydleno Kalebity (1 Par 2, 5), potom Judovci a opevněno Roboamem (2 Par 11, 7). Za dob makkabejských pak Juda porazil Ly-siáše a je opevnil (1 Ma 4, 28, 61; 6, 7, 31). Syřané se ho zmocnili a učinili z pevnosti opěrný bod své moci (6; 50; 9, 52; 10, 14). Až zase Šimon je obsadil svou posádkou (11, 64; 14, 33). Poloha m. byla důležitá strategicky, poněvadž z pevností se dala ovládat cesta z Jerusalema do Hebronu. Dnes zachovalo jméno Beh sur polozbořená věž středověká na pravo od silnice asi 29 km od Jerusalema. Stará pevnost však byla asi 400 m odtud na západ, jak ukázaly vykopávky. Šk

Bethšan. Město v údolí potoka Džalud; etymol. »dům pokoje« nebo lépe »dům bohyně Šašan«. Bylo přiděleno Manasso- vi, ač leželo v území Issacharově (Jos 17, 11; 1 Par 7, 29). Na jeho zdech pověsili Filišťané na potupu tělo zabitého Saula (1 Král 31, 10). Za Salomouna patřilo s jinými městy k jedné župě (3 Král 4, 12). V době Machabejských překvapil zde Jonatas Tryfona a přiměl ho k povolnosti (1 Mach 12, 40). Počínajíc hellénskou dobou, má název Skythopolis. Dnešní Besan má 4.000 arabs. obyvatelstva. — Universita z Pensilvanie konala vykopávky r. 1921—28 na Telí el-Chosn trochu severněji od dnešního města, kde leželo staré město. Podle keramiky z I Br. bylo toto místo osídleno již v 2. tisíc, př. Kr. Pq vítězství Thutmose III. u Megidda r. 1479

patřilo tři století k Egyptu. Z nálezů z té doby jsou důležité tři stély, dvě z dob Seti I. a jedna z dob Ramsese II. Dále zbytky z pevnosti pro egyptskou posádku a starých chrámů. Egyptané si chránili toto místo pro jeho důležitou strategickou polohu, ovládalo cestu z údolí Esdreton k Jordánu a na sever, Šk

Bethšemeš, »dům slunce«, město na severní hranici území Judova, k němuž ještě patřilo (Jos 15, 10; 21, 16). Sem poslali Filišťané archu (Hospodinovu po ranách, jež jim způsobila. Nezůstala však ani zde, nýbrž po pohromách v kraji byla přenesena do Kariathiarim (1 Král 6, 9.). U něho Joas, král izraels., porazil Amasiáše judského {4 Král 14, 11). Za Acha- za se města na čas zmocnili Filišťané (2 Par 28, 18). — Je to dnešní Telí er-Ru- meille u byzantských zřícenin Ain Šems 1!6 km jihozáp. od stanice Artuf na dráze Jerusalem-Lydda. Vykopávky zde konané r. 19*11—13 a 1928—31 ukázaly, že město bylo obydleno za starodávna. V 17. st. bylo vyvráceno egyptskou dyn, Hyksů a zůstalo v moci egyptské až do 15. st. Příchodem Filišťanů byl zastaven rozkvět města. Živořilo, až bylo úplně zničeno Sennacheribem r. 701. a Nabuchodonosorem r. 597. Až v 6. st. po Kr. byl v blízkosti starého města vystavěn klášter, který po vpádu arabském r. 638 po Kr. byl proměněn v Khan. Šk

Bethulie. Rodné město Judity na pahorku nedaleko roviny u Dothain a cesty z Esdretonského údolí na jih do Judska (Jdt 4, 5, 6). Přesná poloha města však není doposud známá. Šk

Beth Zacharia. Město v jižním Judsku, dnes zříceniny zv. Beit Zakaria 18 km na jih od Jerusalema. Zde v bitvě Syřanů s Judou Mach, padl jeho bratr Eleazar (1 Mak 6, 33..). Na mosaice v Madabě má město krásnou basiliku s přípisem sv. Zachariášovi. Šk

Betlem rozkládá se na svazích podoby polokruhu, obráceného k východu. Je tam dnes asi 7000* obyvatel, většinou křesťanů. Je znám již ze Starého zákona jako rodiště Davidova místa, kde se odehrávají příběhy knihy Ruth. — Památné svatyně se kupí kolem místa narození Ježíše Krista. Místo bylo podle svědectví sv. Justina jeskyně. Dialogus cum Tryphone LXXVIII. Podle svědectví sv. Jeronýma byla jeskyně Narození Páně v době Hadrianově zne- svčena kultem Adonidovým. Srv. Epistulae 58. PL XXII, 581. Konstantin Veliký vybudoval nad památnou jeskyní basiliku o pěti lodích. Památná jeskyně je

kryptou svatyně. Je pod jejím presbytářem. Pěti-dílná loď* basiliky Konstantinovy se dodnes zachovala. Za císaře Justiniana byl přebudován presbytář, který má dnes tři absidy. V době křížácké byla svatyně vyzdobena malbami a mosaikami, z nichž zbytky lze dodnes spatřit. Z presbytáře se sestupuje se dvou stran do jeskyně Narození Páně. Pod střední apsidou presbytáře v kryptě pod oltářem označuje stříbrná hvězda s latinským nápisem »Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est« tradiční místo narození Páně, O něco vzadu vpravo je oltář Mudrců a naproti něho kamenné lesličky.

S jeskyní Narození Páně souvisí několik jiných památných jeskyní: ka)>le sv. Josefa, kaple Mláďátek, z níž vede průchod, v němž je oltář nad hrobem sv. Eusebia z Cremony, do kaple s tradičními hroby sv. Jeronýma a sv. Pavly a její dcery sv. Eustochion, od nichž se vchází do oratoře sv. Jeronýma, kde podle tradice žil a pracoval o překladu Vulgáty. — Ježto katolíci pozbyli práva na chrám Narození Páně, vybudovali františkáni v sousedství jeho již r. 1672 oratoř sv. Kateřiny, jež byla později rozšířena v dnešní prostranný františkánský farní chrám.

Jiné památnosti: několik kroků od svatyně Narození Páně na jihovýchod je kaple t. zv. jeskyně Mléčná, o něco níže na svahu kaple t. zv. Dům sv. Josefa. V údolí východně Betlema je vesnice Bet Sáhúr, tradiční vesnice pastýřů betlémských. Nedaleko vesnice na východ ukazuje se pole Boozovo se zříceninami kláštera a chrámu. V době křížácké lokalisováno bylo v ona místa pole Pastýřů. Místo sluje arabsky Der Raut. Zprávy z doby předkřížácké lo- kalisují však pole Pastýřů spíše na pahorek Sijar el Ránem, kde r. 1859 objeveny byly zříceniny chrámu o třech lodích, poblíž jeskyně a základy věže.

Bible. 1. *Pojmenování a smysl.* — Knihy, obsahující zjevení Boží psané, se nazývají souhrnným jménem bible nebo Písmo svaté. O těchto knihách byla víra jak u židů, tak u

křesťanů, že mají za původce Boha a že obsahují božské věci. Podle nauky katolické Církve Písmo svaté je spolu s ústními tradicemi v Církvi uchovávanými pramenem zjevení Božího.

Poněvadž tyto knihy byly považovány za svaté pro svůj původ od Boha (viz *Inspirace*), nazývaly se svátým písmem nebo svátými knihami: ta biblia ta agia-výraz to, jehož bylo užito již v 1 Mach 12, 9: »Majíce útěchou svaté knihy«. Sv. Pavel (Řím 1, 2) mluví o svátých písmech; gra- fai agiai. Jos. Flavius je rovněž nazval: ai ierai bibloi-sváté knihy, hebr. kitbé haqqodeš. Nazývaly se též pro svou vznešenost prostě: knihy. V žalmu 39, 8 se čte: Miglat sefer-svitek knihy, t. j. zákona. Recky na př. u Klement. Alex, nebo Origena se užívalo též ta biblia-knihy po výtce. Tento název později ve středověku ztratil plurální význam a užívalo se ho v sing. pro všechny svaté knihy Starého i Nového zákona: biblia-ae. Tak přešel do mnoha jiných jazyků; na př. česky: bible. V křesťanské-m starověku se někdy vyskytl též název bibliotheca. Scholastikové rádi užívali pro Písmo sv. také výrazů; autorita nebo autority. Protože se v Písmě sv. mluví o úmluvě, kterou Bůh učinil s národem vyvoleným i(Ex 24, 7; 4 Král 23, 2, 21) a v Jer 31, 31 se píše o nové úmluvě, kterou Bůh učiní s lidským pokolením, protože dřívější byla porušena, ujal se od dob Tertuliánových název pro Písmo sv.: knihy Starého a Nového zákona, lépe úmluva. U Řeků se rozšířil výraz: palaia kai kainé diathéké-stará a nová úmluva, na základě slov Kristových při poslední večeři: »Toto je krev má nové úmluvy« (Mt 26, 28). Později tento název byl přenesen na všechny knihy bible, a pro knihy před Kristem je název: stará úmluva nebo zákon, pro knihy po Kr. nová úmluva nebo zákon. Jiný výraz pro Písmo sv. je: kánonické knihy (viz smysl slova kánonický u hesla: *Inspirace*). Protože tyto knihy byly měřítkem pro svou autoritu a byly přijaty do určité sbírky svátých knih, byly nazývány aktivně i pasivně kánonickými.

2. *Počet a jména jednotlivých knih*

starozákonních 39, které však zařadili pod číslo 22, Od dob vzniku talmudu (3—4 st. po Kr.) se počítá 24 knih. Protestanté je v tom následují. V nynějších biblích se pravidelně vyskytuje kánon sněmu Tridentského: Pro Starý zákon: Pět knih Mojžíšových (Genese, Exodus, Levitikus, Numeri, Deuteronomium), Josue, Soudců, Ruth, čtyři Královské, dvě Paralipomenon, první a druhá Esdrášova

(druhá se nazývá Nehemiášova), Tobiáš, Judita, Esther, Job, Davidský žaltář, Přísloví, Kazatel, Velepiseň, Moudrost, Ecclesiasticus, Isajáš, Jeremiáš s Ba- ruchem, Ezechiel, Daniel, dvanáct menších proroků (t. j.; Oseáš, Joel, Amos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Habakuk, Sofoniáš. Aggeus, Zachariáš. Malachiáš), dvě knihy Machabejských. Nový zákon: čtyři evangelia podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana; Skutky apoštolů; čtrnáct listů sv. Pavla: k Římanům, dva ke Korintským, ke Galatům, k Efeským, k Filip- ským, ke Koloským, dva k Thesalonským, dva k Timotheovi, k Títovi, k Filemonovi, k židům; dva listy Petrovy, tři Jana apoštola, jeden Jakuba apoštola, jeden apoštola Judy, a Zjevení apoštola Jana«. Denz. 784. Kánon křesťanský má proto více knih, protože do něho byly přijaty i knihy t. zv. deuterokanonické. Jsou to ve Starém Zákoně: Baruch, Tobiáš, Judith, 1. a 2. Machab., Moudrosti a Ecclesiasticus a kromě toho zlomky Daniele hl. 3, 24—90, hl. 13, 14, Esthery hl. 10, 4—16, 24. V Novém zákoně to byly: list k Židům, epištola sv. Jakuba, 2. list sv. Petra, 2. a 3. sv. Jana, list sv. Judy a Zjevení. Tyto knihy se nazývají deuterokanonickými, protože byly později přijaty všeobecně do kánonu, i když vždycky byly uznávány za kánonické alespoň v některých oblastech obecně církve. Naukové i autoritativně mají tentýž význam jako knihy protoká- nonické.

3. *Třídění knih bible.* — Židé rozlišovali tři hlavní skupiny svátých knih: Thora — *Zákon*, totiž pět knih Mojžišových, *Nebim* — *Proroky* a ostatní knihy zvané obecně *Ketubim* nebo svatopisy. Podle tohoto rozdělení, jež je v užívání u židů dosud, knihy Josue, Soudců a Královské patří mezi proroky, kteří se nazývají dřívější, zatím co menší proroci v křesťanském smyslu jsou zváni pozdější. Novozákonní spisy byly rozčleňovány na dvě skupiny: Evangelia a Apoštoly.

4. *Liturgické užívání* posvátných knih vedlo k dalšímu rozdělování jich na některé vybrané sbírky pro veřejné čtení v synagogách. Pentateuch byl čten ve dvou cyklech: buď ve třech letech, při čemž byl rozdělen na 167 oddílů-sedarim nebo za rok, a pak byl rozdělen na 54 sekce-pa- rašioth. K těmto sekcím ze Zákonu byly přidávány části z proroků. Ze svatopisů (Ketubim) byly čteny v celku v určité svátky tyto knihy; Velepiseň na velikonoce, Ruth na letnice, Nářky 9 měsíce Ab. t j. ve výročí dobytí Jerusalema, Kazatel o svátku stánků, Esther o slavnosti Pu- rim.

5. *Rozdělení na kapitoly a verše*, jak se vyskytuje v nynějších biblích, pochází od kard. Štěpána Langtona, profesora pařížské university, asi z r. 1214. Rozdělení na verše je dílo Sancte Pagnini, který je uveřejnil ve svém latinském překladě bible obého zákona vydaném r. 1528. Ale pro Nový zákon bylo zavedeno jiné rozdělení, jež pochází od pařížského tiskaře Roberta Estienna. Než jak rozdělení na kapitoly, tak na verše nemá velkou cenu, protože je někde vadné nebo nahodilé. Nedošlo církevního schválení, i když se ho užívá z praktických důvodů.

7. *Dějiny textů Písma sv.* — Starozákonní knihy byly napsány většinou hebrejsky. Jen některé části z Daniele, Esdráše a jeden verš Jeremiáše byly napsány ara- majsky. Kniha Moudrosti a 2 Machabbej- ských byly původně napsány řecky. U některých, jež v původním textu zanikly, máme jen řecké překlady, jež se dochovaly. Jsou to: 1. Machab, Baruch, Judith, Tobiáš, části Daniele a Esther deuterokanonické. Látka, již bylo použito, byl pravděpodobně papyrus, jenž se hojně dovážel z Egypta. Některé části Zákonu byly vyryty též do kamene. Jistě bylo použito též membrány nebo pergameny z kůže zvířat. Novozákonní knihy byly napsány vesměs řečtinou, zv. koiné kromě evangelia sv. Matouše, jež bylo původně v hebrejském, pravděpodobně v aramajském jazyku, i když se nám nedochovalo leč řecky. Všechny původní rukopisy Písma sv. podlehly zkáze času nebo se ztratily. Když uvážíme, že byly psány na látce, která se časem rozpadá, a že se těchto rukopisů čtením mnoho užívalo, snadno si vysvětlíme tuto skutečnost. Proto text bible k nám došel jen v opisech nebo překladech. I když je tím poškozena kritická integrita textů, nemůže se připustiti, že by nějak podstatně utrpěla dogmatická integrita Písma. Tu nám zaručuje neomylný úřad Církve a de facto srovnávání biblických textů. Toto srovnání ukazuje, že text je na mnoha místech porušen, ale nejde nikde o podstatné odchylky, nýbrž jen o podružné. Je pak úkolem kritických badatelů, aby srovnáváním biblických textů našli nejpravděpodobnější čtení. Tyto odchylky ve čtení se vysvětlí snadno tím, že text Písma nebylo něco nepohnutelného, nýbrž prodělával různé změny. Pro veřejné čtení v synagogách bylo třeba různé úpravy. Zavedení čtvercového písma vedlo k přepsání biblických textů, jež byly původně napsány jiným písmem, podobnějším fénickému, což mělo za následek mnohou změnu písmenek a chyby z

přepsání a opisování. Teprve za Hadriána se přikročilo k ustálení souhlásek prvokanonických knih. Byli to t. zv. masoreté (massora-předání), kteří se zasvětili práci věrně předávat oficiální text synagogy. V 7.—8. st. se postarali masoreté o ustálení výslovnosti posvátného textu zavedením značek, označujících hlásky. Nejstarší, ač neúplný, rukopis maso- retského textu je tak zv. codex babylonicus Petropolitanus, ze začátku 10. st. Poněvadž však kromě papyru Nash, který obsahuje Dekalog, citátů talmudu, židovských a křesťanských spisovatelů, a Samaritánského Pentateuchu, nemáme přímých svědků pro masoretský rukopis, může se sestavit jen pomocí nepřímých svědků t. j. hlavně překladů: Sedmdesáti, Aquily, Symmachy, Theodotiana a syrské Pe- šitto, aramajských targumů a latinské Vulgáty. Tyto překlady však též prodělaly mnohé změny, takže jejich původní čtení není na všech místech zaručené. Odtud jsou snahy a práce pro nalezení původního čtení jak řeckého překladu Sedmdesáti (v Göttingách a Cambridge), tak pro Vulgatu (v Římě u sv. Jeronýma).

Text Nového zákona rovněž k nám nedošel v původních rukopisech, ačkoliv neprošel tolika změnami jako text Starého zákona. Odchylná čtení vykazují jen bezpodstatné změny, vzniklé opisováním. Proto lze snáze dospět k původnímu textu. Kritickým badatelům Westcottovi, Hortovi a Hermannovi se podařilo ukázat, že sedm osmin textu je pevných, a jestliže se odezírá od vedlejších variantů, sotva více než jedna tisícina textu přichází na debatu. Hlavně dogmatická místa málo přicházejí v úvahu. První celá bible Starého zákona byla vytištěna r. 1488 v Sorcino, r. 1494 v Brescii; r. 1516, vyšlo Bombergovo vydání Rabínské bible v Benátkách. Od r. 1517 byly několikrát vydány tiskem t. zv. Polyglotty s více texty, na př. Polyglotta Complutensis r. 1517 v Alcaele. V této bibli se také vyskytuje první vydání tisku řeckého textu Nového zákona, který pak byl ještě čtyřikrát vydán zvlášť Robertem Estiennem od r. 1546—1551.

8. *Překlady.* — K nejstrašim a prvním překladům bible patří *řecký* překlad zvaný 70 mužů. Bylo jej třeba poříditi pro četnou kolonii židů v egyptské diaspoře. Podle legendy, obsažené v listě Aristově, byl Aristes, úředník na dvoře Ptolomea II. (285—466), vyslán od krále i s jinými muži, aby opatřil od židů knihu Zákona pro biblioteku v Alexandrii. Velekněz

poslal s knihou Zákona i 72 učence, kteří tento Zákon přeložili do řečtiny na ostrově Faru. Všichni překladatelé, ač oddělení, přeložili ve stejnou dobu a stejným způsobem Zákon. Na tomto vypravování, jehož okolnosti jsou zřejmě legendární, je to historické, že tento překlad byl pořízen v době Ptolomeově. Postupem času byly k němu přidávány i překlady jiných knih, takže kol. roku 130 po Kr, jak vyplývá z předmluvy knihy Sirachovcovy, byl v podstatě ukončen překlad všech knih starozákonních. Cena tohoto překladu není všude stejná. Některé části jsou přeloženy doslovně, jako Pentateuch, jindy jsou volnější, jako Job, někdy také jen parafráze, jako Daniel. Přesto však tento překlad má velikou cenu, a to i po stránce jazykové, neboť nám podává ukázkou hellenistického dialektu. Překlad se varuje anthropomorfistických výrazů. Měl velikou důležitost pro získání pohanů k židovství a připravoval cesty pro šíření mesiášské myšlenky mezi pohany. Těšil se veliké přízni nejen mezi egyptskými židy, nýbrž i mezi palestinskými, až do 2. st. křesťanské éry. Tak na př. Josef Flavius ho užíval ve svých řeckých spisech, apoštolé a křesťanští spisovatelé prvních dob citovali podle něho Písmo sv. Teprve v 2. st. byl vylučován židy palestinskými, poněvadž to byl kánon křesťany přijatý a užívaný. Židé pak při stanovení svého kánonu přijali jen kánon s 22 knihami.

Jiné řecké překlady vznikly ve stoletích křesťanské éry. Židé obviňovali křesťany, že neužívají správného čtení, a proto přistoupili k novým překladům. Je to otrocký překlad Aquily ze Sinope, v němž jsou porušena anebo aspoň zmíněna mesiášská místa, překlad Theodotianův, jenž je ve skutečnosti pouze revisí Septuaginty, konečně překlad Symmachův, který je jasný a přesný. Všechny tyto překlady vznikly v 2. st. po Kr. Původní texty zanikly a zachovaly se jen z části ve sloupcích Origenových Hexapla. Když místo hebrejštiny zavládlo všeobecně užívání aramajštiny, bylo třeba poříditi *aramajsky* nejprve některé části bible, později celou bibli. Tyto překlady se nazývají *far gumy* (targum-přeložiti). Byly to buď překlady nebo parafráze. Není možno přesně historicky zjistiti jejich počátek. Je pravděpodobnější, že až v polovině 1. st., z doby Gamaliele, učitele sv. Pavla, pochází překlad Joba. V nynější podobě nebudou asi starší než ze 3. st. po Kr, Poněvadž targumy se zakládají na nehláskovém textu,

jejich poslední možné datum je 7. st. po Kr., totiž před upevněním masoretského textu. Hlavní targumy jsou: Onkelův Targum Pentateuchu, Jonathanův z proroků, Targum Penatetuchu, Jerusalemský, zv. Pseudo-Jonathanův, targum žalmů, Přísloví, Jobův, targum Megilloth. Targumy mají velkou důležitost pro poznání židovské theologie. — V Syrii se brzo rozšířilo křesťanství. První překlad bible do *syrštiny* vznikl asi v 2. st. po Kr. Od 8. stol. se nazývá Pešitto, což značí asi jako běžný, užívaný. Podává překlad z hebrejského textu ne sice doslovně, ale přece věrně co do smyslu. Všeobecně se má za to, že již v prvních křesťanských stoletích existovalo několik *latinských* překladů v Itálii a Africe. Hlavní jejich typy se označují Afra a Itala, ač nelze naprosto bezpečně zjistiti, co vlastně byl tento překlad Itala. Tolik je jisto, že starý latinský překlad vyrostl z řeckého Sedmdesáti. Jeho původní text se zachoval jen v některých zlomcích a citacích sv. Otců. Nejlepším a nejslavnějším překladem latinským je *Vulgata*. Papež Damasus pojal myšlenku zrevidovati latinskou bibli, aby se dospělo k autentickému čtení. Tento úkol byl svěřen velikému znalci Písma, sv. Jeroným. Ten nejprve přehlédl a opravil v Římě Nový zákon a knihu žalmů, a to podle řeckých rukopisů starších než ze 3. st. Jiné části znova přeložil podle hebrejského, jiné jen opravil. *Vulgata* sv. Jeronýma se skládá z těchto částí: Z původního překladu protokánonických knih Starého zákona z hebrejštiny, pocházejícího od sv. Jeronýma; z deuterokánonického překladu Tobiáše a Judithy rovněž od sv. Jeronýma; z revidovaného žaltáře zv. Gallicum a Nového zákona od sv. Jeronýma; z nerevidovaných knih Moudrosti, Barucha, Ecclesiastika, 1. a 2. Machabejských, jež byly převzaty do *Vulgáty* podle starého latinského překladu. Konečně z řeckých rukopisů jsou přeloženy zlomky Daniela podle Theodotiona, a zlomky Esthery přeložené podle Sedmdesáti. Sv. Jeroným se snažil co nejlépe vystihnouti smysl původního textu. Při tom však také přihlížel k užívanému latinskému překladu, který byl tehdy obecný. Proto se ve *Vulgátě* vyskytují hebrajismy, hellenismy a jiné neklasické obraty. Přihlížel také k řeckým překladům Sedmdesáti, Aquily, Symmacha, Theodotiona. Jeho překlad zprvu narazil na mnohé překážky, ale po jeho smrti (420) došel všeobecné obliby, takže již za času papeže Martina I. (649—655) byl v Římě všeobecně užíván. Podle svědectví sv. Bědy

Ctihodného byla jím na počátku 8. st. Itala zcela vytlačena. V 16. st. se mu dostalo pro všestranné užívání a zavedení názvu *Vulgata*. Již od dob Kassiodorových (6. st.) byly v Církvi snahy nalézt i zachovávali původní čtení *Vulgáty*. Byly proto sestavovány různé recense textů *Vulgáty*, na př. za doby Karla Vel., dále ve středověku vznikala t. zv. *correctoria*, podávající určitý text *Vulgáty*. O tato *correctoria* se staraly různé řády, na př. *cis-terciáci*, *dominikáni* atd. Ale tím se jen množily nesnáze s ustálením textu *Vulgáty*. Koncil Tridentský učinil velký krok ve prospěch *Vulgáty*, když ji zvolil 8. dubna 1546 pro její obvyklost v celé Církvi za oficiální text Písma, jehož je třeba užívati při všech veřejných čteních a disputacích. Tento dekret není sice dogmatický, nýbrž jen disciplinární, přesto však udává směr v užívání biblických textů. Od té doby bylo učiněno ještě několik pokusů vydati co nejlepší text *Vulgáty*. R. 1590 byla vydána Sixtinská Bible z rozkazu Sixta V., která však po jeho smrti byla stažena, a vydána znovu za papeže Klementa VIII. revidovaná *Vulgata*, která až dodnes je v užívání. Římští benediktini u sv. Jeronýma byli pověřeni Piem X. vydáním původní *Vulgáty*. Práce, třebas gigantická, již úspěšně postupuje. Pentateuch je již vydán. Dekretem sněmu Tridentského nejsou odmítnuty původní texty ani jiné překlady, nýbrž jen z množství je vybrán text *Vulgáty* jako spolehlivý pro tradiční užívání v Církvi.

Se vznikem křesťanství v různých zemích byly pořizovány i jiné překlady v jazycích těchto zemí. První *staroslovanský* překlad z Písma sv. vznikl v druhé polovině 9. st. Je dílem sv. Cyrila a Metoděje. Nejprve byl podle potřeby pořízen překlad částí evangelia, později celé evangelium, apoštolů i žaltář. Překlad byl zhotoven na podkladě řeckého textu, který patří k syrské recenzi, ale obsahoval též starší, od této recenze odlišné čtení. Překlad byl věrný podle řecké předlohy. Tento překlad se dostal v opisech též do jiných zemí slovanských: k Bulharům, Chorvátům a Rusům. Z rukopisů psaných hlaholicí jsou nejstarší tyto: Evangelium Zografské, objevené r. 1843 na hoře Athosů. Je složeno z 304 listů, z nichž 2—288 obsahují 4 evangelia, ostatní později přidaný seznam nedělních a svátečních evangelních perikop. Evangelium Mariánské, zvané podle kláštera na Athosů, obsahuje 4 evangelia. Bylo napsáno asi v 10. nebo 11. st. Mimo to je evangeliař *Assemaniův* neboli Vatikánský,

evangelium Ochridské, evangeliář Ostromírův, evangelium Remešské a Miroslavovo.

9. *Překlady Vulgáty.* — Na základě Vulgáty vzniklo mnoho překladů Písma, hlavně tam, kde latina byla liturgickým jazykem. Tak již ve starších dobách křesťanské éry povstal překlad anglosaský, staroněmecký atd. *Geské* překlady vznikly tak, že se nejprve pomocí glos vykládala česky různá místa Vulgáty. Pak se přikročilo k překladu žaltáře, evangelií a epistol, jichž bylo nejvíce třeba k liturgickým účelům. Nejstarší uchované rukopisy se datují ze 14. st. Možno však souditi, že první kroky k tomu byly učiněny již ve 12. st. Je jisto, že jakýsi vliv při tomto překladě měl i staroslovanský překlad bible. R. 1475 byl vytištěn první český překlad Nového Zákona, r. 1488 celá bible. Text vydaný r. 1475 pak přecházel až do dob Blahoslavových do všech biblí českého překladu Nového Zákona. R. 1564 přeložil Jan Blahoslav Nový Zákon z řeckého textu. Přihlížel však při tom jak k Vulgátě, tak k jiným českým překladům. Text jeho překladu byl s některými změnami přejet do Kralické bible. Překlad Blahoslavův vyniká věrností, ale není úplně správný, protože není založen na zcela spolehlivém řeckém textu, jehož Blahoslav použil. Má své nedostatky, jako i překlady zbudované na základě Vulgáty, Přesto však jde jen o věci bez podstatné závažnosti. Nejstarší zachované rukopisy českého překladu, sahající do 14. st., jsou tyto: evangeliář Seitenstettenský, Vídeňský, část hlaholicí psaná v evangeliáři Re-mešském, evangeliář Neuberský, zlomek Frimberský. — Četná vydání bible v českém jazyku a bohatými iniciálkami zdobená dokazují, že bible byla vždy v českém národě ve veliké vážnosti a uctě.

10. *Výklad bible.* — I když je bible určena jako kniha zjevení i pro prosté lidi, neplyne z toho, že je všem tak přístupná, že nepotřebuje zvláštních pravidel pro výklad. Již sv. Jeroným si naříkal, že každý, ať je povolán nebo ne, se osměluje vykládati bibli. Bible totiž jako kniha lid->sky psaná podléhá všem pravidlům textové kritiky. Prošla mnoha věky, a tedy i četnými vlivy a změnami. Je úkolem odborných kritiků, aby srovnáváním starých rukopisů, překladů, opisů a glos dospěli k nejpravděpodobnějšímu čtení. Proto je třeba znalosti původních jazyků, aby se vystihl duch textu, studia zvyků starých národů a jejich smýšlení. Ale tato kniha je též cele Boží t. j. je dílem Boha, který prostřednictvím svatopisců jako nástrojů v ní

zjevil různé pravdy přirozené i nadpřirozené, vedoucí k cestě spásy anebo podávající dějiny zásahů Božské Prozřetelnosti do lidských osudů. Proto tato kniha má kromě jmenovaných pravidel ještě zvláštní normy pro svůj výklad. Nestačí jen literární kritika, na jakou se omezují racionalisté, popírající božský ráz Písma, nýbrž je třeba ještě jiného výkladu, Tc je oborem posvátné hermeneutiky, jež dává v propedeutice normy pro správné pochopení smyslů bible, v heuristice pravidla, jak najíti smysl Písma, v proforistice, jak jej ve skutečnosti podati. V bibli je nutno, jako v každé jiné knize, rozeznávat! nejprve literární smysl, ten, který je vyjádřen písmeny nebo větami a ježž možno najíti přirozeným rozbořem dotyčných míst. Je sice spor o to, zda je více literárních smyslů, ale má-li býti bible skutečným pramenem pravdy, jistým a neomylným, vyžaduje se jediný literární smysl jako základ pochopení bible a dokazování z ní. Snad lze mluvití jen o možnosti více literárních smyslů, ačkoliv i to by mělo své obtíže. Tento literární smysl však může býti buď vlastní, jako jsou slova; »Vy mne nazýváte Mistrem a Pánem; dobře pravíte, neboť jím jsem« (Jan 13, 13) nebo skrytý v různých obrazech lidské mluvy, jako je metafora, metonymie, synekdocha atd. Na př.: »Já jsem brána« (Jan 10, 9), Vedle literárního smyslu, vlastního nebo nevlastního, se rozeznává ještě specifický bibli vlastní smysl *duchovní*, zvaný alegorický (nikoli ve smyslu alegorie jako figury) nebo lépe typický. Je to vlastnost Písma, že na některých místech nejen slova, nýbrž i věci mají svůj smysl, a to vyšší, ježž nemožno postřehnouti obyčejným okem, nýbrž který je poznatelný jen pravidly víry, buď že jej předkládá samo Písmo, Otcové nebo výnosy Církvě. Je to skutečný smysl, i když přesahuje možnosti řádné kritiky. Na př. o Adamovi se praví, že byl otec lidského pokolení hřešícího, tak jako Kristus lidstva vykoupěním; byl totiž Adam typos— »předobraz budoucího (Krista)« Řím 5, 14. Melchisedech byl předobrazem Krista-Velekněze (Zid 7, 1, 2). Jonáš v břiše velryby představoval Krista v hrobě (Mt 12, 39). Beránek velikonoční byl předobrazem Krista (Jan 19, 36). Tento smysl se však liší od pouhého symbolu, srovnání nebo literární alegorie. Typy totiž obsahují samu naznačovanou věc, jež je v nich jakoby v jádře, zatím co podstata symbolu je celá v naznačované věci. Základem duchovního smyslu však musí býti literární smysl. I když

duchovní smysl je skutečný smysl Písma sv., přece literární smysl, jakožto první a z textu bible dokazatelný, má přednost, není-li výslovná zmínka o jiném, vyšším duchovním smyslu, předloženém samou bibli, tradicí nebo naukou Církve. — Poněvadž bible je dílo Boží, jehož lidé jsou jen nástroji, je třeba přistoupili při jejím výkladu též k jiným pravidlům. Ačkoliv základní pravidla správné kritiky jsou nutná k výkladu bible, jako je nalezení správného textu, souvislosti, znalost okolností, osobnosti autorovy, pravidla pro výklad různých literárních obrazů i zvyků, srovnávání podobných míst atd., přece to všechno, i když se předpokládá, nestačí, pro zvláštnost této knihy, že totiž jejím autorem je Bůh. Má-li se proto bible autenticky vykládati, je třeba brati ohled na tuto základní vlastnost bible. Nejen že je třeba vnitřních dispozicí duše, jako je víra, modlitba atd., nýbrž je též dlužno napřed předpokládati, že veškerý omyl musí býti vyloučen z této knihy, protože jinak by připadl na samého hlavního autora, totiž Boha. Vyskytují-li se proto nějaké nesrovnalosti se závěry vědy, je třeba podle návodu sv. Augustina hledat! vinu buď v chybném čtení kodexu nebo v tom, že čtenář nesprávně chápe smysl Písma. Spisovatelé bible nepodávali své přírodní poznatky vědecky, nýbrž v duchu své doby. Neomylnost bible se ovšem předpokládá v originále, nikoliv v opisech. Dále musí každý, kdo chce správně vykládati bibli, míti na zřeteli tradiční výklad Otců, kteří pro svou blízkost s apoštoly byli nositeli původního ducha křesťanství, a konečně výnosy Církve, která je pověřenou, úřední vykladačkou pro charisma neomylnosti a která svým učitelským úřadem je živým pravidlem víry, (Srov, Encykl. Providentissimus Deus, E. B. 66; Spiritus Paraclitus E. B. 457.)

11. *Čtení bible*, i když je nanejvýše užitečné, není nutné ke spáse, protože její obsah se podává živým učitelským úřadem Církve, již bylo svěřeno Písmo k opatro

vání i vykládání zároveň s potřebnými dary. Poněvadž však Písmo bylo dáno jako list Boží lidem, je nasnadě, že jeho poznání je v určitém smyslu pro každého nutností, alespoň pro uvědomělého vyznavače evangelia. Neboť knihy Boží nám byly dány jako útěcha (1 Mach 12, 9), jako posila naší víry, neboť mnohé věci byly napsány, abychom uvěřili v božské poslání Kristovo (Jan 20, 31), Byly dány jako dobrý prostředek k šíření pravé víry, protože »ve- škeró Písmo je užitečné k poučování, u- svědčování, k polepšování a výchově ve spravedlnosti (2 Tim 3, 16), Poněvadž však v Písmě jsou mnohá místa těžká jak po stránce literární, tak pro přesažnost mnohých pravd rázu nadpřirozeného, proto Církev jako strážkyně bdí nad pokladem bible, aby nebyl znevážen nesprávnými výklady, Podle nauky katolické církve nemá být dána bible libovolně do rukou všem, aby nebyl porušen její autentický smysl. Když položili protestanté jako zásadu, že každý je při čtení osvěcován Duchem svátým, vedlo to k biblickému subjektivismu a nakonec k racionalismu. Řádným úřadem k výkladu bible, který zavazuje, je Církev Kristova. Proto Církev dbá, aby bible, určené ke čtení věřícím, byly opatřeny poznámkami, jež mají vy- ložiti místa těžká, nejasná nebo pochybná. Byly-li vydány někdy výnosy, zakazující čtení Písma, stalo se tak až v pozdějším středověku, a to jen částečnými zákazy ne pro bibli samu, nýbrž pro její zneužívání různými sektami. Od sněmu tridentského je vydávání bible svěřeno církevními autoritám a je dovoleno užívatí jen církevně schválených biblí, přeložených s církevním dovolením a opatřených příslušnými poznámkami. Zkušenost století sama ukázala, že Církev katolická tak uchránila víru v božský ráz Písma neporušenou. Proto není dovoleno užívatí nekatolických vydání leč jen studujícím různých kategorií. Sv **Bičování**, K tělesným trestům mojžišské- ho zákonodárství patřilo i bití holí. Tento trest byl uložen na př. muži, který falešně obvinil ženu, že nebyla pannou, když si ji bral (Dt 22, 13—18). Počet ran neměl přesahovat! 40 (25, 3). Zákoník Hammurabiho § 202 jich nařizoval 60 pro toho, kdo by dal políček osobě výše postavené. Když později toto trestání ustoupilo u židů řeckému a římskému bičování (o prvním pří- pádě je zmínka v 2 Mak 7, 1), dovolovalo se nanejvýš 39 ran (2 Kor 11, 24), nejspíše proto, že dítky byly opatřeny třemi pro- vazci (úder se tedy dál vlastně pouze 13krát — nebo z úzkostlivosti,

aby počet 40 nebyl překročen, Kristus Pán předpovídal apoštolům, že budou bičování v synagogách (Mt 10, 17; 23, 34), Předpověděl i bičování své <(Mt 20, 26; cf Is 50, 6), které na něm na rozkaz Pilátův vykonali (Mt 27, 26) vojáci. Užili k němu bud* řemenů s kůstkami na konci nebo řetízků, zakončenými kovovými kuličkami. Bičováný býval svlečený přivázan ke kolu neb k sloupku. Při bičování římském nebyl počet ran určen. Bičování bylo obvyklé před ukřižováním a bylo v něm cosi ponižujícího, poněvadž tak byli trestáni pouze otroci,

šk

Biřmování, Křesťanská tradice a praxe zná vedle křtu i biřmování, samostatnou svátost od křtu rozdílnou, při níž pokřtěnému jsou sdělovány dary Ducha sv., síla k vyznání víry. Dogmatické prohlášení Církve o svátosti biřmování bylo dáno na koncilu florentském a tridentském (Denz 697, 871), Pius X. opět pokládal za nutné odsouditi tvrzení modernistů, podle nichž se nedá dokázat, že se svátost biřmování udělovala již za dob apoštolských a že tvarový rozdíl mezi křtem a biřmováním se netýká dějin prvotního křesťanství (Denz 2044). Ze spisů prvních spisovatelů křesťanských a ze spisů svátých otců je patrné, že v těch dobách biřmování, rozdílná svátost od křtu, bylo skutečně udělováno, Toto učení a praxe Církve má pevný základ v Písmě sv.

1. Zaslíbení Ducha sv. Ze starozákonních proroků Joel předpověděl zvláštní dar mesiášský, vylití ducha Božího na věřící: »Potom vyleji ducha svého na každého, kdo má tělo, prorokovali budou synové vaši i dcery vaše, starci vaši sny mítí budou a jinoši vaši vidění. Ano. i na vaše nevolníky a nevolnice v ty dny vyleji ducha svého« (2, 28, 29). Na tento text se odvolával apoštol Petr v řeči k Židům po se- slání Ducha sv, o svátku letnic (Skt ap 2, 17). Tehdy se vyplnilo, co jim vícekrát předpověděl Ježíš Kr.: »A já pošlu na vás toho, jehož Otec můj zaslíbil, vy však zůstaňte v městě, dokavaj nebudete opatření mocí s výsosti* (Lk 24, 49; Skt ap 1, 5), »Žizni-li kdo, pojd* ke mně a pij. Kdo věří ve mne — jakož dí Písmo — proudy živé vody poplynou z jeho útroh. To pak řekl o Duchu svatem, kterého věřící v něho měli přijímati« (Jan 7, 37—39; již 4, 13. 14). Více mluvil o tomto daru v řeči na rozloučenou u Jana (14, 15—17. 26): »Když pak přijde Utěšitel, kterého já pošlu vám od Otce, Duch pravdy, jenž vychází od Otce, ten bude svědčiti o mně; avšak i vy budete svědčiti,

neboť jste se mnou od počátku» (15, 26. 27). »Když však přijde onen Duch pravdy, naučí vás všeliké pravdě, neboť nebude mluvit sám od sebe, nýbrž co uslyší, bude mluvit a příští věci zvěstuje vám« (16, 13). Vyplnění těchto předpovědí se stalo o svátcích letnic, kdy po hluku s nebe se ukázaly nad shromážděnými apoštoly a učedníky Páně v Jerusalemě ohnivé jazyky a »oni všichni byli naplněni Duchem svatým a začali mluvit rozličnými jazyky, jak Duch svatý jim dal mluvití« (Skt ap 2, 1).

2. Udílení Ducha sv. v dobách apoštolských. Události o svátcích letnic bylo podle plánu Božího zahájeno šíření církve, toho dne bylo pokřtěno na 3.000 lidí. Při dalším šíření církve, jak o něm vypravují Skutky ap., dostávalo se věřícím Ducha sv. jako zvláštního daru mesiášského. Jak se má tomuto udělování Ducha sv. rozumět, poučují tři místa:

a) Ve Skt ap 8. 5—25 vypravuje se o rozšíření víry v Samarii diákonem Filipem. Právě se: »Když tedy uvěřili Filipovi, hlásajícímu o království Božím, byli křtěni ve jménu Ježíše Krista muži a ženy« (v 12). Když se o tom donesla zpráva do Jerusalema, Petr a Jan se odebrali do Samarie. »A když tam přišli, modlili se za ně, aby přijali Ducha svátého. Neboť doposud na žádného z nich nepřišel, nýbrž byli pouze pokřtěni ve jménu Pána Ježíše. Tehdy na ně vkládali ruce a dostávali Ducha svatého« (v 14—17). Zde se patrně udílení Ducha sv. věcně liší od křtu. Filip, který křtil, neodvážil se udílet jim Ducha sv. Aby se jim dostalo Ducha sv., bylo třeba přítomnosti apoštolů, kteří jim ho neváhali udělit. Udílení se dalo novým obřadem, modlitbou a vzkládáním rukou. Je přímý vztah mezi přijetím Ducha sv. a obřadem apoštolů, neboť v následujících verších se praví: »Když však viděl Šimon, že vkládáním rukou apoštolů byl dáván Duch svatý.. « Účinek obřadu bylo nové nadpřirozené oživení pokřtěných zvláštním působením Ducha sv. Kdyby onen účinek mělo být jen jakési doplnění účinku křtu, proč mohli Ducha sv. udílet jen apoštolo- vé a ne Filip?

b) Něco obdobného se stalo v Efesu. Pavel tam našel nějaké učedníky, jichž se tázal: »Přijali jste Ducha sv., uvěřivše?« Oni mu odpověděli: »Ale ani jsme neslyšeli, je-li Duch svatý.« Když se pak od nich dověděl, že byli pokřtěni křtem Janovým, oni »uslyševše to, byli pokřtěni ve jménu Pána Ježíše. A když na ně Pavel vložil ruce, přišel na ně Duch svatý« (Skt ap 19, 2—6). I zde je patrný rozdíl mezi křtem a udílením Ducha sv. vkládáním rukou.

Zároveň se tu ukazuje, že udílení Ducha sv. nedálo se jen některým, nýbrž že to bylo něco pravidelného, čeho se dostávalo všem křesťanům. I zde nekdokoliv uděluje Ducha sv., nýbrž apoštol: ptal se jich na to, předpokládaje, že již byli pokřtěni, a dále v textu se výslovně praví, že «Pavel na ně vkládal ruce», kdežto o jejich pokřtění to řečeno není.

c) V listě k Židům, napsaném před r. 70, se praví: «Proto pominouce počáteční vyučování o Kristu, přistupme k věcem dokonalejším a nekladme znova základu pokáním ze skutků mrtvých a věrou v Boha, učením o křtech a vkládání rukou .. « (6, 1, 2). Spisovatel se nemíní rozepisovali o základních věcech křesťanství, k nimž také náleží pokání a víra, dvě ctnosti, nutné při vstupu do království Kristova, jimž odpovídají dva různé obřady, křest a vkládání rukou. Vkládání rukou je zde něco úplně jiného než křest, jako je něco jiného pokání a víra, zmrtvýchvstání a soud. Jím se nerozumí udělení moci jiné uzdravovali, ani ne svátost svěcení, poněvadž běží o obřad, udělovaný všem věřícím. Jediné, co se jím zde může rozumět, je udílení Ducha sv. vkládáním rukou, či bířmování.

3. Stopy svátosti bířmování možno nalézt u ap. Pavla. V Gal 4, 4—6 rozlišuje dvě základní období v životě křesťana, přijetí za syny, jež se děje křtem, a přijetí Ducha sv., jež se děje bířmováním: «Bůh poslal Syna svého, aby vykoupil ty, kteří byli pod zákonem, abychom obdrželi přijetí za syny. A poněvadž jste syny, Bůh poslal Ducha Syna svého v srdce vaše, jenž volá: Abba, Otče!» «Neboť v jednom Duchu my

všichni byli jsme pokřtěni v jedno tělo, ať jsme byli židy nebo pohany, ať nevolní nebo svobodní; a všichni jedním Duchem byli jsme napojeni« (1 Kor 12, 13). »Bůh spasil nás skrze koupel znovuzrození a obnovy Ducha svátého,« jehož vylil na nás hojně skrze Ježíše Krista « (Tit 3, 5. 6). Mnozí z vykladatelů ne bez důvodu vidí zmínku o birmování v 2 Kor 1, 22; »Ten pak, jenž nás utvrzuje s vámi ke Kristu a nás pomazal, jest Bůh, kterýž také si nás poznamenal a dal závdavek Ducha v srdce naše« (pod Ef 1, 13; 4, 30). Nepřekvapuje, že Pavel nejmenuje birmování tak, aby bylo všem úplně jasné, že o něm skutečně mluví, neboť birmování patřilo k základním obřadům v křesťanském životě, čehož znalost Pavel u svých křesťanů předpokládá, a proto se o něm zmiňuje jen v jeho působnosti na křesťanský život, podobně jako ve zmínkách o křtu.

4. Na mravní uzpůsobení těch, kteří mají Ducha sv. přijmouti, poukazují slova: »Čiň- te pokání, a pokřtěn bud* každý z vás ve jménu Ježíše Krista na odpuštění hříchů svých; a obdržíte dar Ducha svátého« (Skt ap 2, 38). »A my jsme svědky těch věcí, i Duch svátý, kterého Bůh dal těm, kteří ho poslouchají« (5, 32). »A Bůh, jenž zná srdce, vydal jim svědectví, dav jim Ducha svátého jako i nám; a neučinil žádného rozdílu mezi námi a nimi, věrou očistiv srdce naše« (15, 8. 9). Je pravda, že sdělení Ducha svátého bylo doprovázeno mimořádnými dary, avšak to se nedalo vždy a nebylo toho později třeba. Za hlavní účinek se pokládalo vnitřní posvěcení s darem neohroženě vyzná vati víru (cf Lk 12, 12; Skt ap 4, 31. 32). V Janově ev. jsou účinky zobrazeny vodou živou: »Každý, kdo pije z vody této, žízniť bude opět; kdo však se napije z vody, kterou já mu dám, nebude žízniť na věky« (4, 10). »Žízni-li kdo, pojď ke mně a pij. Kdo věří ve mne — jakož dí Písmo — proudy živé vody poplynou z jeho útroh.« »To řekl o Duchu svátém, kterého věřící v něho měli přijímati« (7, 37—39).

Biskup, z řeckého episkopos, odpovídající hebrejskému Paqid, dohlizitel, tedy vůdce (srv. Neh 2, 22; žalm 108, 8; Skt ap 1, 20). Apoštol Petr nazývá Ježíše Krista »pastýřem a biskupem vašich duší« (1 Petr 2, 25). V apoštolských dobách nebylo ustáleného názvosloví, pročež se jména episkopos užívá jak pro stav kněžský, tak pro stav velekněží ve smyslu představeného kněžského skupin duchovních správců; opačně též, ty, »jimž je svěřeno stáde Kristovo«, nazývá apoštol Petr

»presbyte- roic«, starší (1 Petr 5, 1). Totéž je v listech sv. Pavla (Tit 1, 5. 7; 1 Tim 5, 17; Fil 1, 1). Avšak věc je též zřejmá, že nad kně- žími byli odpovědní jejich představení, mající vyšší moc kněžskou, kteří proto jediní měli od apoštolů moc světití nové kněze, bdíti nad vykonáváním jejich díla (1 Tim 5, 17—21; Tit 1, 5; Zjev 2, 1—3, 22, kde se mluví o »andělech«, t. j. majících zvláštní poslání a odpovědnost pro velkou náboženskou skupinu), Viz Hierarchie. **Sp Bithynie**. Na severním pobřeží Malé Asie u Černého moře ležely tři kraje: na východě Pontus, uprostřed Paflagonie a na západ Bithynie, jež sahala až k Bosporu a Propontidě. Po smrti posledního bithyn- ského krále Nikomeda III. byla Bithynie r. 74 před Kr. proměněna v římskou provincii. Z měst v Bythinii byly známy Nikomedie, Nicea, Chalcedon a Prusz. Hranice Bithynie, jako u ostatních maloasijských krajů, během času značně se měnily. Sv. Pavel se Silvánem a Timotheem na druhé cestě pokoušel se jíti do Bithynie, ale »nedovolil to Duch Ježíšův« (Skt ap 17, 7). Že však v Bithynii už záhy se rozšířilo křesťanství, dosvědčuje první list sv. Petra (1, 1), který mezi jinými jest věnován také »vyvoleným poutníkům« v Bithynii. Totéž vysvítá z listu bithynského místodržitele Plinia mladšího císaři Tra- jánovi. .

Hc

Blahosklonnost, blahověle a projev účinné lásky, v níž se vyšší sklání k nižšímu. Na nesčetných místech Starého i Nového Zákona je doporučována bl. naukou i příklady. Sir 11, 1—6 praví: »Moudrost poníženému hlavu zdvihá a mezi velmože ho posazuje. Nechval muže pro jeho krásu, aniž pohrdej člověkem pro jeho podobu. Malá mezi létavci je včelka, ale vrchol sladkosti má výrobek její. Oděvem se nechlub nikdy, aniž v den cti své se vynášej, neboť divné jsou skutky Nejvyššího samého a slavná a skrytá a nevidaná Jsou díla jeho lidem. Mnoho ubohých zasedlo na trůn a na koho si nikdo nevzpomněl, nesl korunu; mnozí vznešení stali se opovrženými a slavný vydán byl do rukou jiných« Jak 2, 1—4 napomíná: »Nemějte víru v slávu Pána našeho Ježíše Krista se stranicivými. Neboť jestliže by vešel do vašeho shromáždění muž se zlatým prstenem v rouše nádherném a vešel by též chudák v rouše ošumělém, a jestliže byste pohlédli na toho, jenž jest oděn v roucho nádherné a řekli byste jemu; Ty posad se pěkně tuto, a chudákovi byste rekli: Ty stůj tam, nebo, posad se u mého podnoží, zda byste nepřišli v

pochybnost sami u sebe a nestali se soudci s myšlenkami zlými?« — Hlavní příklady pravé blahosklonnosti; David při přenášení archy úmluvy (2 Král 6, 12), Ježíš Kristus ke všem, zvláště k dětem (Mt 19, 13), nemocným (Mt 8, 16), hříšným (Mt 9, 10). — *Nepravá* blahosklonnost je líčena Sir 13, 4: »Boháč křivdu činí a smí reptati při tom, chudas křivdu trpí a nesmí než mlčeti. Budeš-li mu dávat, bude se ucházeti o tebe, pakli nebudeš mí ti, opustí tebe; máš-li co, s tebou se ži- viti bude a vyždímá tě bez lítosti. Bude tě zahanbovati hostinami svými, dokud tě nevyjí několikrát; nakonec vysměje se tobě; potom vydá tě a nechá tě na holičkách a hlavou bude nad tebou pokyvovali.« — Hlavním příkladem nepravé blahosklonnosti iest Absalom (2 Král 15, 2). *Sp* **Blahoslavený**, hebr. ašré, latinsky beatus, řecký makarios, povšechně značí člověka šťastného. Příčinou toho štěstí je buď zvláštní ochrana Boží (Dt 33, 29), nebo moudrost (Přís 3, 18), nebo opatrnost (Moudr 3, 13), čistota svědomí (Žl 1, 1), zachovávání přikázání (Moudr 8, 34; Lk 12, 37). *Blahoslavlili* znamená v Písmě sv. přátel štěstí v některém z jmenovaných významů. V Novém Zákoně vrcholí tento pojem ve štěstf věčném a v bezpečné cestě k němu. Podle Mt 5, 3—12, a Lk 6, 20—23 byl souhrn blahoslavenství úvodem k řeči Páně na hoře. Vyznačuje zvláště výrazné ctnostné stavy, vedoucí bezpečně jako zásluha k věčné blaženosti jako k cíli, čímž také k nejhlubšímu štěstí pozemského života. Podle nynějších názorů exegetických Ježíš Kristus častěji opakoval blahoslavenství (z nichž některá se ozývají v rabínské literatuře, ale jsou naprosto cizí duchu farisejskému), a jako program je opakoval na počátku své řeči na hoře. Lukáš zaznamenal jen 4 hlavní (chudí, lační, plačící, nenávidění), kdežto Matouš 8 (chudí, tiší, lkající, lačníci po spravedlnosti, milosrdní, čistého srdce, pokojní, trpící protivenství a pronásledování pro Krista). Podle sv. Tomáše Akvinského (Summa theol. 1. 2. 49, 3 k 5) první tři blahoslavenství odstraňují překážky, to jest, nepravé štěstí, hledané v rozkoši; další dvě upravují poměr člověka k bližnímu; další dvě ukazují cestu dokonalosti duchovní; poslední je pouhé potvrzení všech předchozích blahoslavenství a poukazem na následky. — V biblickém smyslu chudí duchem jsou ti, kdo nehledají štěstí v majetku a v žádných pozemských hodnotách. Lkající jsou smutní pro smrt nebo zkaženost druhého, v postech a kajícím smýšlení; tiší jsou

všichni trpitelé, odevzdání do vůle Boží; lačníci po spravedlnosti jsou v řeči proroků dychtivě toužící po souhrnu darů mesiášské říše, žízniví čerpati z pramenů Spasitelových (Is 55, 1); milosrdní prokazují bližním skutky tělesného a duchovního přispění z lásky k Bohu; čistota srdce je protějšek pouhé zevnější, zákonem předpisované čistoty, kterou jednostranně zdůrazňovali Fariseové, značí bohubilé smýšlení, bezhříšnost (Žl 23, 4), upřímnost vůči bližním (1 Tim 1, 5); pokojní jsou míněni v poměru k pokoji, jenž jest u proroků udáván za známku říše mesiášské: tedy nejen ti, kteří usmírují rozvadené, nýbrž všichni, kteří usilují o rozšíření království Božího a jeho požehnaných darů; tím se ovšem dráždí nepřátelé Božího království, pročež se naposled slibuje království Boží mučednictví krvavému i nekrvavému. — Sv. Tomáš Akvinský v Summě Theologické, v 2. II. sestavil poměr blahoslavenství k hlavním ctnostem a k darům Duchu svátého: chudí duchem — naděje — bázeň Boží; tiší — spravedlnost — pobožnost; lačníci — statečnost — síla; milosrdní — opatrnost — rada; čistého srdce — ■ víra — rozum; pokojní — láska — moudrost. *Sp* **Blaženost**: posmrtný věčný život v naprostém štěstí.

1. Slíbena jest výslovně ve sv. Písmě: »Jsme děti svátých a očekáváme život, který dá Bůh těm, kteří svou oddanost jemu nezmění«, Tob 2, 12; »Vím, že vykupitel můj žije, a že v poslední den ze země vstanu, zase budu oblečen svou kůží a ve svém těle uzřím Boha svého, patřiti budu naň já, týž a ne jiný, oči mé uvidí jej; naděje tato jest v nitru mém uložena«, Job 2, 25; »Jak veliké množství slasti tvé jest,

kteou schovávaš těm, kdo bojí se tebe, a kteou chystáš doufajícím v tebe«, Ž1 30, 20; »Jako Mojžíš povýšil hada na poušti, tak musí být Syn člověka povýšen, aby všichni, kteří věří v něj, nezahynuli, nýbrž měli život věčný«, Jan 3, 14; »Jsme-li však ditky, i dědici; dědici Boží a spoludědici Kristovi, ačli spolu s ním trpíme, bychom i s ním byli oslaveni; myslím totiž, že utrpení tohoto času nejsou nic proti budoucí slávě, která se zjeví v nás«, Řím 8, 17.

2. *Je přebývání u Boha a účast v nebeských slastech.* «Spravedliví budou se vracet domů, vysvobození od Boha, rozkoší budou napojeni«, Ž1 35, 9; «Kdyby tak nebylo, byl bych vám to pověděl, vždyť jdu, abych vám připravil místo«, Jan 14, 2; «Spravedliví přijdou na Sion s jásotem, veselí věčné budou mít na tvářích, radosti a veselí dojdou, za své vezme bolest a úpění«, Is 35, 10; «Rozjaří se nadbytkem domu tvého a proudem rozkoše naplníš je«, Ž1 35, 9; «V domě Otce mého jest mnoho příbytků«, Jan 14, 1; «Vždyť víme, že sbourá-li se náš příbytek stánkový pozemský, máme budovu u Boha, příbytek nikoli rukama udělaný, věčný v nebesích* (2 Kor 5, 1); «Věříce pak budete plešatí radostí nevýslovnou a oslavenou, poněvadž dosáhnete cíle víry své, spásy duše«, 1 Petr 1, 9. — ■ *Kniha Moudrosti praví, že blaženost jest účast v činnosti Boží; «Šetřili příkazů jest jistá nesmrtnost, nesmrtnost pak činí, že člověk blízko jest Bohu; žádost tedy moudrosti vede k věčnému králování*, 6, 20; srv. Mt 19, 28; 2 Tim 2, 12. Nový Zákon naznačuje hlavní podrobnosti blaženosti: přestane pozemská omezenost lidského poznání. Bůh bude předmětem patření a pramenem všeho poznání: »A v ten den nebudete se mne tázati po ničém«, Jan 16, 22; «Nyní patřím skrze zrcadlo v záhadě, ale tehdy tvář v tvář; nyní poznávám částečně, ale tehdy poznám úplně, jakož i úplně poznán jsem«, 1 Kor 13, 12. «Nebude již kletby žádné, ale trůn Boží a Beránkův bude v něm a služebníci jeho budou mu sloužili a budou patřili na jeho tvář a jméno jeho na čelech jejich*, Zjev 22, 3. — *Blaženost má různé stupně: «Bude každému odplaceno dle skutků jeho*, Řím 2, 6; »Co člověk seje, bude i žítí«, Gal 6, 8. Ale u každého bude stupeň blaženosti větší, než všechna utrpení pozemského života: «Neboť nyníjší soužení naše zjednává nám slávu věčnou, přenesmírnou*, 2 Kor 4, 17. Také tělo bude mít podíl na blaženosti: bude «vzkříšeno v neporušenosti, kráse a zduchovnění*. (1 Kor 15, 43). — 3. *Všichni mohou dosáhnouti***

blaženosti. «Bůh chce, aby všichni lidé byli spaseni a dosáhli poznání pravdy*, 1 Tim 2, 4. Podmínkou je víra a zachovávání Božího zákona; «Toto je kniha Božích příkázání a zákona, který zůstane na věky; všichni, kdo jej zachovávají, dojdou života*, Bar 4, 1. »To jest vůle Otce mého, jenž mne poslal, aby každý, kdo vidí Syna a věří v něj, měl život věčný*, Jan 6, 40; «Vše co mi dává Otec, přijde ke mně, a kdo ke mně přijde, toho nevyvrhnu ven«, Jan 6, 37. «Nikoli posluchači zákona jsou spravedliví u Boha, nýbrž poslušni zákona budou ospravedlnění*, Řím 2, 13. «Kdo pohlédne v dokonalý zákon svobody a při něm vytrvá, nejsa posluchačem zapominavým, nýbrž činitelem díla, ten bude blahoslavený ve svém konání*, Jak 1, 25. »Nic nečistého nevejde do blaženosti a kdo páše ohavnost a lže«, Zjev 21, 27.

4. *Povinnost každého jest usilovati o blaženost-* »Lpi na Bohu a vytrvej, bys vzrostl na konec života; kteří se bojíte Pána, doufejte, že se smiluje a neuchyluje se od něho, abyste nepadli*, Sir 2, 4. 7. «Bůh stvořil všechno, aby žilo všechno, stvořil člověka neporušitelného a k obrazu podoby své jej učinil*, Moudr 2, 14. 23. «Hleďte nejprve království Božího a spravedlnosti jeho, a toto vše vám bude přidáno*, Mat. 6, 33. »Co by prospělo člověku, kdyby celý svět získal, ale na své duši utrpěl škodu?*, Mk 8, 36. «Když jste s Kristem povstali, hleďte, co je nahoře, kde je Kristus, sedící na pravici Boží*, Kolos. 3, 1. «Chod'te v bázni, dokud zde putujete*, 1 Petr 1, 17.

5. *Blaženost musí býti osobní zásluhou každého.* »To jest jisté každému, kdo tě uctívá; když byl vyzkoušen utrpením, bude jeho život korunován*, Tob 3, 21. «Maličko trestání byvše, dojdou hojného blaha, ježto Bůh je zkoušel a shledal, že ho jsou hodni*, Moudr 3, 5. «Blaženi jste, když vám budou k vůli mně spílati a vás pronásledovati; vaše odplata jest veliká v nebesích*, Mt 5, 12. «Blaženost jest odměna za boj*, Fil 3, 14.

Sp
Blesk, mocně působící na člověka, je v Bibli vhodný předmět a obraz pro náboženské pravdy. S jinými zjevy přírodními doprovázel Boží zjevení (Ex 19, 16; Ez 1, 13; Zjev 4, 5), v nich byla spatřována moc Boží (Job 38, 35; Ž1 134, 7). Ač člověku se jeví nezkrtné, Bůh jimi přece vládne (Job 36, 32; 37, 15), jsou šípy v jeho ruce (Ž1 17, 15; Hab 3, 11) a »oheň Boží« (Job 1, 16). Děsivý dojem z blesků upomíná na hněv Boha-Soudce (Ž1 96, 4; cf Moudr 5, 22). Jeho zářivostí připodobňuje Dan 10, 6 tvář

anděla a Mat. 28, 3 vzhled anděla, který odvalil kámen od hrobu. O svém nenadálém a všem viditelném příchodu užívá Kristus obrazu b, (Mt 24, 27; Lk 17, 24). Pád Satana s výše moci, když jej apoštolově vymítali, se jevil myslí Kristově jako b., který se již do výše nevrací (Lk 10, 18). šk

Bližní. Jím byl pro Izraelitu nejprve soukmenovec. Mojžíšův, zákon rozšířil pojem bližního a lásky k němu i na cizince, usídlené ve vyvoleném národě (Lv 19, 33; Dt 10, 19). V pozdější praxi však byli považováni za bližní jen ti cizinci, kteří se přičlenili k židovství obřízkou a obřady proselytů. Povinnost milovat bližní byla souhrnně obsažena v Desateru, zvláště však v knize Lv.: »Miluj bližního svého jako sebe sama« (19, 18) a v četných jiných příkazech (Ex 2, 13; 20, 16; Lv 19, 11; 19, 13;). Kristus potvrdil zákon lásky k bližnímu (Mt 19, 19; 22, 39), a položil jej za základ své nauky; lásku k bližnímu nazval svým příkázáním (Jan 13, 34). Rozšířil pojem bližního a závaznosti bliženské lásky i na nepřátele (Mt 5, 43—48; Lk 10, 25—37), Viz též Lásky k bližnímu.

Bohatství. 1. *Ve St. Zákoně* se slibuje bohatství zachovávajícím zákon Páně (Dt 28, 3. Uděluje se za odměnu: »Blažený muž, který se bojí Pána... sláva a bohatství v jeho domě« (Žl 111, 1—3). Bohatství spočívalo v polnostech, v dobytku, v úrodě a pod. (Dt 28, 3 a násl.). Avšak nejen hmotné věci, nýbrž i duchovní statky byly považovány za bohatství: »Blaze člověku, jenž nalezl mourost a jenž oplývá opatrností; jeť lepší jí nabyt nežli natěžít stříbra, ji z*skat nežli přední nejčistší zla- to« (Přís 3, 13—16). »Co je bohatšího než moudrost?« (Moudr 8, 5), Spravedlnost je prospěšnější (Přís 11, 4; 28, 6).

Bohatství však je zrádné, nejisté a prchavé (Kazatel). »Pamatuj na hlad v čas hojnosti a na chudobu i nedostatek v den bohatství (Sir 18, 25). Proto není radno jím se ho- nositi (Jer 9, 23), není záhodno jemu důvěřovat! (Žl 61, 11; 48, 7; 51, 9;). »Kdo se spoléhá na své bohatství, padne« (Přís 11, 28).

V *Nov. Zákoně* se zdůrazňuje duchovní bohatství království Božího. Proto jsou ve- lebeni chudí duchem (Mt 5, 3), je proneseno běda proti boháčům (Lk 6, 24), protože bohatství a starost o ně dusí símě slova Božího (Mt 13, 22; Mk 4, 19), zdržuje od dokonalosti (Mt 19, 22), a proto je těžko, aby bohatcům vešel do království Božího (19, 23, 24), Je proto třeba hromaditi poklady ne na zemi, nýbrž pro

nebe (Mt 6, 20). Není možno sloužiti Bohu a mamonu (Mt 6, 24). Ne však všeobecně, nýbrž důvěřující v bohatství nesnadno vcházejí do království Božího (Mk 10, 24). Proto je třeba dobře nakládati s bohatstvím, rozdá- vati chudým (10, 21), a pomáhati bližním (Jak 2, 15, 16).

Ve vyšším smyslu bohatství jsou duchovní statky: »Kristus se pro nás stal chudým, abychom jeho nouzí se stali bohatými« (2 Kor 8, 9). Je velebeno bohatství dobroty, slávy, moudrosti, vědy a milosti (Řím 2, 4; 23; 11, 33; Ef 1, 7; 2, 7), Křesťané mají být bohatí ve všelikém slově a ve všeliké vědě, ve víře a lásce, v dobrých skutecích (1 Kor 1, 5; 2 Kor 8, 7; 1 Tim 6, 18). Tyto duchovní odměny jsou slíbeny Kristovým následovníkům (Mt 19, 22).

Šv

Bohoslužba. Již od prvních dob lidstva byl Bůh uctíván obětmi v národě izraelském: »Po mnohých dnech Kain přinesl Hospodinovi oběti z polní úrody. Také Abel obětoval, a to nejuctnější části prvorozců svého stáda« (Gn 4, 3). »Noe pak vzdělal Hospodinu oltář a vzav ze všech čistých zvířat i ptáků, přinesl na tomto oltáři zápalné oběti« (Gn 8, 20).

Po potopě Abraham, vyvolený patriarcha izrael. národa, vystavěl Bohu oltář v Si- chemu, pak na vyvýšenině u Betelu (Gn 12, 7. 8; 13, 4. 18). O způsobu, jak bylo třeba obětovati, sám Bůh poučil Abrahama: »Vezmi,« — odpověděl Hospodin — «tříletou krávu, tříletou kozu, tříletého berana, hrdličku a holubici« (15, 9). Při bohoslužbách bývaly též obětní hostiny: »Podav i (Jakob) na hoře oběti, pozval své bratry, aby jedli chléb« (Gn 31, 54).

Rázu bohoslužebného byla též obřízka, nařízená Bohem Abrahamovi a jeho pokolení na znamení vzájemné smlouvy (Gn 17, 9—27). Mojžíš na popud Boží zvelebil a slavnostněji uspořádal celou bohoslužbu. Zdůraznil povinnost světit sobotu a nařídil vystavení svatyně pro Hospodina (Ex 35 a násl.). Byly předepsány různé oběti, celo-paly, oběti suché, pokojné, smírné (Lv 1—9), Aaron byl posvěcen na velekněze a jeho synové na kněze (Lv 8). Seznam svátků, jež měli Židé zachovávali při bohoslužbách, je podán v Lev 23.

Aby se obřady předepsané zákonem pro bohoslužbu nestaly jen něčím vnějším, o to se starali proroci napomináním a povzbuzováním k vnitřní zbožnosti. Tak Dt 5, 29; 6, 5; «Milovati budeš Pána Boha svého z celého srdce svého atd. ...» Samuel: »Zda chce Hospodin celopaly a oběti a ne spíš, aby bylo dbáno hlasu Hospodinova. Lepší je zajisté poslušnost nežli oběti...« (1 Král 15, 22; Is 1, 11). Proto proroci zdůrazňovali, že Bůh neuzavřel s národem izraelskými smlouvu na základě obětí, nýbrž poslušnosti k jeho hlasu (Jer 7, 22. 23).

Dokud nebyl postaven chrám v Jerusalemě, Izraelité obětovali, kdekoli byla nějaká památka jména Božího (Ex 20, 24). Aby se pouze na jednom místě obětovalo, bylo stanoveno toliko pro dobu, kdy Bůh si vyvolil stánek pouze v jednom z kmenů (Dt 12, 14). Toto ustanovení bylo dáno, když Šalomoun měl nařizeno vystavěti chrám v Jerusalemě.

V Novém Zákoně zdůraznil Kristus vnitřní bohoslužbu v duchu a v pravdě (Jan 4< 23. 24) a povinný viditelný kult, když řekl při slavení poslední večeře: »To čiňte na mou památku« (Lk 22, 19; 1 Kor 11, 24), což křesťané činili, jak vysvětluje Skt ap 2, 42 (viz Eucharistie).
Bohové. — V množném čísle jsou ve svätém Písmě bohy míněny:

1. *bytosti nebo věci*, jimž lidé prokazovali nesprávnou náboženskou úctu (Ex 12, 12; 20, 2).
2. *Obrazy* nebo sochy těch bytostí a věcí; první jsou jmenovány modly Labanovy (Gn 31, 19).
3. *Andělé*, proroci, králové: (žalm 96, 9; 1 Kor 8, 5; Žid 1, 6). Za původ domněnky o mnohosti bohů udává kniha Moudrosti (14, 14) zbožšťování zemřelých lidí nebo vladařů; za poslední stupeň takového úpadku udává zbožšťování zvířat (15, 18). Bohové pohanští platí za ďáblů (Dt 32, 17; Žl 95, 5; 105. 37; 1

Kor 10, 20). Bohové, jichž uctívání propadli Izraelité, jsou podle sv. Písma hlavně Baal, Astarte, Tamuz, slunce a některá božstva pohanských mystérií (Ez zvi. 8). *Sp*

Booz, heb. Boaz, t. j. »v něm (Hospodinu) je síla«, sluje bohatý Betleman z doby soudců známý z knihy Rut. Pocházel z kmene Judova. Jeho rodiče sluli Salmon (Salma) a Rahab. 1 Par 2, 11; Rut 4, 18 a n. Mt 1, 5 Lk 3, 32. Jsa příbuzný Eli-melecha, který za doby hladu se odstěhoval s manželkou Noemi a dvěma syny Mahalonem a Chelionem do Moabska, ujímá se Rut, snachy Noeminy, vdovy po Mahalonovi, když se s ní Noemi vrátila po smrti svého manžela a svých synů do své domoviny Betlema. Rt 1, 1 a n.; 2, 1. S Rut se seznámil, když sbírala na jeho poli klasy za ženci. Rt 2, 3. Podle zvyků, plynoucích ze zásad o levirátu (viz heslo), bere si Rut za manželku. Rt 4, 13. Z manželství se narodí Oběd, otec Isaie, otec Davidova. Rt 4, 17, 21, 22. Náleží tudíž Booz mezi předky Davidovy a Mesiášovy a je mezi nimi uváděn v obou evangelijních rodokmenech Kristových (Mt 1, 5; Lk 3, 32).

Bosora. Město v Basanu, o němž je zmínka jen v 1 Mach 5, 26, jež je totožné s dnešním Busra eski Šam východně od Dera. Za hellenské doby velmi vzkvétalo. Padlo do moci Nabateů a potom Římanů. Četné památky připomínají jeho slavnou dobu. Z dob křesťanského rozkvětu je zachována krásná katedrála (6. st.). Zde mnich Ba-hira poučil Mohame'da, tehdy ještě obyčejného obchodníka, o základních pravdách křesťanských.

Bosra. Edomské město (Gn 36, 33), jehož poloha se ztotožňuje s dnešní Buseirou jihových. od Mrtvého moře na jih od Ta-filé. Proroci, předpovídající tresty Edomcům, předpověděli i zničení B. (Is 34, 6; Jer 49, 13. 22; Am 1, 12).

Bouře. Živý popis bouře v zimě je u Joba hl 37. O bouři ve žních je zmínka v 1 Král 12, 17. O předpovídání bouře dovidáme se z evangelia: «Když nastane večer, říkáte: Bude pěkně, neboť nebe se červená; a ráno: Dnes bude nepohoda, neboť červená se nebe pošmurné« (Mt 16, 2. 3). V Palestině se v létě častěji červená večer nebe na západní straně, což je předpověď dobrého počasí. V zimě zase narudlé ranní mraky na východní straně, působící mnohdy hrozivým dojmem, jsou předzvěst bouře. Ohromující zjevy bouře sloužily svatopiscům k popisu Boží vznešenosti. Bouře doprovázející zjevení Boží (Žl 49, 3; Jer 4, 13; Nah 1, 3; Ez 38, 9) a hněv Boží

^ (Jer 30, 23; Žalm 82, 16). Skrytost před bouří je obraz bezpečnosti v době mesiášské (Is 32, 12); Šk

Brána. Křídla měla dřevěná, mnohdy pobitá kovem (Is 45; 2). K zavírání se užívalo závor, obě křídla spojujících. Práh býval kamenný.

1. Městská brána byla velmi důležitá při obraně města a byla první napadána sekerami a ohněm. (Nářky 1, 4.) Nad branou mívál strážný světíničku (2 Král 18, 24). I v míru měla velký význam. Pro polohu v nejživější části byla střediskem schůzek. Tam se prodávalo (2 Král 7, 1; 4 Král 5, 1) a vyřizovaly se sporné záležitosti. (Dt 22, 15; Rut 4; Přís 22, 22). Jeremiáš měl v braně předčítat své proroctví, aby byl ode všech slyšen (Jer 17, 19). Brána byla prostě orientálcům tím, čím Římanům forum, nejživější veřejné místo. Brána se stala něčím posvátným.

2. Brány chrámu Šalamounova, popsané V 3. Král 6, 33—35, spalili Chaldové (4 Král 25, 3). Týž osud stihl i brány druhého chrámu (2 Mak 8, 33). Z Herodova chrámu je nejznámější »brána Krásná« na východní straně, u níž Petr a Jan uzdravili chromého (Skt ap 3r 3).

3. Obrazné rčení o braně; Dlíti u brány moudrosti jest ukázati se pozorný k jejím slovům (Přisl 8, 34; Sir 14, 24). Hlavně v Novém Zákoně se vyskytuje; »úzká brána a cesta vedoucí do života« je praktické učení Kristovo i (Mt 7, 13, 14; Lk 13, 24), vyžadující námahu u následovníků. Branou do ovčince vstupuje pastýř, Kristus je ta brána, Šk

Bratr. Ve vlastním smyslu se tak nazývají ti, kdož mají stejného otce a matku. Na př. Abel je bratr Kaina z těchže rodičů (Gen 4, 2). Avšak bez bližšího označení i ti, kteří jsou z téhož otce, ale různých matek, anebo z téže matky, ale z různých otců (Gn 42, 15; Sdc 9, 5, 21). V širším významu se tak praví i o příbuzných: Lot, ač syn bratra Abrahama, se nazývá bratrem Abrahamovým (Gen 14, 14); podobně o synech Aron, Nadab, Abin (Lv 10, 4); rovněž Jehuel a bratří jejich šest set devadesát (1 Par 9, 6). Též o sou- kmenovcích: David oslovuje starší Judov- ce; »Jste bratří moji, kost má i maso mé...« (2 Král 19, 12.) Členové kmene Benjamin se nazývají bratří Saulovi (1 Par 12, 2). Členové téhož národa se nazývají bratří: Hebreové se jmenují bratří Mojžíšovi (Ex 2, 11; Sdc 14, 3). Společníci, přátelé, průvodci: David nazývá své vojíny bratry i (1 Král, 30, 23). Srov. též: Jos 14, 8; 2 Král 1, 26; Am 1, 9). Všichni lidé pro svůj původ od jednoho člověka jsou nazýváni bratry (Gn 9, 5; Mt 5,

22; 7, 3; Žid 2, 11). V Novém Zákoně všichni křesťané (Mt 12, 48—50; 25, 40; 28, 10; epištoly sv. Pavla). Doporučuje se bratrská láska; Žalm 132, 1; Přisl. 6, 16; 18, 19; Sir 25, 2; Jak 4, 11; a j. šv **Bratrovražda.** O první bratrovraždě mluví již Genese. Byl to Kain, syn prarodičů Adama a Evy, který zabil svého bratra Ábela ze závidosti, že) Ábelova oběť byla Bohem přijata, jeho* však) nikoliv: »I shlédl Hospodin na Ábela a na jeho dary, na Kaina však a na jeho dary neshlédl. Kain se tak rozhněval, že mu až hlava klesla ... Kain však řekl k Ábelovi, svému bratru: Vyjděme si. A když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej« (Gn 4, 4—8).

Abimelech, syn Jerobaalův, snaže se do- síci ctižádostivých plánů a nabyti nadvlády ve střední Palestině, pobil své bratry: »Přišed pak do domu svého otce v Efre, pobil své bratry, syny Jerobaalovy, sedmdesát mužů, na jednom kameni...« (Sdc 9, 5).

Absalom zabil svého bratra Amnona, protože mravně porušil Tamaru, jeho sestru: »Absalom vystrojil hody... a přikázal svým služebníkům: »Dávejte pozor, až bude Amnon opilý vínem a pokynu vám: udeřte na něho a zabijte ho ...« (2 Král 13, 27, 28).

Bratrovražda byla považována za zločin a Bohem přísně trestána, jak vysvítá na Kainově případu: »Tu pravil Hospodin Kainovi: Kde je bratr tvůj Ábel? ... Co jsi to učinil? Hlas krve bratra tvého ze země volá ke mně. Buď tedy nyní zlořečený na zemi, která otevřela ústa, aby

pila z tvé ruky krev tvého bratra « (Gn 4, 9, 11).

Bratrství značí v Bibli vzájemné porozumění i ve věcech světských, jako; Jo-nathas psal Spartským bratřím: »... pokusili jsme se poslati k vám poselství, které by obnovilo bratrství a přátelství, abychom se snad neocizili vám (1 Mak 12, 10; 12, 17)-

V Nov, zákoně se tak označuje slovo věřících; »Milujte bratrství« (1 Petr 2, 17;

5, 9), t. j. bratry. *Značí též* lásku k bratřím: »Milujíce se navzájem láskou bratrství (Řím 12, 10); O lásce bratrství (bratrské) není nám třeba psátí vám (1 Thes 4, 9); láska bratrství zůstávej ve vás (Žid 13, 1).«

Bratři Ježíšovi. *Evangelisté o nich mluví:* »Není-liž to syn tesařův? Zda se nejmenuje jeho matka Marie a bratři Jakub a Josef a Šimon a Juda?« (Mt 13, 55); dále 12, 46; Mk 3, 31; 6, 3; Lk 8, 19; Jan 7, 3; 7, 10; Skt ap 1, 14; 2 Kor 9, 5. *Nejde o skutečné bratry:* U dvou výše jmenovaných bratří Páně máme výslovně označenou jinou jejich matku než byla matka Ježíšova, totiž Marii, sestru Matky Páně, a to Marii Kleofášovu; »Byly pak tam ženy mnohé, zdaleka se dívající, které šly za Ježíšem z Galilee, posluhující mu; mezi nimi byly Maria Magdalena a Maria, matka Jakobova a Josefova a matka synů Zebedeových« (Mt 27, 55; Mk 15, 40; 16, 1; Jan 19, 25). Jakub a Josef, kteří isou jmenováni na prvním místě bratry Páně, nejsou tedy skutečnými jeho bratry, nýbrž jen příbuznými. To lze soudit též o ostatních mezi nimi jmenovaných. Šv

Budoucnost předpovídati bylo izraelskému lidu již Mojžíšovým zákonem zakázáno (Lv 19, 26; Dt 18, 9—14; 26, 14). Saul vypudil ze země všechny předpovídače budoucnosti (1 Král, 28, 3); též král Jo-siáš (4 Král 23, 24). Protože však u všech okolních národů bujelo předpovídání budoucnosti, stanovil Bůh, že sám bude poučovali lid v nezbytných případech skrze velekněžské losy a nadpřirozeným osvěcením proroků. Ze některá pověrečná předvídaní budoucnosti byla konána i od Izraelitů, dosvědčují knihy dějepisné (1 Král 28, 3; 4 Král 17, 17; 2 Par 33, 6) a také proroci, na př. Oseáš 4, 12; Isaiáš 3, 2; 8, 19, Jeremiáš 27, 9, Šp

Bůh. — 1. *Jména*, Starý zákon užívá sedmi jmen Boha: El, Eloah, Elohim označují osobnost, svou mocí přesahující vše lidské; Jahve značí dokonalost jeho bytí a původce všeho jsoucího; Adonai, Pán můj, jest pořadatel všeho; Elion, Nejvyšší; Šaddai vyjadřuje

pojem toho, jenž dostačuje sám sobě a všem lidem a na vše ostatní; Ab, otec, je tvůrce zachovávající a řídící vše; Kadoš, svátý, obsahuje pojem dokonalosti, ryzosti a dobroty; Goel, vykupitel, jenž vysvobozuje od všeho zlého. Nový zákon užívá libovolně tři z těchto jmen; Theos, odpovídající jménu Elohim; Kyrios jako Adonai; Patér jako Ab. r— 2. *Jsoucnost Boha*, Izraelité nedosáhli znalosti Boha pozvolným hledáním, nýbrž ze zjevení Božího, Již prvnímu člověku se zjevil Bůh a dal mu první přikázání (Gn 2, 16 o zákazu požívati se stromu poznání dobrého a zlého), Bůh učinil smlouvu s Noemem, že »nikdy již nebude vyhubeno vodami potopy veškeru živočišstvo« (Gn 9, 11); zjevil se Abrahamovi, řka: »Neboj se, Abrahame, já jsem ochráncem tvým a odměna tvá bude velmi veliká«, Gen 15. 1; Jakubovi ve vidění žebříku k nebesům, nad kterým stál Hospodin, Gen 28, 13; Mojžíšovi, jemuž oznamuje své jméno Jahve, Exod. Proto pro Starý zákon byly zbytečné důkazy jsoucnosti Boha, protože nikdo na světě nepopíral jsoucnost božských bytostí. Kdo jedná tak, jako by Boha nebylo, jest jako by neměl užívání rozumu; »Říká pošetilec v duchu; Není Bo-ha« (Žl 13, 1); »Byli blázni všichni lidé, v nichžto nebylo známosti Boha« (Moudr 13, 1), I pohanům bylo snadné poznali Boha z díla jeho, z přírody. »Neviditelné vlastnosti jeho od stvoření světa se spatřují, jsouce poznávány z věcí stvořených, a to i jeho věčná moc, i božství, takže nemají omluvy«, Řím 1, 20; každý člověk má povinnost zjednati si poznání Boha: »Ve chvílce jsou zničeny mé stany... to proto, že pošetilý jest můj národ, nepoznává mne« (Jer 4, 22); »Bůh učinil z jednoho všechno pokolení lidské ... by hledali Boha, zdali by se ho snad domakali nebo ho našli« (Řím 17, 27), —

Sv. Písmo udává *trojí cestu* k poznání jsoucnosti Boha: z viditelného tvorstva, z zákonitosti v přírodě, z činnosti Boží v osudech lidstva. Viz hořejší texty. Mravní zákon, který se jeví nesmazatelně vložen do lidské duše, nemůže býti než od nadlidské moudrosti: »Hospodin totiž uděluje moudrost, z úst jeho poznání a rozum, ochraňuje těch, kteří nevinně žijí« (Prís 2, 6); »A dám jim srdce, aby mě poznali, že já jsem Hospodin« (Jer 24, 7); Pohané »ukazují, že dílo zákona je vstřepeno v srdci jejich a o tom svědectví vydává jim jejich svědomí« (Řím, 2, 15). Neustálé zasahování Boží do osudů světa je naznačeno obrazem deště a darů přírody; »Pokud bude země trvati,

nepřestane se střídati setba a žeň, studeno a vedro, léto a zima, noc a den« i(Gn 8, 22); »Zda jsou mezi modlami pohanů dárce deště ... zda nejsi ty to, Pán Bůh náš?« (Jer 14, 22); »Malého i velikého on učinil a jednostejně pečuje o všechny«, Moudr. 6, 8; Bůh živý »nenechal sebe neosvědčena, čině dobré, s nebe vám dává deště a časy úrodné a naplňuje srdce vaše pokrmem a radostí« (Skt ap 14, 16). Starý zákon nezná zrození svého Boha po způsobu pohanů. Jahve byl vždycky a vše jest jeho dílo; on je první a poslední, jak dokazuje již jeho jméno Jahve-původce všeho bytí. Nikdy nebyl Jahve nejprve národním božstvem, nýbrž od počátku byl uznáván jediným Bohem veškerenstva: »Tys Bůh, kterýs mne viděl«, totiž otrokyni Šárinu; a studni nazvala jednoduše; Studna Žijícího a Vidoucího mě«, (Gn 16, 14); »Všecko je dílo řemeslníků (modly), ale Hospodin je pravý Bůh, on jest Bůh živý, a král věčný« (Jer 10, 10); »Kdo je mezi vámi, který by nevěděl, že to vše učinila ruka Páně, v jehož moci je život každého zvířete a duch kteréhokoli lidského těla?« (Job 12, 9, 10).

3. *Pojem Boha.* Starému zákonu se liší od všech pojmů okolních národů tím, že Jahve jest jediný Bůh, jemuž náleží celý svět: »Toto praví Hospodin: Izrael jest mým prvorozeným synem« (Ex 4, 22); jest pánem všech národů; »Hospodin Bůh váš, dal vám odpočinek a všechnu tuto zemi* (Jos 1, 13); jest rozhodujícím soudcem všech končin země: »Hospodin soudí končiny země a dává sílu svému králi a zdvihá roh svého pomazaného* (1 Král 2, 10); »Kdo je ten král slávy? Hospodin mocný v boji, Hospodin zástupů*, žalm 23, 9, 10. Bůh byl od počátku utvářen jako mravně jednajícím bytost, nikoli jako bezohledně jednajícím síla: viz Gen 18, 16—33 o vyjednávání Abrahama s Hospodinem o zkáze Sodomy. Jeho jméno značí, že jest nestvořený; »Já jsem ten, který jsem« (Ex 3, 14). Jest čirý duch, což dokazuje jednak zákaz; »Neučiníš si sochy ani jakéhokoliv obrazu něčeho, co je shora na nebi* (Ex 20, 4); jednak je přesně stanoven svého dědictví: »A já jsem si myslil, kterak vás učiním syny svými a dám vám rozkošnou zemi v nejváznější dědictví mezi zástupy národů« (Jer 3, 19). Bůh má být od člověka ctěn jako otec; »Syn ctí otce svého a sluha pána svého; jsem-li tedy já váš otec, kde jest úcta má? a jsem-li já váš pán, kde je bázeň má?« (Mátách 1, 6); vzýván má být ve všech potřebách: »Takto se tedy budete modliti vy; Otče náš,

rozdíl mezi Bohem a člověkem, jako mezi duchem a tělem: »Vždyť jest Egypt člověk a ne Bůh, a jejich koně tělo a ne duch* (Is 31, 3). Proto je Bůh všude přítomen: »Proniká všechno pro svou čílost* (Moudr 7, 24); »Konec pak řeči jest: On je ve všech věcech* (Sir 43, 29); »Zda může se člověk skrýti ve skrýších, a já ho nevidím? Zдали nebe i země já nenaplňuji?« (Jer 23, 24); »V něm žijeme a se hýbáme i trváme* (Skt ap 17, 28). Je všemohoucí, spravedlivý, milosrdný; viz příslušná hesla. Je zdrojem síly člověku unavenému: »Je ten, který znavenému sílu dává a bezmocnému hojně zdatnosti a moci* (Is 40, 29); vše děje se dle jeho vůle: »Jako by hlína proti hrncíři mohla mít záměry... a jako by hliněná nádoba mohla říci hrncířovi: Ničemu nerozumíš* (Is 29, 16); »Nezáleží na tom, kdo chce, ani na tom, kdo běží, nýbrž na Bohu, jenž se smilovává* (Řím 9, 16). Pro člověka jest Bůh nejvyšší dobro; »Ríkám Pánu: Bůh můj jsi ty, nemám dobra mimo tebe* (Žl 15, 2); »Co bych jiného chtěl na nebi, a co na zemi kromě tebe?« (Žl 72, 25). Nehemiáš se modlil: »Pane Bože, stvořiteli všech věcí, jenž jsi velebný a silný, spravedlivý, jediný dobrý král, jediný dokonalý, jediný spravedlivý, všemohoucí a věčný* (2 Mak 1. 24). — Bůh Nového zákona není nový Bůh, jiný než ve Starém zákoně, nýbrž týž Bůh, jenž usmiřen stal se otcem všech: »Přikazuji ti před Bohem, jenž všechno oživuje, a před Ježíšem Kristem, jenž pod Pontským Pilátem osvědčil krásné vyznání, abys zachoval přikázání bez poskvrny, bez úhony, až do příští Pána našeho Ježíše Krista, kteráž svým časem ukáže blažený a jediný mocnář, král nad králi a pán nad pány, jemuž čest a panování věčné* (Tim 6, 13—16).

4. *Bůh a Člověk.* Bůh jest otcem člověka, jež stvořil: »Není on otec tvůj, jenž si tě opatřil, jenž tě učinil a stvořil?« (Dt 32, 6); smilovává se nad ním; »Jako se slitovává nad dětmi otec, tak Pán nad těmi, kteří se ho bojí« (žalm 102, 13); stojí mezi svými dítkami a pečuje, aby dosáhly

jenž jsi na nebesích...«, Mat 6, 9; člověk má žiti jako dítko Boží: »Přijali jste ducha synovství. .. jsme-li však dítkami, jsme i dědici« (Řím 8, 15—17); člověk se má Boha tázati o radu v každé důležité záležitosti: »Ale ve všech těch věcetch pros Nejvyššího, aby řídil správně tvou cestu«, Sir 37, 19; tak učinila Rebeka, Gn 25, 22; Mojžíš, Nm 9, 8; Izraelité prostřednictvím kněží, Šdc 18, 5; David, 1 Král 30, 8.

Bůh miluje všechno tvorstvo a nejvíce člověka : »Miluješ všechno, cokoliv jest". (Moudr 2, 25); »Já těm, kteří mne milují, splácím láskou a kdo mne pilně hledá, nalézá mne« (Přisl 8, 17). Jeho láska je věčná; »Ano, láskou věčnou miloval jsem tebe, proto jsem zachoval tobě smilová- ní« (Jer 31, 3); z lásky dal Bůh Syna svého na záchranu lidstva; »Tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby nikdo, jenž věří v něho, nezahynul, nýbrž měl život věčný« (Jan 3, 16).

Sp

Cedr jest ušlechtilý jehličnatý strom, kterým v době biblické byly porostlé hory libanonské. Dřevo jeho je trvalé a prosycené vonnou pryskyřicí; dá se také výborně zpracovávat a použití při stavbě. Králové israelští opatřovali si cedrové dřevo z Libanonu od Feničanů. David užil ho při stavbě svého paláce (II Král 5, II; 7, 2), Šalomoun při stavbě chrámu (III Král 5, 6 a 7). Z cedrového dřeva stavěly se také lodě (Ez 27, 5). Cedr na Libanonu je na četných místech Písma sv. obrazem síly, moci a krásy. Z cedrového dřeva hotovily se schránky na papyrusové závitky, protože pryskyřičnaté dřevo svou vůní zapuzovalo moly. Nádherné cedrové lesy byly na Libanonu úplně vyhubeny. Několik cedrových hájů dodnes se nachází v Libanonu západně od Tripolisu ve výši skoro 2000 m. V pařížské Jardin des plantes bylo v polovině minulého století zasazeno několik libanonských cedrů, které se z části krásně vyvinuly a jsou nápadně svými vodorovnými větvemi.

HC

Celníky lat. publicanus, řec. telónés, sluje v terminologii státní administrativy ten, jenž si od římské vlády pronajal právo vybírat daně v některé provincii. Římská vláda nevybírala totiž daní státními úředníky. Celník provinční prodával opět své právo vlastním výběřcům daně v menších úsecích území, po případě v jednotlivých městech. Prodej se děl dražbou. Nájemné úřadu celnického bývalo někdy tak vysoké, že jednotlivce nestačil finančně na jeho zakoupení. Proto sdužovali se celníci ve společnosti organisované. V Římě měli v čele předsedu s titulem magister, v provinciích s titulem promagister. Celníci zmiňovaní v evangeliích jsou vlastní výběřci daně v menších částech území. Že byli též organisováni, nasvědčuje titul vrchního celníka (architelónés, princeps publicanorum), jenž přísluší Zacheovi z Jericha. Lk 19, 2. Přemrštěné ceny, za něž býval úřad celníků prodáván, přispívaly nemálo k vyděračství, jež bylo charakteristickou neřestí celníků. Proto byli u lidu v nenávisti. Platili za veřejné lupiče. Příslušníci židovského národa mezi celníky byli u Židů obzvláště v nenávisti. Byli kladeni po bok veřejných hříšníků (Mt 5, 46; 9, 10—

11; 11, 19; Mk 2, 15—16; Lk 5, 30; 7, 29, 34; 15, 1; 18, 11), po bok nevěstek (Mt 2L 31—32) a pohanů (Mt 18, 17), Lítost, polepšení a spásu pokládali rabíni u celníků za naprostou nemožnost. Zákonodárství římské stanovilo ovšem daňové a celní tarify, jichž se však přes zákroky úřadů nedbalo. Na druhé straně však stanovilo výslovně na provinění celníků proti spravedlnosti tresty mírnější. ... Než evangelia uvádějí i mezi celníky výjimky. Mezi zástupy lidu, jež přicházejí k Janu Křtiteli a dávají se pokřtiti, jsou i celníci, Lk 3, 12, Božský Mesiáš, který se nevyhýbal hříšníkům, obcoval i s celníky a s nimi zasedal i ke stolu, nad čímž se fariseové nesmírně pohoršovali (Mt 9, 11; 11, 19; Mk 2, 16; Lk 5, 30; 7, 34). Milosrdnou láskou získává jejich důvěru. Zacheus z Jericha, vrchní celník, přijímá Ježíše Krista do domu svého a slibuje, že čtvrtásobně napraví veškeré bezpráví, jehož se dopustil. Lk 19, 2 a n. Modlitbu pokorného celníka v chrámě klade Ježíš Kristus za vzor oproti domýšlivé a rouhavé modlitbě fariseově (Lk 18, 10 ..) O kajících celnících praví Spasitel zástupcům velerady; » Vpravdě pravím vám, že celníci a nevěstky předejdou vás do království Božího, Neboť Jan učil vás cestě spravedlnosti a neuvěřili jste mu, celníci však a nevěstky uvěřili mu; vy pak užjevše to, ani nekáli jste se potom, abyste mu uvěřili« (Mt 21, 31—32). Ano, i do sboru apoštolů povolává od celnice Matouše- Leviho (Mt 9, 9; Mk 2, 14; Lk 5, 27).

Cesarea, 1. C. Palestinská, přímořské město, jižně od Haify, jež před r. 12 př. Kr. vystavěl Herodes Veliký a nazval je takto k počť Césara Augusta. Nazývalo se také Caesarea Stratonis, poněvadž bylo vystaveno u věže Stratonovy. Po smrti Herodově připadlo Archealovi, po jehož sesazení staloi. se sídlem prokurátora pro Judsko. R. 41—44 po Kr. patřilo Herodovi Agrippovi (Skt ap 12, 19; Jos, Fl, Starož. XIX, 8, 2) a po jeho smrti zde (Skt ap 12, 20—23) stalo se opět sídlem římského prokurátora. Prvním křesťanům palestinským bylo velmi dobře známo, neboť zde bydlel evangelista Filip (Skt ap 8, 40; 21, 8) a setník Kornelius, jehož zde Petr pokřtil (hl 10). Apoštol Pavel zde byl vězněn za prokurátorů

Felixe a Porcia Festa a měl zde řeč před Agrippou II. a Berenikou (Skt ap 23, 23 . . ; 24, 27; 25, 14 . .). Sem byl přiveden z Jerusalema po známé římské cestě, která jej spojovala s C., tehdy vlastně hlavním městem Palestiny a hlavním jejím přístavištěm. Často zde vznikaly spory mezi většinou pohanskou a menšinou židovskou, hlavně v době povstání r. 66—70 (Jos. Fl. Válka II, 13, 7; 14, 4.). Pro pohany zde byly postaveny chrámy, divadla a stadia a jiné zábavné podniky. Za křesťanských dob zde sídlil biskup s pravomocí nad celou Palestinou. Nacházela se zde velká bibliothé- ka největší v Orientě po oné v Alexandrii, Zde učil a psal Origenes. Z biskupů je nejznámější Euséb Ces., napsal první církevní dějiny, R. 640 zmocnili se města Arabové a bibliothéku spálili. Ožilo ještě v době křížácké, než potom upadalo. Dnes je to vesnice Qaisarija se 700 obyv., potomků to balkánských mohamedánů sem přesazených tureckou vládou r. 1878. 2. C. Filippova, město u pramenů Jordánu. Původně se nazývalo Paneas, až Filip, který zde sídlil, přezval je na Cesareu k počtě Césara Augusta. Paneas n, Pnias se nazývalo po bohu Panovi, jemuž byla zasvěcena jeskyně u jordánských pramenů se nacházející. V evangeliích se dočítáme, že na cestě k tomuto městu vyznal Petr, že Ježíš Kr. je slíbeným Mesiášem a Bohem (Mt 16, 13 . . ; Mk 8, 27), Připomíná je dnešní vesnice Banijas, 24 km severozápadně od Kuneitry, která zachovala původní název Paneas, kdežto název Cesa- rca a Neronias, jež dal městu Agrippa II., úplně zmizelo. Na blízké hoře nacházejí se velké zříceniny křížáckého hradu zv. Qalaat es- Subeibé,

š k

Cestování, Již ve svých počátcích, v patri- arších, projevil izraelský národ velkou pohyblivost, Z Ur odstěhoval se Abraham s rodinou svého otce do Haran (Gn 11, 31) a odtud sám s Lotem do Kanaan (12, 5), Ani zde neměl stálého bydliště ani on. ani jeho potomci (12, 9; 13, 1; 26, 1; 45, 28) a jejich synové vytáhli pod vedením Mojžíšovým z Egypta (Ex 13, 17 . .) a po čtyřicetiletém putování se usadili v zaslíbené zemi, V listě Žid je podán duchovní smysl cestování patriarchů: »a vyznávali, že jsou na zemi cizinci a hosty. Kteří pak toto praví, naznačují, že otčinu hledají. Kdyby totiž pamatovali na tu, z níž vyšli, měli ovšem čas do ní se navrátiti, nyní však touží po lepší, to jest nebeské« (11, 13—16), I později, kdy již byli Židé usazeni v

Palestině, neobešli se bez cestování. Pamatoval na to i Zákon, dovolující cestujícím slavit velikonoco o měsíc později (Nm 9, 10), C, vyžadoval zvyk o návštěvách chrámu o svátcích (Lk 2, 41); Ježíš za veřejné své činnosti (Jan 2, 13; 7, 10 a j.). Jindy pohnula k c. návštěva vzdálených příbuzných a známých (4 Král 10; 13; Lk 3, 9) nebo obchod (za Šalomouna 3 Král, 10, 11, 28). Královna ze Sáby přijela k Šalomounovi, aby ho »zkousela há- dankami« (10, 1) a Sirach praví, že »mud- řec do cizích zemí chodí, neboť dobro a zlo mezi lidmi zkoumá« (39, 5), Nej vznešenější účel c. nacházíme v životě J. Krista, který »obcházel všechna města a vesnice, uče v jejich synagogách a káže krá^ lovství nebeské a uzdravuje všechnu he^ moc a všechnu chorobu« (Mt 9, 35). Po něm cestovali za týmž účelem apoštolově, plníce jeho příkaz; »Jdouce tedy učte všechny národy,..« (28, 19). 2. Cestovalo se pěšky se sandály, sukni- cí přepásanou, s holí a brašnou (Ex 12, 11; 4 Král 4, 29; Mt 10, 10). Pohodlnější bylo cestovat na oslu, který se vyzná v chodění po kamenitých místech (Sdc 5, 10; 2 Král 17, 23 a j.) nebo velbloudu (Gn 24, 61; Is 60, 6). V Is 66, 20 je zmínka o nosítkách. Vozů tažených koň^ mi užívali králové ve válce i v míru (3 Král 12. 18; 4 Král 5, 21; ták jel i ko< morník královny ethiopské Skt ap, 8. 28); K obsluze stánku byly vozy tažené býky

(Num 7, 3,.; 1 Král 6, 7; 2 Král 6, 6). 3. Cesty nebývaly v Palestině skvělé a nebývalo jich mnoho. Některé z nich pocházely z prastarých dob, užívali jich patriarchové při častém stěhování se svými stády. Nové byly zřizovány ponejvíce za účely válečnými počínajíc Salomounem, kdy se začalo užívat válečných vozů, V Dt 19, 3 se nařizuje; »Upravíš k nim (totiž k městům, jež měli sloužit za asyl) cestu.« Při tom se však nemyslelo na pohodlnost cestování jako spíše na to, aby někdo neztratil směr. K orientaci napomáhala mnohá znamení, jak je naznačeno u Jer 31, 21; »Nastav sobě sloupů, naklad sobě znamení, pozor měj na cestu, na stezku, kterou jsi šla.« Cestování bývalo spojeno s nebezpečím přepadnutí (cf Sdc 9, 25; Os 6, 9; 1 Esdr 8, 31). Proto Nehemášovi byl nabídnut vojenský doprovod (2 Esdr 2, 6. 9). A nebylo jisté ani za dob římské nadvlády (Lk 10, 30; 2 Kor 11, 26), — Silnice v našem smyslu zavedli v Orientě až Římané. Doposud i v Palestině možno spatřiti jejich zbytky. Byly dlážděny a jejich délka byla označována milovými kameny. Sloužili takřka výhradně vojsku při pochodech. V místech pustých byly u nich postaveny pevnůstky na ochranu.

SfC
Cilicie sluje přímořský kraj na jižním pobřeží Malé Asie. Na západě sousedí s Pamfýlií, na východě se Sýrií. Na severu dělí ji od Lykaonie a Kappadocie mohutné pohoří Tauru, jímž vede jediný schůdný průsmyk zvaný ‚Brány cilicijské — Portae Cilicae‘, Západní část Cilicia jest hornatá a slula šprota Cilicia tracheia, t. j. drsná. Východní rovná část — pedias — obsahuje úrodné, ale bažinaté roviny. Hlavním městem Cilicie byl Tarsus ležící na řece Cydnu, — Ve starých dobách Cilicie jednak měla domácí knížata, jednak podléhala sousedním říším. Po ztroskotání říše syrských Seleukovců stala se hornatá část Cilicie hlavním sídlem mořských lupičů znepokojujících Středozemní moře. Pompejus r. 64 lupiče ony potřel a připojil Cilicii k říši římské. Od časů Augustových tvořila Cilicie se Sýrií jednu císařskou provincii (Gal 1, 21) a teprve za Hadriána stala se provincií samostatnou. Židé byli v Cilicii už od dřívějších dob četně usdlí. Dle Skt ap 6, 9 měli židé cilicijsťi v Jerusalemě svou vlastní synagogu, Z Tarsu pocházel apoštol národů sv. Pavel, který byl po svém obrácení také ve své vlasti po nějakou dobu apoštolsky činným (Gal 1, 21). Dekret apoštolského sněmu {Skt ap 15, 23} je určen křesťanům nejen v Sýrii a Antiochii, ale

i v Cilicii, což předpokládá, že tam r. 50 existovaly už křesťanské obce, V Cilicii, a hlavně v Tarsu, vyráběla se z kozí srsti drsná, ale pevná látka, které se užívalo při hotovení stanů a která dle místa původu slula latinsky Cilicium, **Hc Církev Kristova.** — 1, *Ve Starém zákoně* hned po prvním hříchu byla v ráji slíbena spása v pozdější době vlády Mesiášovy; »Nepráteleství ustanovuji mezi tebou a ženou, mezi potomstvem tvým a potomstvem jejím, ona rozdrtí hlavu tvou«, Gn 3, 15, Nářek Kainův, »Hle vyháníš mě¹,... každý, kdo mě nalezne, zabije mě«, Gn 4, 14, častěji opakovaná zaslíbení patriarchům, na př. Abrahamovi: »Učiním z tebe veliký národ, požehnám ti a zvelebím jméno tvé a budeš požehnaný«, Gn 12, 2, jsou svědky, že dosažení mesiášské spásy jest miněno od Boha v účastenství na viditelné společnosti náboženské, sdružené ve vyznávání jednoho Boha, v zachovávání zákona při viditelném znamení obrázkou. Proroci vidí již zřetelné obrysy říše mesiášské dle theokratické organisace, bez národních hranic, ale s organisací viditelné společnosti, s viditelnou autoritou, které se musejí podrobiti všechny národy: »V posledních dnech zpevněna bude hora Hospodinova domu; bude nejvyšším vrcholkem horstev, vyvýšená nad pahorky. Proudit bude k ní každý národ, hrnout se bude mnoho kmenů a řeknou: Pojd'te a vystupme na horu Páně... ať naučí nás svým cestám a choditi budeme po jeho stezkách«, Is 2, 2. 3; »V ten den zdvihnu rozpadlou chýši Davidovu... co se bylo zbořilo, opravím a zase vystavím ji, aby vládli, jako za dnů dávných zbytky Edomců a všemi národy, kteří budou jménem mým jmenováni*, Amos 9, 11.

Vlastnosti této budoucí mesiášské společnosti spásy jsou ve Starém zákoně čtyři, a) *všeobecná* má býti požehnáním všem národům, protože jejichmi hranicemi jsou hranice světa: »Požádej a dám ti národy v majetek a v tvé vlastnictví končiny země*, žalm 2, 8; Mesiáš je pro všechny národy; »Přijdu, abych shromáždil je a národy všech jazyků; i přijdou a uvidí mou slávu*, Is 66, 18; chrám Boží bude pro všechny;: «Neboť dům můj bude slouti domem modlitby pro všechny národy*, Is 56, 7; jeho obět bude konána po celém světě: »Neboť od východu slunce až na západ veliké jest jméno mé mezi národy; na každém místě bude obětováno a bude podávána mému jménu obět čistá«, Mal I, II.

b) *jediná*: bude vynikati nad všechna náboženství a pouze v ní je záchrana pro všechny národy; «Pohané chodí ve tvém světle a vládci v lesku, kterým jsi zazařil... Mne totiž očekávají ostrovy a lodi mořské v čele jich, aby přivezly syny tvé z daleka... pro jméno Hospodina Boha tvého, ježto oslaví tě«, Is 60, 3, 9; jest jediný stan pod vládou jednoho otce pro všechny národy: »Rozšiř prostor stanu svého'... neboť napravo i nalevo pronikneš, tvé potomstvo národy bude dělití a místa pustá zalidní«, Is 54, 2, 3; všechny národy budou jako stádece jednoho pastýře: »Pevně bude státi a pásti v síle Hospodinově ... ježto tehdy bude zveleben až do končin země«, Mích 5, 4; jako dělí jedné matky: »A na klíně budete laskáni, jako když matka někoho těší, tak já potěším vás, ano v Jerusalemě budete potěšeni«. Is 66, 13; jako jeden národ pod žezlem Mesiášovým: »Vladařství jeho vzroste a pokoji nebude konce ... od toho času až na věky«, Is 9, 7; Neboť jediný jest Bůh král a vykupitel: »Hospodin bude králem nad veškerou zemí, v ten den Hospodin bude jeden a jméno jeho bude jedno«, Zach 14, 9; jediný Mesiáš: »Po- té však obrátí se synové Izraelovi a hledali budou Hospodina Boha svého... a s třesením budou objímati Hospodina a dobra jeho za posledních dnů«, Os 3, 5, *jediná pravda* bude a *jediný zákon*. »Každý, kdo zůstane na Siónu, svátým bude slouti, každý zapsaný k životu v Jerusalemě, až Pán smyje skvrny síónských dcer ... duchem soudu a duchem žáru«, Is 4, 3, 4; mimo tuto společnost nebude spásy: »Dům Jakobův bude oheň... z domu Esauova pak zбудe strniště«, Abd 18; »Zlořečení budou, kteří tebou pohrdnou, zavržení, kdož tě budou tupit; požehnání však tvoji stavitelé«, Tob 13, 16. c) *Svatá*, ježto bude jako »svatá hora«, Abd 17, jako město «zasvěcené Hospodinu, nebude již vyplněno a nebude zkaženo na věky«, Jer 31, 40; slouti bude «městem práva, městem věrným«, Isai 1, 26; vyzařovali bude velebnost Boží; «Sviť, ó Jerusaleme, a velebnost Boží je nad tebou; neboť, hle, temno zemi přikrývá, mrákoty národy. Ale nad tebou vzešel Hospodin a jeho slávu lze nad tebou vidět«, Is 60, 1. Členové budou svati: «Každý, kdo zůstane v Jerusalemě, svátým bude slouti«, Is 4, 2; spravedliví: «Budou slouti duby spravedlnosti, štípení Hospodinovo na oslavu jeho«, Is 61, 3, — d) *N opomíjející*, neboť žádná pozemská moc ji nezničí: «Proto se nebojíme, byť země se trásla ... ochráncem naším jest Bůh Jakobův«, Žl 45, 3, 4; »Za dnů

těch zřídí Bůh nebes království, jež na věky nebude zničeno«, Dan 2, 44. Takový pojem, ve své úplnosti v Písmě obsažený, byl již cizí rabínskému židovstvu v době Kristově. Vyplnění se očekávalo na konci světa a zatím se žádala věrnost zákonu.

2. *Kristus založením své církve uskutečnil, co Starý zákon sliboval.* — a) *Přípravy*: Jan Křtitel, jako dosud proroci, žádal pouze vyznávání pravého Boha a život dle zákona; «Přinášejte tedy ovoce hodné pokání a nemyslete, že můžete ří- kati sami u sebe; Otec máme Abrahama, neboť pravím vám, že Bůh může z těchto kamenů vzbuditi syny Abrahamovy«, Mt 3, 8. Ale Kristus žádal bezpodmínečnou víru ve svou osobnost, to jest ve své božství: «Aby každý, kdo věří v něho, nezahynul, nýbrž měl život věčný. Neboť tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby nikdo, jenž v něho věří, nezahynul, nýbrž měl život věčný. Kdo věří v něho, nebývá souzen, kdo však nevěří, již jest odsouzen«, Jan 15—18; «Ne- uvěříte-li, že já to jsem, zemřete ve hříších svých«, Jan 8, 24. Žádal poslušnost svých vlastních zákonů na příkazy Starého zákona: «Slyšeli jste, že bylo řečeno starým; Nezabiješ. Já však pravím vám, že každý, kdo se hněvá na bratra svého, propadne soudu«, Mt 5, 21. Proto on sám jest autoritou nové náboženské společnosti. «Nikdo zajisté nepřisívá látkv ze sukna nového k rouchu starému«, Mt 9, 16; «Kdo vás přijímá, mě přijímá, a kdo mne přijímá, přijímá toho, jenž mne poslal«, Mt 10, 40. Tuto svou společnost jmenoval

království nebeské (Mat) nebo království Boží (Mk, Lk, Jan), Její počátek je dán osobností Kristovou: »Jestli však já duchem Božím vymítám duchy zlé, přišlo k vám království Boží«, Mat 12, 28; jejich členy jsou již současníci Kristovi: »Ale pravím vám pravdivě: Jsou někteří mezi přítomnými, kteří neokusí smrti, dokud neužijí království Božího«, Luk 9, 27, Kdo nesplní Kristovy podmínky, bude vyloučen.* »Proto pravím vám; Království Boží bude odňato od vás a dáno bude lidu, který bude přinášeti plody jeho«, Mt 21, 43; »Uvidíte Abrahama a Isáka a Jakoba a všechny proroky v království Božím, sebe pak vyhnane ven«, Luk 13, 28, Tato společnost Kristova nebude mít společenství se synagogou: »Pravím pak vám, že tuto větší jest než chrám. . . Pánem zajisté soboty je Syn člověka«, Mt 12, 6—8; »Ale přede všemi těmi věcmi vztáhnou na vás ruce a budou vás pronásledovat!, vydávající vás do synagog a do vězení pro jméno mé«, Luk 21, 12, Ačkoli počátek příslušnosti k církvi Kristově je v nitru člověka, přece společnost sama je viditelná, zevnější: »Podobno jest království nebeské pokladu skrytému v poli, který člověk nalezne. . . prodá vše co má a koupí pole to«, Mt 13, 44; podobenství o koupené perle, tamt 13, 45; o síti s úlovkem ryb, tamt 13, 47, Dle Sept, Mt 16, 18 jmenuje Kristus církev eklesia, což odpovídá pravidelně aramejskému kabala, značícímu viditelnou společnost lidu Božího,

b) *Uskutečnění.* Z Pisma sv, jest od počátku zřejmé zakládání církve jakožto přesné organizace: »I řekl jim (Petrovi a Ondřejovi); Pojďte za mnou, a učiním vás rybáři lidí«; »A přivolav k sobě dvanáct učedníků svých, dal jim moc nad duchy nečistými, aby je vymítali a uzdravovali*, Mt 10, 1; »I ustanovil jich dvanácte, aby byli s ním, a aby posílal je kázat s mocí uzdravovat! nemocné a vymítati duchy zlé«, Mk 3, 14, Ustanovena ústřední autorita: »I já pravím tobě; Ty jsi Petr, to jest skála, a na té skále vzdělám církev svou, a brány pekelné ji nepřemohou, A tobě dám klíče království nebeského, a cokoli svážeš na zemi, bude svázáno i na nebi, a cokoli rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi*, Mt 16, 18, 19; ustanoveny podřízené autority: »V pravdě pravím vám, cokoli svázete na zemi, bude svázáno i na nebi, a cokoli rozvážete na zemi, bude rozvázáno i na nebi«, Mt 18, 18; dáno poslání do celého světa; »Dána jest mi všelíká moc na nebi i na zemi, Jdě- ie tedy a učte všechny národy. Křtíte je ve jménu Otce i Syna i Ducha

svátého*, Mat 28, 18, 19; ustanovena povinná a všude jediné platná oběť: Ustanovení eucharistie, viz Mt hl, 26, s dodatkem: »Neboť toto jest krev má nového zákona, která se vylévá za mnohé na odpuštění hříchů.* A vzav chléb, učinil díky a rozlámal jej, dal jim, řka: Toto jest tělo mé, které se za vás vydává; to činite na mou památku*, Lk 22, 19. Tak jest dán v Písmě svátém široký a výlučný základ, na kterém se mohlo uskutečnit! sjednocení všech národů podle předpovědi proroků.

3. *Apoštol Pavel a církev,* Pavel předpokládá skutečnost církve, kterou mohl za- ložit pouze Kristus; »Neboť nikdo nemůže položit základ jiný mimo ten, který jest položen, a tím jest Ježíš Kristus*, 1 Kor 3, 11. Kristus jest hlavou církve: Muž jest hlavou ženy, jakož i Kristus jest hlava církve*, Ef 5, 23; předpokládá dále pojem všeobecné církve, ustanovený Kristem: »A všechno poddal pod nohy jeho a jej dal za hlavu nade všecko církvi, která jest tělem jeho, plností toho, jenž všechno ve všem naplňuje*, Ef 1, 23. Tato církev jest viditelné tělo pod neviditelnou hlavou; »Kris- tus živi a chová církev svou, poněvadž jsme údy těla jeho«, Ef 5, 29. 30; jako podle obrazných prorockých výroků nazývá Kristus církev svou nevěstou (Mt 9, 15) tak Pavel užívá obrazu manželství o spojení Krista s církví; »Tajemství toto jest veliké, já však pravím s ohledem na Krista a církev*, Ef 5, 32; rovněž užívá prorockého obrazu o pevné stavbě a chrámu: »Jsouce vzděláni na základě apoštolů a proroků, an nejhlubším základním kamenem je sám Kristus Ježíš. V něm veskerá stavba se spojuje a roste v chrám svaty v Pánu, v němž vy se spoluzděláváte v příbytek Boží v Duchu«, Ef 2, 20—22. V církvi uložil Kristus ovoce svého vykoupení, takže je svatá a schopná posvěcovat! své členy: »Z něho (Krista) celé tělo . . . bere svůj vzrůst ke vzdělání svému v lásce*, Ef 4, 16.

4. *Složení církve.* Kristus stanovil rozdíl mezi autoritou učící a poučoványi členy církve: »Kdo vás slyší, mne slyší, a kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá, kdo však mnou pohrdá, pohrdá tím, jenž mne poslal«, Lk 10, 16; rozdíl mezi autoritou rozkazující a poslušnými členy církve; »Neuposlechne-li však církve, budiž tobě jako pohan a cel- ník«, Mt 18, 17, Skutky apoštolské a listy apoštolů veskrze dokazují, že apoštolově pro sebe a své nástupce hájili úkol učiti, řídit i napravovati členy církve, V Novém Zákoně není zcela přesně viděti důsledné odlišování pojmu biskupa a kněze, ale jasná je

podřízenost jáhna biskupovi, jenž jej má světití. Více nelze z Nového Zákona zjistiti o provedení organizačního života apoštolské církve, *Sp*

Cison (Qišon), potok, protékající Esdrelonskou rovinou. Jedno jeho rameno vzniká na západ od Tábora, druhé, větší, v okolí Dženinu. Stálou vodu má jen dolní tok v délce asi 6 km od ústí do Haifského zálivu, Horní tok je vlastně »zimní potok«, který mívá hojně vody jen v době dešťů. V té době Jeho klamavé dno a blízké močály se staly osidlem mnohému cestovateli, V létě, kdy bahno uschne, na četných místech vznikají cesty, a vypadá to jako by byl potok mnohokrát přerušen; odtud jeho arabský název »Nahr el-Mu-qatta«, t, j, »řeka mnohokrát přerušená«, U horního toku tohoto potoku porazil soudce Baraq vůdce Sísaru (Sdc 4; 5, 21; Žalm 82, 10). U středního toku dal prorok Isaiáš pobiti kněze Baalovy (3 Král 18, 40).

šk

Cizí — cizinec. Každý neizraelita byl podle mojišského práva cizí neboli cizinec (Gn 23, 4). Zákon Mojišův stanovil mnohá pravidla pro cizince, kteří bydleli uprostřed národa izraelského;

1. nevylučoval je, naopak měli být přijímáni jako tuzemci (Lv 19, 33, 34). Bůh miluje cizince, proto i židé jej měli milovat jako sebe (Dt 10, 18, 19).

2. Cizincům se nesmělo škodit (Ex 22, 21; Jer 7, 6; 22, 3; Zach 7, 10).

3. Cizincům se dostávalo ochrany a útočiště (Nm 35, 15; Jos 20, 9); měli právo též na desátkv a orvotiny jako levité (Dt 26, 11—13). Mohli se státi dosti bohatými, když se jim mohl chudý izraelita prodat, ovšem tak, že mohl být každým izraelitou vykopen (Lv 25, 47, 48).

4. Byli vázání určitými přednisy, jako zřící se modloslužby (Lv 20, 2), světít sobotu a v čase velikonočním se zřící kvašených pokrmů (Ex 12, 19; 20, 10; Lv 16, 29).

5. C. měli účast též na mesiášských zaslíbeních (Is 54, 15; 56, 3, Ez 47, 22).

6. V duchovním smyslu jsou všichni lidé cizinci na zemi (2 Kor 5, 6; 1 Petr 2, 11), Sv

Cizoložství, porušení manželské věrnosti pohlavním stykem,

1. *Ciz. ve vlastním smyslu* se podle nauky St. Zákona dopustila manželka pohlavním stykem s jiným mužem; manžel cizoložil pohlavním stykem s cizí manželkou nebo snoubenkou. Pohlavní styk ženatého muže se svobodnou platil za hřích prostého smilstva. V Novém Zákoně přidal Ježíš Kristus: »Každý, kdo hlečí

na ženu, aby jí požádal, již cizoložil s ní ve svém srdci« (Mt 5, 27) duševním hříchem cizoložství; též cizoložství, jako hřích cizí: »Každý, kdo propouští manželku svou, vyjma pro smilstvo, uvádí ji v cizoložství (Mt 5, 32).

1. **Zákaz cizoložství**: Starý Zákon zakazuje ciz. šestým přikázáním desatera. »Ne- cizoložším (Ex 20, 14), které je často opakováno; na př.; »Nepožádáš domu bližního svého, aniž požádáš manželky jeho« (tamt. 20, 17); »Vystřihej se pilně, synu můj, všeho smilstva a kromě manželky své nedopust', abys okusil hříchu« (Tob. 4, 13). Nový Zákon, kromě slov Páně Mat, 5, jest výrazný zákaz cizoložství Žid 13, 4: »Manželství budiž ve všem počestné a lože neposkrvněné, neboť smilníky a cizoložníky souditi bude Bůh.«

2. **Příčiny cizoložství** hříšné žádosti mužovy, jako u Davida (2 Král 11); starců vůči Susanně (Dan 13. 8—11); synů Heliových (1 Král 2, 22). Rovněž dráždění ženino: žena Putifarova »takovými řečmi obtěžovala den co den jinocha« (Gn 39, 10); Přísl. 7 podrobně líčí vdanou, »jež umí slat' d'ounce hovořiti«, takže »hoch bez rozumu hned šel za ní jako vilný beran, jenž netuší, hlupák, že do okovů je tažen«. »Ze srdce vycházejí zlé myšlenky. .. cizoložství (Mt 15, 19),

3. **Hříšnost cizoložství** je ve St. Zákoně nejen v nespravedlnosti vůči manželci, nýbrž i vůči Bohu; »Oheň je to, až do pekel spalujícím {Job 31 12), Ciz. je čtverná- sobný hřích: »Tak i každá žena., která, . . podvrhne dědice z cizího; neboť předně

zákonu Nejvyššího se zpronevěřila (jenž žádá manželskou věrnost), za druhé proti muži svému se provinila; za třetí, smilnic manželské lože zprznila a z cizího muže děti podvrhla* (Sir 23, 32, 33). V Novém Zákoně Ježíš Kristus i apoštolově ciz. označují za hřích, vylučující z království Božího; Mat, 5; »Také zahynou záhubou jejich (nerozumných zvířat) a vezmou odplatu nepravosti, . . . oči plné cizoložnice a neukojné ve hříchu* (2 Petr 2, 12, 13), 4. *Tresty cizoložství.* Před zákonem Mojžišovým bylo cizoložství trestáno smrtí upálením (Gn 38, 24); z Jos 7, 15, 25 soudí někteří, že napřed bylo ukamenování a pak mrtvola spálena. Mojžišův zákoník stanovil smrt ukamenováním (Lv 20, 10). Nový Zákon prohlašuje trest věčného zavržení; »Nemylte se; ani smilníci, ani modláři, ani cizoložníci. . . neobdrží království nebeského* (1 Kor 6, 9).

II. *Obrazný smysl cizoložství* znamená nevěrnost ve smlouvě, kterou učinil Bůh s vyvoleným lidem, čili odpad k modloslužbě, »Vy však přistupte sem, synové čarodějky, plémě cizoložné, záletníci . . . vy, kteří kocháte se v bozích pod každým stromem ratolestným* (Is 57, 3—6). Táž myšlenka je v Novém Zákoně: »Cizoložníci, nevíte-li, že přátelství s tímto světem je nepřítelství s Bohem?* (Jak 4, 4). *Sp Ctítí člověka, I. Projevy úcty* k člověku jsou jmenovány ve svátém Písmě tyto: člověk nižšího společenského postavení se výše postavenému klaněl třikrát nebo sedmkrát hluboko k zemi (Gn 18, 2; Sdc 2, 10; 1 Král 20, 41); před kolízetem se padlo na tvář k zemi (2 Král 9, 6); políbily se mu nohy nebo zem u nohou (4 Král 4, 27; Mt 28, 9). Před vlezou se klekalo na jedno koleno; mimo to musil jízdní nižší před vyšším sestoupiti se svého zvířete a pokloniti se (2 Král 25, 23); seděl-li, musil povstati, což bylo též povinností mladších vůči starcům (Gn 19, 1; Job 29, 8). Hostitel vycházel hostu vstříc více nebo méně, dle hostovy hodností (Gn 18, 2; 19, 1). — Společensky vyššímu se *říkalo* »pane« (1 Král 26, 18), nižší sebe nazýval služebníkem (1 Král 1, 16), někdy s přidáním ponižujících názvů, jako »pesi« (4 Král 8, 13) a mluvil o sobě ve třetí osobě,

2. *Povinnost ctítí člověka* zakládá se na moudrosti: »Slávy dostane se moudrým, ale blázni si utřítí hanbu*, Přís 3, 35; na bohabojnosti; »Ctihodné plémě lidské jest to, které se bojí Boha*, Sir, 10, 23; nikoli na zevnějším bohatství: »Nechlub se silný silou svou, aniž se chlub bohatstvím svým*, Jer 9, 23. Zvláštní je povinnost ctítí světskou vrchnost:

»Ani v myšlenkách nezlořeč králi*, Kaz 10, 20; »Každý bud poddán mocnostem vyšším, neboť . . . ty, které jsou, od Boha zřízeny jsou*, Řím 13, 1; stejně vrchnost duchovní: »Kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá*, Lk 10, 16; »Duchovní, kteří dobře spravují svůj úřad, budete uznáváni za hodny dvojití cti, zvláště ti, kteří se lopotí ve slově a učení*, 1 Tim 5, 17; rodiče: »Cti otce svého i matku svou*, Ex 20, 12; »A měj v úctě svou matku po všechny dny života jejího*, Tob 4, 2—4; »Kdo ctí otce. . . , kdykoli se modlí, vyslyšen bude*, Sir 3, 6; staré lidi: »Před hlavou zeseidivlou povstaň, cti osobu starcovu*, Lv 19, 32; »Na muže staršího se ne- ostopuj*, 1 Tim 5, 1.

3. *Věřejné projevy cti:* hudba a pokřik: Při pomazání Salomouna »Troubili na roh a volali; Ať žije král Salomoun!*, 3 Král 1, 39; »Množství pak. . . volalo; Hosanna Synu Davidovu*, Mt 21, 9; pokrývání cesty zelení a koberci; »Rychle tedy vzal každý plášť svůj a podložili mu je pod nohy, Zatroubili a zvolali; Jehu je králem!*, 4 Král 9, 13; »Přemnozí pak ze zástupu prostřeli roucha svá na cestu a jini sekali ratolesti se stromů a prostírali na cestu*, Mt 21, 8; nebo pochodňový průvod: »Antioch byl slavně přijat od Jazona a od města; všel tam ve světle pochodní a za radostných výkřiků*, Mak 4, 22.

Sp Ctižádost, která za nejjádoucnější cíl života považuje dosažení cti u lidí, je ve sv. Písmě předmětem častých výstrah; ani od Boha, ani od vladaře, ani od lidí se nemá nikdo domáhati čestných míst: »Nežádej od Pána vládařské moci, aniž od krále stolice cti. Jeť, kdo povyšuje a ponižuje, Bůh*, Sir 7, 4. 7. Tato snaha pracuje hříšnými prostředky, jako pomluvami; Absalom říkával: »Kéž jsem ustanoven soudcem v zemi, by ke mně chodili všichni, kdo mají při, bych je spravedlivě soudil*, 2 Král 15, 4; vraždou; bezbožný velekněz Alcim »jal z nich šedesát mužů a usmrtil je v jeden den*, 1 Mak 7, 16; podplácením: Jáson kupoval velekněžství za slib, že králi dá »tři sta šedesát hriven stříbra a z jiných důchodů osmdesát hriven*, 2 Mak 4, 7, 8; spiklenectvím: »Lépe ponižovati se s poníženými, nežli dělit se o kořist se zpurnými«, Přís 16, 19,

Nový Zákon jen zesiluje takové výstrahy. Kristus veřejně kárá ctižádost fariseů: »A všechny skutky své činí, aby je lidé viděli, . . . rádí sedí na prvních místech při hostinách a v prvních stolicích v synagogách«, Mt 23, 5, 6; »milovali více chválu lidí, než chválu Boha«,

Jan 12, 43; též u apoštolů ctižádost zavrhuje: epizoda s matkou synů Zebedeových, Mt 20, 20; »Kdo je mezi vámi největší, budiž jako nejmenší a kdo je v čele, budiž jako služebník*, Lk 22, 26, Apoštol Pavel žádá skromnost a blahosklonnost: »Budte stejného smýšlení k sobě vespolek, nemyslejte vysoko, nýbrž sklánějice se k nízkým*, Řím 12, 16; svornou spolupráci: »Nebudme marné chvály žádostiví, vespolek se popouzejice a jedni druhým závidíce*, Gal 5, 26; »Nic podle sobectví, ani podle ctižádosti, nýbrž v pokoře pokládajice jeden druhého za lepšího sebe«, Fil 2, 3.

Oba zákony však stejně velí dbáti pravé cti a vlastního dobrého jména: »Lepší jest jméno dobré než voňavky vzácné*, Kaz 7, 2; dobrého příkladu; »Tak svět světlo vaše před lidmi, ať vidí skutky vaše dobré a velebí Otce vašeho, jenž jest v nebesích*, Mt 5, 16; čestnost jednání a smýšlení: »Co dobré pověsti, všecko, co jest ctnostné, co chvalitebné, to obmyslejte*, Fil 4, 8; »Ale braňte se v tichosti a bázni, aby ti, kteří tupí váš dobrý život v Kristu, zahanbeni byli*, 1 Petr 3, 16.

sp

Cypr jest nejuvýchodnější ostrov Středozemního moře, ležící v ohbí utvořeném pobřežím Syrie a Malé Asie. Ostrov je hornatý a má plochu přes devět tisíc čtverečných kilometrů. Už v druhém tisíciletí byl osazen Řeky a přes to, že tam Feničané zakládali kolonie, zůstal řeckým až do dnešního dne. Na Cypru byly ve starověku proslavené doly na měď, kterou proto Řekové a Římané nazývali kovem cyprským. Rovněž i štihlý a ušlechtilý cypřiš dostal své jméno od ostrova Cypru. Političtí sdílel Cypr proměnlivé osudy blízké Syrie. R. 58 př. Kr. stal se majetkem římským. Nejprve byl připojen k provincii Cilicii, ale po bitvě u Aktia byl zřízen jako samostatná provincie, nejprve císařská a potom od r. 22 př. Kr. senátorská.

Správně tedy Skutky Apoštolské nazývají správce ostrova Sergije Paula prokonsulem (13, 7). Ve Starém Zákoně sluje Cypr Cethim, což jest odvozeno od přístavního města Citium, do kterého dojížděly fénické lodí. O Židech na patřil jen theokratickému králi. Cyrovi je dán tento název proto, že bude v rukách Božích ochotným nástrojem osvobození Izraelitů (Is 45, 2—7). C, a jeho úkol Bohem mu svěřeného týká se i hl 41, v téže knize, V ní je předpověděno, že si C. podrobí národy, že všichni se před ním budou chvět, avšak Izrael se bát nemusí (v 8). Ve v 25. je představen jako

Cypru mluví První kniha makabejská (15, 23) a Josef Flavius (Starož. XIII, 10, 4), Křesťanství na Cypr bylo přineseno záhy po mučednické smrti sv. Štěpána (Skt ap 11, 19), Z Cypru pocházel Barnabáš (Skt ap 4, 36). To bylo důvodem, proč Pavel s Barnabášem na první apoštolské cestě navštívili nejprve Cypr, který prošli od východního přístavního města Salaminy až do Pafu, hlásajice slovo Boží (Skt ap 13, 4—12), V Pafu přes odpor židovského mága Bar-Jesu získal Pavel pro evangelium tehdejšího prokonsula Sergia Paula. Když pokládá Pavel s Barnabášem o plánu druhé apoštolské cesty, tu povstala mezi nimi neshoda a Barnabáš s Markem šli na Cypr, zatím co Pavel se Silvánem po pevnině nastoupili cestu do Malé Asie (Skt ap 15, 39). Poslední zmínka o Cypru v Novém Zákoně děje se Skt ap 27, 4, při líčení návratu Pavlova s třetí cesty do Jerusalema.

He Cypřiš bývá v Písmě sv. častěji uváděn vedle cedru (Is 37, 24; Zach 11, 2; Sir 24, 17), Vysoký a štihlý strom s tmavým a trvalým jehličím jest dodnes neobyčejně dekorativní ozdobou krajiny, Krásné cypřiše rostou dnes na nádvoří chrámovém v Jerusalemě a v zahradě Getsemanské. Jeho dřevo se hodí ke stavbě ještě lépe než dřevo cedrové, pročež ho Šalomoun užíval při stavbě chrámu (3 Král 5, 8; 5, 22; 6, 15. 34). Sirachovec srovnává s cypřišem boží moudrost (24, 17) a velekněze Šimona II. (50, 11). Vytrvalá zeleň cypřiše jest symbolem věrnosti boží (Os 14, 1), *HC*

Cyrus, hebr. Koreš, persky Kuruš, babyl Kuraš, syn a nástupce Kambysa, krále v Anšan pod nadvládou médskou. C, se nadvlády zbavil a sám ovládl Médsko, R. 546 si podrobil lydijského krále Krósa a r. 539 Babylonii. R. 530 oadl v boji proti Masisagetům u Jaxartu. V knize proroka Isaiaše je předpověděn jako osvoboditel izraelského národa, upadnuvšího do zajetí. V 44, 28 je nazýván pastýřem, Bohem ustanoveným, který obnoví Jerusalema a jeho chrám, V 45, 1 je dokonce nazván Hospodinovým pomazaným, titul to, který

bojovník přicházející od severu, který vyzývá jméno Hospodinovo. Z dějin je však známo, že se stejnou úctou mluvil o Hospodinu jako o babylonských božstvech Bělovi, Něbovi, Mardukovi, sám se pak z politických důvodů zval ctiteltem babylonských bohů. Nazývá se vyzývatelem jména Hospodinova potud, pokud mu vzdá čest tím, že dovolí Izraelitům návrat a

postará se o znovuzbudování chrámu. Podle jeho mínění byl Jahve 'jen bohem Izraelitů, ne však jediným Bohem všech. Jeho dekret, jímž se dovoluje Izraelitům návrat do Palestiny, je podán v Esd 1, 2—4, Tento dekret, vydaný r. 539 př. Kr., neobsahuje nic nepravděpodobného, neboť o C, je známo, že z politických důvodů přál všem svým národům i ve věcech náboženských. Jeho autentičnost je dále dokázána i srovnáním s jinými podobnými C. dekrety (viz cylindre Rassam). Za panování C, žil prorok Daniel (Dan 1, 21; 10, 1; 14, 65). Podle 6, 28 Daniel si zachoval své postavení na královském dvoře i za C. Šk

Čáp. U Jer 8, 7 se připomíná jeho stěhovací pud: »čáp ve vzduchu zná svůj čas*. V Palestině se stěhují v dubnu, někteří však zůstávají po celý rok. V Žalmu 103, 16 se o něm praví, že staví hnízdo ve větvích cypřišů. Byl pták, kterého nebylo dovoleno jisti. (Lev 11, 19).

Čas 1. má v posvátných knihách význam určitého dobového úseku (Gen 5, 5; 6, 5; Lk 12, 56), též míry doby ve smyslu týdnů, měsíců, roků (Dan 4, 13; 7, 25; 12, 7), čtvera ročních počasí (Gen 1, 14), osudu (1 Par 29, 30).

2. Čas lidský je krátký, proto máme co nejlépe využití každého okamžiku (Sir 4, 23; 20. 7; 1 Kor 7, 29).

Čelo. U Is 48, 4 je vzpurnost a tvrdohlavost k Bohu opsána »Čelo z kovů«. Podobně Ez 3. 7 mluví o otrlém čele domu Izraelova. V Dt 6, 8 se praví Izraelitům; »Nechť jsou (příkázání) a pohybují se ti mezi očima« (cf 11, 8; Ex 13, 16), t. j. mají je mít stále na mysli. V pozdější době židé, berouce rčení doslova, napsali si desatero na kousek pergamenu a v pouzdříčku nosili je na čele (fylakterion u Mt 23, 5). Podle Ex 28, 38 měl velekněz nositi čelenku s nápisem »Zasvěcený Bohu«. čímž se připomínalo, že zvláště patří Bohu. O poznamenání na čele se děje zmínka u Ez 9, 4: »poznamenej (písmenem) Tau čela mužů lkajících a truchlících nad všemi ohavnostmi«, aby při masakru v Jerusalemě nezahynuli s bezbožnými. Podobně ve Zjev 7, 3 a 9, 4 znamenání na čele, snad jméno »Boha a Beránka.«, podle 14, 1 je označení příslušnosti k Bohu. Proti ctitelům Božím jsou znamenáni na čele i ctitelé Bestie (13, 16, 17) a žena na Bestii má na čele napsáno jméno »Babylon« (17, 5; k tomu cf Jer 3, 3).

Čest, vlastnost člověka, varujícího se všeho, co je proti pravidlům dobrých mravů, především navenek. — 1. *Čest člověka* vyžaduje nedopouštění poskvrnění své cti: »Nedopusť poskvrny na svou čest*, Sir 33, 24. Již v duchu Starého zákona jsou cti pro člověka ony vlastnosti, pro které se mu právem dostává vážnosti a úcty. Není to samo zevnější postavení, nýbrž moudrost: »Moudrost poníženému hlavu zdvihá a mezi velmože ho

postavuje*, Sir 2, 1; »Slávy dostane se moudrým, ale blázni utřítí si hanbu*, Přís 3, 35; bohobojný zasluhuje větší cti než mocný; «Velmož, soudce a vladař je ve cti, ale není větší než ten, kdo se bojí Boha*, Sir 10, 27. Pravý základ cti naznačil Ježíš Kristus, když řekl, že pochází od Boha: »Kterak můžete uvěřiti vy, kteří přijímáte čest jedni od druhých, a té cti, která jest od jediného Boha, nehledáte?« Jan 5, 44; apoštol Pavel označil za základ pravé cti svědectví dobrého svědomí; »Neboť to jest naše chlouba: svědectví dobrého svědomí, že v prostnosti a čistotě Boží, nikoli v moudrosti tělesné, nýbrž v milosti Boží život jsme vedli na tomto světě, zvláště u vás«, 2 Kor 1, 12.

Na jiných základech budovaná čest jest nepravá; »Nechlub se moudrý moudrostí svou, nechlub se silný silou svou, aniž chlub se boháč bohatstvím svým*, Jerem 9, 23; «Varujte se zákoníků, kteří... si libují, když je pozdravují na trhu... Ty stihne soud těžší*, Lk 20, 46. 47; je prchavá: »Jako se hodí do léta sníh a dešť do zni, tak se sluší, aby blázen byl slaven*, Přís 26, 1; je bezcenná: »Lépe je tomu, kdo pracuje a hojnost má ve všem, než kdo se chlubí a potřebuje chleba*, Sir 10, 30; »Mějte se na pozoru, abyste nekonali dobrých skutků svých před lidmi, chtějice býti od nich viděni: sice nebudete míti odplaty u Otce, jenž jest v nebesích*, Mt 6, 1.

3. *Čest Boží.* Je účelem všeho stvoření a první povinností rozumového člověka, protože to vše je dílo Boží a proto musí vydávali svědectví svému Mistru: »Všecko k účelu svému učinil Pán... ohavností jest Pánu každý zpupník«, Přís 16, 4. 5; »Každého, kdo se jmenuje podle mne, k slávě své jsem stvořil a způsobil a učinil ho«, Is 43, 7.

Největší povinnost vzdávati Bohu čest mají křesťané, protože se jim dostalo největšího podílu díla Božího: »V něm také stali jsme se dědici, byvše předurčení podle ustanovení toho, jenž všechno působí podle úradku vůle své, abychom byli ke chvále velebnosti jeho, my totiž, kteří jsme prve měli naději v Kristu« (Ef 1, 2. 12), Bůh konal svá slavná díla, aby jimi přivedl člověka k poznání, že on je skutečně jediný Bůh, hodný oslavy od člověka:

»Chvalte Pána, neb je dobrý... kdo může vylíčit veliké skutky jeho, vyslovit všechny jeho slavné činy? Pomohl jim pro jméno své, aby ukázal svou moc«, Žl 105, 1, 8; »A posvětim své veliké jméno..., aby poznali národové, že já jsem Pán, až ukáží před nimi, že já jsem svatý«, Ez 36, 23; »Pro sebe, pro sebe to učiním, abych se neznescvěcoval, cti své jinému nedám«, Isai 48, 2.

Člověk vzdává Bohu čest, když vykonává povinnosti bohopocty: »Pane, ať tě chválí všechna tvá díla a tobě zasvěcení ať velebí tě, slávu království tvého ať hlásají, o tvé moci ať vypravují, by lidem zvěstovali tvou sílu«, Žl 144, 10—12» když ve svých skutcích nehledá pouze svou zálibu, nýbrž zachování Boží vůle: »Nemů- žete pítí kalich Páně a kalich duchů zlých .. . Aneb máme-li popouzeti Pána k řevnivosti? Jsme snad silnější než on?« 1 Kor 10, 21, 22; když se ve všem podrobuje zákonu Božímu jako Kristus: »Zru- šili jste přikázání Boží pro své podání. Pokrytci, dobře o vás prorokoval Isaiáš, řka: Lid tento ctí mne jen ústy, kdežto srdce jejich daleko jest ode mne«, Mt 15, 6, 7; »Protož přijímejte se vespolek, jakož i Kristus přijal vás ke slávě Boží«, Řím 15, 7, — . *sp*

Čich. Jeden z pěti smyslů člověka, jímž vnímá vůni nebo zápach některé věci. V Bibli se užívá ve vlastním smyslu na př. Gn 17, 27; 1 Kor 12, 17. V přeneseném smyslu znamená čichati tolik co se zalíbením něco přijmouti na př. o Bohu při oběti Noemově se praví, že čichal její příjemnou vůni, t. j. oběť mu byla milá (Gn 8, 21). V tomto smyslu se často mluví o vůni obětí, t. j. těch, které Bůh přijímá (Ex 29, 18, 25; Lv 1, 9; 2, 2; Sir 39, 18). Křesťan pro své mystické spojení s Kristem jest ve svých dobrých skutcích a utrpeních jakousi obětí; v tomto smyslu je vybízen, aby byl dobrou vůní Kristovou (2 Kor 2, 14, 16). **kš Čistý - ota.** Tohoto výrazu se užívá v Bibli různým způsobem.

1. Č. je tolik, jako prostý špíny, nečistoty anebo bez příměsku jiných věcí (Přisl 25, 4; Job 28, 19;).

2. Nejčastěji se tohoto slova užívá k označení čistoty podle předpisů zákona. Levit- sky čistý byl ten, kdo byl prost všeho, co podle zákona vylučovalo člověka od bohoslužebných úkonů anebo styku s jinými. Smysl zákona o prorockých kázáních byla svatost a čistota: »Já jsem Pán, váš Bůh, svati buďte jako já svatý jsem« (Lv 11, 14). Vnější čistota, již předpisoval zákon, byla podkladem vnitřní

čistoty.

U Izraelitů bylo očišťování již v rodinách patriarchů ve známosti (Gn 35, 2). Mojžíš však mu dal určitější formu, symbolický význam a pedagogický účel. Každý Izraelita se musel očistit, byl-li znečištěn něčím, jako je soulož, chorobný výtok semene, menstruace, chorobný krvotok, šestinedělí, dotek mrtvol (Lv 7, 19; 13—15; 17, 17). Očišťování se dalo mytím těla (Lv 15, 16—18), umytím šatů, obětováním předepsaných darů (Lv 15, 2—15). Zvláštní nečistotu uvalovalo malomocenství (Lv 13). Pro kněze byly stanoveny vlastní zá- kony čistoty a očišťování (21, 1—14); rovněž pro čistotu obětí (22, 18—30); čistá a nečistá zvířata (11, 1—45; Dt 14).

3. V mravním smyslu je čistý, kdo je prostý hříchu, nevinný a mravně neporušený. Čistý od krve, kdo nezabil druhého (2 Král 3, 28), čistý rukama (Gn 20, 5), srdce čisté (Žl 50, 12; Mt 5, 8).

4. Vnitřní čistotu v mravním smyslu zdů- razňoval hlavně Kristus proti pouhé vnější zákonné čistotě (Mk 23, 25, 26; Lk 11, 39, 41) a apoštolé (2 Kor 7, 1), **Člověk** je podle sv. Písma:

1. *Nejhodnotnější* tvor Boží: vládce všeho: »Ať panuje nad mořskými rybami, nad ptactvem nebeským, . . . nad celou zemí« Gn 1, 26; »Všecko jsi podřídil jeho no- hám«, Žl 8, 8; »Aby spravoval okruh ze

mě ve svatosti a spravedlnosti a v přímosti srdce aby vládl*, Moudr 9, 3; jest Bohu nejbližší: »Pane, co je člověk, že znáš se k němu, lidský zrozenec, že si ho všímáš?« Žl 143, 3; »Jakož i někteří z vašich básníků pravili; Neboť jsme i rod jeho«, Skt ap 17, 28; je dítko Boží; »Těmi nám dal převeliké a drahocenné dary zaslíbené, abyste se stali skrze ně účastnými božské přirozenosti*, 2 Petr 1, 4; »Vizte, jakou lásku nám prokázal Otec; dítkami Božími slujeme a jimi jsme«, 1 Jan 3, 1.

2. *Původ člověka.* Způsob mluvy sv. Písma svědčí pro názor jeho, že člověk je dílo Boží podle duše i podle těla, bezprostředně stvořen od Boha, jako úplně nový tvor, nesouvislý vývojově s ostatním stvořením: Utvořil Bůh člověka z hlíny země a vdechl ve tvář jeho dech života*, Ge 2, 7; »Bůh vida, že je zloba lidská na zemi veliká a že veškero smýšlení jejich stále tíhne ke zlému, želel, že na zemi učinil člověka*, Gn 6, 6; »První člověk ze země byl pozemský*, 1 Kor 15, 47. Ačkoli tělo člověka je z téže hmoty, jako tělo zvířat, a člověk i zvíře jsou často označováni souborným názvem »maso« či »tělo«, na př. »Hle, já uvedu vody potopy na zemi, abych zahubil každé tělo* (nebo »veškeré maso«), Gn 6, 17, přece vznik prvn-ho člověka jest označován jako zvláštní dílo Boží, při němž jediném Tvůrce neříká prostě »bu- diž, vyved', zplodíž*, a pod., nýbrž zvláštním, od ostatních úkonů odlišným činem jej stvořil.

Vznik dalších lidí je ve sv. Písmě líčen jako veliké tajemství; »Jako nevíš, která je cesta větru a kterak se skládají kosti v mateřském lůně*, Kazat 11, 5; matka Machabejů praví: »Nevím, kterak jste se vzali v lůně mém; nedarovala jsem vám také já ni ducha ni života, aniž jsem já spojila údy každého*, 2 Mak 7, 22, Starověkému názoru biologickému o postupu vznikání člověka dostává se výrazu Job 10, 10; »Zdali nevytils mne jako mléko, a jako sýr nezhuštil jsi mě? Kůži, jakož i masem přioděls mě. kostmi pak a šlachami zcelils mě;« »Nebof tvoje jest ledví mé, tys mne utvořil v lůně matky mé ... v zárodku oči tvé viděly mne*, Žl 138, 13—16; »V životě matky své byl jsem vytvořen já, tělo, za dobu desíti měsíců, zhuštil jsem v krvi z mužského semenec«, Moudr 7, 2. Je tedy podle toho vznik každého člověka pokračováním tvůrčího úkonu Božího. Proto je důsledně člověk nazýván dílo rukou Božích: »Dílo tvých rukou jsme my všichni*, Is 64, 8; »Ruce tvé učinily mne a stvořily mne*, Žl 118,

73.

3. *Složky člověka.* Starý zákon udává pouze dvě složky lidské bytosti, tělo a duši. Tělo působí pomijejcnost života, takže člověk je prach i(Gn 3, 19), »A prach se do země vrátí, jak býval, duch pak se vrátí k Bohu, jenž jej dal*, Kaz 12, 7; je hliněná střepina; »Běda tomu, kdo se pře se svým tvůrcem, střepina ze střepů hliněných*, Is 45, 9. Duše, dech to Všemohoucího, je vlastním důvodem lidského života: srv. Gn 2, 7; vdechl Pán ve tvář jeho dech života; »Tu mi řekl; prorokuj o těchto kostech; Kosti suché ... Toto praví Pán Bůh těmto kostem: Aj já vpustím do vás ducha, byste ožily*, Ez 37, 4.

Táž nauka je vyjádřena v Novém zákoně, na př. Mt 10, 28; »A nebojte se těch, kteří zabíjejí tělo, duše však zabít nemohou, ale bojte se spíše toho, jenž může duši i tělo zatratit do pekla*. Duch, zvaný od apoštola Pavla Pnema, jest nadpřirozená milost posvěcující, nikoli třetí složka přirozené lidské bytosti. Důsledky těchto složek a jejich činnost líčí Sir 17, 3—9: »Bůh ... odevzdal mu moc nad věcmi pozemskými ... vůli svobodnou a jazyk a oči a uši a srdce jim dal k přemýšlení; uměním rozuměti naplnil je . . . a dobré a zlé jim ukázal. Položil oko své do jejich srdce, aby jim ukázal velikost svých skutků a hlásali velikost skutků jeho. K tomu udělil jim moudrost a zákon života v dědičný majetek dal jim*. K tomu přistupují mimořádné dary v období před prvním hříchem; žádost je poddána rozumu (Gn 2, 25; Řím 7, 17); nesmrtnost: »Od ženy stal se počátek hříchu a skrze ni umíráme všichni*, Sir 25, 33; »Proto skrze jednoho člověka hřích přišel na tento svět a skrze hřích smrt*, Řím 5. 12; netrpnost; neboť Gn 3, 16—16 se udává za trest Evě i Adamovi utpení životní.

4. *Určení člověka.* Bůh vše, proto i člověka »stvořil k účelu svému, a ohavností je Pánu každý zpupník*, Přis 16, 4. 5. Proto první povinností člověka jest, aby podle svého rozumového poznání ctíl Boha: »Pa- ne, ať chváli tě všechna tvá díla a tvoji zasvěcení ať velebí tě, slávu království tvého ať hlásají, o tvé moci nechť vypravují, by lidem zvěstovali tvou sílu a slavnou velebnost království tvého*, Žl 144, 10—12. Své schopnosti má podrobovali vůli Boží a Bohu sloužiti; »Vrať se k Nej vyššímu a odvráť se od nespravedlnosti, velice měj v nenávisti ohavnost... a drž se uloženého úkolu«, Sir 17, 23. 24. Nakonec je člověk určen k věčnému životu: »Bůh totiž stvořil člověka

neporušitelného*. Moudr 2, 23.

Nový zákon ukazuje určení člověka k věčné blaženosti: »Chce, aby všichni lidé spaseni byli a přišli k poznání pravdy*, 1 Tim 2, 4; první a hlavní povinnost je sloužiti Bohu: »Hleďte tedy nejprve království Božího a spravedlnosti jeho*, Mt 6, 33; »Budto tedy že jíte nebo pijete nebo cokoli jiného činíte, všecko ke slávě Boží činite*, 1 Kor 10, 31; ve spojení s Ježíšem Kristem; »To pak jest život věčný, aby poznali tebe, jediného pravého Boha, a toho, jež jsi poslal, Ježíše Krista*, Jan 17, 3.

5. *Obrazná rčení o člověku*: starý člověk s pouhými přirozenými složkami, nepokřtěný, hříšný (Řím 6, 6; Ef 4, 22); nový člověk, pokřtěný, jenž se obnovuje podle obrazu Božího (Kol 3, 10); zevnější člověk, po stránce

tělesné a stavovské (2 Kor 4, 16); niterný člověk, po stránce mravní (Řím 7, 22); Boží člověk, Bohu oddaný, sloužící, zasvěcený (2 Petr 1, 21; 2. Tim 3, 17); člověk v Kristu, to jest životně s Kristem spojený a dokonalý (2 Kor 12, 2); člověk přirozený, nevykoupěný (1 Kor 2, 14); člověk hříchu, jakoby ztělesněný hřích, totiž antikrist (2 Thes 2, 3); skrytý člověk srdce, s ctnostným duchovním životem (1 Petr 3, 4).

Sp
Čočka. Oblíbený pokrm Esauův, k němuž přikusoval chléb (Gn 25, 34) a nazval jej »ryšavé vaření* (v 30). V 2 Král je řeč o poli, na němž byla zasetá čočka. Chudý lid si ji rozemletou přimíchával do mouky na chléb (cf Ez 4, 9). Šk

Ďábel znamená v bibli protivníka, odpůrce a hlavně zlého ducha. Slovo pochází z řeckého diabol = osočuji, činím úklady. Odpovídá hebrejskému Satan. Ve smyslu odpůrce (3 Král 21, 13; Ži 108, 6; Hab 3, 5). Ve smyslu zlého ducha, který závidí lidstvu a jenž uvalil na ně smrt (Moudr 2, 24); vyvedl Krista na poušť, aby ho pokoušel (Mt 4, 1, 5, 8, 11; Lk 4, 2, 3, 5, 13); který činí úklady lidem a snaží se je odvésti od Boha (Lk 8, 12, 1 Petr 5, 8). je nepřítelem spravedlnosti (Skt ap 13, 10), je vládcem smrti a miluje hřích (Žid 2, 14; 1 Jan 3, 8). Je třeba ďábla odporovali (Jak 4, 7; 2 Tim 2, 26). Víz též Satan.

Dabir (Debir), judské město na jih od Hebronu, jež podle Sdc 1, 11—13; 15, 14 — 18 dobyl Otoniel, když mu byl Kaleb, jeho příbuzný, slíbil za to svou dceru Achsu za manželku. V Jos 10, 38; 11, 21 je o tom poznamenáno, že odtud byli vyhnáni Ena- kové a město bylo zbořeno. Jeho polohu hledali dříve na místě dnešní vesnice od Daherije 18 km na jihoz. od Hebronu u cesty do Beršabe. Než po vykopávkách na Telí Beit mirsim 9 km odtud na seve- rozáp. je sem kladen starý D. Podle prozkumů a nálezů město bylo zbořeno a obnoveno ke konci periody Hyksů a pak na začátku periody osraelské. K nálezům patří mnohé skarabee, hlavně jeden Amenofise III, oltářní tabule, sošky Astarty, dva džbány s nápisy: »Králi Hebronu« a »Elia- kimovi služebníku Joakina«.

Dagon slul Bůh, jehož kult rozšířen byl hlavně u kananejců a Filišťanů. Etymo- logicky odvozuje se od hebr. »dag« = ryba. Je možné, že znázorňován byl v podobě ryby — jak tomu bývalo dosti často. Božstvo téhož jména nalzáme i v pantheonu babylonsko-asyrském.

Dalila, heb. Dělila, slula žena, bydlící v údolí Sorek, k níž se uchýlil Samson, Sdc 16, 4. Knížata filišťinská obrátila se na ni, slibující jí po tisíci a stu stříbrných, jestliže vyláká na Samsonovi tajemství jeho síly. Po třikráte ji Samson oklamal, až po čtvrté jí vyzradil na úpěnlivé naléhání, že tajemství jeho síly je ve vlasech. Dala jej ve spánku ostříhati a vydala jej Filišťanům. Sdc 16, 4—20. Bible neudává,

zda byla Dalila původu hebrejského či filišťinského, zda byla nevěstkou či ženou Samsonovou,

Damašek. Název tohoto města je starší než opanování jeho od Aramejců, kteří si je učinili hlavním městem svého království. V egyptských záznamech na př. Tuthmo- se III. (16 st.) zní tmsq, v el Amarna Di- maš-ga. Z té doby, kdy v těch krajích zápasil o nadvládu Egypt s Hídity, pocházejí první záznamy o D. S počátku převládali Hittité, avšak po vítězství Ram- sesa II. nad nimi u Qadeš nad Orontem připadl Egyptu. Když potom v Egyptě nastal úpadek, začalo se město osamostatňovat a stalo se středem nového království asi v té době, kdy Izraelité se usazovali v Palestině.

Izraelité s ním přišli do styku za Davida, který si D. hebr. Damešeg podrobil (2 Král 8, 6). Než po rozdělení říše izrael. po Šalomounovi opět zde zorganizoval království syrské jistý Rezon, který je pravděpodobně Rimmon, otec Benhadada za Asy, krále izraels. (3 Král 15, 18). Králové D, pak využívali rozdělení říše izr, ve svůj prospěch, spojujíce se s říší judskou proti severní izraels. Tak Benhadad I. spojil se s Asou judským proti Bašovi izraels., jemuž pak odňal některé severní provincie (3 Král 15, 18—21). Za Achaba moc království damašského stále více doléhala na severní říši (3 Král 20, 34). Když však Benhadad II. byl dvakrát od Achaba poražen, vrátil mu dobyté kraje (hl. 20). V té době a syrský král Salmanasar II. šířil svou moc ku Středoz. moři. Benhadad II. (asyr- sky Adad-Idri) postavil se s jinými proti němu, byl však poražen u Qargaru (854). Tím se dostal Damašek do jakési závislosti od moci asyrské, která se ještě zvětšila za dalších výprav Salmanassarových do těchto krajů. V Damašku samém nastala pak změna ve vládě, v níž měl účast prorok Eliseus (4 Král 8, 7—15), zakladatelem nové dynastie totiž stal se Hazael neznámého původu. I tento znepokojoval říši izraelskou svými vpády (10, 32. 33; 12, 17, 18). Než co on získal, jeho nástupce Benhadad III. pozbyl (13, 29), byv před tím poražen králem města Hamathu (stéla Zakir). Z pozdějších králů damašských je znám Rason, který zároveň s Pegahem izraels. vytáhl r. 734 proti Achazovi jud- skému (4 Král 16, 5

. Is 7, 1 . .). Tento si pozval na pomoc asyrského Teglathpe-lasara III., který Damašku dobyl, krále dal popravit a část obyvatelstva zavedl do zajetí. Tím zmizel Damašek s dějiště politických dějin východních. Až za doby hellenské opět se zmožil i politicky, a to za Seleucidů, kteří učinili D. po Antiochii druhým hlavním městem své říše. Kol. r. 88 př. Kr. patřil Aretovi IV., králi Nabateů. R. 64 zmocnil se D. Pompeius, který jej přivtělil k římské provincii syrské. Z Nov. zákona známý je D. obrácením sv. Pavla a jeho kázáním (Skt 9, 1—25). Z jeho 2. listu Kor 11, 32 se také dovidáme, že tehdy (za císaře Kaliguly 37—41) byl D. pod správou nabatejského krále Arey, který tam měl svého ethnarchu. V D. byla v době apoštolské kvetoucí obec křesťanská, jejíž základ tvořili obrácení židé (Skt 9, 2; 22, 5—11; 26, 2. 20; Gal 1, 17), odedávna zde usazení.

Poloha Damašku byla vždy velmi příznivá obchodu. Než hlavní důvod, proč se město vždy probudilo a vzkvétalo, je řeka Barada (stará Chysoirrhoas »zlatá řeka«), která tvoří z místa velkou oasu takřka již v poušti. Dnešní Damašek má na 300.000 obyv. a počítá se mezi krásnější města Východu.

Dan, 1. Pátý syn Jakubův, první Bály, služky Racheliny. Tato chápala jeho narození jako známku příznivého soudu Božího o její neplodnosti a proto mu dala toto jméno, znám. »soudce« (Gen 3, 1—6). Z jeho života nepodává Bible nic zvláštního. Je praotec jednoho z kmenů israelských.

2. Kmen Dan. Své území měl v severní části hornatiny Šefely. Sousedil s Efraimem, Benjaminem, Judou, Filišfany a Středozemním mořem. Jeho města jsou vypočítána v Jos 19, 40—48. Když však byli Amorhejci zatlačováni do hor (Sdc 1, 34. 35), podnikli válečné tažení na sever do úrodné krajiny města Lais, jehož pokojné občany, příliš vzdálené, aby jim Sidon mohl přispět, přemohli, jejich území obsadili, město nazvali Dan. Cestou s sebou vzali efod a modly z domu Míchy na horách efraimských (Sdc 18). Za krále Ro-boama stalo se jejich město druhým střediskem nezákonného kultu (3 Král 12, 29. 30). Dan hověl i modloslužbě a snad proto není uveden ve výpočtu kmenů v 1 Par 4—8 a ve Zjev 7, 6. Za Tiglatpilesara III. byl s ostatními severními kmeny odveden do zajetí r. 734/33 př. Kr.

3. Město Dan, dříve kananejské Lais, dnes Teli el Aadi, u jednoho z pramenů Jordánu (Nahr Leddan). Pahrbek, na němž leží, je dosti

znatelný na rovině, ač není vyšší než 30 m. Ze zřícenin možno vidět jen. na jižní straně hromadu tesaných kamenů.

Šk

Daň, Izraelité byli povinni poplatky jednak náboženskými, chrámu jerusalemskému, jednak občanskými, svému vladaři. —

1. *Náboženské* daně záležely v peněžitých dávkách, v prvotinách a desátcích, které byly odevzdávány pro jerusalemský chrám. Po dokončeném 20. roce věku svého měl každý Izraelita platit ročně půl šeklu stříbrného (2 K); (Ex 28, 25). Nehe-miáš pro chudobu lidu žádal pouze třetinu šeklu (Neh 10, 32); za dob Ježíše Krista se platila dvoudrachma (Mt 17, 25). Podle Flavie Josefa (Starož. 18, 9, 1) posílali tuto daň do Jerusalema též Židé cizozemští, O prvotinách a Desátcích viz příslušná hesla.

2. *Občanské* daně, placené vladaři země, vznikly teprve v dobách králů. Salomoun ustanovil 12 okresních županů, řízených nejvyšším berním úředníkem v Jerusalemě, »kteří opatrovali potravu králi a jeho domu; na jeden měsíc v roce dodával každý. čeho bylo třeba« (3 Král 4, 7); odevzdávalo se »náradí stříbrné a zlaté, roucha, zbraně, vonidla, koně, mezci« (3 Král 10, 25). Z obilí a z úrody vinic platil se desátek, »aby měl co dáti dvořanům a služebníkům svým« (1 Král 8, 15); stejně ze

stád (tamt. 8, 17); »nevolníky vaše, nejlepší býčky a osly odejme a pošle na svou práci« (tamt. 8, 16).

3. *Povinnost náboženské dané má být konána radostně:* »Blahovolně vzdávej slávu Bohu a neumenšuj« {Sir 35, 10}; takovému se slibuje pozehnání; »I budou plny obilí tvé sýpky a tvé lisy budou vínem oplývati« (Přís 3, 9). Nový Zákon potvrzuje povinnost občanské daně: »Dávej- te císaři, co je císařovo« (Mt 12, 17); »Ko- mu daň, tomu daň, komu clo, tomu clo« (Řím 13, 5—7).

Sp

Daniel. Kanonická kniha ze sbírky proroků, jejímž autorem je Daniel, syn vznešené rodiny, který byl ve svém mládí odveden do Babylona kol. r. 605, v třetím roce krále Joakima. Byl vychován na královském dvoře a pro své neobyčejné vlohy brzy dosáhl vysokého postavení. Napsal knihu proctví, jejímž účelem je dokázat, že božská prozřetelnost řídí osudy světa a nakonec všechno směřuje ke službě království Syna člověka. Je to zároveň kniha útěchy, která chce potěšit sklíčené myslí předpověďmi mesiášského království, V knize jsou dvě sekce; protokanonická (1—3, 23; 3, 91—12, 13), psaná hebrejsky a z části (2, 4 b—7, 28) aramajsky a druhá sekce deuterokanonická (3, 24—90; 13 a 14), psaná řecký.

Obsah knihy se dělí na tři části: I. vypravování ze života Danielova na dvoře královském a ze současných událostí. II. Čtyři vidění, jež měl Daniel; 1. vidění čtyř království světa, představených čtyřmi živočichy; 2. boj mezi skopcem a kozlem — dějiny monarchie medoperské a řecko- macedonské; 3. vidění o 70 týdnech; 4. vidění anděla na břehu Tigrídu, Vysvětlení o době Ptolomeovců a Seleucidovců až do smrti Antiocha IV, Epifana. Archanděl Michael, ochránce židů, vzkříšení a sláva spravedlivých. Konec útlaku. III. Tato část jsou deuterokanonické dodatky. Zpěv tří mláďenců v ohnivě peci (3, 24—90), Obvinění zbožné Suzanny z cizoložství a její zachránění Danielem (13). Historie kněží Baalových. Daniel ve lví jámě, kde byl Habakukem i (ne prorokem) zachráněn před hladem a potom osvobozen (14).

Jak vysvítá ze samé knihy, autorem je Daniel, jenž obdržel od Boha rozkaz napsat svá vidění. O tom svědčí i tradice jak židovská, tak křesťanská. Líčení tehdejších poměrů v Babylóně u D. shoduje se, co o tom víme ze světských dějin. Užívání hebrejštiny a aramajštiny hodí se na tu dobu. Židovská

tradice je zaznamenána v I. Mak, 1, 57; 2, 59. Svědčí o tom též Josef Flavius. Novozákonní svědectví jsou též pro Daniele, na př. Mt 24, 15. Tím je též potvrzena kanoničnost D.

Námítky: Daniel není autorem prorocství, protože židé nepočítali D. mezi proroky, nýbrž mezi ostatní svatopisy. Odpověď: Tak učinili až ve IV. stol, po Kr. Předtím však byl Daniel v palestinském kánonu. Kdyby byl až z doby Machabejských, nebyl by býval do něho přijat. Byl zařazen pravděpodobně mezi knihu Esther a Es- dráše pro svou aramajskou část. Překlad LXX a Josef Flavius kladou jej mezi proroky, — Na námítku, že proroci po vyhnání neznají D., možno odpovědět, že je patrný vliv D. na knihu Esdrášovu (9 a D. 9, 3—19) a Zachariášovu; (2, 1—4 a D. 2, 7—8). Je citován u Ezechiela (14, 14, 20; 28, 3).

Deuterokanonické části jsou pravděpodobně překladem z hebrejského nebo aramaj- ského, jak o tom svědčí řecký překlad Theodotionův, v nichž tyto části jsou; rovněž v překladě Symmachově, Tito však přijímali jen ty části, které byly původně napsány hebrejsky nebo aramejsky. Rovněž duch řečtiny těchto částí poukazuje na to, že byly původně napsány semitskou řečí. V II. stol. př. Kr. tyto deuterokanonické části byly již v Danielovi, jak o tom svědčí řecký překlad LXX.

V D. je předpověděn Mesiáš. Ve vidění 70 týdnů je mesiášská myšlenka. Vykladatelé se různí v názorech o jednotlivostech těchto týdnů Kristus se nazýval Synem člověka, který přijde v oblacích (Mt 26, 64; 14. 62, podle Dan 7, 13).

Šv

Dary Boží. — 1. *Dávati dary* je prastarý lidský zvyk, zvláště na Východě pěstovaný, Abraham obdržel dary od faraóna: »Abrahamovi pak k vůli ní dobře činili, takže dostal ovec, hovězího dobytka, volů, služebníků, služebnic, oslic a velbloudů«, Gn 12, 16; od Abimelecha na usmířenou: »Vzal tedy Abimelech ovce i býky, otroky i otrokyně . . . tisíc stříbrných«, Gn 20, 14. 15. Takové dary patřily jako právo a jako část přímů vladářům, jakožto uznání jejich moci: »Pekelníci však řekli: Zda nás bude moci vysvoboditi tento? A pohrdali jím. aniž mu přinesli dary«, 1 Král 10, 27. »Každý mu (Salomounovi) přinášel dary, narádí stříbrné a zlaté, roucha, zbraně, vo- nidla, koně, mezky, rok co rok«, 3 Král 10, 25. Dar pak znamenal povinnost vzájemného daru: »Jsou dary, které nic neprospívají, a jsou dary, jež bývají dvojnásobně opláceny«, Sir 20, 10.

2. *Boží dar* je život člověka a všechny jeho

úděly: »A dává-li Bůh komukoli bohatství a statky a dopřává-li mu, aby jedl z nich, aby užíval údělu svého a radoval se z práce své, je to Boží dar«, Kaz 5, 18, — Nový Zákon staví do popředí dary nadpřirozené; »Milost Boží a dar v milosti jednoho člověka, Ježíše Krista, přešly přehojně na mnohé«, Řím 5, 15; »Neboť přejí si, aby všichni lidé byli jako jsem já; ale každý má dar od Boha, dar vlastní, jeden tak, druhý onak«, 1 Kor 7, 7; »Každý dar dokonalý jest shůry, sestupuje od Otce světél, u něhož není proměny«, Jak 1, 17. Dary Boží jsou dávány k vůli Kristu; »Neboť vám bylo dáno pro Krista nejen věřit v něho, nýbrž i trpět pro něho«, Fil 1, 29; hlavně dar odpuštění; »Bůh odpustil vám v Kristu«, Ef 4, 32; »Také vás, když jste byli mrtvi v hříších . . . oživil spolu s ním, odpustiv vám všechny hříchy«, Kol 2, 13. Největší dar Boží jest jednorozený Syn Boží vtělený; »Neboť tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby nikdo, jenž v něho věří, nezahynul, nýbrž měl život věčný«, Jan 3, 16; »Ti, kteří dostávají hojnost milosti a daru ospravedlnění, budou kralovat! v životě věčném skrze jednoho, Ježíše Krista«, Řím 5, 17.

3. *Dary Ducha svátého* jako samostatnou třídu darů Božích vypočítává novozákonní bohověda podle Is 11, 2—3: »A spočine na něm forutu z pahýlu Jesseova) duch Páně: duch moudrosti a rozumu, duch rady a síly, duch umění a pobožnosti, a naplní jej duch bázně Pána«; zde se Mesiášů slibuie souhrn všech darů ducha Božího (sedmička je číslo dokonalosti a úplnosti), kterých se před tím dostalo porůznu vynikajícím mužům Božím; oněch sedm darů spočine na Mesiášovi trvale, pročez i na celé jeho říši a na každém jejím pravoplatném členu.

4. *Mravní důsledky*: povinnost opláceti duchovním způsobem Bohu jeho dary: »Cím se odplatím Pánu za všechno, co prokázal mi? Kalich díků za spásu vezmu a jméno Páně budu vzývati«, žalm 115, 12. 13. Nejúčinnější jest opláceti ukázněnými ctnostmi: »Moudrost jest nevyčerpatelným pokladem lidem, kdož ho užívají, získávají si přátelství Boží, doporučení jsouce dary, jež ukázněnost přináší«, Moudr 7, 14; díkůčiněním; »Vždycky se radujte, bez ustání se modlete, ve všem díky činite, neboť to jest vůle Boží v Kristu Ježíši o vás všech«, 1 Thes 5, 18.

Dary od lidí přijímali jest nebezpečné, protože mohou být důvodem smělosti dárcovy; »Abraham odpověděl králi sodomskému; Zvedám svou ruku k Pánu Bohu nejvyššímu,

vládci nebe i země, že ani nitky z šatu, ani řeménku z obuvi, ze všeho majetku tvého nepřijmu, abys nemohl říci: Já jsem obohatil Abrahama«, Gn 15, 22. 23; mohou takové dary být i úplatky proti nevinnému: »Kdo svých peněz na lichvu nepůjčuje a proti nevinnému úplatků nebere: kdo takto jedná, nebude se viklati na věky«, Žl 14, 5; mohou být i lidskou úskočností: »I přišla k ní (Dalile) knížata filistiňská a řekla: Oklam ho a výzvěď* na něm, v čem má takovou sílu a kterak bychom mohli přemoci ho a svázati a potrápiti. Učiníš-li to, dáme ti každý po tisíci a stu stříbrných«, Sdc 15, 5; i moudrý může být dary zaslepen: »Nebudeš přijímati darů, poněvadž i moudré lidi zaslepují a převracejí věc spravedlivou«, Ex 23, 5. Sp **David**, druhý král izraelský. Prameny 1 Král 16, 3 Král 2 s doplňky v 1 Par 11—29 jsou spolehlivé (vypravování vzata ze soudobých podání, použito úředních listin, politických písní a jiných) a bohaté, takže poskytují podrobný obraz vývoje jeho života. Cenu jejich nezmenšuje, že svatopisec ho klade do zvláštní přízně prozřetelnosti Boží. D. byl opravdu veliký jak v dějinách národních, tak v mesianismu.

A) *Život* jeho se dělí na dvě části; I. doba před prohlášením za krále:

1. Jako nejmladší z osmi synů Isaje Betlehemy byl Samuelem pomazán za krále proti Saulovi (1 Král 16, 1—13). Od té doby byl Hospodin s ním (16, 13; 18, 12. 14. 28). Doposud byl pastýř, nebál se brániti stáda proti šelmám (17, 34—37). Postavu a vzhled měl krásný, vlasy rusé (16, PL, . . .)

2. *Na dvůr Saulův* byl povolán, aby ho hrou na harfu vyváděl z trudomyslnosti—Saul si ho zamiloval, a učinil ho svým

oděncem >(16, 14—21). Zdá se, že potom se vrátil na nějakou dobu do Betlema. Až teprve po slavném vítězství nad Goliášem (hl 17) usadil se trvale na dvoře Saulově. Brzy se projevil jeho vynikající vlastnosti: válečnická udatnost, moudrost (18, 5. 6. 13. 27. 30; 19, 8) a schopnost získati si přízeň jiných (Jonatanovu 18, 3. 4; 19, 1; Micholy, dcery Saulovy, 18, 20. 28; všeho lidu 18, 5. 16), které mu v budoucnosti zaručí úspěch. I Saulova zaujatost bylajproti ním bezmocná (18, 12. 15. 17—28). Žárlivost Saulova stále stoupala (18, 9. 15. 29) a dohnala ho k pokusům zbavit se D. (sám ho chtěl zabít 18, 11; 19, 9. 10. 22; navaděl k tomu jiné a stavěl ho do nebezpečných okolností 18, 17. 21. 25; 19, 1. 11. 20; 20, 31). Když se D. přesvědčil, že Saulova zaujatost je nevléčitelná a že ani přátelství Jonatanovo ho nemůže ochránit (20), opustil dvůr navždy (20, 43).

3. *Vyhnanecm v Judsku*: Přes Nobe u (velekněze Achimelecha 21, 4.) uchýlil se k Achisovi, králi v Geth. Odtud utekl do jeskyně Odollam, kdež se stal náčelníkem všech nespokojených (22, 1—2). Rodiče svěřil ochraně krále moabského (v 3. 4). Na výzvu proroka Gada se odebral do lesa Haret v Judsku (5). Uslyšev o dobytí Qeily (na západním pomezí Judska) od Fi- lišťanů, vytáhl jí na pomoc a osvobodil (23, 1—5). Nedůvěruje však jejich obyvatelům, uchýlil se do pouště Zif (14—18). Než ani zde se necítit jistý ((7—13) a proto se odebral do Engaddi (u Mrtvého moře), kdež se zachoval šlechetně k pronásledujícímu Saulovi (24, 1; ještě jednou hl 26). Nato chránil stáda na jih od Hebronu (příhoda s Nabalem a s Abigail, již pak pojal za manželku) (hl 25).

4. *Vyhnanecm mezi Filišťany*: Před nástrahami Saulovými utekl opět k Achisovi gethskému, který mu dal za sídlo Sikeleg (východně od Gázy); to je první případ politické moci D. Odtud konal nájezdy proti Filišťanům (27). Na přání Achise měl se zúčastnit války Filišťanů proti Saulovi, avšak vůdcové tomu zabránili (29). Vrátiv se porazil Amalečany, kteří zatím vyloupili Sikeleg (30). Zatím však padl Saul. David mu věnoval pietní vzpomínku (2 Král 1, 1).

11. *Doba kralování*: 1. *V Hebronu* byl od kmene Judy slavnostně prohlášen a pomazán za krále (2 Král 2, 4; 1 Par 11, 1—3), kdežto ostatní kmeny na popud Abnerův zvolili si Isbošeta, syna Saulova (2 Král 2, 8. 9). Bojů, které z toho vznikly mezi stoupenci D. a

Isbošetovými, osobně se nezúčastnil (12. ..). Tentýž Abner v souhlasu s ostatními kmeny nabídl mu vládu nad celým Izraelem (3, 17 ..). Teprve po zavraždění Abnera a Isbošeta, což se stalo bez D. vědomí (23; 4, 5 ..), uznali a pomazali ho starší Izraele na krále nad celým Izraelem (5, 1—3). V Hebronu panoval nad Judou sedm a půl roku (5, 5; 1 Par 3, 4).

2. Za sídlo si zvolil Jerusaleml, jakmile dobyl jeho tvrz Sión (2 Král 5, 6—9). Hiram, král Tyru, poslal mu vše potřebné ke stavbě paláce Í5, 11; 1 Par 14, 1. 2). Okolní národové, Filišťané, Moabitě, král ze Soby, Syřané z Damašku doposud zneklidňovali říši. Vádkami proti nim D. upevnil a rozšířil svou navenek (2 Král 5, 17 —21, 22—25; 8, 1—15). Dobrovolně se poddal Tou, král z Ematu.

Jerusaleml se měl státi střediskem politickým i náboženským. Proto s velkou slávou přenesl archu z Kariathiarim do Jerusalema (2 Král 6; 1 Par 15—16). Slibem Hospodinovým o věčném trůnu v jeho domě dosáhl vrcholu své slávy (2 Král 7, 16; 1 Par 17, 14). Bůh ho poželnal četnou rodinou (2 Král 5, 14—16) a vše se mu doposud dařilo. Zbývali ještě nepoddajní Am- monité. Poslal proti nim nejlepší generály, jimž se podařilo je podrobit (2 Král 10; 1 Par 19, 6..). Tím bylo na dlouho postaráno o pokoj a bezpečnost říše od sousedních národů,

3. *Nepokoje* v královské rodině začaly vlastně za války s Ammonity, kdy se D. dopustil cizoložství s Bethsabe, manželkou Uriášovou, a viny na jeho smrti (2 Král 11). Následoval hřích krvesmilství syna Amnona se sestrou Tamarou, již pomstil její vlastní bratr Absalom, zabiv Amnona (13, 1—33). Po tříletém vyhnanství Ab- salomově (34—38) D. se s ním opět usmířil vlivem Joabovým (14). Absalom zneužil otcovy mírnosti, strhuje přízeň lidu na sebe (15, 1—6). Došlo ke vzbouření, při němž musel potupně utíkat před Absalomem do Zajordání (v 7 - hl 17). Po porážce a smrti Absalomově (18) vrátil se slavnostně do Jerusalema a ujal se vlády (19). I vzpoura Seby, z kmene Benjaminova, byla potlačena (20). V hl. 24 je zaznamenáno sčítání lidu a trast, který mu následoval.

4. Ještě na konci svého života musel sly- šeti, jak Adoniáš nechal se provolati králem bez jeho vědomí (3 Krát 1, 5..). Prorok Natan zakročil ve prospěch Šalomouna, syna Bethsaby, jehož D. ustanovil svým nástupcem (v 11). Před svou smrtí dal mu poslední napomenutí (2, 1—9; 1 Par 22, 5—19). Zemřel po čtyřicetiletém

králování (kol 1113—973) a pochován byl v Jerusalemě (3 Král 2, 10. 11; 1 Par 29, 27),

D) Byl největší král izraelský a největší muž své doby.

B) *Povaha*. 1. Nepřivádělo ho jen válečné štěstí ke stálým vítězstvím, ale jeho válečnická zdatnost, obezřetnost a jemu zcela oddaní vojíní, jejichž jádro tvořili gibborim (výpočet jejich jmen v 2 Král 22, 8—34; 1 Par 11, 10—47). A priori odsuzovati některé jeho činy a lsti válečné, které se nám zdají býti kruté a nepřipustné, a pokládali ho za vůdce loupežníků, není správné. Válčil podle zvyků své doby, která je v tom ohledu pokládána za méně kulturnější. Zvláště jak se zachoval k přemoženým Ammonitům (2 Král 12, 31) nikdo neschvaluje. Než text není tak jistý, aby se nemohla připustit tato změna: »Dal vyvésti obyvatele z dobytého města a vydal je pilám, železným bodcům a sekerám, aby pracovali v cihelnách«. Naopak třeba zdůrazniti, že byl velmi šlechetný a přístupný mírnosti, čímž převyšuje svou dobu. Dověděl to i Saul, jeho nesmířitelný nepřítel (1 Král 24, 18—22). Jeho smířlivá povaha je patrná i v případě Nahotově (1 Král 25, 32—34). Ušlechtilost a citlivost jeho srdce ukazuje i to, jak se zachoval k Saulovi a jeho domu: oplakal smrt Saulovu (2 Král 1, 17..) a Abnerovu (3, 33, 34) a spravedlivě pomstil smrt Isbošetu (4, 9); v hl. 21 se jedná o právo Gabaonů. Nikdy nezradil své, aniž pozdvihl zbraň proti vlasti (1 Král 1, 28, 1, 2; 29, 9—11). Zvláště je obdivuhodná v té době jeho zbožnost a oddanost Bohu, jehož se doprošoval o radu a pomoc (1 Král 22, 5. 15; 23, 2—4, 10—12; 24, 6. 11—16; 25, 28—31; 26, 23; 30, 8; Sir 47, 7—10). 2. Pěvec a náboženské smýšlení. Měl hudební a básnický talent, proto byl povolán na dvůr Saulův (1 Král 16, 14—23; 17, 10; 2 Král 23, 1). Jemu je připisována skladba světských písní (1 Král 1. 18—27; 3, 33. 34). Amos (6, 5), nejstarší z proroků, líčí ho jako vzor velkého básníka a hudebníka (cf Sir 47, 9). Schopností použil k vzdělání náboženských zpěvů (2 Král 6, 2—22; 24, 16—25; 1 Par 23, 15; 2 Par 7, 6; 29; 30; Sir 47, 11..). Většina žalmů pochází od něho, jak svědčí jejich nadpisy a tradice (Enchiridion Biblicum 343/345—6). Rozhodnutí Biblické komise; »rozumně nelze popřítí, že D. je hlavní spisovatel písní Žaltáře«; k tomu cf. Alb. Vaccari S. J., Institutiones biblicae; De libris didacticis str 22. V žalmech je patrná jeho jedinečná důvěra a oddanost Bohu a jeho řízení, na niž často

upozorňují knihy Král. (cf. shora). Důvěru neztratil ani po hříchu a trestech, jež následovaly (2 Král 12., 1.). Horlivost pro Jahve ukázal při přenesení archy (cf. shora) a starostí o stavbu chrámu (2 Král 6, 12—7, 2; 1 Par 22), o kněžstvo, levity a zpěváky (1 Par 23—26).

C) V mesianismu: 1. Z jeho domu a potomstva vzejde Mesiáš (2 Král 7, 16 a 1 Par 17, 14; Jer 23, 5; 30, 9; 33, 15; Ez 34, 23; 37, 24. 25; Os 3, 5; vyplnění v Genealogii Mat. 1, 1; cf. Řím 1, 3; Tím 2, 8), který bude seděti na jeho trůně (Is 9, 7; vyplnění Lk 1, 32. 69; Mk 11. 10). V Mesiáši viděli potomka D. (Jan 7, 42). Krista nazývali synem Davidovým (Mt 9, 27; 20, 30. 31; 12, 23; 15, 22; 21, 9).

2. D. sám prorokoval o Mesiáši; jeho důstojnost {žalm 110 cf. Skt ap 2, 34; Mk 12. 36}, o bouření proti němu (žalm 2, 1. 2 cf. Skt ap 4, 25, 26), jeho utrpení (žalm 21), jeho slavném hrobě (žalm 15; cf. Skt ap 2, 25—28). šfc

Dcera. 1. Péče o děti ženského pohlaví náležela v prvé řadě matce (viz: Dítě). Dospělé dcery pomáhaly při domácích pracích (Gn 24, 13; 1 Král 9, 11) nebo jim otec svěřoval dozor nad stády {Gen 29, 6; Ex 2, 16}; při denním docházení ke studni nebo napájení stád měly příležitost stýkati se s muži, i cizími (Gen 24, 16 násl.; 29, 11). D. byla pod mocí otce až do vdávání, jenž měl právo určit jí i ženicha; nesměl ji však vydati prostituci (Lv 19, 29); zvláště bylo zapovězeno pohlavně obcovati s vlastní dcerou (Lv 18, 17). Doporučovalo se otcům střežiti čistotu svých dcer přísnější výchovou a dáti je jen rozumným mužům (Sir 7, 26, 27), dbáti o jejich mravy (Sir 26, 13—15),

o jejich styk s muži, aby se neposkvřily (Sir 42, 9—11).

3. V širším smyslu se užívá výrazu »dce- ra« též o ženách vůbec (Žalm 44, 10; Ve- lep 1, 4; Joel 2, 28; Mt 9, 22).

4. V přeneseném smyslu se nazývají města některé země dcery a země je označena jako matka (Is 1, 8; 62, 11; Jer 8, 19, 22; Žl 44, 13; 47, 12.); rovněž města a vesnice závislá na jiném městě (Jer 49, 2.).

5. Ženy vůbec se nazývají dcerami Božími (2 Kor 6, 18) v adoptivním smyslu, šv Debora (Debhora »včela«), dcera Lapido- tova, žijící v době soudců. Je nazvána prorokyní (Sdc 4, 4) podobně jako Mirjam (Ex 15, 20) pro ducha Božího, který se ukázal v její soudcovské činnosti a hlavně v tom, že byla mravní příčinou osvobození Izraele od vlády kananejského krále Jabina. Soudila »pod palmou mezi Rámou a Bethelem«, (v 5) tedy severně od Jerusalema, Bohem poučena (v tom se právě jeví jako pravá prorokyně), vzkázala Barákovi (viz heslo), že má z vůle Boží zbavit Izraele vlády krále Jabina. Barak byl ochoten vžít na sebe tento úkol jen s podmínkou, že D. půjde s ním do boje. D. přislíbila, než zároveň předpověděla, že Sisara, Jabinův vůdce, padne rukou ženy. Po vítězství zapěla D. a Barak duchaplnou píseň o bidě, v níž byl lid izraelský a z níž byl vysvobozen. Opěvuje Boha, vysvoboditele, chválí kmeny, které se zúčastnily tažení proti společnému nepříteli, a zlořečí těm (krajina Me- rcz), kteří zůstali nečinní. Ke konci je krásně a živě líčeno, jak matka marně očekává návrat zabitého Sisary (Sdc hl 5).

Šk
Dědictví, — 1. *Právo dědické* před Mojžíšem bvlo právo babylonské, které uznávalo dědice po otci pouze syna hlavní manželky, kdežto synové vedlejších manželek měli dědické právo pouze tehdy, jestliže je otec adoptoval; jinak se musili spokojili pouhými dary, opouštějice otcovský dům, Mojžíšský zákoník zrušil tento rozdíl, určuje prostě prvorozenému dvě třetiny dědictví po zemřelém otci (Dt 21, 17). Nebylo- li synů, přecházelo dědické právo na dceru (Nm 27, 8), s podmínkou, že se provdá za muže z příbuzenstva, aby se nedrobilo rodinné jmění (Lv 36, 6). Otec však mohl též dcerám dáti podíl dědictví (Job 42, 15). Po bezdětném, zemřelém bez pořízení posledního, dědila jeho vdova (Rut 4, 3); nebylo- li vdovy, pak dědili bratří nebo strýci, to jest, nejbližší mužští příbuzní (Nm 27, 9 atd.). Při každé svatbě mohly děti žádati aspoň část svého dědického

podílu ještě za života otce (Tob 8, 24; Luk. 15, 12), ale otec neměl povinnosti vyhověti, neboť otec jest varován: » Nedávej nad sebou moc, dokud žiješ a neodevzdávej jinému jmění svého. . . jeť lépe, by děti tvé prosily tebe, než abys byl odkázán na ruce svých dětí« (Sir 33, 20—22). — 2. *V širším smyslu* dědictví je všenárodní izraelský majetek, přiřčený jednotlivým kmenům v zemi kananejské (Nm 35, 8; Lv 20, 24; 1 Par 16, 18). Též sluje dědictví vše, co je trvalým závazkem Bohu nebo trvalým právem Božím: zákon Boží je věčné dědictví (žalm 118, 111); děti jsou dědictvím Božím (Žl 126, 3); Bůh je dědictvím spravedlivých (IV. Mojž. 18, 20; žalm 15, 5); Izrael je dědictvím Božím (Dt 32, 9; Žl 73, 2. 6); kněžství je dědictvím kmene Levi (Jos. 18, 7); tresty Boží jsou dědictvím nespravedlivých (Job. 20. 29). — 3. *Duchovní dědictví Boží* V Novém zákoně jest nejvšeobecnější a nejvyšší pojetí dědictví, jakožto důsledek novozákonního pojmu dítek Božích. Apoštol Pavel rozvedl tuto myšlenku velmi podrobně. Dědického práva tohoto nabývá člověk křtem, jenž dává spojení se zaslíbením, učiněným Abrahamovi; neboť křtem je člověk přijímán od nebeského Otce za dítko Boží rodiny (Gal 4, 6). Druhým důvodem dědického práva Božího v Novém zákoně je spojení s Kristem, jež Bůh ustanovil všeobecným dědicem (Žid 1, 2). Toto dědické právo bylo zaručeno sesláním Ducha svátého; »Duch svátý je zárukou našeho dědictví« (Ef 1, 14). Nebeské dědictví je také odměnou za poslušnost člověka: »Od Pána obdržíte v odplatu dědictví, Kristu Pánu služte« (Kol 3, 24). O správné hodnocení tohoto dědictví musí se člověk starati modlitbou, musí prositi o Boží sílu, aby ho byl dbalý: »Aby Bůh Pána našeho Ježíše Krista, Bůh slávy, dal vám ducha moudrosti a zjevení v poznání jeho, osvícené oči mysli vaší, abyste věděli. . . jak vysoká sláva jeho dědictví mezi věřícími, a jak přenesmírně veliká jest jeho moc pro nás věřící, podle působivosti moci síly jeho« (Ef 1, 17—19).

Sp
Dědičný hřích, — 1, *Pojem dědičné viny*. Jako ve všech náboženstvích je vyjádřeno a vyjadřováno vědomí hříšnosti člověka, který s touto hříšností již přichází na svět, tak v zákoně Starém i Novém. Před Bohem není člověka čistého: »Zda může člověk před Bohem spravedliv být, neb někdo z lidí před svým Tvůrcem čist?« Job 4. 17; nikdo nemůže říci, že úplně očistil své srdce od hříchu; »Kdo může

řici, Čisté je mé srdce, uchránil jsem se provinění ?« Přís 20, 9; všichni jsou obtíženi vinou: »Pomni, že všichni lidé jsme hodni trestu«, Sir 8, 6; od malička smýšlelo lidské srdce zlo: »Cit a smýšlení lidského srdce kloní se od mládí ke zlému«, Gn 8, 21; ve vině byl počat a zrozen každý: »Neboť hle v nepravostech jsem počat a ve hříš'ch počala mě matka moje«, Žl 50, 7; «všichni zhřešili a nemají nároků na slávu Boží«, Řím 3, 23.

2, *Příčina dědičné viny jest dědičný hřích.* První kniha Mojžíšova vypravuje, že první lidé byli «velmi dobří» jako ostatní tvorstvo i (Gn 1, 31), nebyli podrobni nezřízené chtivosti; »Byli pak oba, Adam totiž a žena jeho, nazí, a nestyděli se«, Gn 2, 25; měli slibenu tělesnou nesmrtnost: «Avšak se stromu poznání dobrého i zlého ať nejší. Neboť kterýkoli den s něho budeš jisti, smrtí zemřeš«, Gn 2, 17; «Hle, Adam stal se jako jeden z nás, poznáváje dobré i zlé; nyní jen aby snad nevztáhl ruky své, nebral také se stromu života, nejedí z něho a nežil tak věčně«< Gn 3, 22; souvislost pak ukazuje, že to mělo býti výsadou i potomstva prvního člověka. Hřích nepodainosti Boží vůli, jimž chtěl býti sám jako Bůh, zbvavil člověka všech těch darů, a přirozeně též tak, že nezůstalo nic z nich pro potomstvo mimo to, co i prvním rodičům zůstalo po prvním hříchu, totiž rozpoutaná chtivost, utrpení, smrt: »Od ženy stal se počátek hříchu a skrze ni umíráme všichni«, Sir 25, 33; «Proto, jako skrze jednoho člověka hřích přišel na tento svět a skrze hřích smrt, tak na všechny lidi smrt přešla, poněvadž v něm všichni zhřešili«, Řím 5, 12. 3.

Dědičnost viny prvního hříchu, totiž otázka, jak může Bůh vinu prarodičů přičítati za vinu všemu jejich potomstvu a proto ponechávali trest za ni, není ve Starém zákoně řešena, ježto snad z jiných ustanovení zákona bylo lidu jasné, že celek ručí za vinu hlavních jedinců. Zdědičnost viny jako skutečnost však jest uznávána za polehčující okolnost osobní odpovědnosti za ni: «Cit i smýšlení lidského- srdce kloní se od mládí ke zlému; proto nezničím již budoucně všech živoucích bytostí, jako jsem právě učinil«, Gn 8, 21; »Může-li kdo učiniti čistým toho, jenž počal se ze zrna nečistého?« Job 14, 4. — Apoštol Pavel sice praví, že v Adamovi všichni zhřešili (Řím 5, 12), praví však pouze, že dědičný hřích není sama chtivost nezřízená, neboť dědičný hřích jest odstraněn křtem, takže «není nic hodného zavržení» na právě pokřtěných (Řím 8, 1), ačkoli chtivost zůstává. Dle něho je dědičný

hřích postrádání milosti, která činí člověka dítkem Božím, ježto tento hřích činí lidi hodny Božího hněvu; «Přece však smrt panovala od Adama až do Mojžíše, a to nad těmi, kteří nezhrřešili podobným přestoupením Adama, jenž jest předobrazem Adama příštího. Avšak ne tak je s darem milosti; neboť jestliže proviněním jednoho zemřelo jich mnoho, tím spíše milost Boží a dar v milosti jednoho člověka«, Řím 5, 14.

4, *Důsledky dědičného hříchu* líčí se obšírně Sir 40, 1—11: «Svízel veliká ustanovena je všem lidem a jho těžké tíží syny Adamovy ode dne, kdy vycházejí z lůna své matky, až do dne, kdy bývají pochováni do matky všech ... plno vzteku, závisti, nepokoje, kolísání, strachu smrti,, ustavičné zlosti a sváru . . , smrt, krveprolití, svár a meč, útisky, hlad, pohromy a rány«; také Řím 7, 18—23: «Vím totiž, že ve mně, to jest v mém těle nepřebývá dobré, neboť chtění jest při mně, konání však dobra nikoli. Šhledávám tedy v sobě pravidlo, že když chci činiti dobré, je při mně zlé ... vidím jiný zákon v údech svých, který bojuje proti zákonu mvsli mé a jímá mne pod zákon hříchu«; dědičný hřích jest příčinou onoho «světa» proti evangeliu, jehož známkou jest žádostivost těla, očí a pýcha života: »Miluje-li kdo- svět, není v něm lásky Otcovy, neboť vše, co je ve světě, žádost těla a žádost očí a pýcha života, není z Otce, nýbrž je to ze světa«, 1 Jan, 2, 15. 16. **Sp Derbe** bylo nejvýchodnějším městem Lykaonie, kam až sv. Pavel na první cestě-

dorazil. Když tam s Barnabášem po nějakou dobu kázal, vrátil se zpět do Lystry, Ikonie a Antiochie, aby křesťany nově obrácené posílil a aby ustanovením presbyterů jim dal řádnou církevní organizaci. (Škt ap 14, 22). Z Derbe pocházel Kajus (Sk ap 20, 4), který provázel sv. Pavla při jeho návratu s třetí cesty do Jerusalema. Byl asi zástupcem své obce, která patrně značně přispěla ku podpoře chudých křesťanů jerusalemských. Derbe v této době patřilo k provincii galatské.

Hc

Den. Tímto výrazem je označována doba mezi východem a západem slunce. 1. U Izraelitů v době Mojžíšově den začínal večerem, i když snad před tím začátek dne byl ráno, jak tomu nasvědčuje Gn 1, 4. Tato změna souvisí s měsíčním cyklem, který byl vyloven na rozdělování času. Proto každý den začínal večerem (Lv 23, 32; Žalm 54, 18). Sobota trvala od večera do večera (Lv 23, 32). Večer přestávala levitská očistňování a končil půst (Sdc 20, 23, 26). Častěji se proto říkalo »večer a ráno«. (1 Král 30, 17; Žalm 54, 18] a jmenovala se noc před dnem (Dt 28, 66; 3 Král 8, 29; Is 27, 3; 34, 10; Jer 14, 17). 2. Den se dělil na dvanáct hodin, které mohly být podle ročního počasí kratší nebo delší (Jan 11, 9). V Nov. zák. se činí zmínka o 3., 6., 7., 9., 10 a 11 hodině (Mt 20, 3—6; Mk 15, 25, 33; Jan 1, 39; 4, 6, 52; 19, 14; Skt ap 2, 15; 10, 9). 3. V přeneseném smyslu jmenuje sv. Pavel křesťany »dítěmi dne« (1 Thes 5, 5) pro účastenství na světle božského zjevení. 4. *Den Páně* znamená u proroků St. zák. čas, kdy Bůh vykoná svůj isoud (Is 2, 12; 13, 9; Nářky 2, 1; Sof 1, 7; 1, 14, 15). V Nov. zák. den Páně se praví o druhém příchodu Kristově k soudu a o všeobecném soudu (Mt 24, 36; Mk 13, 32; Lk 17, 24; 1 Kor 3, 13; 5, 5; 2 Kor 1, 14; Fil 1, 6; 1 Thes 5, 2; 2 Thes 2, 2. — Ve Zjev 1, 10 však den Páně znamená první den týdne, který po vzkříšení Kristovu byl posvátný a slavný (Skt ap 20, 7; 1 Kor 16, 2).

šv

Desátek. Se starým zvykem odevzdávali Bohu po případě jeho zástupcům desátý díl výnosu z hospodářství nebo ze zisku setkáváme se již v Genesi u Abrahama, který po vítězství nad králi východu dal desátý díl z kořisti Melchisedechovi (Gn 14, 20; Žid 7, 4—7). Podobně Jakob u Betelu učinil slib, že bude dávat Hospodinu' desátek ze všeho, co dostane; slib na zpáteční cestě obnovil (Gn 28, 22; 35, 7; viz i Am 4, 4 o přinášení des. zde a v Gal-gale. Ve slibu se

nezmiňuje o osobách, jimž desátek má být odváděn, ale prostě váže svůj slib na oltář, který na tomto posvátném místě zbudoval. Desátek nebyla oběť v pravém slova smyslu, ale jen projevem uznání k Bohu, který je dobrodincem člověka. Za dob Mojžíšových byl tento zvyk kodifikován a učiněn závazným pro všechny Izraelity. Odvádění desátku bylo vázáno na místo, kde bude mít Hospodin svou svatyni (Dt 12, 11; 14, 22, 23). Ustanovení, týkající se odvádění desátku jsou obsažena v Lv 27, 30—33; Nm 18, 21—32. Podle nich každý Izraelita měl odvádět desátek z plodin země a stromů. Místo nich bylo dovoleno hlavně těm, kteří bydlili daleko od svatyně, dáti peněžní jejich cenu s přidáním pětiny ceny. Toto však nebylo dovoleno u zvířat, z nichž měly býti odevzdány ty, na něž při počítání připadlo číslo deset. Měl býti odevzdán levitům, kterým se nedostalo podílu při rozdělování země (Dt 14, 27), kteří z toho dali desetinu kněžím, čímž vyplnili svou povinnost dávat desátek. Každého třetího roku měl z povinného desátku doma vystrojit hostinu pro chudé, vdovy, sirotky a levity (Dt 14, 28, 29), při návštěvě pak místa Hospodina měl se sám v modlitbě vyjádřit, že tak učinil (26, 12..). Odvádění desátku bývalo pro Izraelity hlavně pro vzdálenější těžkou povinností, již se rádi zbavovali (srv Mal 3, 8—10). Po vyhnání se Izraelité znovu zavázali k jeho odvádění (Neh 10, 37; 12, 44; 13, 5, 12). V Nov. zákoně se nemluví výslovně o desátech, ale jen o právu služebníků Božích na potřebné k vlastnímu životu; »Hoden je dělník mzdy své« (Mt 10, 10; 1 Kor 9, 13).

šk

Desatero, dekalog, název deseti přikázání a zákazů, základu mravního života v dobách starozákonních a v životě křesťanském. Název »dekalog« sice v Bibli není, než dobře vystihuje »deset slov«, jak je- souhrn těchto přikázání nazván v Ex 34, 28. Desatero je v Bibli podáno ve dvou obměnách; Ex 20, 1—17 a Dt 5, 6—18' (21). Kromě toho máme neistaří opis desatera na tak zv. Papyru Nash z 2. st. po-Kr., v němž jsou také nepatrné odchylky mod dvou předcházejících. Na př. v Ex 20, 11 je nařízení sobotního klidu odůvodněno tím, že Bůh sedmého dne po stvořitelské práci odpočíval, kdežto v Deut. se odůvodňuje tím, že Bůh vyvedl Izraele z Egypta, kde otročil. V Deut. dále je přídavek mezi 3. a 4. přikázáním; »jak Hospodin Bůh tvůj ti poručil«. V Dt 5, 21 mezi věcmi, jež nelze žádati na svém bližním, jest i »polek«, které není v Ex 20, 17. Z toho je vidět, že znění dekalogu nebylo nedotknutelné,

nýbrž, že během času něco bylo přidáno nebo poněkud jinak řečeno. Takový přídavek je možná ono »po- le«, z doby totiž, kdy Izraelité již byli usazení v Palestině. Zde se ovšem předpokládá, že D. pochází od Mojžíše, jemuž bylo dáno hoře Sinaji za slavnostních okolností, vylíčených v Ex 19. Proti mojžíš- skému původu D. nelze uvést nějaký lin- guistický důkaz, že by některá jeho slova nebo fráze nezapadala do mojžíšské doby. O původu z tak staré doby svědčí i ta okolnost, že D. bylo napsáno na kamenných deskách, které byly uloženy do Archy, což odpovídá době, kdy bylo zvykem důležitá rozhodnutí ukládati na posvátná místa a vrývati je do chrámových zdí. Kdo připouští mojžíšský původ D. — není ostatně vážného důvodu, proč jej odmítati, — ptá se ještě, zdali nynější znění D. pochází od Mojžíše. Velká většina exegetů z různých táborů to připouští, avšak někteří z nich odmítají uznat i tento původ u toho neb onoho příkázání, pokládajíce Je za pozdější dodatek, jiní však, a těch je většina, nejen mezi katolíky, ale i mezi protestanty, uznávají, že D. quoad substantiam i podle literárního sležení je mojžíš- ského původu. Při tom ovšem třeba připustili nějaké podradné přídavky z pozdější doby. Těžko je myslit, že by izraelský národ, který svým náboženstvím a pojetím mravního života stál nad ostatními soudobými národy, neměl to, co měli tito národové. Obdobná příkázání a mravní zásady nacházejí se totiž i u jiných národů na př. u Egyptanů v tak zv. Knize mrtvých, u Babyloňanů v zákoníku Hammurab'ho, u Sumerů, Hittitů a Asyřanů. Že by dále D. závisel na těchto pramenech, nelze prostě jen tvrditi. D. totiž obsahuje příkázání (vyjma svěcení soboty jako dne svátečního), která jsou obsažena v přirozeném mravním zákoně, do svědomí všech lidí vrytého, a tedy není nic divného, že tyto zákony přirozeného práva se nacházejí v Bibli i v mimobiblických dokumentech, a netřeba hned hledati závislost jednoho na druhém. Je to společný majetek všeho lidstva. Třeba zdůrazniti, že na rozdíl od oněch je D. nesen vírou v jednoho Boha, kterého třeba milovati. Jeho smysl jest, odvrátili člověka ode všeho, co by jeho vztah k Bohu porušilo, a co by pře- trhávalo vzájemné vztahy lidí. Svým duchem a uspořádáním jest D. jediný svého druhu v době předkřesťanské. Ježš Kr., zákonodárce nové úmluvy, nezměnil nic na D., ale uznal a obnovil jeho platnost, když pravil k bohatému mládenci, tázajícímu se ho, co by měl činiti, aby obdržel život věčný:

»Chceš-li však vejiti do života, zachovávej příkázání.^ A na jeho otázku, která jsou to, pravil; »Nezabiješ, nezczizoložíš, nepokradeš atd« (Mt 19, 17.; Mk 10, 19; Lk 8, 20). Apoštol Pavel podává ze zákazů D. v Řím 13, 9; podobně i Jakub z něho něco uvádí v listě (2, 11), šk

Desetíměstí (Dekapolis) označuje původně desatero měst s kulturou hellenistickou hlavně v Zajordánsku, jež r. 64 př. Kr. Pompeius odloučil od správního území židovského, a dal jim autonomii. K této konfederaci přistoupila později i jiná města hellenistická. avšak starý název zůstal. Čítá se jich 13 až 14. (Damašek. Hiopus, Skythopolis. Pella, Gadara. Abila, Dion, Geraša, Filadelfia, Kanatha, Kanitolias, Adra.) V evangeliích je zmínka o D. u Mt 4 25; Mk 5, 20; 7, 31. Konfederace de- kapolská potrvála až do r. 105 po Kr., kdy zřízena byla provincie Arabie. Ke každému městu náleželo rozsáhlejší území s menšími osadami, jež byly městu podřízeny. Města dekapolská se však netěšila úplné autonomii. Uznávala politickou a vojenskou nadvládu římskou, odváděla poplatky Římanům. Měla vnitřní samosprávu, skládající se z rady volené lidem a jiných samostatných úřadů. Mívala i vlastní měnu a často i pomoejskou éru, vycházející od r. 64/63 př. Kr. K1

Děšť. 1. Zavlažování půdy závisí v Palestině na dešti. Její obyvatelé si váží deště jako vzácného daru nebes, poněvadž na něm záleží celá úroda (na př. hlad za Achaba pro nedostatek deště v 3 Král

17—18). Rozumí se tedy modlitbě Šalomounově za děšť (3 Král 8, 36). Byl slí- hen k úrodě země v Deut. 11, 14: »dá děšť zemi vaší ranní i pozdní, abyste mohli sklízeti obilí, víno i olej (Zid 6, 7). Více se mluví v Bibli o potřebě deště a jeho užitečnosti, než o vzniku a pod., jak se o tom na př. zmiňuje Eliu v Job 36, 27: «Krupěje vody on přitahuje, v mlze své dává vznikati dešti,»

2. Pro ducha náboženského se stal jakousi příležitostí k vyznání závislosti na Bohu, «který dává deště a časy příhodné», (Skt ap. 14, 16; cf Joel 5, 10. Žl 67, 10; Zach 10, 1; Jer 5, 24), »dobrým i zlým«, Mt 5, 95. Děšť však mohl býti užitečný jen tehdy, padal-li »svým časem«, jak se vyjadřuje Bible (Lev 26, 3; Dt 28, 12). Dobu deště v Palestině zhruba možno určití od 15. října do 15. května. Vydatnost deště v této době jest velmi různá podle doby a podle krajů. Velmi vzácný je případ, aby v té době přšelo v celé Palestině. Všeobecně se rozeznávají trojí deště: a) ranní, joreh (matutina), větší nebo menší přehánky od pol. října do konce listopadu, které svlaží půdu na tolik, aby se v ní sémě ujalo (cf shora Dt 11, 14). b) Zimní děšť od listopadu do února, vydatný sice (cf Esdr 10, 3), ale ne tak užitečný pro pole (maximum dosáhne v lednu, kdy v Jerusalemě a Haifě prší průměrně 3 dny. Na příval těchto dešťů, podvracejících špatně stavěné domy, naráží se v Ez 13, 11, Mt 25. 27. c) Pozdní (serotina), v březnu a dubnu, bez něhož nemůže obilí naliti zrno (cf Am 4, 7). Pro úrodu rozhodný byl děšť ranní a pozdní (Jer 33, 5.25, nebo u Jak 5, 7; «Hle, rolník očekává vzácnou úrodu země, trpělivě vyčkává, dokud nedostane (děšť) ranní a pozdní»). V době žní byl děšť velká vzácnost, takřka zázrak (cf 1 Král 12, 17, nebo Přísl 26, 1: «jako se hodL .. děšť do žní, tak se sluší, aby blázen byl slaven». Deštivé mraky přiváděl západní vítr; «Kdykoliv uvidíte mrak, vystupující na západě, hned říkáte, že přijde děšť, a bývá tak.» (Lk 12, 54; cf 3 Král 18, 44). Severní vHr spíše »rozháni deště«. Přísl 25, 23. V Sir 35, 26. je přirovnáváno milosrdenství Boží k- deštivému oblaku v času sucha. Šk

Diákon. 1. Znamená »služebník« jako u Mt 22, 13. V Nov. zákoně jediný Pán je Ježíš Kristus a proto každý v jeho službě je nazýván diákon; je to jakýsi čestný titul slouiti diákon Kristův (2 Kor 11, 23). Pavel dává tento titul Timotheovi (1 Thes 3, 1—3), Tichikovi (Ef 6, 21; Kol 4, 7). Sám se nazývá diákonem Církve z nařízení Božího, pokud zjevuje tajemství Boží (Kol 1, 25). Milejší, zdá se, byl mu název »dulos«

Kristův, více vyjadřoval, že je majetek Kristův. 3. Od diákonů na zmíněných místech podstatně se liší diákoní ve Fil 1, 1; 1 Tim 3, 8. 12. Zde totiž znamená úřad a hodnost v Církvi (Vulgata, která jinde překládá slovem «minister», na těchto místech ponechává diaconus). Plyne to z toho, že ve Fil 1, jsou diákoní jmenováni s biskupy. Úzké spojení diákonů s biskupy je ještě patrnější v 1 Tim, kde ve v 1—7 jsou líčeny vlastnosti biskupa a ve v 8—13 vlastnosti, jež má mít diákon, a hlavně ta, aby «uchovávali tajemství víry v čistém svědomí». V čem tento úřad pozůstával, není zde výslovně řečeno. Ale z požadovaných vlastností dá se soudit, že jim byla svěřena služba lásky k chudým, že přísluhovali při obřadech, jak plyne z jejich úzkého vztahu k biskupům, a že dbali o čistotu víry.

O počátcích diakonátu poučují Skt ap 6, 1—7. Třebaže zde oněch sedm vyvolených není nazýváno diákoní, přece z popisu jejich ustanovení a povinností plyne, že svým úřadem byli přiřazeni k církevní hierarchii. Do úřadu byli uvedeni «modlitbou a skládáním rukou», což již ve St. zákoně dalo se u těch, kteří byli určeni k veřejným liturgickým úkonům (Nm 8, 10; 27, 18), a v Nov. zákoně byli takto tvořeni biskupové a kněží (Skt 14, 22; 1 Tim 5, 22; 2 Tim 1, 6). Okolností jejich ustanovení byla sice služba lásky k chudým vdovám, ale diákonům patřilo také kázat a křtít (Skt 6, 10; 8, 5. .). Že by pak úřad diakonát trval jen za dob apoštolských, jak někteří tvrdí, není důvodu. Je to tentýž diakonát, o němž píše sv. Ignác v listě k Tral. 2, 3, sv. Polykarp k Fil 5, 2 a j. Doposud se nepodařilo zjistit, zda diakonát křesťanský odpovídá některému synago- gálnímu zařízení u židů. Šk

Diakonisky. Jediná jistá zmínka o ženském diakonátu je v listě k Řím. 16, 1: «Doporučuji vám Febe, naši sestru, která je i diakonka Církve v Kenchreji.» Že by se o nich jednalo i v 1 Tim 3, 11, kde je zmínka o ženách a jejich vlastnostech, není jisté. Úkol diakonisek bylo přísluhovali při křtu žen, navštěvovali je v jejich ne- mocech a p. Šk

Diaspora, Slovem, jež se překládává »rozptýlení«, byl označován celek židů, kteří žili mimo Palestinu. Země palestinská byla Bohem dána židům k obývání. Byla země Hospodinova, jediné místo, kde mu byly přinášeny zákonité oběti. Proto se v ní cítili Izraelité doma národnostně i nábožensky. Z různých příčin opouštěli židé svou zemi a usazovali se v zemích jiných, kde museli žiti v

pohanském prostředí. To byl život v diaspoře.

1. Historický vývoj a příčiny diaspoře. Již v 3 Král 20, 34 je zmínka o smlouvě mezi Achabem, králem izrael., a Benada- dem, králem syrským, o zřízení tržiště pro izraelské obchodníky v Damašku. To ještě nebyly začátky diaspoře. Nastaly až o století později, když asyrští králové část po částí odníмали severní říši izrael. území, a obyvatelstvo odvádělo do zajetí, až r. 721 Sargon říši vyvrátil a většinu obyvatelstva rozptýlil po mesopotamských krajích. Podobný osud stihl o století později i jižní rši judskou. hlavně po zboření Jerusalema r. 586 př. Kr., kdy Chaldeoové odvedli většinu judského obyvatelstva do Mesopotamie Brzy nato po zavraždění Godoliáše, jehož Nabuchodonosor postavil v čelo zbytků v Judsku, i velká část z něho utekla do Egypta. Židé se poznenáhlu přizpůsobovali, takže po vynesení dekretu Cyrem r. 538, jímž bylo židům dovoleno vrátiti se do Palestiny, velká část se jich nevrátila pro dobré bydlo, jež našla. O deseti kmenech severní říše se vůbec neděje v Bibli zmínka, že by se jich větší část navrátila. Ani z jiných pramenů není doposud známo, kam se poděly. V Mesopotamii se tedy zachytily první osady židů, kteří již nepromýšleli na návrat do Palestiny, Avšak při tom zůstali věrni svému národu a náboženství.

Také v Egyptě se začali židé záhy usazovat. Jedna ze starších kolonií je na ostrově Elefantině v horním Egvptě. Podle aramejských papyrů odtamtud pocházejících možno soudit, že kolonisté tam byli usazeni jako vojenská stráž proti vpádům z Etiopie. Neví se přesně, kdy tam byli židé usazeni, avšak z toho, že již v 5. st. př. Kr. tam měli chrám zasvěcený Ja- ho, je patrné, že kolonie je velmi starého data. — Větší příliv židů do Egypta začal v době hellenistické. Středisko jejich byla nově založená Alexandrie, z níž se stal brzy důležitý a živý přístav Středozemního moře. Obchodní duch přilákal mnoho* židů, tím spíše, že Alexander Vel. jim dal stejná práva jako Řekům (Jos. Flav. Válka II, 18, 7). Z jiných kolonií je důležitá Antiochie. Za Seleukovců se stala i obchodním střediskem pro celou Syrii; od ní vedly silnice do Mesopotamie a Malé Asie . — O usazení židů v Malé Asii se dovídáme z Jos. Flavia, podle něhož (Antiq. 12, 3, 1) Antioch III. nařídil 2 000 židovským rodinám, aby se z Babylonie přestěhovaly do Lydie a Fry- gie, chtěje z nich míti spolehlivou základnu proti tamějšímu

neklidnému obyvatelstvu. Udělil jim různé výsady.

Když bylo utvořeno římské imperium, židé byli ve všech jeho částech. Římané nebránili kolonizování. Naopak z listu římského konsula (139) Lucia, odpovědi na list Šimona Machab., se dovídáme, že Řím je vzal pod ochranu (1 Mach 14, 24; 15, 16—21). Výpočet králů a zemí, jimž tento list byl poslán (v 22—24), podává alespoň jakýsi obraz o rozšíření židů již v té době. Vedle jiných zpráv o rozšíření židů zasluhuje zrnky Ciceronova (pro Flacco), že totiž za správcování Flacca v Malé Asii židé byli velmi rozšířeni, a že Flaccus jim zakázal vývoz zlata do Jerusalema; při tom poznamenává, že židé vozí do Jerusalema každoročně zlato z Itálie a ze všech římských provincií.

Řím je důležitější středisko židovské diaspoře. Základ budoucí kolonie byli židé, které Pompejus po dobytí Jerusalema r. 63 př. Kr. vzal s sebou do Říma, většinou¹ za otroky. Za Caesara dosáhli mnohých výsad, jež jim potvrdil i Augustus Tiberius je pro pohoršení z Říma vypudil. R. 31 se mohli vrátit. Klaudius jim přál, avšak r. 49/50 je z Říma vypudil, jak praví Suetonius (Claud. 25); »Judaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expu- lit«. Za Nerona jim byl opět dovolen návrat.

2. Život sociální a náboženský. Je to vzácný případ v dějinách, že národ, tak rozptýlený, nesplynul se svým okolím. U židů k tomu přispělo dobrá organizace jednotlivci

vých kolonií a stálý styk se soukmenovci v Palestině, Tím vzdorovali splnutí s ostatním obyvatelstvem, Organizace v těchto koloniích se měnila podle míst a podle práv, jaká jim města nebo státy daly. V řeckých osadách stáli v čele »ar-chontes« podobně jako v Athénách. Jim náležela moc soudní a administrativní. V Alexandrii vládl obci »ethnarchés«, jemuž pomáhali »starši«. Pro náboženský život byly stavěny modlitebny, do níž se židé scházeli k modlitbě, ke slyšení Bible a jejího výkladu. Alespoň jednu modlitebnu měla každá větší kolonie. V Egyptě nedaleko starého města Heliopolis v Deltě vystavěl Oniáš IV., syn velekněze Oniáše III., který se utekl z Jerusalema, dokonce chrám na místě zřícenin chrámu boha Bašt. Opřel se o prorocství Isaiášovo (19, 19), podle něhož měl jednou státi v Egyptě oltář, zasvěcený Hospodinu. Tento chrám, vystavěný podle vzoru chrámu jerusalemského, nebyl za pravý chrám uznáván a židé v Egyptě zůstali věrni Jerusalemu. Sem posílali nejenom povinný příspěvek na udržování chrámu, nýbrž přicházeli na různé slavnosti, jak se o tom zmiňují i Skt ap 2. 9—11 u příležitosti seslání Ducha svátého. Tamtéž měli i svoje synagogy, jak zaznamenává též kniha 6, 9. V náboženském životě byl udržován velmi čilý styk diaspory s náboženským střediskem židovstva v Jerusalemě. Materská řeč a zvyky čisté palestinské poznenáhlu mizely. Na př. již ve III. st. před Kr. pokládali židé v Egyptě za vhodné přeložit Bibli do řečtiny, poněvadž usudilci již dobře nerozuměli hebrejsky. Překlad zvaný Septuaginta, byl proti myslí rabinů palestinských, přece však byl velmi důležitý prostředek zachování víry u počtějších židů.

3. Diaspora a šíření evangelia. Bylo v prozřetelnosti Boží, aby se židé rozptýlili po celém světě a šířili známost jednoho Boha (viz Proselyté). Možno říci, že bylo v prozřetelnosti Boží, aby diaspora přispěla k rychlejšímu rozšíření evangelia. Apoštolové na svých misijních cestách, hlavně apoštol Pavel, jak vypravují Skutky apoš., vcházel nejprve do shromáždění židů a zde hlásali evangelium. Z obrácených se stávalo jádro vznikající obce křesťanské. Jen malá část židů v Krista uvěřila, avšak těch málo stalo se kvasem pro celý svět.

šk

Dibon, moabské město, jež dobyl nejprve Gad (Nm 32, 34) odtud zváno D. — Gad (32, 45), a potom obsadil Ruben (Jos 13, 17). Král Mesa je opět získal Moabitům. U O. byla nalezena

známá stela Mesy, na níž je zmínka o stavbách v D. a okolí. — Dnes takřka opuštěné místo Diban asi 6 km od pravého břehu Arnonu. šk

Dina, dcera patriarchy Jakoba a Ley (Gn 30, 21; 46, 15). Ač Jakob měl pravděpodobně více dcer, v Bibli je zmínka jen o ní kvůli události vyprav, v hl. 34: Istná pomsta Simeona a Leviho, jejich bratří, na Sichemanech pro její znásilnění synem He-mora, knížete Hevitů. šk

Dítě. V Písmě sv. je považováno dítě za dar Boží (Gn 4, 1); bylo pozeňáním Božím (Ex 23, 26), odměnou za bázeň Boží (Žl 126, 3). Hojnost dětí byla zvláštní milost Boží a štěstím, bezdětnost však byla považována za trest Boží (Is 47, 9; Jer. 18, 21; Os 9, 12) a za neštěstí (Gn 30, 1; 1 Král 1, 5; Is 4, 1). Avšak etnostný život bezdětné ženy byl více ceněn než hojnost dětí bezbožné ženy (Moudr 3, 13; Sir 16, 1..). Neplodná žena se mohla postarat o děti pomocí otrokyně, jež se stala vedlejší ženou jejího muže; takto zrozené děti byly zákonně považovány za její děti (Gn 16, 2; 30, 3). Synové byli více ve vážnosti než dcery (1 Král 4, 20; Rut 4. 13...).

Když se narodilo dítě, bylo potřeno solí ke ztvrdnutí hlavy a zabaleno do plének (Ez 16, 4); otec je vyzdvihl na kolena a tak je přijal do rodiny (Jób 3, 12). Ve starších dobách bylo mu dáno co nejdříve po narození jméno, obvykle otcem (Gn 4, 26; 5, 3, 25; Ex 2, 22, 2 Král 12, 24). Později bylo dááno jméno dítěti teprve při obrízce, obvykle 8 dní po narození (Lk 1, 59). Výchova dětí byla v prvních letech svěřena hlavně matce; dívky zůstávaly pod ochranou matčinou až do vdávání, o chlapce se pak dále staral otec (Gn 18, 19; Ex 13, 8; Dt 4, 9). Děti měly být již od mládí vedeny k Bohu (Přís 22, 6). Oba rodiče měli tuto povinnost vésti děti po cestě božské moudrosti a bázně Boží (Dt 6, 7; 6, 20; 11, 19). Mělo být používáno i přísných prostředků (Přís 13, 24). Návod k výchově dětí podává Jesus Sirach (Sir 30, 1—13): Viz Výchova.

Otcovská moc nad dítětem nebyla taková, aby je mohl usmrtiti, ani ne tehdy, když se dopustilo těžkého ublížení na otci nebo matce (Ex 21, 15; Lv 20, 9), avšak měl právo obžalovat takové dítě před soudem, kdež mohlo být i smrtí potrestáno (Dt 21, 18 násl.). Otec však mohl v nouzi prodat své děti jako otroky (Ex 21, 7; Is 50, 1). Synové se mohli ženiti i proti vůli rodičů (Gn 26, 34...). Syn byl před zákonem plnoletým po dokončení 13. roku.

Povinnosti dětí k rodičům: Jsou to úcta, láska a poslušnost. Písmo sv. udává několik důvodů

pro vyplnění těchto povinností: Vůle Boží a postavení, jaké Bůh dal rodičům (Lv 19, 3; Sir 3, 2), vděčnost k těm, kteří je zplodili (Tob 4, 3; Sir 7, 29), hmotná i duchovní dobrodini, jež Bůh přislíbil za zachovávání čtvrtého přikázání (Ex 20, 12; Sir 3, 4—18), bázeň před pomstou a soudem Božím (Ex 21, 15, 17; Přís 19, 26; 20, 20; 28, 24; 30, 17). Každý musí ctít své rodiče (Lv 19, 3; Sir 3, 2;), ctít svou matku, protože ona mnoho vytrpěla (Tob 4, 3), splácti rodičům, co oni pro dítě učinili (Sir 7, 29). Kdo ctí rodiče, bude se mu dobře dařit a bude dlouho živ (Ex 20, 12); Požehnání rodičů přináší štěstí, kletba neštěstí (Sir 3, 4—11). Jiná místa o poslušnosti a úctě rodičů (Přís 1, 8; 6, 20—23; 6, 1). Zvláště se zdůrazňuje úcta a starost o starší rodiče (Přís 23, 22; Sir 3, 14—18).

Kdo by něco rodičům odňal, co jim patří a řekl, že to není hřích, má účast na hříchu vražedníka (Přís 28, 24). Zatím však podle výkladu fariseů se mohl tohoto hříchu uchránit, když sebelepší věc, kterou rodiče od něho požadovali, prohlásil jako Korban, t. j. Bohu zasvěcené (Mt 15, 5). Avšak i poslušnost k rodičům má své meze, utká-li se se zákony Božími nebo s láskou ke Kristu (Skt ap 5, 29; Mt 10, 37). Sv **Dluhy.** — 1. *Trojí způsob dluhů* zná Starý Zákon. Jestliže chudý ve své nouzi si vypůjčí peníze nebo věci (Ex 22, 25—27); každý, kdokoli si v okamžité tísní vypůjčí peníze nebo plodiny (Lv 25, 26); dluhy, které dělali pohané u Židů.

2. *Půjčiti* doporučuje se ve Starém Zákoně i v Novém, bez rozdílu osob, jako skutek milosrdenství a proto záslužný u Boha: «Kdo činí milosrdenství, půjčuje bližnímu svému, a kdo podává pomocnou ruku, zachovává přikázání* (Sir 29, 1); «Půjčuje Pánu, kdo se nad chudým smilovává, a on jemu zase vrátí* (Přís 19, 17); »A půjčíte-li těm, od kterých se nadějete, že to zase dostanete, jaký máte vděk?« (Lk 6, 34); «Neodmítej toho, kdo si u tebe chce vypůjčiti* (Mt 5, 42).

3. *Úroky* bráti za půjčení peněz bylo vždycky dovoleno vůči pohanům: «Peníze, obilí a jakoukoli věc nesmíš půjčovati bratru svému, nýbrž jen cizinci* (Dt 23, 19); rovněž vůči zamožným (Lv 25, 27). Podle Hejčla bylo teprve po smrti Mojžíšově zakázáno bráti úroky od Izraelitů, podle jiných to zakázal již Mojžíš, když se ukázalo, že nelze snadno vymeziti pojem bohatého a chudého; odvolávají se na V. Mojž. 15, 7 atd., kde se přikazuje chudému půjčiti s lásky.

4. *Zástavu* si mohl věřitel od každého vžiti, avšak nikoli věc dlužníku nezbytnou, jako mlýnek na obilí, plášť (Dt 24, 10; Ex 22, 25).

5. *Dlužník* má povinnost spravedlnosti vrátiti zápůjčku: «Svým časem vrať zase bližnímu, cos dlužen; drž slovo a dokaž, že jsi spolehlivý* (Sir 29, 2. 3). Tamtéž (29. 4—9) jest názorně vylíčen nepoctivý dlužník, který o půjčku ponížene prosí, líbá ruce, potom žádá odklad, mluví řeči teskli- vé a stěžuje si na zlé časy, sotva polovici všeho vrací, místo ctí obdrží pohanu.

6. *Zánik dluhu* nastával v jubilejním roce, pročež jest napomenutí: «Varuj se ... že by sis myslil; Bliží se sedmý rok Páně; abys pak neodvrátil očí svých od chudého bratra svého* (Dt 15, 9).

7. *Ručitel* za cizí dluh ztrácel svou věc za neplatidlo dlužníka: «Vezmi šat tomu, kdo za cizího ručil* (Přís 20, 16). Proto Starý Zákon často varuje před lehkomyšlným ručením; «Blázen tleská rukama, když se stal ručitelem za svého přítele* (Přís 17, 18); «Ujmi se bližního dle své možnosti, ale dej pozor, abys nepřišel do úpadku* (Sir 29, 27).

Sř Dobročinnost. Účinná láska k strádajícímu. Není snad národa, jemuž by byla d. cizí. V Bibli je její doporučení podepřeno náboženským duchem.

1. Ve St. Zákoně se k ní povzbuzuje v Přís 3, 27: «Nebraň být dobročinný tomu, kdo může; můžeš-li, i ty čin dobrodini*»; pod. Sir 14, 13: «Před smrtí čin dobře příteli svému, a dle možnosti podávej a dávej chudému.* Často ji doporučují proroci k vdovám a sirotkům. Vzorem je Bůh, který

«vždy dobře čini» (Žl 56, 3). Pravidlo, jímž se třeba řídit, podává Sír 12, 1: »Či- niš-li dobré, věz, komu činiš, a dostane se mnoho vděku tvým dobrodiním«, a »Ne- jsou dobrodiní pro toho, kdo je ustavičně ve zlém; ani pro toho, kdo almužny ne- dává« (v 3),

2, V Nov. Zákoně ji zvláště doporučuje Ježíš Kr., který »procházel všude, konaje dobro« (Skt ap 10, 38). Rozšiřoval ji na všechny lidi i nepřátele: »Milujte své nepřátele, dobře činite pronásledujícím vás.« Takovým jedním mají se členové království Božího připodobnit! Otcí nebeskému, který dává vycházeti slunci na dobré i na zlé« (Mt 5, 44—48; Lk 6, 27—36; 1 Pet 2, 15; 3, 17). Dobře činiti je sloužili Bohu. Proto d. nebrání ani sváteční klid: uzdravení v sobotu a slova Kristova: »Tedy je dovoleno v sobotu dobře činiti« (Mt 12, 10—12). K dobr, vybízejí apoštolově: »Dokud jest náš čas, prokazujeme dobro všem, nejvíce však členům rodiny věř- cích« (Gal 6, 10). »Nezapomínejte na dobročinnost a sdílnost« (Žid 13, 16). Víz i Milosrdenství, Chudoba, Láska.

Dobrý jest, kdo jest vyrovnaný v sobě a vůči svému okolí, takže nikde nepůsobí zlo.

1. *Přírodně dobrý* je každý tvor, mající své náležité složky: »A viděl Bůh vše, co učinil, a bylo to velmi dobré«, Gn 1, 31; »Tak každý strom dobrý nese ovoce dob- ré«, Mt 7, 17; přináší přiměřeně hojný užitek: »On ji (moudrost) stvořil v Duchu svätém, viděl i sčel a změřil ji, a vylil ji na všechna svá díla, na každé tělo dle daru svého«. Sír 1, 10; »Konej dobro a budeš mít chválu«, Řím 13, 3.

2. *Mravně dobrý* je člověk, který jednotlivé součástky svého jednání udržuje v souhlasu s Božím zákonem: »Synu můj, nezapomej na můj zákon a mých příkazů dbej srdce tvoje . . . láska a věrnost ať neopouštějí tě. . . i najdeš milostivost a blahovůli před Bohem i před lidmi«, Přís 3_f 1—4; »Hleďte dobrého a ne zlého, abyste živi byli a bude Pán Bůh zástupů s vá- mi«, Am 5, 14; »Tak svět světlo vaše před lidmi, ať vidí skutky vaše dobré a velebí Otce vašeho, jenž je v nebesích«, Mt 5, 16; »A kdo jest, jenž by vám uškodil, bu- dete-li horlíti o dobré?« 1 Petr 3, 13; ve shodě se spravedlností: »Není dobře pokutovat spravedlivce, také ne soudce bít, který soudí dle práva«, Přís 17, 26; »Neboť tak nám sluší vyplniti veškeru spravedl- nost«, Mt 3, 15; s věrností a zbožností: »Obilí hojnost je na nově zoraných rolích: otců, jiným však bývá sváženo, kde není spravedlnost[^] totiž věrnosti zásadám otců«, Přisl, 13, 23; »Dobrý pastýř dává, život svůj za

ovce své«, Jan 10, 11; »Světských však a babských bájí se varuj, ale cvič se ke zbožnosti«, 1 Tim 4, 7; při čistém svědomí; »Cílem kázání jest láska z čistého srdce a dobrého svědomí a víry nelícené«, 1 Tim 1, 5; při ochotné vůli: »Průvodce při tomto díle lásky, které konáme ke slávě Páně a ve své ochotě«, 2' Kor 8, 19; »Sloužice s dobrou myslí, jako Pánu a ne lidem«, Ef 6, 7; při dobročinnosti: »Nebraň býti dobročinným tomu, kdo může; můžeš-li i sám, čiň dobrodiní«. Přís 3, 27; »Tu pravil jim; je dovoleno v sobotu dobře činiti, či zle?« Mk 3, 4. Mravní dobrota jest ovoce Ducha svätého (Gal 5, 22) a světla milosti: »Neboť ovoce světla :záleží ve veliké dobrotě a spravedlnosti a pravdě«, Ef 5, 9. Jí musí býti ozdoben každý křesťan: »Oblecte se tedy jako vyvolenci Boží, svati a milí, v srdečnou mšlosrdnost, dobrotu, pokoru, mírnost, shovívavost«, Kol 3, 12, jakožto* následovník Boží dobroty: »Buďte však k sobě vespolek dobrotiví, milosrdní, odpouštějící jeden druhému, jakož i Bůh odpustil vám v Kristu«, Ef 4, 32.

3. *Bůh je dobrý* nejdokonaleji v obojím zmíněném smyslu. Již starší knihy Starého Zákona zmiňují se nejednou o milostivost! a slitování Boha. Ale velebení dobrého Boha začíná teprve soustavně v žalmech: »Chvalte Pána, neb je dobrý«, Žl 106, 1; »Jásot volajících: Oslavujte Pána zástupů, neboť dobrý jest Pán«, Jer 33, 11, Jediný Bůh jest podstatou svou dobrota sama: »Sám jediný dobrotivý král, jediný dobro- dinec«, 2 Mak 1, 24; »Co se mne ptáš po dobrém? Jediný jest dobrý, Bůh«, Mt 19, 17. Dobrota Boží se projevuje vůči všem jeho dílům: »Dobrotivý je Pán ke všem a soucit má se všemi díly svými«, Žl 144, 9; v dobrotivosti, věrnosti, shovívavosti a slitování: »Ty však, Bože náš, dobrotivý jsi a věrný, shovívavý, který svět řídíš v milosrdenství«, Moudr 15, 1. Obrazem Boží dobroty jest jeho moudrost: »Jeť odlesk světla věčného, zrcadlo bez poskvrny síly Boží, a obraz dobrotivosti jeho«. Moudr 7, 26. Ve vtěleném Synu Božím se dobrota Boží projevila viditelně na zemi: »Když pak se ukázala dobrota a lidumilnost Boha, Spasitele našeho... podle svého milosrdenství Bůh spasil nás«, Tit 3, 4; celá její dokonalost se ukáže teprve v nebi: »Aby ukázal v časech budoucích přenesmírné bohatství milosti své v dobrotivosti k nám«, Ef 2, 6.

4. *Podmínky dosazení bohatství dobroty Boží* jsou důvěra: »Okuste a vizte, jak sladký je Pán,

blaze člověku, který v něho doufá«, 21 33, 9; »dobry je Pán, posilou bývá v den tísně a zná ty, kteří doufají v něho«, Nm 1, 7; bázeň Boží: »Jak veliké množství tvé slasti je, Pane, které schováváš těm, kdo bojí se tebe«, Žl 30, 20; modlitba: »Dobrotivý jest Bůh těm, kteří doufají v něho, duši, která ho hledá«, Pláč 3, 25; »Ty jsi, Pane, dobrý a milostivý, nad míru laskavý ke všem, kdo vzývají tebe«, 21 85. 5; čisté srdce: »Jak dobrý je Bůh, Izraeli, těm, kteří jsou čistého srdce!« 21 72, 1; kajinnost: »Laskavý a upřímný jest Pán, protože ukazuje zbloudilým cestu«, Žl 24, 8; »Aneb pohrdáš bohatstvím jeho dobrotivosti a trpělivostí a shovívavostí, nevěda, že dobrotivost Boží vede tě k pokání!« Řím 2, 4; pokora: »Viz tedy dobrotivost a přisnost Boží: k padlým přisnost, k tobě pak dobrotivost, setrváš-li v dobrotě«, kteráž dobrota jest vyplněním příkazu ve verši 20: »Nesmýšlej vysoce, nýbrž boj se«, Řun 11, 20, 22.

Sp
jak i Otec váš nebeský jest dokonaly«, Mt 5, 48, což znamená následování Krista: »Proč mi říkáte; Pane, Pane, a nečiníte, co pravím?« Lk 6, 46; »Až bychom se sešli všichni v jednotu víry a poznání Syna Božího, v muže dospělého v míru věku plnosti Kristovy*, Ef 4, 13; »Jeho my zvěstujeme napominající každého člověka a učíce každého člověka ve vši moudrosti, abychom představili každého člověka dokonalým v Kristu Ježíši«, Kol 1, 28; »My pak, patřice všichni jako v zrcadlo s tváří odkrytou na slávu Páně, přetvořujeme se v týž obraz od slávy ke slávě, jako od Ducha Páně«, 2 Kor 3, 18; »Neboť ty, které předzvěděl, také předurčil, aby byli připodobnění obrazu Syna jeho, aby on byl prvorozeným mezi mnohými bratry*, Řím 8, 29; »Oblecte se v Pána Ježíše Krista a nemějte péče o tělo tak, aby povstávaly chtíce*, Řím 13, 14; »A oblékli jste nového člověka, jenž se obnovuje k poznání podle obrazu Stvořitele svého*, Kolos 3. 10; »Až by se Kristus utvářil ve vás«, Gal 4, 19. Dokonalost jest úplná srovnalost s Boží vůlí, ochota vykonati vše, co Bůh chce: »Abyste stáli pevně jako dokonalí a úplní ve všem, co jest vůle Boží*, Kol 4, 12; »Kdo však zachovává slovo jeho, v tom jest opravdu láska k Bohu dokonalá*, Jan 1, 5; »Naplnění jsouce ovocem spravedlnosti skrze Ježíše Krista ke slávě a chvále Boží*, Fil 1, 11. Vlastní podstatou dokonalosti jest láska: »Ke všemu tomu však mějte lásku, která je svazem dokonalým*, Kol 3, 14; »Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými. lásky však bych neměl, byl bych jako měd zvučící a jako zvonec znějící*, 1 Kor 13, 1; ta jest neslučitelná s hříchem; »Aby

Dokonalost, stav úplného rozvinutí dobrých stránek bytosti, aby nic z jejího dobra nechybělo v činnosti.

1. *Boží dokonalost*. Vylučuje jakýkoli nedostatek omezenosti nebo chybu nesprávnosti. Je naznačována hlavně pojmy velikosti, spravedlnosti, svatosti, všemohoucnosti. »Není svátého, jako Bůh, není silného, jako Bůh náš«. 1 Král 2. 2; »Veliký je Pán. vši chvály hodný, velikost jeho je nevstihlá«, 21 144, 3; »Bůh jediný spravedlivým bude shledán, zůstává nepřemoženým králem na věky«. Sir 18, 1 Nechmiáš se modli; »Pane Bože, všech věcí stvořiteli, hrozný a silný, spravedlivý a milosrdný, který jsi sám jediný dobrotivý Těral, jediný dobrodinec, jediný spravedlivý, všemohoucí a věčný, jenž vysvobozuješ Izraele ze všeho zlého«, 2 Mak 1, 24; »Budte tedy dokonalí, jak i Otec váš nebeský dokonalý jest«, Mt 5, 48; vše dobré jest jeho darem: »Vždyť z něho a skrze něho a k němu jsou všechny věci, jemu sláva na věky«, Řun 11, 36; je »svátý, jediný mocnář, král králů a pán pánů«, 1 Tim 6, 15.

2. *Vzor dokonalosti*. Protože Bůh svou podstatou jest naprostá věčná i mravní dokonalost, nemůže býti s Bohem spojen, kdo neusiluje o dokonalost a kdo miluje hřích: »Kdo praví, že ho zná a nezachovává jeho přikázání, jest lhář a v tom pravdy není; kdo však zachovává slovo jeho, v tom jest opravdu láska k Bohu dokonalá«, 1 Jan 2, 4, 5. Proto Ježíš určuje dokonalost Otcovu za vzor křesťanského života: »Bude tedy dokonalí,

utvrdil srdce vaše, tak abyste byli bez úhony ve svatosti před Bohem Otcem našim při příchodu Pána našeho Ježíše Krista se všemi svátými jeho«, 1 The 4, 13; »Očist' se od všeliké poskvrny těla i ducha, dokonávejte posvěcení své v bázni Boží«, 2 Kor 7, 1. Křesťan musí usilovati o stále větší a dokonalejší svatost: »Vždyť hřích nebude panovati nad vámi, neboť nejste pod zákonem, nýbrž pod milostí«, Řím 6, 14; neboť svatost jest vůle Boží: »To je totiž vůle Boží, vaše posvěcení«, 1 The 4, 3; jest také účelem vykopení; »Aby nás představil svátými a neposkvrněnými a bezúhonnými před sebou«, Kol 1, 22, Křesťan je proto chrám Boží: »A jaké srovnání má chrám Boží s modlami ?« 2 Kor 6, 16; má veliké zaslíbení: »Budete mi syny a dcerami, praví Pán. Majíce tedy tato zaslíbení,...«, 2 Kor 6, 18—7, 1. Úsilí o dokonalost je životní úděl křesťanův: »Pravím to ne že bych toho byl již dosáhl nebo již dokonalý byl, nýbrž usilují, abych též uchvátil, ježto jsem také byl uchvácen od Ježíše Krista«, Fil 3, 12, Předpoklady úsilí o dokonalost jsou víra, trpělivost, ochota odříci se všeho pozemského: »Vytrvalost však bud v díle dokonalá, nebyste byli dokonalí a ce- V, v ničem pozadu nezůstáváje«, Jak 1, 4; »Rekl mu Ježíš: Chceš-li dokonalý býti, jdi, prodej, co máš a dej chudým... a přijď a následuj mne«, Mt 19, 21; »Konečně, bratří, všecko, co jest pravdivé, co důstojné, čo spravedlivé, čo čisté, čo milé, čo dobré pověsti, čo je ctnostné, čo chvalitebné, to obmyšlejte... to konejte«, Fil 4, 8, 9; »Jsme hotoví potrestati každou neposlušnost, až bude dokonalá poslušnost naše«, 2 Kor 10, 6.

3. *Příklady dokonalosti:* Henoch, Noe, Abraham: »Henoch... byl vzor kajcnosti pokolením. Noe byl shledán spravedlivým a v dobách hněvu stal se spasitelem, . . . Abraham byl veliký otec množství národů, nebyl nalezen podobný jemu slávou, který by šetřil zákona Nejvyššího«, Sir 44. 6—20; Mojžíš: »milý Bohu i lidem byl Mojžíš«, Sir 45. 1; Job: »Viděl jsi u služebníka mého Joba, že mu rovného na zemi není, člověka upřímného a poctivého, bohabojného, jenž se varuje zlého?« Job 1, 8; první křesťané: »Trvalí pak v učení apoštolském, v bratrském obcování, v lámání chleba a na modlitbách«, Skt ap 2, 42. *Sp*

Domýšlivost. Nectnost, která vede člověka k přílišnému zalíbení v sobě a k přeceňování vlastních sil. V Písmě sv. je opisována výrazy jako »moudrý sám v sobě« (Přís 3, 7), »vysoko hledící« a pod. Varuje se přeci ní, neboť vede k

zaslepenosti v mravním životě: «Blázen pokládá za přímou svou cestu, ale kdo je moudrý, slyší rady« (Přís 12, 15). «Jest pokolení, jež otci svému klně a své matce odpírá požehnaní; pokolení, jež myslí, že je čisté, avšak není omyto od svých poskvrn; pokolení, jež na vše spatra hledí, víčka svoje vysoko pozdvihuje« (30. 11—13). O pohanech praví Pavel: »Ač poznali Boha, neoslavili ho jako Boha, ani mu nepoděkovali, nýbrž zmařnili ve svých myšlenkách a zatemnili se nemoudré srdce jejich; říkajíce, že jsou moudří, stali se pošetilci« (Řím 1, 22). Svadí k nepravé zbožnosti, jak ukazuje podobenství o domýšlivém farijeji a pokorném publikánovi (Lk 18, 9. .). Ruší soulad ve vzájemné lásce (Fil 2, 3, 4) a vede k nesprávnému jednání proti bližnímu (podob, o trísce a trámu v oku, Mt 7, 3—5). Proto se před ní varuje: «Běda (vám), kteří jste moudří ve svých očích, a sami před sebou opatrní« (Is 5, 21). «Pyšných očí nedávej mi« (Sir 23, 5). «Buďte stejného smýšlen⁷ k sobě vespolek, nemyslejte vysoko, nýbrž sklánějce se k nízkým. Nebud'te opatrní sami u sebe« (Řím 12, 16). Je bláznovstvím: «Viděl jsi člověka, který si myslil, že jest moudrý? Více dou-fatí než on smí blázen (Přís 26, 12). Lékem proti ní je cvičení se v pokoře; viz Pokora. *ŠV*

Donašeství. Donašeč je ten, kdo tajným nactiutrháním a pomlouvám se snaží poškoditi čest bližního před druhými anebo kdo sbírá různé pomluvy o druhých a přináší je jiným, aby mezi nimi vzbudil nepřátelství. Písmo sv. varuje před touto nectností a ji zapovídá: «Nebudeš mezi lidem pomlouváčem a donašečem« (Lv 19, 16). »Ať nejsi nazýván ramenářem, a jazykem bližního nepomluvej, neboť zloději ustanovena jest hanba, a potupa zlá člověku dvojakého jazyka« (Sir 5, 16 hebr.); zakazuje je Pavel v 2 Kor 12. 20. Tato nectnost působí zlo mezi druhými: »Dojde-li dříví, uhasne oheň; kde není klevetník, tichnou sváry« (Přís 26, 201. «Slova ramenařova zdají se sladká; vnikají až do nehlubších útrob« (v 22). Škodí tím sám sobě: »Donašeč sebe samého poskvrňuje, mezi všemi bývá nenáviděn* (Sir 21, 31). aPomlouváČ a ramenář bud zlořečený; neboť mnoho v pokoji žijících rozdvojlil- -« (28, 15—20)- *ŠV*

Dor, fénický přístav mezi Haifou a Caesareou Pal. Jeho zříceniny se nacházejí u moře severně od vesnice Tantura. Prozkumem v r. 1924/25 se zjistilo, že bylo obýváno již v 15. st. př. Kr. V Bibli je o něm zmínka za doby Josue, který jeho krále přemohl (Jos 11, 2; 12, 23), avšak

Manasse, jemuž bylo přiděleno, nezmohl se obsadit je (Jos 17,11; Sdc 1, 27). Podle cestopisu Egyptřana Wen Amona (kol r. 1.100) v městě vládl kmen Zakala s knížetem Beder v čele. Do říše izraels. patřilo až za Šalomouna (3 Král 4, 11; 2 Par 7, 29); dobyl je snad již David. Podle 1 Mak 15, 11—14 marně je dobýval na souši i na moři Antioch VII., což svědčí o důkladném opevnění města. Pompeius mu dal r. 63 př. Kr. výsady svobodného města, *Šk* **Dothain**. Tam nalezl Josef své bratry se stády (Gn 37, 17). Z v 25 lze soudit, že tudy vedla karavanní cesta z Gileadu do Egypta. Ve 4 Král 6, 13 se vypravuje, že se zde nacházel prorok Eliseus, když ho hledal Achab. O něm se děje zmínka ještě v Judt. (Vlg 4, 5; 7, 3; 8, 3), Je to dnešní Telí Dothan v severní části pohoří Efraim- ského, jižně od jižní špice rovin Jizreel, vlevo od silnice Besan—Ramle—Egypt, *Šk* **Drahé kameny**. I když se v Palestině drahé kameny nenalézají, přece je izraelitě od nejstarš^ích dob znali a vysoce cenili. Dostaly se sem z jiných krajů buď obchodem (Ez 27, 22) nebo jako válečná kořist (2 Král 12 30). Královna ze Sáby přinesla s sebou vedle zlata i drahé kameny (3 Král 10, 1). Rovněž loďstvo Šalomounovo přivezlo z tajemného Ofiru vedle zlata i drahé kameny (3 Král 10, 1), Izraelitě dovedli také drahé kameny zasazovati do zlata a do nich rýti (Ex 28, 11). V hebrejském textu Starého Zákona jest celkem čtrnácte názvů různých drahých kamenů a polodrahokamů. Nelze ovšem s úplnou jistotou stanovit, kterým našim názvům drahých kamenů odpovídají. Tak leckde je možno, že jsou drahé kameny podobné barvy zaměněny. V náprsníku (chošen) velebnězově bylo (podle Ex 28, 17—20 a 39. 10—13] zasazeno dvanácte drahokamů a do každého z nich bylo vyryto jméno Jednoho z kmenů izraelských. Pořad jejich je- tento: karneol, topas, smaragd, rubín, safír, jaspis, hyacint, achát, ametyst, chryso- lit, onyx, sardonyx. Devět z těchto kamenů uvádí i prorok Ezechiel, když líčí nádherný oděv krále tyrského (28, 13). Podobně i sv. Jan ve Zjevení vypočítává dvanáctero základů nebeského Jerusalema, z nichž každý jest z jednoho drahého kamene: jaspis, safír, chalcedon, smaragd, sardonyx, sardis, chrysolit, beryl, topas, chrysopras, hyacint, ametyst. Při tom má sv. Jan jistě na zřeteli náprsník velebnězův (21, 19, 20). V žádném z těchto výpočtů není uveden diamant, snad proto, že pro* jeho tvrdost nebylo možno do něho rýti. Že byl ale znám, vidět z Jeremiáše (17, 1), kde je řeč o

psacím rydle s diamantovým hrotem, a také z Ez 3, 9 a Zach 7, 12, kde- je diamant obrazem toho nejtvrďšího, co je- na světě. U Ezechiele (1, 22) a ve Zjevení (4, 6 a 22, 1) jest míněn asi horský křišťál jako obraz čistého a jasného lesku. — Drahé kameny byly dováženy z Arabie a Indie (Ez 27, 16. 22), Rovněž z Horníha Egypta a Nubie (Job 28, 19).

O jednotlivých drahých kamenech viz příslušná hesla.

Hc

Drusilla, nejmladší dcera krále Heroda Agrippy L, nar. r. 38 po Kr. Z jejích prvních zasnub sešlo, poněvadž snoubenec Antioch, syn krále z Kommageny, odmítl obřizku, V 15 letech zasnoubila se s Azizem, králem z Emesy. Zásnuby překazil Felix., římský prokurátor, skrze židovského kouzelníka a sám si ji vzal. Jako manželka Felixova Skt ap 24, 24, poslouchala řeč sv. Pavla za jeho žalářování v Cesarei. Tamtéž se zdůrazňuje, že byla židovka. Měla tedy velký zájem na učení Pavlově o Mesiáši.

Šk

Duch. — 1. *Význam slova*, hebrejského- ruach i řeckého pneuma jest vítr; »1 rozpomenuv se Bůh na Noema ... přivedl na zemi vítr, takže počaly vodv opadávali* Gn 8, 1; služebník Eliášův »když pak šel po sedmé, hle . . . nebesa zatáhla se mraky, strhl se vítr. . .« 3. Král. 18, 45; »Vítr vane, kde chce . . .«, Jan 3, 8; »Těž o andělich praví; Jenž anděly své činíš větry a služebn^íkv«, Žid 1. 7, Znamená též dech: »A když dech přelétal mi obličej, ježily se vlasy na mém těle*, Job 4, 15; »Slovem Páně nebesa jsou stvořena, a dechem úst jeho moc jejich všecka*, žalm 32, 6;

«Onen bezbožník, kterého Pán Ježíš zahubí dechem úst svých», 2 Thes 2, 8. Ač jest nejisté, který význam Jest původní, přece lze jako vlastní věcný význam mysliti pojem neviditelné příčiny pohybu. A proto též označení příčiny života a všech rázovitých projevů lidského života. V člověku je tento duch původu božského: »Pán Bůh, ... vdechl v tvář jeho dech života«, Gen 2, 7; «Neboť nesmrtelný duch tvůj jest ve všech věcech», Moudr 12, 1; jest rozdílný od těla: «Kdo ví, zda dech života lidského vystupuje vzhůru ... ? Kaz 3, 21; »Duch zajisté hotov jest, ale tělo slabé«, Mat 26, 41; «Tělo sice mrtvé je pro hřích, duch však žije pro ospravedlněními, Řím 8, 10; je totožný s duší: »S vroucností duše i srdce tě hledám«, Is 26, 9; »By duch jeho byl spasen v den Pána našeho Ježíše Krista«, 1 Kor 5, 5; z ducha vycházejí city člověka: »Plesá duše má z Boha mého«, Is 61, 10; »To pově- děv Ježíš, zkormoutil se v duchu«, Jan 13, 21; »Napravujte takového v duchu mírnosti«, Gal 6, 1; »To slyšice, polekali jsme se, srdce naše ochablo a když jste přišli, nezůstal v nás duch«, Jos 2, 11; «Neboř nalil vám Pán ducha dřimoty«, Is 29, 10; «Vždyť Bůh nedal vám ducha bojácnosti, nýbrž ducha moci, lásky a střízlivosti*, 2 Tím 1, 7. •

2. Duch, samostatná bytost stvořená jest anděl, dobrý nebo zlý. Viz Anděl, Dábel. — 3. Duch příčina všech věcí jest Bůh. Uvedl do řádu vesmír: »Země však byla pustá a prázdná... a duch Boží vznášel se nad vodami«, Gen 1, 2; »Vysíláš dech svůj i tvoří se a takto obnovuje tvářnost země«, žalm 103, 30; «Dechem jeho nebe se vyjasňuje«, Job 26, 13; svou přítomností udržuje řád ve stvoření; »Duch Páně naplňuje okruh zemský, a ten, jenž udržuje vesmír, ví o každém hlesku«, Moudr 1, 7; bez něho nemůže nic obstáti; «Kdyby ducha svého odvolal a kdyby dech svůj k sobě vzal, každý živočich by náhle zdechl a člověk v prach by navrátil se«, Job 34, 14. Dílem tohoto ducha je vše, co v osudech lidstva je nad lidské síly: soudcům dává moudrost: «Byl v něm (Otonielovi) duch Páně, a tak osvobodil Izraele«, Sdc 3, 10; mužům dává hrdinnou mysl a sílu: «Gedeon, kterého pojal duch Páně, svolal dům Abižerův, aby šel za ním«, Sdc 6, 34; duch vůdcům lidu dává moudrost: «Bude nám možno nalézt muže plného ducha Božího, jako je tento?« Gn . 41, 38; mluvil z proroků: «Slyšte nebesa, pozoruj země, neboť Pán mluví«, Isai 1, 1. — U synoptiků a částečně Skt ap je duch Boží pouze přechodně působící síla

shůry a vnitřně poučující: «Alžběta byla naplněna Duchem svatým«, Luk 1, 41; «Zachariáš pak, otec jeho, byl naplněn Duchem svatým a prorokoval*, Lk 1, 67; dává pravé slovo v pravý čas: «Nestarejte se, kterak nebo co byste mluvili... neboť nejste to vy, kteří mluvíte, nýbrž Duch Otce vašeho, jenž mluví ve vás«, Mt 10, 20; dává mimořádné dary v křesťanském životě; «Každému však se dává zjevení Ducha k prospěchu (církve): jednomu totiž se skrže Ducha dává řeč moudrosti... jinému pak dar uzdravování, jinému divůčinění«, 1 Kor 12, 7. Jediný Kristus Je- žš byl uznáván za držitele trvalé přítomnosti Ducha, dle Isai 61, 1: «Duch Páně jest na mně, neboť Pán pomazal mne»; jemu se dostalo Ducha bez omezení; »Vždyť Bůh dává mu Ducha bez míry«, Jan 3, 34; Duch jej vodil: «Tehdy byl Ježíš uveden na poušť od Ducha, aby byl pokoušen od ďábla*, Mt 4, 1; Duchem Božím vyháněl duchy zlé: «Jestli však já Duchem Božím vymítám duchy zlé, přišlo k vám království Boží«, Mat 12, 28. Myšlenka o trvalém přebývání Ducha Božího v člověku, Jemuž jest příčinou nadpřirozeného mravního života, je sice někdy ve Starém zákoně naznačována: «Kde je ten, který vložil do jejich nitra svého svátého ducha?«, Is 63, 2: «Dobrý duch tvůj nechť mě vodí po srovnané půdě«, Žl 142, 10. Ale tato trvalá přítomnost jest nejvíce slib pro dobu mesiášskou. kde bude pramenem nového života; «Vyleji ducha svého na tvé potomstvo a své požeňnání na tvůj kmen, i budou rašiti mezi bylinami Jako vrboví podle tekoucích vod«, Is 44, 3, jako dárce pravdy: «Duch můj, který je v tobě, a má slova, jež jsem vložil do úst tvých, nezmizí z úst tvých ani z úst potomstva tvého«, Is 59, 21a jako vnitřní obroda člověka: »A dám vám srdce nové a ducha nového vložím ve vás«, Ez 36, 26.

U apoštola Pavla již Je výrazně pověděno, že veškerý křesťanský život vychází od Ducha svátého, jehož dary jsou člověku dány; «Láska Boží jest vylita v srdcích našich skrže Ducha svátého, který nám byl dán«, Řím 5, 5; »On také si nás poznamenal a dal závdavek Ducha v srdce naše*, 2 Kor 1, 22; tyto dary jsou trvalý a neodcházející dar, neboť Duch svatý přebývá v člověku: »Nevíte-li, že tělo vaše je chrám Ducha svátého, jenž je ve vás?«. 1 Kor 6, 19; «Vy však nejste v těle, nýbrž v duchu, ač-li duch Boží přebývá ve vás«, Řím 8, 9; tento duch jest pečetí lidského života: »V něm i vy uvěřivše byli jste poznamenáni zaslíbeným Duchem svatým«, Ef 1, 13; jest jako nápoj do

člověka vlit: »Všichni jedním Duchem byli jsme napojeni«, 1 Kor 12, 13, což je milost posvěcující,

4. *Duch, osoba božská.* Ve Starém zákoně jsou některé náznaky jsočnosti třetí božské osoby. Duch Boží jest jako tvář Boží: »Kam mohu zajíti před tvým duchem, nebo kam utéci před tvou tvář?«, Žl 138, 7; neposlušnost Boha jest urážkou Ducha: »Oni však ke hněvu ho popudili, trápili svátého jeho ducha«, Isai 63, 10; čemuž v Novém zákoně odpovídají výroky Páně o rouhání proti Duchu svátému, Mat 28, 19. Mimo to jest ještě v N. z. zmínka o zjevení Ducha svátého v podobě holubice, Mat 3, 17, v křestní formuli Mat 28, 19, a slib seslání Ducha svátého Luk 24. 49. — Nauka apoštola Pavla nutně předpokládá Ducha svátého jako osobu, protože se přimlouvá: «Podobně i Duch přispívá slabosti naší», Řím 8, 26; rozdává dary; »To pak všechno působí jeden a týž Duch, rozděluje každému, jak chce«, 1 Kor 12, 2; přebývá v obci jako ve svém chrámu: »Nevíte, že jste chrámem Božím a Duch svátý přebývá ve vás? Kázali-li někdo chrám Boží, toho zkazí Bůh«, 1 Kor 3, 16; zprostředkuje zjevení; »Nám však to zjevil Bůh Duchem svým«, 1 Kor 2, 10; jest jedno s Otcem a Synem: »Jsou pak dary rozličné, ale tentž Duch, rozličné jsou služby, ale tentž Pán«, 1 Kor 12, 4; je stejné hodnoty s oběma; »Prosím pak vás pro Pána našeho Ježíše Krista a pro lásku Ducha svátého, abyste mi pomáhali v modlitbách svých za mne k Bohu«, Řím 15, 30. — Stejný význam mají u apoštola Pavla častější »trojice«, na př. »Milost Pána našeho Ježíše Krista a láska Boha a společenství Ducha svátého budíž se všemi vámi«, 2 Kor 13, 13; srv. Řím 5, 1—5; Gal 4, 6; Ef 3, 5—7; Tit 3, 6 atd. Duch svátý vychází od Otce, protože je »Duch

Otcův« (Řím 8, 9. 14; Efes 3, 10; 1 Thes * 4, 8); je dáván od Krista, tedy i z Krista vychází; »Toho vyžil na nás hojně skrze Ježíše Krista, Spasitele našeho«, Tit. 3, 6. Obširně pojednává řeč Páně, Jan 15, o poměru tří božských osob navzájem.

Působnost Ducha svátého. Očišťuje od hříchů; »Byli jste ospravedlněni v Duchu Boha našeho«, 1 Kor 3, 2; posvěcuje duši; »Podle předvedení Boha Otce, v posvěcení Duchem«, 1 Petr 1, 2; Duch svátý jest »závdavkem našeho dědictví na vykoupění vlastnictví ke slávě velebnosti jeho«, Ef 1, 13, Účinky tohoto ospravedlnění jsou nový člověk (Řím 7, 6), vítězství nad hříšnými žádostmi: »Neboť zákon Ducha oživujícího osvobodil mne v Kristu

Ježíši od zákona hříchu a smrti«, Řím 8, 2; synovství Boží: »Bůh poslal Ducha Syna svého v srdce naše, jenž volá: Abba, Otče«, Gal 4, 6; svoboda a radost: »Kde je Duch Páně, tam je svoboda«, 2 Kor 3, 17; »Všechno mohu v tom, jenž mě posiluje«. Filip, 4, 13; společenství s Bohem a s Kristem: »A kdo zachovává jeho přikázání, ten zůstává v něm a On v tom, a z toho poznáváme, že v nás zůstává, z Ducha, kterého nám dal«, 1 Jan 3, 24; rozvoj ctností: »Plodem Ducha pak jest láska, radost, pokoj, přívětivost, dobrotivost, shovívavost, důvěra, mírnost, zdrželivost, čistota«, Gal 5, 22; »osvícení Otec . . . dej vám ducha moudrosti a zjevení v poznání jeho, osvět' oči mysli vaší«, Efes 1, 17; upevnění v lásce; Dej vám . . . skrze Ducha svého v síle mohutněti pro vnitřního člověka, aby Kristus přebýval skrze víru v srdcích vašich, zakořeněných a založených v lásce«, Ef 3, 16; věčný život: »Kdo však rozsévá na ducha, z ducha bude žiti život věčný«, Gal 6, 8; jednota církve: »To však působí všechno jeden a týž Duch«, 1. Kor 12, 2; řízení církve: »Jeden z nich, jménem Agabus, povstav naznačil skrze Ducha svátého, že bude veliký hlad«, Skt ap 14, 28; »Leč Duch svátý po městech mi osvědčuje a říká, že okovy a souzení očekávají mne«, Skt ap 20, 23; »Mějte pozor na sebe a na všechno stáde, ve kterém Duch svátý ustanovil vás biskupy, abyste spravovali církev Boží«, Skut. 20, 28.

5. *Povinnosti k třem božským osobám a vůbec k duchu Božimu.* On má býti hybnou silou křesťanského života; »My však

jsme nepřijali ducha tohoto světa, nýbrž Ducha, který je z Boha, abychom věděli, co nám bylo darováno od Boha*, 1 Kor 2, 12; «aby ustanovení zákona naplnila se v nás, jakožto v těch, kteří nežijeme podle těla, nýbrž podle Ducha», Řím 8, 4; čistota duše i těla: «Vždyť nepovolal nás Bůh k nečistotě, nýbrž k posvěcení; proto kdo tím pohrdá, nepohrdá člověkem, nýbrž Bohem, který dává Ducha svého na nás», 1 Thes 4, 8; zachovávaní jednoty: »Snažte se zachovávat jednotu Ducha ve svazku pokoje. Jedno tělo a jeden Duch, jakož také jste byli povoláni v jedné naději povolání svého«, Eř 4, 3, 4. — *Sp Duše.* — 1. *Pojem duše.* Starý zákon přizpůsobuje se, kde jen je možno, lidovým představám, aby byl srozumitelný. Proto nenalezneme v něm odborný výraz pojmu duše. Duše je životadárny dech, jenž není ze země tak jako tělo, nýbrž přímo od Boha: «Utvořil Pán Bůh člověka z hlíny země a vdechl v tvář jeho dech života», Gn 2, 7; »Toto praví Pán Bůh... který život dává lidem na ní (zemi) a dech těm, kteří chodí po ní«, Is 42, 5. Při smrti člověka se duše vrací ke svému původci: »A prach se do země vrátí, jak býval, dech pak se vrátí k Bohu, jenž jej dal«, Kaz 12, 7. Taková duše je vlastní pouze člověku: »Dech Všemohoucího dává lidem rozumnost«, Job 32, 8; je světlo Boží v člověku: «Svíce Páně jest lidská duše, která proniká všechny kouty srdce*, Přísl 20, 27; je původem všech projevů života lidského těla, pročež sídlí v krvi: «Neboť život živočicha je v krvi«, Lev 17, 2; duše je původem též duchových projevů životních, jako lásky; «Duše jeho (Sichem ova) na ní lpěla (na Dině)«, Gn 34, 3; soucitu: »Duše bezbožných ukrutná jest*, Prsl 12, 10; smutku: «Žena velmi nešťastná jsem . . . vylévala jsem duši svou před obličejem Páně«, řekla Anna Heli- mu, 1. Král 1, 15; touhy; Jonatan řekl Davidovi: «Každé přání duše tvé, které vyslovíš, učiním ti«, 1 Král 20, 4. Hebrejský text nemá pro nejvyšší úkony duše jména nefěš, dech, nýbrž ruach, duch. V Novém zákoně psyché znamená život v těle: «Proto pravím vám: nepečujte úzkostlivě o svou duši, co byste jedli, ani o své tělo, čím byste je odívali«, Mt 6, 25; pneuma jest od Boha daný původ vzniku a trvání všeho života; «Slovo Boží . . . proniká až do rozdělení duše a ducha«, Žid 4, 12; ale někdy se užívá obou jmen ve stejném smyslu; «Naleznete pokoj duši své«, Mat 11, 29; «Osvěžili ducha mého i vašeho«, 1 Kor 16, 18.

Starý zákon nezná názoru, že by duše každého

člověka bývala již před utvořením těla, nebo že je s tělem spojována za trest a že by tím spojením byla poskvřněna (Plato, Filo), nýbrž pro každého člověka zvláště je duše utvořena: «Neboť život ode mne (Nejvyššího) vychází, a dýchání já činím«, Is 57, 16. Proto je též duše majetek Boží: »Hle, všechny duše moje jsou, jak duše otcova, tak i duše synova jest moje«, Ez 18, 4; a jsou čisté: «Byl pak jsem jinoch pěkně vyvinutý a došel jsem duše dobré, ba lépe; dobrý jsa, přišel jsem do těla neposkvřněného*, Moudr 8, 19.

2. *Nesmrtelnost duše.* Při všeobecném uznávání nesmrtelnosti Izraele, jak v Egyptě, tak v Babylóně, bylo by velmi podivné, kdyby Starý zákon někdy v počátcích tuto nesmrtelnost byl popíral. Pro nesmrtelnost duše svědčí výrazy «vejiti k otcům*, Gn 15, 15; «usnouti k otcům*, 3 Král 2, 10; »býti sdružen se svým národem*, Nm 20, 24; zvláště když užívání jich je zřetelně odlišováno od pojmu smrti samé, od pohřbu a spočítáním v rodinném hrobě: Abraham «skonav umřel v pěkném věku... a přiřazen byl k lidu svému. Pohřbil ho Isák a Ismael, jeho synové, ve dvojité jeskyni*, Gen 25, 8, 9; »Když zesnul Šalomoun s otcí svými, pochován byl v zahradě domu svého*, 4 Král 21, 18. Jest nejen vyslovováno přesvědčení o nestejném osudu duší: «Cesta života vzhůru kyne vzdělanému, aby zůstal daleko pekel tam dole«, Přísl 15, 24; »Na- jdeš-li ji (moudrost), budeš mít naposled naději, a tvé očekávání nevezme za své*, Přísl 24, 14; této skutečnosti se též užívá k mravním napomenutím pro tento život. Proti tomu nelze uváděti pochybnost knihy Jobovy, 14, 10; «Ale, člověk-li zemře, všeho je zbaven; zahyne, kam se, prosím poděli?*, neboť je zřetelná Jobova naděje na vzkrášení na jiných místech knihy, na př. 19, 25: «Vím, že můj Vykupitel živ jest, a že v poslední den ze země vstanu; zase budu oblečen svou kůží a ve svém těle užijím Boha svého ... naděje tato je v nitru mém uložena*. Rovněž

Kazatel musí býti na místech pochybných, na př. 3, 19, 23: »Neboť stejně hyne člověk i zvíře... a nic nemá člověk nad zvíře«, vysvětleno misty jasnými, na př. 12, 7: »A prach se do země vrátí, jak býval, dech pak se vrátí k Bohu, jenž jej dal«, a také dle starozákonního odlišování duše lidské od duše zvířecí, které bylo všeobecným přesvědčením. Nejúplnější jest nauka o nesmrtelnosti v knize Moudrosti. Bůh učinil člověka neporušitelným a k obrazu podoby své (2, 23). Duše

spravedlivých jsou v ruce Boží, žily v naději na nesmrtnost (3, 1. 4).

Nový zákon neposkytuje ani nejmenší příležitosti k pochybnosti o nesmrtnosti lidské duše. Duši nikdo nemůže zabít (Mat 25, 46). »Bude-li kdo zachovávat slovo mé, nezemře na věky«, Jan 8, 51. Pán Ježíš přijímá duše spravedlivých zemřelých: »I kamenovali Štěpána, jenž se modlil: Pane Ježíši, přijmi ducha mého«, Skt ap 7, 59; nesmrtnost duše jest pohnutkou a důvodem pro křesťanský způsob života: »Jestliže toliko v tomto životě máme v Kristu naději, jsme bídnější než všichni lidé«, 1. Kor 15, 19; život posmrtný je vlastní život člověka: »Neboť nemáme zde místa zůstávajícího, nýbrž vyhledáváme toho budoucího«, Zid 13, 14.

3. *Hodnota duše.* Všechny děje Starého zákona lze nazvat hodnocením Božím lidské duše, odpovídajícím její nesmrtnosti. Proto orávem sluje duše »chloubou člověka« (Žl 29, 13; 56, 9; 107, 2). Vtělení, život a smrt Syna Božího jsou nejuádnější důkaz nesmrtné hodnoty duše: »Veleben budiž Bůh a Otec Pána našeho Ježíše Krista, jenž podle velikého milosrdenství svého nás znovuzrodil k živé naději zmrtvýchvstáním Ježíše Krista k dědictví neporušitelnému a neposkvrněnému a nevadnoucímu, uchovanému v nebesích pro vás, kteří jistě mocí Boží chráněni skrze víru ke spáse«, 1 Petr 1, 3—5. Hodnotu duše nelze ničím stvořeným vyvážit, ani celým světem: »Neboť, co prospěje člověku, byť celý svět získal, život věčný však ztratil?«, Mat 16, 26; »Aneb, jakou dá výměnu člověk za věčný život svůj?« (Mark 8, 36. Zachránit! jednu duši je dobrý skutek, který přikrývá množství hříchů; »Věz, že kdo odvrátí hříšníka od bludné cesty jeho, vysvobodí duši jeho od šmti a přikryje množství hříchů«, Jak 5, 20.

4. *Důsledky mravní.* Hlavní povinnost člověka jest vyhledávat! pro duši nesmrtné hodnoty: »Počátek moudrosti jest: Získej si moudrost a za vše jmění své si získávej opatrnost«, Přisl 4, 7; »Získávej si moudrost, neb lepší jest než-li zlato, a nabývej opatrnosti, jeť nad stříbro drahá«, Přis 16, 16; »Hleďte tedy nejprve si moudrost, neb lepší jest nežli zlato, a toto všecko bude vám přidáno«, Mat 6, 33; »My nehledíme k tomu, co je viditelné, nýbrž k tomu, co je neviditelné; neboť věci viditelné jsou pomíjející, neviditelné však jsou věčné«, 2 Kor 4, 18; »Boháči ... ať číní dobře a bohatnou v dobrých skutcích, ať jsou štedří a sdílní, skládající si základ pro budoucnost, aby

dosáhli života pravého«, 1 Tim 6, 17. 18. Jako život duše nemá konce, tak ani starost o duši nemá znáti návvy: »Rost'te však v milosti a poznání Pána našeho a Spasitele Ježíše Krista«, 2 Petr 3, 18; třeba jest neúnavně hledat! zisk pro duši z hodnot člověku svěřených v tomto životě; »Neboť každému, kdo má, bude dáno a bude míti hojně«, Mat 25, 29 v podobenství o hřivnách; »Proto, bratři moji milí, buďte pevní, přehorliví v díle Páně, věduce, že práce vaše není nadarmo v Pánu«, 1 Kor 15, 58. Cílem životního snažení je dokonalost duše: »A za to se modlím, by láska vaše více a více se rozmnožovala v poznání a veškerém citění, Filip 1, 9; i za cenu největšího pozemského odříkání; »Ježíš mu řekl; Žádný, kdo položí ruku svou na pluh a ohlíží se nazpět, není způsobilý ke království Božímu«, Lk 9, 62.

Sp
Důvěra je pevné přesvědčení o určité vlastnosti osoby nebo věci. — 1. *Důvěra* v Boha je ze všeho nejčastěji zdůrazňována ve sv. Písmě. Jedinečný pojem o Bohu a o jeho poměru k vyvolenému lidu způsobil, že tato důvěra stála u Izraelitů vysoko nad názory pohanskými a nad pohanskými projevy důvěry v božstva. Základní myšlenkou žalmů jest plesající a prosící důvěra v Boha, jenž zachraňuje důvěřující; »Učiň div milostí, spáso doufajících, kteří se skrývají u tebe před tvými odpůrci«, žalm 16, 7; jenž je skála, hrad a útočiště: »Hospodin tvrz má jest a mé útočiště, on je také vysvoboditel můj«, Žl 17, 3; lepší ochrana než tělesná síla: »Ti vozy, oni koňmi se chlubí, my však

jménem Pána Boha svého se honosíme«, 19, 8; jest nejspolehlivější pastýř: »Pán je můj pastýř, netrpím nedostatkem«, 22, 1; osvoboditel, jenž nikdy neopustí důvěřujícího: «Rekla Judit: Chvalte Pána Boha našeho, jenž neopustil těch, kteří doufají v něho«, Jdt 13, 17.

Stejně knihy poučné a prorocké jsou prostoupeny nezbytností a bezpečností důvěry v Boha; pošetilost je spoléhat na někoho jiného než na Jahve: »Doufej v Pána celým svým srdcem a nespolehej na svou opatrnost: na všech cestách svých měj ho na paměti, i bude spravovati tvé stezky*, Příis 3, 5.

Nový zákon zduchovnil důvěru v Boha, takže jejím předmětem není hlavně život pozemský, nýbrž je to důvěra pro věčný žhot: «Nepečujte tedy úzkostlivě, říkajíc; co budeme jísti, nebo co budeme pít nebo čím se budeme odívat? Neboť po tom všem pohané se shánějí; ví zajisté Otec váš nebeský, že toho všeho potřebujete. Hleďte tedy nejprve království Boží a spravedlnost jeho, a toto všechno bude vám přidáno«, Mat 6, 31—33; »Ode mne však daleko budiž, abych se honosil leč v krži Pána našeho Ježíše Krista, skrze něho svět jest ukřižován mně a já světu«, Gal 6, 14.

2. *Podmínky důvěry*, jež i ve Starém zákoně jsou považovány za milost Boží, jsou hlavně: věřiti v Boha a hledati ho: »I doufají v tebe, kteří znají tvé jméno, neb neopouštíš, Pane, tebe hledajících«, Žl 9, 10; bázeň Boží; »Kdo se bojí Pána, má silnou naději a jeho děti mají kam se uté- cí«, Příis 14, 26; víra v Ježíše Krista; »Ne- Tmutil se srdce vaše, věřite v Boha, i ve inne věřte«, Jan 14, 1; život dle Božích přikázání a dobré skutky: »Polepšete své mravy a snahy a budu bydleti s vámi na tomto místě«, Jer 7, 3; «Miláčkové, ne- obviňuje- li nás srdce naše, máme důvěru k Bohu, a zaČkoli bude prošiti srdce naše, obdržíme od něho, ježto zachováváme přikázání jeho a činíme, co jest mu milé«, 1 Jan 3, 21.

Víra v Boha vzhledem k důvěře obsahuje přesvědčení o všemohoucnosti Boží: «Neboť není nesnadno Pánu vysvobodit! ani mnohem, ani málem«, 1 Král 14, 6; «Zda jest krátká a maličká ruka má, abych vykoupil? Nebo není ve mně moci, abych vysvobodil?«, Is 50, 2; »Na tomto světě budete mít souzení, avšak důvěřujte, já jsem přemohl svět«, Jan 16, 33; o vševedoucnosti Boží: «Oči Páně pozorují všecku zemi, aby dodávaly síly těm, kteří celým srdcem skládají důvěru v něho«, 2 Par 16, 9; «Oči jeho na chudřasa hledí a zraky jeho zkoumají lidské plémě«, Žalm 10, 5; o věrnosti

Boží: »Ať se hory hýbají a pahorky třesou, má milost se nepohne od tebe, má smlouva pokoje se nezatřese. praví slitovník tvůj, Pán«, Is 34, 10; »Dobrý jest Pán, posilou bývá v den tísně a zná ty, kteří doufají v něho«, Nah 1, 7; » Je- li Bůh pro nás, kdo proti nám? Ten, jenž ani vlastního Syna neušetřil, nýbrž za nás všechny ho vydal, kterak i s ním nedá nám všechno?«, Řím 8, 31. 32; o Boží prozřetelnosti, dosvědčene zkušeností otců: »Na tebe spoléhali otcové naši, spoléhali a zachraňoval jsi je«, Žl 21, 5; «Pohleďte na ptactvo nebeské, že neseje ani nežne, a váš Otec nebeský je živí*, Mt 6, 26; »Proto je psáno; Hle, já položím na Siónu kámen úhelný, vyvolený, ctěný, a kdo v něj uvěří, nebude zahanben«, 1 Petr 2, 6.

3. *Účinky důvěry v Boha*: Boží zalíbení a požehnání: «Oči všech doufají v tebe, Pane a ty dáváš jim pokrm v čas příhodný, otvíráš ruku svou a plníš vše, co žije, požehnáním*, Žl 144, 15; «Kdo doufá v Pána, bude mít hojnost všeho*, Příis 28, 25: Přistupujme tedy s důvěrou k trůnu milosti, abychom dosáhli milosrdenství a nalezli milost k pomoci příhodné*, 1 Petr 4, 16; ochrana Boží; «Hospodin je světlo mé a spása má, koho bych se měl báti?«, Žl 26, 1; Pán je se mnou jako bojovník silný, protož kdo mne stihá ii, padnou a nesvedou nic«, Jer 20, 11; «Složte všechnu svou starost na něj, neboť on má péči o vás*, 1 Petr 5, 7; bezpečnost a radost: »Já však v milosrdenství tvé důvěřuji, plesati bude srdce mé ze tvé spásy, zpívá ti budu Pánu, který mi učinil dobře*, Žl 12, 6; důvěra dává osvětlení a trpělivost: »U- kazuje se těm, kteří jemu důvěřují; duše spravedlivých jsou v ruce Boží a nedotkne se jich mučidlo*, Moudr 1, 2; 3, 1: »On jest má skála a spása moje, bezpečný hrad můj, valně se kolísat nebudu*, Žl 61f2; «Pokoj svůj dávám vám . . . nermutiž . . . se srdce vaše ani nestrachuj*, Jan 14, 27.

4. *Důvěra v lidi* a v pomíjející věci jest nebezpečím pro člověka. Zmenšuje důvě- ru v Boha: »Protož upustě od lidí, kteří život v chrpích mají, neboť bývají přeceňováni*, Is 2, 22; »Kletý člověk, který spoléhá na člověka, kdo za svou oporu pokládá smrtelníka, ale od Pána ustupuje svým srdcem«, Jer 17, 4; » Vyžraný zub a noha vravorající je důvěra v člověka nevěrného v den tísně*, Přísl 25, 19.

5. *Příklady pevné důvěry v Boha*: Jonat- has {1 Král 14, 6), David (tamt. 17, 45; Žalm 3, 2—9), Elisej (4 Král 6, 16), Judita (Jdt 13, 17), Susanna (Dan 13, 35), nemocná žena (Mat 9, 21), Kanaanitka (Mat 15, 22), učedníci při

rybolovu (Luk 5, 4), apoštol Pavel i(2 Kor 4, 8, 9; 2 Tim 1, 12). **6. Příklady opovázlivosti:** stavitelé babylonské věže (1 Mojž 11), farao (Ex 14). Goliáš i(l Král 17), Holofernes (Jdt 6, 2), farizeové (Mat 16, 1).

Důvěrnost, jako přátelská sdílnost o podrobnostech věcí a událostí života, takže před některými lidmi člověk skoro nemá tajností. Ta je ve sv. Písmě předmětem vážných výstrah. 1. *Všeobecně vůči lidem:* »Měj mnoho těch, s nimiž v přátelství žiješ, ale důvěrníka měj z tisíce jedi- ného«, Sir 6, 6; »Ne každému srdce své zjevuj, aby se ti snad zle neodměnil a nepoháněl tebe«, Sir 8, 22; »Miláčekové, nevěřte duchu každému, nýbrž zkoumejte duchy, jsou-li z Boha«, 1. Jan 4, 1; tajnosti svěřuj pouze moudrým a svátým: »Jak jen možno ti zkoumej bližního svého a s moudrými a opatrnými se rad*, Sir 9, 21; »S mužem svátým ustavičně obcej, o kterém víš, že zachovává příkazy Boží, jehož srdce je podle srdce tvého«, Sir 37. 15.

2, *Důvěrnost mezi mužem a ženou* mimo manželství jest nebezpečná na obě strany. Muž nemá svou duši odevzdávali ženě, která není jeho: »Nenech se odloučiti na její cesty, hled, ať se nezatouláš na její stezky; jeť mnoho zabítych, jež poranila, a silní byli všichni, jež usmrtila*, Přísl 7, 25—37; »Mezi ženami nepřebývej, neboť ze šatu pochází mol a od ženy nepravost mužek«, Sir 42, 12. 13; »Může kdo skryti oheň do svého klína, aby mu neuhofelo roucho?« Přís 6, 27; žena má se varovati důvěrnosti s muži: »Šťastná je bezdětná, ale neposkvrněná, která neví, co je lože s hříchem*, Moudr 3, 13; »Jejich ozdoba nebudiž vnější splétání vlasů a obkládání se zlatem, nebo oblékání roucha, nýbrž člověk skrytého srdce, oděný neporušitelností ducha mírného a tichého, jenž je drahocenný před Bohem*, 1 Petr 3, 3. 4; neboť snadno vznikají hříšné myšlenky a činy: »Jeť příkaz svítlnou, ostříhající tě od zlých žen. ... nedej se lapiti jejími víčky*, Přís 6, 23—25; »Vino a ženy k odpadu vedou moudré a do trestu přivádějí rozumné, a kdo se věší na nevěstky, ničemníkem bude*, Sir 19, 2, 3; »U ženy smilné postav přísnou stráž, aby naleznouc příležitost, neužívala jí pro sebe*,. Sir 26, 13.

3, Pravidlo základní dává apoštol Pavel, že důvěrnost má své měřítko ve ctnosti: »Konečně, bratři, co jest pravdivé, co důstojné, co spravedlivé, co čisté, co milé, co dobré pověsti, všechno, co je ctnosté, co chvalitebné, to obmýšlejte*, Fil 4, 8.

Dvanáct bylo číslo posvátné u Izraelitů, protože podle zaslíbení Božího bylo dvanáct vůdců vyšlých z Izraele (Gn 17, 20; 25, 16) a patriarcha Jakob měl dvanáct synů (Gn 35, 23—26; 42, 13), z nichž pocházelo dvanáct kmenů izraelských (Gn 49, 28; Ex 24, 4; 28, 17—21; Nm 17, 2; Jos 4, 2—4). Proto též bylo vyvoleno Kristem dvanáct apoštolů, (Mt 10, 2; Mk 3, 14; Lk 6, 13; Jan 6, 71), kteří též mají soudit dvanáct kmenů izraelských (Mt 19, 28; Lk 22, 30). Proto se mluví o dvanácti tisících poznačených ze dvanácti kmenů izrael. (Zjev 7, 5—8), o novém Jerusalemě, v němž je dvanáct bran (Zjev 21, 12), dvanáct andělů v nich ((tamtéž) a na hlavě apokalyptické ženy je věnec dvanácti hvězd (Zjev 12, 1).

Dým je v Písmě častěji obrazem pomíejicnosti lidského života (Zl 101, 4), vratkosti nepřátel Božích (67, 3), nicotnosti naděje bezbožců (36, 20), protože bývá každým návanem větru odháněn. Svět pomine nakonec jako dým (Is 51, 6). Dým pro svůj neblahý vliv na oči slouží jako* metafora lenocha: »Co je ocet pro zuby a dým pro oči, to je lenoch pro ty, kdož jej vyslali.* (Přís 10, 26). »Před ohněm kamen pára a kouř z ohně předchází — tak i před krveprolitím zlořečení, pohana a hrozby.* (Sir 22, 30), Bývá též znakem majestátu Božího (Gn 15, 17; Ex 19, 18; Is 6, 4; Zjev 15, 8), nebo hněvu Božího (Is 65, 5).

Sv

Edomite, semitský národ v Bibli nazývaný i synové »Edomovi n. Esauovi« (Dt 2, 4; 1 Mach 5, 3), od něhož pocházejí (Gn 36, 43), Podle Dt 2, 12. 22 se usadili v pohoří Seiru na jih od Palestiny, vytlačivše odtud prastarý semitský národ Horitů. Poznenáhlu obsadili východní a západní části W. Araba až po Akkabský záliv, S Izraelem přišli do styku v době mojžíšské, když edomský král v Kadesu odepřel průchod svým územím, ačkoliv se Mojžš odvolával na příbuznost s nimi. Mojžíš, řídě se zákonem (Dt 2, 3), nenapadl je, nýbrž obešel jejich území (Nm 21, 4), Za trest však nesměli býti E. přijati do izraelského společenství až do třetího kolena (Dt 23, 8). V době královské vystupovali nepřátelsky proti Saulovi (1 Král 14, 47). David je krvavě potřel v Solném údolí a do jejich měst ustanovil své úředníky a vojsko (2 Král 8, 13, 14; Ž 1 59, 2), Judské nadvlády se zbavili až za Jorama (4 Král 8, 20—22; 2 Par 21, 8—10), opět do ní upadli za Amasiáše a Azajáše (4 Král 14, 22), avšak za Achaze se z ní vymanili (16, 4) a dokonce učinili do Judska loupežný vpád (2 Par 28, 17). Kol r. 594 usilovali o spolek s Judskem proti Nabuchodonosorovi (Jer 27, 6), než to jim neprospělo a brzy upadli do jeho moci. Při obléhání a pádu Jerusalema ukázali svou dávnou nenávisť proti Židům (Nárky 4, 21; Abd 8—20; Ez 25, 12—14; 35, 1—15; Ž 1 136, 7) a obsadili vylištěnou jižní část Judska (Ez 36, 5; 1 Mak 5, 65). Juda Mak. je však porazil a zabrané území jim odňal (2 Mak 10, 15). Kol r. 126 Jan Hyrkán si je podrobil a donutil k obřizce, R, 47 byl Idumejec Antipater od Césara ustanoven prokurátorem celé Palestiny, Jeho syn Herodes Vel. stal se r. 40. králem v Jerusalemě a zakladatelem nové dynastie idumejsko-židovské. — Proci se dívali na E. jako na nepřátelé Judska a plánů Božích s Izraelem, byli typ nepřátel království Božího. Proto oznamovali soud Boží nad nimi (Is 34, 5; Jer 49, 7; Ez 25, 12—14; Am 1, 11).

š_k

Efes, list k Efeským. Efes byl stará jónská kolonie na pobřeží Malé Asie tam, kde řeka Kaystrus vtéká do Egejského moře. V době Pavlově byl hlavním městem římské provincie Asie. Obyvatelstvo se zálibou se oddávalo magickým a okultním vědám (Skt ap 19, 19). Proslavený byl Efes chrámem Artemidy či Diany, který byl po spálení Herostratem nejlepšími řeckými staviteli vybudován tak, že se počítal za jeden ze sedmi divů světa.

Při návratu s druhé cesty se tam Pavel sice zastavil, ale zůstaviv tam Aquilu a Pris-

cillu, pokračoval ihned v cestě do Jerusalema. Ale podle svého slibu učinil na třetí cestě Efes středem své činnosti. Skoro po tři léta působil tam, hlásaje evangelium jak v Efesu, tak v okolních asijských městech. Bouří, kterou vyvolal Demetrius a v níž se Pavel sám octl v nebezpečí života (2 Kor 1,8), byl Pavel donucen předčasně odejít. Vraceje se z třetí cesty pominul Efes, aby svou přítomností nezavdal příčiny k novým protikřesťanským bouřím, ale povolal efeské presbytery do nedalekého Mi- létu, kde je dojemnými slovy napomenul k bdělosti o svěřené stádo. Předvídal, že po jeho odchodu »přijdou tam vlci draví, nešetřící stáda a že z jejich vlastních řad vyvstanou muži, mluvící zvrácené věci, aby si zjednali stoupence« (Skt ap 20, 29 —30). Z Apokalypsy vidíme, že vskutku tito gnostičtí bludaři už v době apoštolské počali církev efeskou ohrožovati. V době sv. Jana, který poslední léta svého života ztívil v Efesu, působil tam známý gnostik Cerint,

List sv. Pavla má ve všech rukopisech nápis »K Efeským« a celá křesťanská tradice jej tak označuje. Než v prvním verši slova »v Efesu« v některých nejvýznačnějších rukopisech scházejí a scházela už ve sta- Tověku, jak je patrné z Origena, Basilia a Jeronýma. Je nápadné, že list, ač Pavel byl v Efesu tak dlouho, neobsahuje ani pozdravu přátelům a známým Pavlovým, jak to vidíme v listu k Římanům, Poněvadž Marcion (Tertullian, Adversus Mar- cionem V, 17) dává našemu listu nápis »K Laodicejským«, tu někteří exegeté jsou toho mmění, že list tento jest vlastně oním listem, který podle Kolos 4, 16 poslal Pavel do Laodiceje a který bývá pokládán za ztracený!

List sám vyznačuje se temným a těžkým slohem, takže mezi listy Pavlovými patří k těm nejobtížnějším. Ale výrazy a celý sloh nese na sobě jasně individuální pečef Pavlovu, takže racionalisté neprávem původnost listu uvádějí v pochybnost. S listem ke Koloským má značnou podobnost, neboť oba listy vznikly v téže době a současně byly po Tychikovi poslány do Malé Asie z římského zajetí Pavlova. Velebná oslava tří božských Osob na počátku listu (1, 3—14) právem se nazývá hymnem ke cti nejsvětější Trojice.

HC Efod, posvátné roucho Židů, Třeba rozlišovali mezi e. obyčejným, který nosili i laici, a e., součástí velebnějšího oděvu. **O** e. obyčejném víme jen, že byl ze lněné látky a že jej bylo třeba přepásati (1 Král 2, 18; 22, 18; 2 Král 6,

14), jako by měl tvar posvátné zástěry nebo krátké sukni- ce. Řecký překlad 1 Par 15, 27 místo e. má »stolé«. jako by byl e, jakýsi druh ná- rameníku. Tento e. se nosil při posvátných úkonech. Je zaznamenáno o Davidovi, že křepčil před archou Hospodinovou, jsa opásán lněným efodem (2 Král 6, 14). Velekněžský e. byl část velekněžského oděvu, V Ex 28, 6—30 se popisuje, že má dvě půle ze zlata, purpuru, šarlatu a kmentu umělecky setkané, na vrchních okrajích jsou spojeny, takže tvoří jednotné roucho. Z téže látky byla i tkanice, jíž se e. k tělu v pase přivazoval. Na ramenou byly připevněny dva onyxové kameny s vyrytými jmény dvanácti kmenů izraelských. Na náprsníku bylo dvanáct vzácných kamenů s jejich jmény.

Efraim. 1, Druhý syn Josefův, jehož mu povila Egypťanka Asenat ještě před hladem; jméno je snad od hebr. parah — »bý- ti úrodný* (Gn 41, 50—52). Umírající Jakob přes upozornění Josefovo mu dal přednost před prvorozeným Manassem, vloživ naň žehnající pravici, aby naznačil, že v budoucnosti bude větší než prvorozený (48, 17—20). Stal se praotcem jednoho z kmenů izraelských.

2. Kmen Efraim byl bojovný a sebevědomý (u Jer 31, 18 »jako býček nezkrocený«; Zach 10, 7). Z kmene pocházel Josue, nástupce Mojžíšův a dobyvatel Palestiny (Nm 13, 9). Slábl, avšak neztrácel svou morální převahu nad ostatními. Za úděl se inu dostalo střední Kanaan, horský pás od Gezer až k Bethelu na jihu a na sever až k Sichemu. S počátku nebyl s tímto podílem spokojen (cf 17, 14—18). Později se ukázalo, jak výhodná část Palestiny to byla, přiměřená tomuto kmeni: pro hornatost *J* netrpěla tolik vpády nepřátel a v říši samé byli jaksi ve středu. Za doby soudcovské se přidal k válečným tažením soudců (Sdc 5, 14, 7, 24, 25). Gedeonovi dokonce vyčítal, že jej nepozval k boji. Ten je ovšem lichotivě odbyl (8, 1—3). Zpupně se zachoval i k Jeftovi. Ten však měl hrubší povahu a ve hněvu jich mnoho pobil (když tehdy přecházeli Jordán, rozeznávali je podle výslovnosti slova šibo- leth 12, 1—6). Z jejich kmene byl Samuel a Saul. Po smrti Saulově přidržel se nejprve Isbosetha (2 Král 2, 9), potom však i s ostatními kmeny uznal za krále Davida (5, 1 ...). Za Roboama, nástupce Šalomounova, zvolil si s ostatními kmeny za protikrále Jeroboama (3 Král 12, 20). Kmen Efraim zaujímal v severní říši vůdčí postavení, což patrně i z toho, že tato říše bývala nazývána prostě Efraim (Is 7, 5. 9. 17; Os 5, 13). Osud

jeho byl zpečetěn r. 721, kdy byla říše zničena a obyvatelstvo odvedeno do zajetí.

Šk Efrata. 1. Druhá manželka Kalebova, z níž se narodil Hur (1 Par 2, 19), otec Betléma (2, 50, 4, 4).

3. Město, v jehož blízkosti Ráchel porodila Benjamina a byla pohřbena. Ztotožňování s Betlemem (Gn 35, 19) někteří pokládají za pozdější prdavek. V Rut 1, 2. jsou rodáci z Betlema nazýváni Efratští. Rovněž Mich 5, 1 v proroctví: »Hle, ty Betleme- Efrata, malíčký jsi mezi rody judskými, z tebe mi vzejde ten, jenž má být vladařem v Izraeli .. « je Betlem spojen s Efra- tou. Podle 1 Král 10, 2 se však přece zdá, že Efrata ležela severně od Jerusalema nedaleko Rámy mezi územím Benjamina a

Efraima. I Jer 31, 15, zmiňuje se o zajetí Efraima, tam připomíná plačící Ráchel. Mt 2, 18 přenesl tento Jeremiášův prorocký obraz na vraždění mláďátek, aniž by mu šlo při tom o přesné určení místní, *šK Efron*, město v Zajordání, o němž se praví v 1 Mach 5, 46 »bylo to město veliké, v průsmyku postavené, velmi hrazené, jemuž nebylo se vyhnouti napravo ani nalevo, ale prostředkem jeho (jen) vedla ce- sta«. Juda ho pak dobyl, vyvrátil a tak převedl židy z Galaadu na rovinu před Betsanem (cf Mach 12, 26—29). Dnes je to větší vesnice et Taijibe, ležící ve výši 387 m na východ od Benanu nad W. et Taijibe. *šK*

Eglon* 1, Moabský král, po 18 let utlačo- vatel Izraelitů za doby královské, zavražděný od Ehuda (Sdc 3, 12). — 2. Sidlišťe v území Judově (Jos 15, 39), původní královské město kanaanské, kterého dobyl Jo- sue a vyvrátil je na svém tažení z Lachisu do Hebronu (Jos 10, 34). Určuje se v nynějším Chirbet Adžlan na cestě z Beth Džibrinu do Gázy, nebo tamtéž v Telí en Medžile. nebo v Telí bet Mirsim. *Sp*

Egypt. Vzájemný styk mezi Egyptem a Palestinou a s ní sousedící Sýrií se datuje oid pradávna. Udržoval jej spíše E., neboť vždy měl o tyto kraje zájem politický a hospodářský. Ani Izraelité, když se usadili v zemi Kanaan, se nemohli vyhnouti těmto zájmům, E. Všimněme si nejprve doby, která předcházela,

1. Styk E, s Palestinou a Sýrií děl se buď po souši přes Suez. nebo po moři podél fénického pobřeží. Podle egyptských vládn možno jej rozdělit ve tři údobí: a) Za staré vlády (kol 2 900—2160 př. Kr.) dovidáme se z tak zv. Palermského kamene, že za faraóna Snofru (IV. dynastie) se .vrátilo ze Syrie 40 egyptských lodí s nákladem cedrového dřeva ze Syrie, jejíž hlavní přístav byl Byblos. Tyto obchodní styky byly často rušeny válečnými zápletkami a také piráty hlavně za far. Sehure a Fiopse I (kol 2,370). b) Ve střední říši (2.160—1 580), do níž spadá i doba Hyksů, se objevuje nátlak semitských kmenů na Egypt přes Suez, až se jim konečně podařilo E ovládnout přes 100 let. Dříve ovlivňoval E. asijské země, v této době však možno mluvit o posemitšování E. Do těchto dob (kol 1780) patří i dobrodružný život Sinuhe v Palestině. Je to jakási ukázka tradičního styku E. s Palestinou, c) Nová říše (1580— 1160), v nž E. nejvíce zkvétal, vykazuje největší vliv na asijské kraje. Hlavně Thut- mosis III. si několika válečnými výpravami podrobil Palestinu a Sýrii. Je zachován památný popis jeho boje o Megiddo v zemi

Kanaan r, 1482. Tehdy začal velký kulturní vliv E. na tyto země, jak ukazují mnohé vykopávky (na př. zbytky egyptských chrámů a různých okras v Byblos, v Lachis a j.). Politický a kulturní vliv sí E. udržel až do Ramsesa II. (1292—1225). Po něm upadal. Z tohoto údobí pocházejí tabulky el Amarna. Z nich se dovidáme o stavu země Kanaan v době před příchodem Izraelitů (viz Amarna).

2, Egypt a národ izraelský, a) Dějinný vývoj. Již prvn' praotec izrael národa Abraham se uchýlil na čas do Egypta v době hladu (viz Abraham). K delšímu pobytu se tam usadila až rodina Jakobova vlivem Josefovým (viz Josef). Ze dvanácti synů Jakobových vyrůstaly během několika století jednotlivé kmeny, z nichž se utvořil národ. Bydlii v Deltě, jak tomu nasvědčuje kraj Gosen, jimi obývaný, a města Pithom, Ramses, na jejichž stavbě se účastnili (Ex 1, 12. 16). Sotva kdy překročili Deltu, která jim ostatně poskytovala hojně pastvy pro jejich stáda. Konečně Egyptané, kteří pastýře nenáviděli (Gn 46, 34), si nepřáli, aby vnikali dále do země. Izraelité nesplynuli za takových okolností s egyptským obyvatelstvem. Zachovali si svůj národní ráz, jež podporovalo i vlastní náboženství, odlišné od egyptského, a vědom', že tam nejsou doma. Toto vědomí sice časem mizelo. Úplně však nezmizelo; ukazuje to skutečnost, že za doby utlačování, když je Mojžíš, opíraje se o nařízení Boha jejich patriarchů, vyzval opustit E. a navrátiti se do země patriarchů, celek této výzvě porozuměl. (Viz Mojžíš, Východ.)

b) Pokládá se dnes za možné, že »Izrael«, jmenovaný na stéle faraóna Menefty (1225 — 1215) mezi kmeny jím podrobenými, je část Izraelitů, kteří se odloučili od Mojžíše u Meribah »od rozporu « (Nm 20, 24). Než teprve až v době královské Šalomoun navázal štátnický styk. Byl upevněn sňatkem Šalomounovým s dcerou faraónovou (viz Šalomoun), Obchodní styk pozůstával hlavně z dovozu koní z E. (3 Král 10, 28). Za jeho nástupce Roboama byl přerušen vpádem Šešonka do Palestiny, Severní říše byla v dobrém styku s E. již od počátku pro prvního svého krále Jeroboama, který našel v E, útočiště před Šalomounem (12, 2). O dvě století později se dovidáme z 4 Král 17, 4, že král Oséáš požádal o pomoc egyptského vládce Sua proti Asyrii Po něm i král Ezechiáš r, 701 žádal o pomoc faraóna Tirhaka proti Sennacheribo- vi, obléhajícímu Jerusalemu. V následujícím st, přišlo k jakémusi nedorozumění mezi faraónem

Nechao, táhnoucím na pomoc Asyrii, a mezi Josiášem, který mu v tom chtěl zabránit, byl však u Megiddo poražen r. 609. Týž farao sesadil Joachaze, syna Josiášova, a nastolil Joakima. V té době, kdy se blížil konec říše judské, zvýšil E. svůj zájem o ni. V Judsku s tím zájmem strana E. nakloněná počítala. Přes varování proroka Jeremiáše, radícího ke smířlivosti s Babyloňany, tato strana prosadila své a tím zpečetila osud Judska, Farao Hofra (588—569) spěchal sice na pomoc obleženému Jerusalemu, byl však od Nabuchodonosora poražen, takže Jerusalelem pozbyl své poslední opory a byl vydán na milost a nemilost Nabuchod. Po dobytí Jerusalema poskytl Hofra útek k Židům, kteří k němu po zavraždění Godo-loáše utekli (Jer 44, 30). V pozdějších stoletích se Židé rádi stěhovali do E. a tam vytvořili velkou obec. Nejstarší zprávy o usedlících v E. pocházejí z papyrů z Elefantiny, podle nichž Židé sloužili v těch krajích jako žoldnéři (viz Elefantina). Hromadnější usazování Židů v Egyptě začalo až v době hellenistické, kdy se tam těšili do určité míry přízni Ptolomeovců, tehdejších vladařů E. (viz Diaspora). — Kromě historických zmínek v Bibli o E. je o něm zmínka u proroků, kteří živě a názorně předpovídají úpadek a zkázu E., narážejíce při tom na historické události, hlavně války, jak z venku, tak domácí (Is 19—20; Ez 29, 32 a j.).

4. Vliv Egypta na náboženství a kulturu izraelskou. Těžko si lze myslit, že tento neustálý styk E. s národem izrael. zůstal bez vlivu na jeho život. Hledalo se, zda tento vliv se týkal i náboženství a náboženských obřadů. Mnozí hledali spojitost mezi monotheismem izraelským a kultem jednoho božstva (Atona, boha slunce), násilně zavedeným Amenofisem IV. (viz Amarna). Kdo však srovná okolnosti zavedení tohoto kultu a pojem, jaký měl farao o tomto jednom bohu (cf Erman A. Die Religion der Ägypter) s kultem a pojmem Boha izraels., jak jej podávají knihy Mojžíšovy, vidí podstatný rozdíl mezi nimi. Něco jiného jsou vnější projevy náboženství v obřadech. Netřeba totiž zapomínati, že potomci patriarchů, usadivší se v E., uchovávali si sice základní projevy úcty k Bohu, jako na př. oběti (cf Ex 8, 1), než okolnosti, v nichž byl národ, hlavně po usazení v Palestině, vyžadovaly jejich další rozšíření a uspořádání. Za svého pobytu v E. viděli Izraelité mnohé z obřadných projevů náboženského života tamějších obyvatel. Ačkoliv se svou vírou v Boha-Stvořitele

podstatně lišili od mnohobohozství, animismu a pod, Egyptanů, to ještě nevadilo, aby od nich nepřejali něco z jejich náboženských projevů. Toto vidí mnozí ne bez důvodů v arše Hospodinově, která se v mnohém podobá přenosným loďkám, v nichž egyptští kněží při průvodech nosili svoje bůžky. Archa byla také myšlena jako trůn Hospodinův, jež chránili dva Cherubové. Podobnost by byla aspoň v myšlence, neboť v podrobnostech vnějších jako rozměry a pod. měla archa své. Než i při podobnosti myšlenky a účelu třeba zdůraznili rozdíl, že totiž v oněch egyptských kapličkách a loďkách byly nošeny sošky bůžků, kdežto v arše byly nošeny jen desky zákona. Představovat si totiž Hospodina nějakou soškou bylo zakázáno sinajskými zákony (Ex 20, 4; Lv 26, 1; Dt 27, 15). Další podobnost je mezi rituální čistotou (těla a pokrmů) Židů a Egyptanů. Je známo, že u E. byla obvyklá a tento zvyk mohl mít vliv i na židovské předpisy. Netřeba příliš zdůrazňovat, že obřizku převzali Židé od Egyptanů, ne* boť to byl zvyk, rozšířený i u jiných semitských národů. Možno však připustiti, že Abraham si ji osvojil za svého pobytu v Egyptě (Gn 13, 10—20), aniž by tím byla zeslabena historičnost vypravování Gn 17, kde je obřizka vnější znamením smlouvy mezi Hospodinem a patriarchou. Ve vědách a uměních se nespatriuje u Izraelitů přílišný vliv E. Přicházel odjinud. Poukazuje se jen na podobnost moudrosti egyptské s moudrostí izraelskou. Běží totiž o jednu část z knihy Moudr 22, 17—23, 11, o níž se tvrdí, že je velmi podobná moudrým výrokům egyptského mudrce*

Amenemope. Někteří tuto podobnost popírají, než i když se připustí, pojetí v Moudr. je mnohem vznešenější. V tomto případě není také ještě dokázáno, kdo je na kom závislý. Východ Izraelitů z Egypta, viz Mojžiš.

Ekklesiastikus. Židé nazývali tuto knihu »Přísliví«, Recky se jmenovala »Moudrost Ježíše, syna Sirachova«. V církvi se nazývá Eccli. pro její užívání k vyučování katechumenů, jak se dalo v prvních dobách křesťanských.

1. Účelem knihy je upevniti židovskou společnost v diaspoře ve věrnosti k zákonu. Má tři části; L úvod: o povaze a užitečnosti moudrosti. II. sbírka různých sentencí pro život bez určitého plánu, vybid-ky ke ctnosti, varování před neřestmi a hříchy. Hlavní myšlenka se týká moudrosti, která je základem života. Moudrost pak ve své podstatě je bázeň Boží. V tyto myšlenky jsou propleteny modlitby, návody k moudrosti a nakonec je hymnus, opěvující velikost Boží ve stvoření. III. Chvála slavných mužů a předků izraelského národa. Činnost velekněze Šimona je podrobně popsána. Závěr knihy je poděkování za vsvobození z velikého nebezpečí a pobídka k získání moudrosti.

2. Spisovatelem knihy je Jesus, syn Sira- chův (50, 27), o němž není podrobnějších zpráv. Doba sepsání tohoto díla se dá odhadnout asi za působení velekněze Šimona, jenž je pravděpodobně podle prologu Simon II, (r. 219—199). Řecký překladatel knihy, vnuk to spisovatelův, udává, že se odebral do Egypta v 38. roce Euergeta, jímž se rozumí Ptolomeus VII, zvaný Euergetes II. (170—118). Originál knihy mohl proto vzniknout asi kol r. 180—170, překlad asi r. 130. Původm jazyk byl hebrejský. Sv. Jeroným měl ještě tento text před sebou. Od té doby byl považován za ztracený, teprve r. 1890 a 1896 byly objeveny v synagoze v Kairu části Eccli. R. 1930 byl objeven nový rukopis, takže dnes jsou asi dvě třetiny díla v hebrejštině, **Elám**, země severně od Perského zálivu, odpovídající dnešnímu Arabistanu. Sousedila na západě s Babylonií, od Medie ji dělilo pohoří Zagros, na východě mělo Persii, Jižní její část je rovinatá a velmi úrodná, k severu stoupá do pohoří. Hlavní řeky jsou Karun (Euleus) a Kercha. Zde se rozkládalo staré království elamitské.

Dějiny a styk s Izraelity. Podle Gn 10, 22; 1 Par 1, 17 Elám byl syn Semův, Semité však nebyli původními obyvateli E-, nýbrž negroidové a vlastní Elamité (kav- kazská rasa), které si

Semité, příšedší od západu, podrobili. Kdy se to stalo, je těžké určit. Nejstarší kultura, zvaná proto- elamská, jež sahá do 4. tisíciletí, byla zjištěna v Susách, hlavním městě E. Po ní následuje vlastní kultura elamská, která závisí na sumerské. Historická doba pro E. začala po tomto vlivu sumerském, jež následoval babylonský a asyrský. E. žil v sousedství mesopotamských států, a nad nimi vládl nebo byl pod jejich mocí. Již kol r. 2280 př. Kr. elamský král Kudur- Nanhunte podnikl vítězné tažení do Chal- deje, při němž uloupil v Uruk sochu bohyně Nany a umístil ve svatyni v Susách, na což Chaldeoové nemohli dlouho zapomenout. Tehdy ovládli Elamité nejen Chal- deji, ale i Babylonii, jak možno souditi i z názvu, který si dávali jejich panovníci, totiž Adda Martu, t. j. páni západu. V té době žil jejich král Chodorlahomer, který podle Gn 14 měl své vasaly až v Palestině. Babylonský král Hammurabi se první osvobodil od jejich nadvlády. Pozdější pak nadvládě E. nad Chaldejí učinil konec, ano sám Elám si podrobil babylonský král Nabuchodonosor I. (kol 1130). Později se však E. osvobodil od babylonské nadvlády. Za rozvoje asyrské říše hlavně za Senna- cheriba působil jí E. velké obtíže skrze Babyloňany. V té době to asi bylo, co prorok Isaiáš viděl v E. nástroj trestu. určeného pro Asyrii (Is 21, 2; 22, 6). Teprve Assurpanipal po krvavých bojích kol r. 640 učinil konec samostatnosti E, Část jeho obyvatelstva byla přemostěna i do Samurie (Esdr 4, 9), jako zase v Is 11, 11; Jer 25, 25; 49, 34—39; Ez 32, 24 se mluví o židovských zajatcích, přesídlených do E. Území E. se stalo ještě jednou slavným, když perští panovníci si zvolili za hlavní své město Susy. Po pádu perské říše nabyt opět samostatnosti a uchoval si ji až do doby arabských výbojů,

Šfc **Elath**, přístavní město Edomitů při Rudém moři. David je získal pro svou říši (2 Král 8, 14) a zůstalo pod mocí izr. až do Jo- rama (4 Král 8, 20). Odtud vyjízděly Šalamounovy lodí do Ofiru (3 Král 9, 26—28). Zpět je dobyl král Amasiáš a zůstalo v moci judské až do Achaze (4 Král 14., 22; 16, 6). Za dob římských se zde usadila 10. legie; od té doby se zvalo Aila. Dnes je připomíná místo 1 km nad Agabour poseté starými střešinami.

Eleale. Město Amoritů v Zajordánii, jež obsadil Ruben (Nm 32, 37). Později se octlo v moci Moabitů (Is 15, 4; 16, 9; Jer 48, 34). Jmenováno je zároveň s Hesebonem. Připomínají je zříceniny el AI, 3 km se- verových. od

Hesebonu.

Eleazar: 1. Třetí syn Aaronův, muž dcery Futielovy, s níž zplodil Fineesa (Ex 6, 23—25). Mojžíš vysvětlil jej s jeho bratřími na kněze (Ex 28, 1), ustanovil představeným levitů (Nm 3, 32). Jeho úkolem bylo pečovatí o olej do sedmiramenného svícnu, o kadidla, olej na pomazávání, o očištnou vodu a každodenní oběti (Nm 4, 16). Po smrti obou svých bratří se stal nástupcem velekněze Arona a sám Mojžíš jej oděl na hoře Horeb velekněžskými rouchy (Nm 20, 26). Byl pohřben v Ga- baath v pohoří Efraim. Jeho nástupcem byl Finees (viz Finees). — 2. Syn Abina- dabův z Kariatjarim, strážce archy úmluvy v domě svého otce (1 Král 7, 1). — 3. Bojovník Davidův, syn Ahohty Dodaje; vynikl zvláště v bitvě s Filišťany u Fesdo- mim (2 Král 23, 9; 1 Par 2, 12). — 4. Čtvrtý syn Machabejce Matatiáše, přijímám Abarona. Padl v bitvě u Bethzacha- ra (1 Mach 2, 5); Vulgata jej nazývá »syn Suvarův«, což je buď přepsání místo Sa- vara, nebo druhé jméno. Před bitvou u Emaus předčítal vojínům bibli, aby je nadchl k boji; Vulgata zde čte Esdras. — 5. Učitel Pisma v pronásledování židů za krále Antiocha IV. byl umučen, ježto odmítl požívání vepřového masa (2 Mach 6, 18—31).

Eliab, »Bůh je otec«, prvorozený Isaje, otec Davidova. Před bojem Davidovým s Goliášem zachoval se k němu panovačně a pohrdlivě (1 Král 17, 28), než David, stav se králem, přece ho učinil kn^Tžetem nad Judou (1 Par 27, 18). Měl vysokou postavu a krásnou tvář (16, 7).

Sk Eliásib, »Bůh dává návrate, velekněz za Nehemiáše (Neh 12, 9), který se sice zúčastnil stavby jerusalemských zdí (3, 1), ne však manželské reformy. Neměl tedy ducha očištěného vyhnanstvím. Ukázalo se to za jeho velekněžského úřadování, když dovolil svému pohanskému příbuznému Tobiašovi, aby si zařídil zásobárnu v jedné z cel chrámových. Nehemiáš po svém druhém návratu vyházal věci Tobiašovi a dal tam opět vnést věci ke chrámové bohoslužbě (Neh 13, 4—9).

Sk Eliáš. Prorok z Thesbe v Galaadu, působil v říši israelské za krále Achaba (875— 853). Jeho jméno, znamenající »Jahve je můj, Bůh«, dobře vyjadřuje jeho poslání a dílo, o němž se dočítáme v 3 Král 17, 1— 4 Král 2, 12. Objevil se znenadání v prorockém šatě v době, kdy Izraeli hrozil úplný odpad od víry v Jahve. Za Achaba totiž vlivem jeho manželky Jezabely vzrůstal kult boha Baala, ano stával se na veřejnosti takřka výlučným náboženstvím,

Sk kdežto víra a kult Jahve byl z veřejného života takřka zatlačen. Eliáš vystoupil v pravý čas a svou nebojácností a divý v málo letech vykonal nadlidské dílo pro- záchranu pravého náboženství. Jeho činnost začala ohlášením velkého sucha: »Jakože živ je Hospodin, před jehož obličejem stojím! Nebude za těchto let rosy, ani deště, leč promluví-li ústa má« (17, 1). Na to se odebral na výzvu Boží k potoku Karith, tekoucího do Jordánu, kam mu krkavec donášel chléb. Když však i tento potok vyschl, odebral se do Sarepty u Sidomu, kde již zuřil hlad, neboť vdova se s ním rozdělila o poslední chléb, za což ji odměnil zázračným rozmnožováním mouky a oleje. Třetího roku sucha, kdy Achab poslal svého správce hledat prameny pro hynoucí dobytek, dostal Eliáš nařízení předstoupit před krále. Cestou sa potkal se správcem Abdiášem, věrným jahvistou, a po něm vzkázal; »Jdi a pověz pánu svému: Je tu Eliáš« (18, 8). Při setkání vyčítal mu král: »Zda ty nejsť ten, který rmoutí Izraele ?« Eliáš mu však směle odpověděl: »Já jsem nezarmoutil Izraele, ale ty a dům otce tvého, kteří jistě opustili příkazy Hospodinovy a šli jste za Baaly«. Na to požádal krále, aby shromáždil na horu Karmel lid izraelský a 450 proroků Baalových a 400 proroků Astarty, kteří »jedí se stolu Jezabelína«. Proti nim on samojediný zbylý z proroků Hospodinových dokázal před lidem pravost náboženství svého Boha. Důkaz mělo podati samo božstvo, tím, že s nebe zapálí přichystané oběti. Nejprve nastoupili kněží Baalovi. S velkým křikem se dovolávali pomoci svého boha, povzbuzování? k tomu samým prorokem: » Křičte hlasi

těži, jeť bůh; snad rozmlouvá s někým nebo je v ložnici, nebo cestuje, nebo snad spí, a třeba ho vzbudit*, avšak nebylo slyšení ani hlasu, ani odpovědi (18, 27). Když přišla řada na Eliáše, tu po jeho modlitbě hned přišel oheň s nebe, který strávil oběť. Baalovy proroky kázal pak zjímati a pobiti u potoka Kisonu. Po tomto vítězství víry v Hospodina přišel toužený déšť po suchu, který trval tři a půl roku podle lidového vyjádření (cf Lk 4, 25; Jak 5, 17), ve skutečnosti kolem dvaceti měsíců. Zabitím proroků Baalových popudil proti sobě Jezabelu. Před jejím hněvem utekl do pouště na jih od Bersabe. Posadil se pod jalovcem a prál si zemí ti: » Dostí je mi Hospodine, vezmi si život můj, nebo nejsem lepší než otcové moji.« Usnuvšího probudil anděl a podal mu pokrm, v jehož síle šel čtyřicet dní a nocí k hoře Horeb. Tam stěžujícím si na hrozné náboženské poměry v Izraeli a na své osamocení ukázal se Hospodin ne ve víchru, podvracejícím hory a skály, ani ne v zemětřesení a ohni, ale v šelestu tichého větříku (9, 12), jimž byla naznačena tichá vnitřní síla srdcí. Odtud byl poslán do Damašku, aby pomazal za krále Hazaela a Jehu za krále nad Izraelem, který vykoná trest nad domem Achabovým. Achabovi a Jezabele předpověděl hroznou smrt pro nespravedlnost, které se dopustili na Nabotovi, jehož připravili o pole (hl 21). Ještě jednou je zmínka o jeho vystoupení, totiž za nástupce Achabova Ochoziáše, jemuž oznámil brzkou smrt za to, že poslal se zeptat Beelzebuba po svém zdraví (4 Král 1). V Betelu a Jerichu se rozloučil se svými učedníky a když s Eliseem, svým nástupcem, šel za Jordánem, jehož tok rozdělil svým pláštěm, v ohnivém voze byl odvezen do neznámého nrsta. V 1 Mach 2, 58 se o tom pravi; »Eliáš, když horlil horlivostí o zákon, vzat byl do nebe.«

Eliáš náleží ke starozákonním osobnostem, které pro svou horlivost pro Hospodina a svým dílem nikdy nezmizeli z živé paměti Židů. Sirachovec na něho vzpomíná slovy: »Povstal Eliáš prorok jako oheň, jehož slovo hořelo jako pochoděň* ... Slovem Páně zavřel nebe a kázal třikrát, aby oheň spadl s nebe. Jak oslaven jsi, Eliáši, svými divy! Kdo může honosit se jako ty... Blahoslavení ti, kteří viděli tě, a tvým přátelstvím byli vyznamenáni. O tobě jest psáno, že v usouzených dobách budeš mírnit hněvivost Boží (48, 1—12). Příští příchod Eliáše předpověděl prorok Malachiáš: »Aj, já pošlu vám proroka Eliáše, prve nežli přijde den Hospodinův veliký a hrozný, i obrátí srdce otců

k synům a srdce synů k otcům jejich, abych snad nepřišel a neudeřil zemi kletbou* (4, 5, 6). Poslední prorok mluví o mesiášské době, v níž se má vrátit Eliáš, o jehož smrti v Písmě sv, se nevypravuje a o¹ němž se předpokládá, že žije. V dobách Kristových se všeobecně věřilo v tento* příští příchod Eliáše, avšak různě byl vykládán. Někteří kladli tento příchod na konec světa, většinou však se rozumělo onou dobou začátek říše mesiášské, již měl Eliáš bezprostředně oznámit a připravit (cf Jan 1, 21; Mt 16, 14), Nerozeznávali dobře mezi předchůdcem Mesiášovým, který má vystoupit v duchu a síle Eliášově (Lk 1, 17, Mt 17, 10.); tedy ne osobně Eliáš, a mezi Eliášem samým, který má přijít na konci světa. Šk

Eliezer. — L Vrchní otrok Abrahamův, pocházející z Damašku (Gn 15, 2), snad též, který v Háránu žádal o Rebeku pro Isáka (Gn 24, 2). Byl velmi dlouho u Abrahama, protože události tuto jmenované jsou vzdáleny od sebe 55 let. — 2. Druhý syn Mojžíšův se Seforou (Ex 2, 22; 18, 4). Není o něm více známo, než jeho syn Rohobiáš) 1 Par 23, 17; 26, 25). — 3. Prorok z Mesy, jenž prorokoval králi Josafatovi zánik jeho obchodního loďstva (2 Par 20, 37). Sp

Elihu. — 1. Svn Jeroboamův, praděd Samuelův (1 Král 1, 1), jenž v 1. Paral sluje Eliab, a tamt 6. 34 Eliel. — 2. Syn Barachela z Buzy (Job 32, 2). Spisovatel knihy Job jej má za »tlumočnicka Boha*, to jest proroka, osvětleného duchem Božím, jenž vysvětluje Jobovi smysl utrpení spravedlivého. Jeho řeči (Job 32—37) nejsou pozdější přídavek, protože zachraňují situaci v disputaci Jobově Sp

Elim. Jedna ze zastávek Izraelitů na cestě z Egypta s 12 prameny a 70 palmami mezi Mara a pouští Sin (Ex 15, 27; 16, 1; Nnr 33, 9, 10). Za ně se pokládá oasa u W. Garandel, jež doposud skýtá pitnou vodu a stín cestovatelům k hoře Sinaji. Šk **Elimelech**) »Bůh je král*, muž z Betlema, který se s manželkou Noemi a dvěma syny v době hladu odebral do Moabska a tam zemřel (Rut 1, 1—3). Jeho příbuzný Booz vzal si později za manželku Rut (2, 1). Žil v době soudců. Šk

Eliseus. Syn Safata z Abelmehuly jižně od dnešního Beisanu. Jeho rodina byla bohatá, neboť ve chvíli, kdy byl Eliášem povolán k prorockému úřadu, oral s dvanáctým spřežením hovézího dobytka. Opustil však všecko a sloužil Eliášovi a pak se stal jeho nástupcem v prorocké činnosti (3 Král 19, 19—21). Před vzetím Eliáše v ohnivém voze

vyprosil si od něho dvě třetiny jeho ducha, část to, již dostával prvorozený z dědictví otce (Dt 21, 17). Kromě toho si od něho vyžádal plášť, jímž rozdělil vody jordánské, takže Eliseus mohl přejít suchou nohou (4 Král 2, 13); po tom poznali synové proroctví, že duch Eliášův na něho přešel. V životě vykonal mnoho zázraků, čímž předistihl Eliáše, avšak nedostihl ho duchem a významem. Za jeho cesty z Jericha do Betelu byli medvědy roztržáni chlapi, kteří se mu posmívali. Odtud se odebral na Karmel a do Samarie. Zde přišel do styku s králem Joramem, jemuž předpověděl vítězství nad Moabem (3, 16). Jeden z největších jeho divů bylo vzkříšení syna bohaté ženy ze Sunamu, která Eliseovi poskytovala pohostinství (4, 8 . .). Jiný z jeho významných divů bylo uzdravení syrského velitele Naamana od malomocenství (5). Svými divy si získával Eliseus stále větší a větší vážnost u lidu. Proslavil se jimi i za války Syřanů proti izraelské říši (6, 8 . .). Činnosti zasáhl až do Damašku, kde nemocný král Benhadad se ho ptal, zdali vyvázne z nemoci. Předpověděl mu, že se uzdraví a pak zemře. Hazaelovi, který mu vyšel vstříc, oznámil, že bude syrským králem, zaplakal však, když mu bylo ve vidu ukázáno, kolik zla způsobí Izraeli. Druhého dne Hazael udusil krále namočenou pokrývkou a stal se králem, (7—15). Do dějin izraelských zasáhl, tím, že nařídil svému služebníku, aby za krále pomazal Jehu, který právě velel izraelskému vojsku, obléhajícímu Ramot galaadský. Jehu měl se stát nástrojem Božích trestů, které již Eliáš předpověděl domu Achabovu a Je- zabely pro jejich bezbožnost. Krutost, s jakou Jehu předpověď Eliášovu a vybidnutí Eliseovo provedl, odpovídala jeho povaze, takže ji nemožno přičítat oněm (9—10) prorokům. Jejich úkol byl, aby přivedli Izraele k pochopení, že nemají v nikoho jiného doufat, leč v Boha samého. Eliseus zůstal ve styku s královským domem severní říše až do smrti. Ještě smrtelně nemocen, předpověděl Joasovi (799¹—784), že třikrát zvítězí nad syrským králem, V 13, 20, 21 se vypravuje, že zázračná moc neopustila ani mrtvé tělo prorokovo, neboť něčí mrtvola, již nosiči ze strachu před lupiči vhodili do jeskyně, v níž leželo tělo Eliseovo, když se ho dotkla, hned oživila. Ve chvalořeči na Elisea praví Sirach: »Pokud živ byl, nebál se knížete, a nikdo ho nedostal do své moci. Nic ho nemohlo překonati, i mrtvola jeho ukázala, že byl prorok (48, 13. 14). Hluboký mravní vliv a podporu,

jakou byl Eliseus Izraeli, prozrazují i Joasova slova k Eliseovi: »Otče můj, otče můj, voze Izraelův a jeho vozataj!« (4 Král 13, 14). Podle legendy byly jeho ostatky přeneseny z Cařihradu do Raveny. Šk

Eikana, »Bůh tvoří, n, vykoupil«, otec Samuelův (1 Král 1, 19). Praví se o něm v 1, 1, že pocházel z Ramathaim (nejspíše Rámy, dnešního Er Ram dvě hodiny severně od Jerusalema n. Rentis či Bet Rima severovýchodně od Lyddy). Nazývá se Sufita po předku Suf, tam zvaného Efratit, totiž obyvatel hor Efraimských. Možno předpokládat, že E. byl z levitského rodu. Proti tomu je slabá námitka, že levité začali službu ve chrámě teprve od 25. nebo 30. roku a vykonávali ji do 50. r., kdežto Samuel začal již v dětství; přehlíží se, že v 11. se o něm praví, že má sloužit po všechny dny svého života, E. chořoval pravidelně do Silo přinést oběť i se svými dvěma ženami Fenennou a neplodnou Annou. Krátké vyřčení ušlechtilého chování E. k Anně při hostině po oběti (4—8) patří k nejkrásnějším v Bibli. Šk

Elteke. Levitské město v území Dan u Akaron (Jos 9, 44; 21, 23). Je to Altağa známé z klínových tabulek; zde na př. r. 701 porazil Sennacherib egyptské vojsko. Šk **Emath**, heb. Chamáth, bylo starobylé město na řece Oronto. V národopisné tabulce uvádí bible Amatheia (heb. Chamáthi), syna Kanaanova (Gn 10, 18; 1 Par 1, 16). Patřilo tudíž jeho obyvatelstvo podle bible ke Kananejcům. V seznamu měst Thutmo- se III., jakož i v chetitských hieroglyfic

kých nápisech sluje Amat. Podle nápisů chetitských, v městě Emath nalezených, lze soudit, že bylo významným střediskem Chetitů. Po rozpadnutí říše Chetitů kolem r. 1200 př. Kr. je Emath s okolím samostatným státem s obyvatelstvem aramejským. — V době Davidově vládl v městě Emath král Tou, jenž žil v nepřátelství s králem Adarezerem ze Soby. Když David Adarezera porazil, podrobil se Tou dobrovolně Davidovi, poslav k němu do Jerusalema svého syna Jorama (Adorama) blahopřát a s velkými dary (2 Král 8, 9 a n.; 1 Par 18, 9.). Též Šalomoun podnikl výpravu do území Emathu a vybudoval tam pevnosti. — Z IX. stol. př. Kr. dochoval se nám aramejský nápis Zakira, krále Emathu, Od IX. století bývá o městě zmínka v asyrských historických textech pod názvem Chamátu. Za asyrského krále Salmanasara III. (858—824) král Emathu Irchuleni ve spolku s damašským králem Benadadem II. a izraelským králem Achabem proti Asyrii účastní se r. 854 bitvy u Qarqaru. Ve zprávě o bitvě se chlubí Sahnanasar vítězstvím. Tiglath-pileasar III (745—727) podmanil si Emath a rovněž Sargon II. (722—705) mluví o vítězství nad městem Emath. Je pravděpodobné, že ohlas poroby asyrské pronikl na četná místa v bibli. 4 Král 18, 34; 19, 13; Is 10, 9; 36, 19; 37, 13; Am 6, 2. 2. Faraó Nechao zmocnil se za výpravy T. 608 území Emathu. V Reble v území města Emathu spoutali krále judského Joachaza po jeho tříměsíční vládě a odvezli do Egypta. 4. Král 23, 33. Po dobytí Jerusalema koná Nabukodonosor v Reble soud nad posledním judským králem Sedekiasšem, jeho syny a jeho významnými činovníky. Sedekiasšovi dává vyloupati oči a odvéstí v poutech do Babelonu, jeho syny a činovníky popraví (4 Král 25, 6 a n.; 25, 21. Jer 39, 6; 52, 9, 27). Za bojů Makabejců shromažďuje v území Emathu, zvaném Amathis, syrský vojevůdce Demetrius vojsko proti Jonatanovi (1 Mak 12, 25). — Na četných biblických místech bývá za severní hranici Palestíny, země Izraelitů, ovšem v poněkud ideálním někdy pojetí udávána »cesta do Emathu«. Běží o rovinku Merdž Ajün mezi územím pramenů jordánských a řekou Litáni, již probíhala cesta do kotliny Beqá směrem k městu Emath. Nm 13, 22; 34) 8; Jos 13, 5; Sdc 3, 3 atd. — Mezi země účastné blaha mesiášského zahrnuje prorok Zachariáš i Emath. Zach 9, 2. — V době hellenistické slulo město k počtě Antiocha IV. Epiphania. I v době křesťanské a později

arabské je významným městem. — Dnes sluje Chamá a je důležitým obchodním městem syrským, čítajícím s předměstími na 55.000 obyvatel, z nich 11.000 křesťanů různých vyznání.

11) Emath-Soba, jehož podle 2 Par 8, 3 Šalomoun dobyl, je pravděpodobně území města Soby, které po pokoření krále Adarezera Davidem (2 Král 8, 3), bylo sloučeno s územím města Emath. Viz Emath I. Obyvatelé Emathu usazují se jako kolonisté v Samařsku po jeho dobytí Asyrii r. 722 a zavádějí tam kult svého božstva zv. Asima (heb. Ašimá).

12) *Emath*, město v území kmene Neftali, (Jos 19, 35), ztotožňováno bývá s Ham moth Dor (Jos 21, 32) a s Hamon (1 Par 6, 76), přidělenými levitům z rodiny Gersonovců. Etymologie názvu hebrejského Chammóth poukazuje na horká zřídla. Není nepravděpodobné, že město je totožné s Ammathous, zmiňovaným Josefem Flavem (Star. XVIII, 2, 3; Válka IV, 1, 3) a s místem Chamathá v Talmudu. Leželo asi 2 km jižně Tiberiady na pobřeží jezera Genezaretského u horkých zřídla a dnešních arabských lázní el-Chammám. — Někteří hledají Hamoth Dor severněji při hranicích Palestíny mezi Libanonem a Hermonem (Humelauer).

12) *Emath* nazývá Vulgata v 2 Esdr 12. 38 věž v hradbách jerusalemských mezi věží Hananeel a branou Ovcí. Hebrejský text nazývá věž Hamméá, kterýžto název překládá Vulgata na jiném místě věž »Sta loket«. 2 Esdr 3, 1. *Kl Emausy*, řec. Emmaous nebo Ammaous, sluje v době Makabejců osada, v jejímž okolí zvítězil r. 166 př. Kr. Juda Makabejský na syrskými vojevůdci 3 Ptolomeem, Nikanorem a . . . Gorgiášem (1 Mak. 3, 40, 57; 4, 3..). Později je dal syrský vojevůdce Bakchides opevnit. R. 4 př. Kr. byly římským vojevůdcem Varem vypáleny. Vespasian tam usadil V. legii, zvanou Macedonskou. Srov. Jos. Flav., Válka III, 3, 3; Starožitnosti XIV, 11, 2; XVII, 10, 7. Za císaře Elagabala r. 221 obdržela osada výsady města zároveň se změnou jména v Nikopolis. O osadě zmiňuje se též řecký geograf Ptolemaeus (II. stol. po Kr.) v Geografii V, 16, 7 a Mišana (Arachin 2, 4; Kerithoth 3, 7). V osadě Emmaus žila již v III. století obec křesťanská, k níž náležel církevní spisovatel Julius Afrikanus. Křesťané si tam vybudovali v době po povýšení na město basiliku, z níž dodnes se dochovaly zříceniny. Je to nejstarší křesťanská basilika v Palestině, jak dokázal svými výzkumy archeolog dominikán Vincent.

Nejstarší tradice křesťanská ztotožňovala osadu Emmaus, pozdější Nikopolis s osadou téhož jména, do níž se ubírali v den zmrtvýchvstání Kristova dva z učedníků Kristových, a kde při lámání chleba poznali svého mistra. Lk 24, 13 a n. V evangeliu je však udána ve velké většině rukopisů řeckých, Vulgátě, v syrských překladcích Pešittě, rukopisu Sinajském a Curetonově vzdálenost Emaus od Jerusalema 60 stadií, t j. asi 12 km. Vzdálenost tato však nesouhlasí se vzdáleností Emmaus- Nikopolis, dnešní osadou Amwás, ležící asi 30 km na západ od Jerusalema nedaleko silnice z Jerusalema do Jafy. Tento topografický problém není dodnes ještě uspokojivě rozřešen. Problému by ovšem nebylo, kdybychom v evangeliu neměli udánu vzdálenost. Lk 24, 13. Pak proti totožnosti evangelijních Emaus s osadou Emmaus- Nikopolis by nebylo vážné námitky. Nejstarší tradice, jejímiž svědky jsou již v III. stol. Origenes, Eusebius (Onomasticon 90), sv. Jeroným (List 108), Hesychius (ze stol. V., PG XCIII, 1444), Sozomenus (ze stol. V., PG LXVII, 1280), Theodosius i (z r. 530, Geyer 139) a jiní, vesměs dokonale znali palestinské topografie a palestinských tradic, jsou pro tuto totožnost. V nejstarší době křesťanské není podvodné tradice pro lokalizaci evangelických Emaus. Starou jednohlasnou tradici potvrzuje nemálo i existence staré křesťanské basiliky v osadě Emmaus- Nikopolis. Je jisto též, že stará topografická tradice palestinská působila na vznik varianty v evangelijním textu »sto šedesát« stadií. Šest majuskulních rukopisů řeckých a několik minuskulních, v nichž je uvedená varianta, nasvědčuje vlivu palestinské tradice. Korekce zavedena byla Origenem, jak se stalo i na jiných evangelijních místech ve variantách topografických. (Viz heslo Betanie za Jordánem.) Namítáno bylo proti uvedené topografické hypotéze, že 30 km, vzdálenost to Emmaus- Nikopole od Jerusalema, je příliš velká, aby ji urazili učedníci dvakrát v jednom dni, zvláště když došli do Emaus, »když se již připozdívalo a den se nachýlil«. Lk 24, 29. Námitka, na níž odpovídali již starí exegeté, přívrženci uvedené topografické identifikace (Hesychius PG XCIII, 1443), se rozplyne, uvážíme-li, že uvedený obrat užívá se v biblické mluvě pro dobu odpolední. i (Srov. Sdc 19, 9 a n.) Z rozmluvy učedníků, zmiňujících se o prázdném hrobu Kristově a návštěvě apoštolů u hrobu, avšak ničeho nevědoucích ještě o zjevení Zmrtvýchvstalého Marii Magdaleně, lze předpokládati, že vyšli z Jerusalema již ráno

a že by došli do Emmaus- Nikopole brzy po poledni. Srov. Lk 24, 22 a n.; Jan 20, 3 a n.; 20, 17 a n. Psychologická stránka učedníků vysvětlí, že by byli ještě týž den do noci ušli tutéž cestu zpět do Jerusalema. Bezpodstatnou je rovněž námitka, že evangelijní Emausy jsou zvané »vesnicí« (řec. Korné) a nikoli městem (řec. polis). Stav tehdejší osady se plně shodoval s názvem, jehož evangelista použil. — V toponymii palestinské těžko najiti ve vzdálenosti 60 stadií od Jerusalema stopy po jméně Emaus. Josef Flavius zmiňuje se o Ammaous, osadě ležící 30 stadií od Jerusalema, kde založil Titus po pádu Jerusalema kolonii pro vysloužilce. Válka VII, 6, 6. Je však pozoruhodné, že místo ono je zváno v latinském rukopisu spisů Josefa Flavia, starším rukopisů řeckých, »Amassa«. Název odpovídá osadě Mosa v Talmudu, již nutno klásti do okolí dnešní osady Qolonije (= colonia), ležící 8 km západně od Jerusalema při silnici z Jerusalema do Jafy. Název Qolonije uchoval zkazku na kolonii z doby Titovy a moderní židovská kolonie Mosa na někdejší osadu z doby Josefa Flavia, jež slula velmi pravděpodobně Amasa nebo Mosa a nikoliv Ammaous. Od dob křížáckých jeví se snahy hledati evangelijní Emausy ve vzdálenosti 60 stadií od Jerusalema, třebaže i v dobách křížáckých stará tradice pro Emmaus- Nikopolis potrvála. Burchardus de Monte Sion z r. 1283.) Za evangelické Emausy považovány bývaly Qolonije, Abugoš, Bet Mizzeh, el-Qubébeh a jiné, ležící vesměs západně Jerusalema. Dnešní poutníci do Svaté země uctívají památné události, jež se odehrály v evangelijních Emausích, v el-Qubébe ve františkánském

chrámě, jenž stojí na základech křížáckého chrámu z XII. století. V levo od vchodu v lodi stojí komemorativní oltář na místě domnělého domu učedníka Kleofáše, jehož zbytky zdí jsou obloženy mramorem. Leč přísným archeologickým výzkumům nepodařilo se odhalit stopy po nějaké stavbě z dřívější doby než křížácké. I zbytky domnělého starozidovského domu jsou z doby křížácké nebo až pokřížácké. El-Qu- bébe, t. j. «malá kopule», v dobách křížáckých Mahomerioli, bylo beneficium kanovníků sv. Augustina při chrámu Božího hrobu v Jerusalemě a chrám v el-Qubébe byl farním chrámem osady. Nemáme důkazů, že by byla slula osada el-Qubébe Emmaus anebo podobně. — Než přes starobylost palestinské tradice, kladoucí evangelijní Émausy do Emmaus-Nikopole, dnešní osady 'Amwás, a vratkost pozdních pokusů o lokalisaci Emaus blíže Jerusalema, nelze dokázat, že by evangelijní text »šedesát stadií« nebyl zněním původním. Varianta »stošedesát« je korekce, nesoucí stopy lokálního vlivu palestinského. Tvrdití opak a pokládání znění »šedesát« za korekci původního »sto šedesát« je proti zásadám kritiky a nevysvětlí uspokojivě ani důvodů, proč ke korekci došlo, ani velkého problému, kterak by se bylo dostalo opravené znění do velké většiny starých kodexů. Pokud se neodstraní tato závažná obtíž textové kritiky, nebude možno pokládati otázku biblických Emaus za definitivně rozřešenu. *K1*

Emmanuel. »immanu-el« t. j. Bůh s námi, symbolické jméno dítěte, jehož podivuhodné početí a narození z panny předpověděl prorok Izaiáš (Iz 7, 14). Okolnosti, za nichž předpověď byla dána, ukazují, že prorok měl na mysli něco skutečného a mimořádného, když pravil králi Achazovi. »Hle panna počne (hebr. těhotná) a porodí (hebr. rodící) syna, zván bude (hebr. dává mu jméno totiž matka-panna) Emmanuel. « Tehdy totiž, kdy syrský král Rasin a izraelský Pekach ohrožovali Jerusalema, Izaiáš, chtěje dodatí judskému králi Achazovi důvěry v pomoc Boží, vybědl ho, aby si žádal nějaké znamení, zázračný viditelný skutek, který by potvrdil pravdivost slov prorokových. Achaz sice odmítl nabídku prorokovu, avšak Izaiáš přesto slíbil znamení, tedy podle souvislosti něco skutečného a mimořádného. Tím má být mimořádné početí a porod matky-panny. Ze prorok měl na mysli pannu, plyne ze slova »haalmah«, jehož o matce E. užil, jak je patrné z jiných míst Písma sv. (Gn 24, 43; Ex 28; Zl

68, 26; Velp 1, 3; 6, 8; Přís 30, 19), kde se jistě mluví o nevdaných dívkách, o nichž se předpokládá, že jsou pannami. Řecký překlad LXX má ostatně slovo parthenos t. j. výslovně panna, tedy již v době př. Kr., kdy byl tento překlad pořízen, rozumělo se onomu místu u Izaiáše tak, že matka E. bude pannou a jako taková počne a porodí. V prorockém vidu Izaiáš viděl tajemství jako již brzy se uskutečňující. Z toho však neplyne, že se má v brzkou uskutečnit, neboť i mimořádná věc, která se stane v budoucnu, mohla býti symbolickým znamením pro přítomnost. Spíše se pak očekává, že Achazovi, který odepřel žádati znamení, bude dáno znamení takového druhu. A bylo jím jméno dítěte, mimořádné počatého, v němž byla dána Achazovi záruka pomoci Boží z těžké situace, v níž se Jerusalema ocital (Is 7, 15. 16). Tajemství samo však se uskuteční až v budoucnu, totiž v době mesiášské. Neboť toto dítě E. je totožné s oním, které v 8, 8—10 je páнем celé země, v 9, 5—7 knížetem, a silným Bohem (jako Jahve 10, 21) a zázrakem, které podle 11, 1 bude z rodu Jesseova (Davidova) a vybaveno bude mimořádnými schopnostmi ducha k vyplnění úkolu mu svěřeného. Zde pak stejně jako na paralelních místech u Mich 5, lad.; Jer 31, 22 jedná se o budoucí době mesiášské a o Mesiáši samém. Proto když ev. Matouš, pojednávaje v 1, 18 o početí Ježíše Kr. bez spoluúčasti muže, odvolává se na tuto předpověď Izaiášovu, prostě zjišťuje vyplnění oné předpovědi, která nemohla zůstat nevyplněna, ukazuje, že oním E. jest Ježíš Kr. V předpovědi bylo dáno dítěti symbolické jméno »Bůh s námi« jako záruka jistého vysvobození. Ježíši Kr. patří ono jméno, neb »on vysvobodí lid svůj z jeho hříchů « (Mt 1, 21). *Sk Endor*, město přidělené Manassovi, jehož se však nezmočil (Jos 17, 11. 12). Dle Zl 82, 11 zde byl poražen Sisara od Baraka (1 Sdc 4). Za Saula zde žila pythonissa, jež Saulovi vyvolala ducha Samuelova (1 Král 28, 7—9). Je to dnešní vesnice Endor, dobře viditelná z Tábora na protější jižní straně. *Sk Engaddi* »Kozí pramen«. Město na poušti, přidělené Judovi (Jos 15, 62), v blízkosti Mrtvého moře. Podle poznámky v 2 Par 20, 2 jeho staré jméno mělo znít Asasonta-mar, známé již z dob Abrahamových (Gen 14, 7). Bylo to jedno z útočišť Davidových před Saulem (1 Král 24, 1. .). Ve Vlp 1, 13 je milý srovnáván s hrozem z vinic engadských. V Sir 24, 18 praví se o moudrosti; »jako palma z Engaddi jsem vyvěšena.« Dnes mu odpovídá místo Ain Džidi v první třetině západního břehu

Mrtvého moře. Díky bohatému prameni, stékajícímu do Mrt. moře, místo je doposud úrodné. Není však tak obděláno jako za dob biblických. V době kol. Krista bylo osazeno sektou Essenů, kteří zde žili svým asketickým životem. Určitou dobu zde mezi nimi dlel i Jos. Flavius.

Šk

Epafras byl křesťan v Kolosách, asi obrácený od sv. Pavla apoštola, spoluzakladatel křesťanské obce koloské, pročež jej apoštol Pavel nazývá »milý spoluslužebník« (Kol 1, 7). Dle Kol 4, 13 jeho apoštolská horlivost také spolupůsobila při zakládání křesťanských obcí v blízké Laodi- cei a Hieropoli. Listy apoštola Pavla svědčí, že přinesl apoštolu Pavlovi do římského žaláře zprávy o věrnosti obce koloské a také o pokusech bludářů zmásti křesťanskou tamní obec. Zůstal v Římě u apoštola Pavla v žaláři, pročež jej Pavel nazývá »spoluvězněm v Kristu« (Filem 23).

Sp

Epafrdit — člen křesťanské obce ve Filippách, který přinesl apoštolu Pavlovi do římského vězení milodary této obce (Fil 4, 18). Apoštol Pavel nazývá jej »spolupracovníkem a spolubojovníkem«, a když Epafrdit v Římě těžce onemocněl, poslal jej Pavel domů s listem křesťanské obci filippské (Fil 2, 25).

Sp

Epištola (řec.), list, dopis. Ve St. zák. se méně užívalo této formy sdělení nebo rozkazů. David poslal k Joabovi epištolu, list, aby byl Uriáš zabit (2 Král 11, 14). Prorok Eliáš takto káral bezbožného krále Joram (2 Par 21, 12—15). Srovnej též m¹sta: 2 Par. 30, 1; Jerem. 29, 1. *V Nov. zák.* se častěji užívalo epištol ke vzdělání, napominání věřících od apoštolů. Epištoly apoštolů mají takovou formu, jaké se užívalo u Řeků a Římanů v tehdejší době. Na začátku je jméno pisatele s pozdravem těm, jimž je poslána, a nato se projednává věc. Na př. Pavel, apoštol ... Církvi Boží, která je v Korintě ... milost Vám a pokoj (2 Kor 1, 2). *Nynější užívání* slova epištola je spjato s pojmem listů apoštolských, t. j.: 14 listů sv. Pavla (k Římanům. 1. a 2. ke Korintánům, ke Galatům, k Efeským, k Filipským, ke Koloským, Laik Thsalonským, 1. a 2. k Timotheovi, k Titovi, k Filemonovi, k židům; sv. Jakuba. 1. a 2. sv. Petra, 1; 2;

3. sv. Jana, sv. Judy.)

Šv

Erastus — byl žákem apoštola Pavla, kterého Pavel poslal s Timotheem do Macedonie (Skt ap 19, 22). Zdá se, že Řím 16, 23 je naznačen jeho dřívější život, že totiž před obrácením byl správcem Korintu, který po svém obrácení se

vzdal svého úřadu; rovněž by mohl býti oním Erastem, kterého zanechal apoštol Pavel v Korintu dle (2 Tim 4, 20).

Sp

Esau. Prvorozený z dvojčat Jakoba a Rebeky. V Gn 25, 30 má jméno ědom, t. j. červený. Na tento význam se naráží i v 25; 25 při zmínce jména Esau. Podle 3 Jakoba, Genesis ne »chlupáč«. nýbrž «červený» jako chlupatý plášť«. Prodal prvo- rozenská práva za čočkový pokrm (25, 29—34). Isák před svou smrtí chtěl svému miláčkovi udělití požehnání pro prvorozené, avšak Jakob si je klamem vyžádal pro sebe, zatím co Esau lovil pro otce zvěř (hl. 27). Esau pomýšlel na pomstu. Když se však Jakob po 20letém vyhnanství vrátil, nez¹il smíření (hl 33). Nebydlil již v zemi Kanaan, nýbrž v poušti Seir. Esau byl roditel lovců (25, 27), neměl přílišný zájem o domácí život. Povahy byl lehkomyšlné (25, 29 . .) a bouřlivé (27, 34—41). Ve volbě manželek postupoval i proti vůli rodičů (26, 34). Neměl smyslu pro zaslíbení Boží. Bvl však dobromyslný. Apoštol Pavel (v Řím 9, 10—13) ukazuje na případě Jakoba, dědice zaslíbení, ač podle pořadí se jím měl stát Esau, nezávislost Boží na lidských výootech při volbě ke křesťanství. List k Žid 12, 16, 17 varuje křesťany, abv se nevzdávali milosti Kristovy pro zdánlivý prospěch při pronásledování, jako Esau se vzdal práv prvorozenských pro pokrm.

Sk

Esdráš. 1. Potomek Serajáše, popraveného Nabuchodonosorem (Jer 52, 24; 4 Král 25, 18..). Pocházel z kněžského rodu, z. 22. třídy kněžské (Esdr 7, 1—4; úplněji v 1 Par 6, 4—15, než i zde mezi Josedekem,

který byl odveden do zajetí, a E. třeba připustiti ještě několik rodů). Vyrostl v Babylonii za okolností, za nichž se mohl věnovat kněžskému vzdělání, neboť v Esdr 7, 6. 11 je chválen pro zběhlost v Písmech a zběhlost v Zákoně mojižiském. Měl vlivné postavení na dvoře perského krále Artaxerxa, čehož použil k dobru zajatých soukmenovců. V sedmém roce Artaxerxovy vlády vymohl, aby se mohl vrátiti se zbytkem vyhnanců do Palestiny. A. vybavil E. mocí, aby ve své zemi zavedl řád podle zákonů svého Boha a aby se postaral o důstojné provádění bohoslužby. K tomu ho bohatě obdaroval a nařídil správcům Palestiny, aby ho podporovali z královských důchodů. Měl pečovat o výchovu národa podle zákona. (Esdr 7, 13—26). E. shromáždil u řeky Aha vy asi 1.800 vyhnanců dobrovolně se přihlásivších a s nimi po třídenním postě a modlitbě vytáhl do země otců, kamž dospěl po čtyřměsíční cestě. V Jerusalemě odevzdali zlato a stříbro a vzácné nádoby, jež s sebou přinášeli z Babylonie, a na poděkování přinesli Bohu bohatou oběť (8, 24—35). Hlavní práce E. mezi Židy v Palestině byla reforma manželská. Když ise totiž dověděl, že Židé uzavírají manželství s cizinkami, s nimiž se podle zákona neměli směřovat pro nebezpečí náboženské zkázy (Dt 7, 3; 23, 4), velmi se zarmoutil a svou bolest vyjádřil v tklivé modlitbě před staršími (Esdr 9, 1—15). Dosáhl, že se obec sama rozhodla odstranit toto zlořád. Na shromáždění lidu v Jerusalemě bylo rozhodnuto, že všichni mají tyto manželky propustit, starší byli pověřeni, aby dílo v jednotlivých městech uskutečnili. Přes odpor několika podařilo se E. uskutečnit! tuto tvrdou reformu (hl 10). V knize Neh 8 opět vystupuje E. zároveň s Nehemiášem, shromážděnému lidu předčítá po několik dní Zákon, aby se lid naučil podle něho žiti. I toto dílo bylo korunováno dobrým výsledkem, totiž obnovu smlouvy mezi Bohem a židovským národem. O dalším životě a činnosti E. není spolehlivých zpráv. Mezi pověsti se řadí zpráva ve 4 Esdr 4, 22—27, podle níž E. diktoval písařům z paměti celý Zákon.

Doba návratu Esdráše a Nehemiáše ze zajetí. Podle údajů v knize Esdr 7, 8 E. se navrátil do Jerusalema 7. roku vlády perského krále Artaxerxa, Nehemiáš zase podle Neh 2, 1 se vrátil ve 20. roce perského krále Artaxerxa, k němuž se opět navrátil ve 32. roce jeho vlády i (Neh 13, 6). Pro zjištění, za kterého Artax. se oba navrátili, třeba nejprve rozřešit otázku, kdo se z těchto dvou vrátil dříve, zdali Esdráš nebo

Nehemiáš. Je pravděpodobnější, že Esdráš. Důkazy se uvádějí následující: Předpokládá to Bible, neboť nejprve zpravuje o návratu Esdrášově (knihá Esdráš) a potom o Nehemiášově (knihá Neh., která je v pořadí za knihou Esdr.). Dále některé z osob, které byly v průvodu Esdrášově, jsou usdlé v Palestině při příchodu Nehem. na př. Hattuš (Esdr 8, 2 a Neh 3, 10), Mešullam (8, 6 a Neh 3, 4), Hasabia (8, 16 a 3, 4). Mimo to mezi těmi, kteří na popud Esdr. měli propustit cizí manželky, je i Melchiáš syn Heremův (Esdr 10, 31). Než týž je i mezi staviteli jerusalemských hradeb za dob Nehemiášových i (Neh 3, 11). V případě však, že by Neh. přišel dříve, od stavění hradeb až po reformu manželskou by uplynulo 40 let a tedy Melchiáš by byl již stařec, není proč by byl v takovém stáří pro to chválen. Konečně nelze vysvětlit, proč by se v knize Esdr. při zmínce o manželské reformě mlčelo o podobné reformě Nehemiášově (Neh 13, 23 . . .), kdyby působnost Neh. předcházela působnost Esdr. Připustili se, že E. přišel dříve než Neh., pak jeho příchod se mohl udáti v 7. roce bud Artaxerxa I., t. j. r. 459/8 př. Kr. a příchod Neh. v jeho 20. roce. t. j. r. 446/5 nebo za vlády Artaxerxa II., t. j. E. by přišel r. 399/8 a Neh. 386/5. Druhé mínění, které dává přednost příchodu Neh. před Esdrášovým, klade příchod Neh. do 20. roku vlády Artax. II. r. 399/8 nebo příchod Neh. za Artax. II. r. 386/5 a Esdr. za Artax. III. r. 353/2. Při tomto druhém mínění musí se ovšem Neh I—13 položit před Esdr 7—10. Proč? Snad, že se Neh: zmiňuje o svých předchůdcích, kteří lid utlačovali, což by se nemohlo říci o Esdrášovi. Než onen utlačovatel byl správce země, proti němuž byl Esdr. bezmocný. Esdr. se sice mohl dovolávat nápravy u krále. Snad to učinil, avšak bezvýsledně. Ostatně není jisté, zdali Esdr. po celou dobu až do příchodu Neh. dlel v Jerusalemě. Dále se praví, že Neh. našel město opuštěné a zpustošené, kdežto Esdr. našel v Jerusaleme kněze, levity a j. (Esdr 7, 29); tedy přišel později. Třeba však říci, že z líčení stavu Jerusalema v době příchodu Neh. neplyne, že město bylo úplně neobydlené nebo ještě v úplných troskách. *šk 2.* Knihy E. Původně jedna kniha byla překladateli řec. LXX rozdělena na dvě; druhou Esdrášovu a Řeči Nehemiáše (apokryfní Esdrášovu počítají jako první). Tyto knihy podávají náboženskou obnovu národa izraelského po babylonském zajetí. Ukazují vyplnění proroctví ve všech historických událostech. 1. Obsah Esdrášovy knihy: L část

(1—6), Návrat židů ze zajetí a postavení chrámu. Návrat četných zajatců za vůdců Sassaba- sara, Zorobabele a Josue, Výčet vyhnanců. Zřízení oltáře celopalů v sedmém měsíci, druhého měsíce následujícího roku počátek stavby chrámu, a zdržování práce Samaritány. Zpoždění stavby až do druhého roku perského krále Daria L Proroci Aggeus a Zachariáš nabádají k stavbě. Král dovoluje podnik. Posvěcení chrámu v šestém roce Daria. II. část: (7—10) Es- dráš přivádí nové zajatce z vyhnanství v 7. roce krále Artaxerxa. Odstranění smíšených manželství.

Obsah Nehemiáše: I. část: I(1—7); Nehe- miáš přichází s plnou mocí od krále do Jerusalema v 20. roce krále Artaxerxa. Zbudování zdi města Jerusalema v 52 dnech. Boj proti lichvě. II. část: (8—13, 3): náboženská reforma Esdráše a Nehemiáše. Slavnostní čtení zákona v 7. roce. Pokání lidu. Obnova úmluvy. Statistické tabulky obyvatel Jerusalema a starých židovských měst, III. část: i(13, 4—31): Druhý pobyt Nehemiášův v Jerusalemě v 32. roce krále Artaxerxa, Potlačení různých zlořádů jako porušování soboty a smíšených manželství. 2, Knihy jsou kompilace na základě různých pramenů jako jsou paměti Esdrášovy a Nehemiášovy, které byly zčásti přepsány doslovně, zčásti upraveny. Mimo to bylo použito seřadících listin, královských výnosů, listin kněžských rodin a zprávy o znovuzřízení chrámu a zdi města.

3 Knihy E. a N. byly sestaveny pravděpodobně ke konci perské nadvlády nebo za doby Alexandra Vel. v Neh, 12, 22 se jmenuje král Darius III., přemožený Alexandrem Vel. v Neh. 12, 26, 47 se mluví o době Zorobabele, Esdráše a Nehemiáše jako o minulosti. Výpočet velekněží sahá až do doby Alex. Vel. Jazyk ukazuje velikou podobnost s knihou Paralip. Spisovatel, který shromáždil doklady E. a N. mohl by být totožný se spisovatelem Paralip. Židovská tradice je připisuje Esdrášovi. **Šv Esdrelon.** Rovina v severní Palestině. Různé byla nazývána. Ve starších knihách Bible nazývá se rovina Jezrael »símě Boží« podle stejnojmenného města (dnes Zer- rin), ovládajícího rovinu z úpatí pohoří Gilboe. Z toho vzniklo Esdrelon. Byla nazývána i rovina Megiddo, podle stejnojmenného města na horském výběžku do roviny na jižní straně. V novějších knihách je nazývána Velká rovina (1 Mak 12, 49; podobně u Jos. Flavia).

1. Poloha. Hranici tvoří na západě Středo- zemní moře, na jihu pohoří Karmel a začátky

pohoří Samařského, na východě možno jíti až k Jordánu, severní hranici tvoří pohoří Galilejské. Protéká ji od východu k západu řeka Cison (Nahel-Mukat- ta), jakási její tepna. Půda je z neúrodnějších v Palestině, To věděli i dnešní židovští kolonisté a závčas ji takřka celou zakoupili (Hojnost pšenice, oliv; na květnu bohatá).

2. V dějinách lákala úrodou i polohou. Již v době soudce Gedeona rozložili na ní své stany Madianští a jiní národové ze Zajordánie, aby se zmocnili bohaté úrody (Sdc 6, 33; 7, 12). Byla dějištěm mnoha bojů: mezi Barakem a Sisarou (Sdc 4, 12—22), Gedeonem a Madianity (7, 1—23), Saulem a Filišťany (1 Král 29, 1; 31), Josiá- šem a Nechao (4 Král 23, 29, 30). U řeky Kison pobil Eliáš Baalovy proroky (3 Král 18, 40). Na něm se sběhlo vzbouření Jehu proti Achazovi (4 Král 9, 1 . .). Zde bojoval Holofernus (Judt 7, 3). Na ní tábořilo vojsko Jonathana, zatím co Jona- tas s průvodci byli zavražděni v Ptole- maidě na rozkaz Tryfona (1 Mach 12, 46— 50).

Šk

Eschatologie sluje v theologii nauka o posledních věcech člověka a světa. Výraz je utvořen z řeckého »ta eschata«, t. j. poslední věci. Pokud pojednává o posledních věcech člověka, o smrti, posmrtném soudu zvláštním, o odměně posmrtné v nebi, o trestu v pekle a o zadostučinění v posmrtném životě v očistci, sluje eschatologii individuální čili zvláštní. Pokud pojednává o konci světa, o vzkríšení těl a všeobecném soudu, sluje eschatologií uní

versální čili všeobecnou. Eschatologií však zpravidla označujeme nejen nauku, nýbrž i názory o posledních věcech samy, které odtud nazýváme eschatologickými. S eschatologickými názory u Izraelitů souvisí též ideje mesiášské velmi úzce, hlavně s představami eschatologie universální, takže theologové nekatoličtí jich ani přesně nerozlišují a mluví o ideách mesiášsko-eschatologických nebo toliko o eschatologických. (Viz heslo Mesianismus.) — Nejpozoruhodnějším rysem u eschatologických představ v bibli je jejich vývoj, jímž procházejí pod vlivem zjevení Božího, Odtud možno rozeznávali několikero jejich stadií:

1. Nejstarší stadiem je víra v posmrtný život duše v říši posmrtné, zvané šeól. Budována je na pevném přesvědčení starých Izraelitů a starých Semitů vůbec o složení lidské bytosti ze smrtelného těla a nesmrtelné duše. Představa o existenci duše a její nesmrtelnosti, třeba Izraelity jsou pojímány lidově bez přesného filosofického vyhranění, jsou dvěma hlavními pilíři jejich nejstarší individuální eschatologie. (Viz hesla Duše, Nesmrtelnost.) Život duše v šeólu je zahalen neproniknutelnou rouškou. Představy o něm jsou značně ponuré. Neutešenými ponurými rysy shodují se s představami nejstarších Semitů, pro něž máme doklady v literatuře babylonské. Jsou však u Izraelitů monotheistů prosty veškerých prvků mythologických a magických. Zveme je lidovými, ježto nebyly Bohem zjeveny. Potvrávají značnou dobu u Izraelitů, což vysvětlíme oekohomií zjevení Božího, jehož předmětem je zprvu zdůraznění monotheismu u malého národa izraelského obklopeného mořem národů vynavačů nejhrubšího polytheismu. Též kolektivní více než individuální ráz starozákonního zjevení Božího v období mosaismu vysvětlí, proč ponecháváno je poučení o individuálním posmrtném životě na dobu pozdější. Na posmrtný život se nahlíželo pod dojmem trestného rázu smrti, neblahého to dědictví po prarodičích. (Viz heslo Smrt.) Přitom však jsou Izraelité skálopevně přesvědčeni o spravedlnosti Boží, odměňující dobré skutky a trestající hříchy. Praktickým tudíž důsledkem nejstarších lidových představ eschatologických je pozemská orientace života u nejstarších Izraelitů, jež je nedokonalostí náboženství starozákonního. Přísná spravedlnost Boží nenechá jistojistě, a to již v tomto životě, spravedlivce bez odměny, ovšem pozemské, a hříšníka bez trestu (srov. Žl 36,

25, 35..). Tyto nejstarší představy eschatologie lidové potvrzují bez nějakého jasného nadpřirozeného záblesku se strany zjevení Božího až do období proroků spisovatelů a misty potvrzují i nadále. Nejcharakterističtějšími barvami jsou podány v knize Job. (Viz heslo »Šeól«.)

2. Pozdějšího data jsou v knihách Starého zákona představy universální eschatologie. Rozvíjejí se ve spojení s ideami mesiášskými, Soud nad národy, jímž Bůh zahajuje mesiášskou dobu, splývá leckdy u proroků v prorocké perspektivě v jedno s posledním všeobecným soudem. Srov. Is 24—27; 66, 1—24. Moud 5, 1—24 atd. (Viz heslo »Soud«.) Zemřelí vstanou zmrtvých, aby byli účastníky mesiášských dober. Idea vzkříšení těl spravedlivých Izraelitů vyskytuje se již u Isaiáše 26, 19. Zdá se, že u Daniela je rozšířena na veškeré lidstvo, jak dobré, tak zlé. Dan 12, 2. V době Makabejců je však již všeobecně rozšířena a je mocnou vzpruhou v pronásledování náboženském zbožným Židům. Je schopna dáti vznik i prvním květům mučednictví za víru v Starém zákoně. 2 Mak 7, 8 a n.; 12, 43 a n.; 14, 46. Idea zmrtvých vstání je též velmi úzce spjata s mesiášskými ideami v apokryfní apokalyptické literatuře posledních století před Kr. a prvních po Kr. (Viz heslo Zmrtvýchvstání.)

3. I v představy eschatologie individuální vníká zjevením Božím postupně více a více jasu. Půdu jim připravují hlavně tyto prvky; Problém trpícího spravedlivce a hříšníka oplývajícího štěstím nevyřeší se uspokojivě čistě pozemskou sankcí mravního zákona. K přesvědčení tomuto dospívá se ovšem pozvolna. Pozvolné stupňování v řešení problému možno stopovali od některých žalům (Žl 36 a j.), zůstávajících na starém lidovém řešení problému, ke knize Job dospívající k poukazu na význam bolesti jako zkoušky i pro spravedlivce, ke knize Koheleth, poukazující, že ani největší pozemská dobra nemohou člověka uspokojit, až konečně ke knize Moudrosti, otvírající pohled na odměnu a trest v životě posmrtném. Kniha Moudrosti představuje nejvyšší stupeň individuální eschatologie v Starém zákoně. Značí již přesunutí životní orientace od života pozemského k životu posmrtnému. — Nemálo k tomu též vedlo zduchovnění náboženství v období proroků, zdůrazňování osobní zodpovědnosti (Jer 31, 29..; Ez 18, 2..) oproti dřívější kolektivní (Ex 20, 5; 34, 7; Nm 14, 18),

vysoké pojetí mesianismu u proroků a s ním související idea zmrtvýchvstání a v neméně míře též zdůrazňování vznešené představy duchovnosti lidské duše, pocházející od Boha a tíhnoucí k Bohu, oproti hmotnému tělu obtěžujícímu duši. Moudr 9, 15; 15, 8, 16.

4. Apokryfní apokalyptická literatura představuje pojmání mesianismu značně pozemsky, tudíž pokles oproti pojetí u proroků. V idejích eschatologických zmrtvýchvstání, soudu, odměny posmrtné a trestu, projevuje se největší pestrost, ovlivňovaná četnými vlivy bujně obrazotvornosti a v nejednom případě současnou historickou situací.

5. Ježíš Kristus působí v prostředí prosycením ideami apokalyptické literatury. Jako nejlepší pedagog a psycholog navazuje na představy známé okolí a znenáhla do správného světla staví ideje mesiášské, očišťuje od pojetí pozemského a poukazuje na duchovní smysl mesianismu, jenž v jeho poslání dochází uskutečnění. Současně jasně poučuje o otázkách individuální eschatologie. Život pozemský učí hodnotiti pod zorným úhlem života věčného. Víra v něj jako Syna Božího je základem šťastného života věčného. Jan 11, 25 a n. Byly-li nejstarší lidové názory na život posmrtný plné temna a trapné nejistoty, září v názorech křesťanských optimismus: naděje na život věčný v nebi, nadpřirozený to cíl člověka, nadpřirozené věčné patření na Boha živého, spojené s nevýslovnou blažeností, (Viz příslušná hesla.) Děs před smrti nejstarších dob starozákonních mění se ve žhavou touhu po smrti a životě věčném u světců křesťanských (Fil 1, 21..) Poučuje však i o eschatologii universální. Mesiášské království pozemské, jež Ježíš Kristus uskutečnil, založiv církev, potrvá až do konce světa, jehož doby nezjevil (Mt 24, 36; Mk 13, 32). Na konci světa přijde jako Mesiáš oslavený, aby vzkřísil mrtvé a soudil veškeré lidstvo (Mt 24, 27..; 25, 31..; Jan 5, 28..; 1 Kor 15, 1).

(Viz hesla »Parusie«, »Soud«, »Zmrtvýchvstání«). Zmrtvýchvstání Kristovo je zárukou zmrtvýchvstání lidstva (1 Kor 15, 12.) Nato nastane obnovení světa (2 Pet 3, 11—13; Zjev 21, 1). V nebeské církvi vítězné, někdy církvi bojující na zemi, vyvrcholují ideje mesiášského království Božího. — Hříšníci jsou z účasti na něm na věky vyloučeni, jsou odsouzeni k věčným mukám pekelným (Mt 25, 41; Lk 16, 26; 2 Ťhes 1, 9; Jud 9 atd.) Viz hesla Nebe, Očistec, Peklo.

Kl

Esseni. V Písmě sv. není zmínky o této

svérázné náboženské společnosti v židovstvu. Z židovských spisovatelů se o nich zmiňuje jen Josef Fl. a Philo. Nezdá se tedy, že by měli zvláštní vliv na židy; v poslední době však se vyskytují domněnky o jejich vlivu na křesťanství.

1. Z různých výkladů jména Essenů nejpravděpodobnější zdá se ten, který je odvozuje od hebr. chasid, t. j. zbožný, to totiž dobře vystihuje ráz této společnosti. Ani jenich původ není zcela znám, Josef Fl. (Star. žid. XVIII, v, 9) o nich ví již v polovici II. st. př. Kr. V 1. st. po Kr. jich většina bydlela na západním břehu Mrtvého moře, jiní roztroušeně po vesnicích palestinských. Tehdy jich bylo podle Jos. Fl. asi 4.000.

2. Život měli uspořádaný po mnišsku. Měli majetek společný, což přispívalo k pevnější vzájemné soudržnosti. Rozdělovali se na čtyři třídy podle asketické pokročilosti. Kdo se k nim chtěl přidat, musel prodělat jakýsi druh postulátu a noviciátu, kde byl zkoušen, zdali se do společnosti hodí. Žili v celibátě, jen některým bylo dovoleno velmi střízlivě užívat manželství, pokud toho bylo třeba k zachování jejich rodu. Zabývali se většinou rolnickou prací a jen tím, co sami potřebovali k živobytí.

3. Náboženství měli v podstatě židovské. Ctili jednoho Boha, jehož prozřetelnosti se úplně oddali. Boha jim nejvíce připomínalo slunce se svými paprsky a proto si slunce zvláště vážili. O duši lidské byli přesvědčeni, že je nesmrtelná a že po vysvobození ze zajetí těla bude od Boha odměněna nebo potrestána. Trebaže posílali jerusalemskému chrámu dary, nikdy se neúčastnili krvavých obětí. Zavrhovali je. Za obět Bohu milou pokládali svátý život. Tím se ovšem sami vyloučili ze společného náboženského života židů, u nichž oběti byly velmi důležité. Po Bohu nejvíce ctili Moj-

žise jako zákonodárce, jehož spisy, stejně jako jiné knihy Bible, měli ve velké úctě. Hledali v nich však jen to, co přispívá k dokonalejšímu mravnímu životu; bádání jim bylo cizí. Zvláštní pozornost a důležitost věnovali častým rituálním omýváním. 4. Essenové a křesťanství. Již o Janu Kř. někteří tvrdili, že náležel k Essenům. Než pouštěvnický způsob života Janova byl úplný opak života pravého Essena. Od nich se lišil i svým šatem a hlavně veřejným hlásáním pokání. Jeho křest pokání nemá nic společného s obmýváním u Essenů, — V učení Ježíše Kr. nacházejí mnozí podobnost s učením Essenů, Než rozdíly jsou takové, že vylučují jejich vliv. Když doporučuje zachování čistoty, neklade je za nutnou podmínku pro členy království Bož^o. Mravní a náboženskou dokonalost, již učil Ježíš Kr., daleko převyšuje mravnost Essenů (Je velmi pravděpodobně, že Essenové byli pod vlivem pythagoreismu), která jest jen přirozená, kdežto u Ježíše je nadpřirozená a božská. Stačí jen podotknout, že rituální omývání, které Essenové ve svém mravním životě měli za tak důležité. Ježíš Kr. u fariseů káral, zdůrazňuje především vnitřní čistotu. Sk

Esther. Kniha E. líčí, jak židé za vlády Assuera, t. j. Xerxa I. (485—465), byli zachráněni Esfherou před záhubou. Účelem knihy je podati historický původ svátku Purim, jež židé slavili 14. a 15. Adar (března).

1. Obsah knihy: Assuerus, perský král, uspořádal hostinu v 3. roce svého králování. Vasthi, jeho manželka, odmetla přijít na tuto hostinu, čímž urazila krále. Byla proto zaouzena. Na dvoře královském se objevila Esther, vnučka Mardochea z kmene Benjaminova, který objevil na dvoře králově spiknutí a tím zachránil králi život. V 7. roce se stala Esther manželkou královou. Assuerus ustanovil vrchním správcem Méda Amana, před nímž se měli všichni sklonití, Mardocheus v tom viděl modloslužbu, proto odepřel Amanovi tuto poctu, čímž upadl u něho v nemilost. Král se v análech dočetl o objevení spiknutí proti němu, které učinil Mardocheus. Chtěl se mu odvděčiti. Esther vyznala svou národnost a označila Amana jako nepřítele židovského národa. Byl potrestán a jeho rozkaz vyvraždili židy zrušen, Mardocheus nastoupil na jeho místo. Židé s pomocí perskou vyvraždili na 65.000 poddaných Amanových. Na památku toho byl ustanoven svátek Purim.

2. Hebrejský text E. má 10 kapitol jako řecký překlad, ale je značně kratší. Je z něho úplně

zahluzen náboženský ráz. Naopak řecký překlad je náboženštější. Sv. Jeroným přeložil tuto knihu z hebrejského originálu, a chybějící části doplnil z řeckého, ale dal je až na konec. Je otázka, zda tyto části, které jsou jen v řeckém textu, jež však zná Josef Flav. i Origenes, jsou z hebrejského textu nebo byly napsány přímo řecký. Mezi katolickými exegety se má za to, že tyto části původně patřily do hebrejského textu, jak o tom svědčí četné hebraismy a targum o Estheře, rovněž Theodotium, protože jinak by tato část byla velmi světského obsahu. Zato dobře do něho zapadají řecké části. Pravděpodobně tedy hebrejský text je výtažkem původního textu, který obsahoval i tyto části, nyní jen v řeckém textu obsažené, a tak bylo celé dílo předčítáno o svátcích. Postupně, když zmizel náboženský ráz svátku Purim, byl hebrejský text upraven a zkrácen.

Všichni nepřipouštějí, že osobnost Esthery je historická. Rovněž Vasthi není ze světských dějin dosti známá. Ale záporný důkaz nestačí. Kniha byla sepsána něco po pádu perského království kol r. 330.

Eštaol, město, jež připadlo Danovcům (Jos 15, 33; 19, 41). Odtud a z blízkého Saray vytáhli, aby si hledali nová sídla na severu (Sdc 18, 11), Zde před tím Samson z jejich kmene byl povolán Bohem (13, 25). Mezi Eštaolem a Saraou byl pak pochován (16, 31). Dnes je připomíná osada Ešwa (470 obyv.), ležící 3 km severně od železniční stanice Artuf z Jerusalema do Lyddy.

Šk

Ethiopie. 1. V nejširším smyslu byla tak označována nejzazší země na jihovýchod k Oceánu, obývaná lidmi s »opálenou tvá- ří«; takový je nejspíše význam slova. Později byl pojem Ethiopie omezen na Nubii, která začínala u Syene, dnešního Assua- nu (Ez 29; 19). Egypťané zvali Ethiopii země Kuš, Kš; podobně i Hebreové. Jí protékaly řeky Astaboras a Astapus (Modrý Nil), Na tyto řeky naráží Is 18, 1 »země selestických křídel, která je za řekami ethiopskými«. Hlavní město bylo Ber- ra, jež Rekové nazývali Merol; u Is 43, 3 má název Sebá. Bohatství země na drahokamy, známé i Rečům, připomíná Job 28, 19.

3. Dějiny: Egypt se vždy snažil ovládnouti Ethiopii. Podle zpráv již Pepi L ze VI. dynastie si podroboval území Ethiopie. Vy- jímajíc dobu Hyksů, byla stále napadána a ovládána Egyptem. Teprve když vlivem politických uprchlíků za Sošenka I. (XXII. dyn.) v Ethiopii bylo založeno nové království, nastal obrát v

dějínách. Král Pian- chi I. (kolem r. 775) se zmocnil velké části horního Egypta a jeho nástupce Šabaka (podle všeho totožný s biblickým So nebo Sua v 2 Král 17; 4) se stal pánem celého Egypta a založil XXV. dynastii (ethiop- skou). Tento usiloval o obnovení vlády Egypta nad Sýrií, avšak narazil na Asy- řany, kteří ho porazili u Rafie r. 719. Jeho nástupce Šabataka svrhl a zabil ethiop- ský vůdce Tharaka a stal se zakladatelem nové dynastie. Je to biblický Tirhaka, který chtěl přispěti na pomoc Jerusalemu, tísněnému vojskem Sennacheribovým, by! však poražen (cf Is 37, 9; 4 Král 19, 9). Potom padl Egypt pod nadvládou asy- skou a skončila vláda Ethiopie nad ním. V Ethiopii vzniklo nové království, v němž vlastně vládli kněží a král byl jejich hrě- ka. Konečně král Ergamenes (zač. III. st.) svrhl kněžskou vládu a povznesl říši. V rodě a vládě královské zaujímala zvláštní místo královna- matka, v níž byl takřka ztělesněn princip pravoplatnosti při nastupování na trůn. V latinské literatuře se mluvívá o královnách ethiopských. Řekové jim dali oficiální titul Kandaké, Jedna z těchto královen byla r. 23 př. Kr. poražena prefektem egyptským Petroniem. Eunucha ethiopské Kandake pokřtil diakon Filip (Skt ap 8, 27..).

Eufkrat. Největší řeka západní Asie, sumersky zvaná Pura-num, »velká řeka«, odtud asyrsky a babylonsky Puratu, hebr. Perat. Řecké Eufrates je z perského Ufratu. Má dva prameny ve sněžných horách Arménských: u Erzerum ve výši 2.200 m a severně od jezera Van, ve výši 2.750 m. Teče nejprve k jihu, prodírá se pohořím Taurus a východně od Aleppa náhle zahýbá k jihovýchodu, kde přijímá přítok Balík a Habur. Po dlouhém toku spojuje se s Tigridem u Kornah a pod jménem Šatt-el-Arab (délka 144 km) vlévá se do Perského zálivu. Přináší s sebou hojně bahnitého nánosů, takže své ústí zanáší dále do Perského zálivu. Všeobecně se připouští, že na začátku historické doby Perský záliv sahal o 200 km k severu. Délka celého toku Eufkratu se udává kolem 2.700 km. Splavný je již za horstvím Taurus. Ve středním toku pro alluviální půdu povzbudil jej: «Pracujte ne o pokrm, který hyne, ale který trvá do života věčného, který vám dá Syn člověka» (v 27). Ukázal, co je ona práce a chléb; »To je dílo Boží, abyste věřili v toho, jehož on poslal* (v 29). »Já jsem chléb živý: kdo přichází ke mně, nebude lačně ti; a kdo věří ve mne, nebude nikdy žízniť« (v 35). Tedy věřiti v Krista znamená jisti tento chléb,

měnil koryto. Ve starověku bylo* v této části mnoho kanálů, jimiž se zvýšila úrodnost kraje. *V Bibli:* Zmínka je o něm již při Edenu, jemuž určuje hranice i(Gn 2; 14). Zhruba určuje hranice země slíbené Abrahamovi (Gn 15; 8., cf Dt 11; 24, Jos 1; 4). Tvořil hranici království Šalomounova (3 Král 4; 21, 24). Za Eufkrat byli odvedeni zajatí Izraelité (3 Král 14). Proroci se o něm zmiňují, chtějí-li označit moc krále babylonského (Is 8, 7; 11, 15; Jer 2, 18). V hrozbách Jer 5, 38; 51, 26 se předpovídá vyschllost této řeky. Týž prorok skryl u Eufkratu opasek, aby naznačil, že národ izraelský je Bohem zavržen (13, 3—7] a vhozením listu do něho naznačil zkázu Babylonu. Na jednotvárných březích jeho plakali Izraelité při vzpomínce na Sión (Žl 136, 1). Ve Zjev 9, 14 čtyři andělé svázaní u této řeky jsou propuštěni, aby pobili třetinu lidstva, a v 16, 12 vylévá šestý anděl svou misku do Eufkratu, který vyschl a tím byla připravena cesta pro krále z Východu.

Sk

Eucharistie. Nejrozšířenější název pro nejsvětější svátost křesťanství. Vyskytuje se již v Didaché a v listech sv. Ignáce, z čehož třeba soudit, že tento název je velmi starého data. Eucharistia znamená »dí- kůvdání« a připomíná »eucharistéas« z Lk 22, 19 a Pavla (1 Kor 11), že totiž Ježíš Kr. při jejím ustanovení »vzdal díky«. Chápe se pak jako největší a nedokonalejší dar s nebe, za nějž třeba vzdávat ty největší díky.

1. Zaslíbení a příprava na ni. Synoptikové o tom nic nezaznamenali. Pouze zázrak rozmnožení chlebě se zdá býti jakási vzdálená příprava (Mt 14, 13—24; 15, 32—39 a Mk). O jejím zaslíbení má jen Jan v hl 6; zato však nepojal do své zprávy o poslední večeři Kristově ustanovení této svátosti, jak to mají synoptikové, jako by se chtěl spokojit pouze doplněním toho, co synoptikové o této svátosti neřekli. U Jana je ono zaslíbení v Kristově řeči druhého dne po zázračném rozmnožení chlebě. Ježíš Kr. nejprve vytkl lidu, že ho vyhledal kvůli tělesnému pokrmu (v 26) a

totiž vírou ho přijmouti a s ním všechny dary, které on podává. »Kdo věří ve mne, má život věčný« (v 47). Než počínajíc v 48. je patrný obrat. Výrazy, jichž Kristus užil, a to, co následovalo, nelze vysvětlit jinak, než o jedení skutečného těla Kristova a o pití jeho skutečné krve; »Já jsem chléb života. Otcové vaši jedli na poušti mannu, a zemřeli. To je chléb,

sestupující s nebe, aby každý, kdo z něho jí, nezemřel. Já jsem chléb živý, který jsem sestoupil s nebe. Bude-li kdo jisti z toho chleba, nezemře na věky. A chléb, který já dání, tělo mé jest, dávané za život světa» (48—51). Když se posluchači hádali, jak jim může dát své tělo k jedení, pravil Ježíš: »Nebudete-li jisti těla Syna člověka, a pítí jeho krev, nebudete mítí života v sobě. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný, a já ho vzkřísím v den poslední. Neboť tělo mé vpravdě je pokrm, a krev má vpravdě je nápoj- Kdo jí mé tělo a pije mou krev, ve mně zůstává a já v něm« (53—55). Slova /o jedení těla nemožno bráti leč v přirozeném smyslu, neb «jisti něčí tělo» ve smyslu obrazném znamená v Písmě sv. jedině někoho nenáviděti, tu- pítí, pronásledovat! (Zl 26, 2; 13, 4; Job 19, 22; 31; Sir 4, 5; Mi 3, 3; Zach 11, 9), což nemůže být smysl ve slovech Kristových, poněvadž by za urážky sliboval v odměnu život věčný a vzkříšení. »Pítí krve« v obrazné řeči se v Písmě sv. vůbec nevyskytuje a proto je nelze vysvětlit o pouhé víře v Krista. Z toho, co následovalo třeba uzavírat, že posluchači rozuměli těmto slovům v jejich přirozeném smyslu. Ježíš Kr. však nevysvětlil, že se jim tak rozumět nemá. Konečně slova u Jana jsou v dokonalé shodě se slovy ustanovení Eucharistie, jak je zachovali synoptikové.

2. Ustanovení Eucharistie. O něm vypravují synoptikové a Pavel v I. Kor. V podání shoduje se Marek s Matoušem a Lukáš s Pavlem, a) Zpráva u Mt zní: »Když večereli, Ježíš vzal chléb a požehnal a rozlámal a dal svým učedníkům, řka: «Vezměte a jezte, toto jest tělo mé.» Podobně vzav kalich, díky vzdal a dal jim, řka: «Pijte z něho všichni, neboť toto jest krev má nového zákona, která se vyleje (řecký text má »ekchinnomenon«, t. j. vylévající se, s poukazem na blízké utrpení) za mnohé na odpuštění hříchů*. Ale pravím vám; Od této chvíle nebudu pítí z tohoto plodu vinného kmene až do onoho dne, kdy jej budu pítí nový v království Otce mého« (26, 26—29). Mk 14, 22—25 stačí jen poznamenat, že nemá slov »na odpuštění hříchů*. Berou-li se slova Kristova «toto jest tělo mé» v přirozeném smyslu, pak znamenají: «Toto*, totiž chléb, který držel Ježíš v rukou a na který soustředil pozornost apoštolů; neřekl »tento chléb*, poněvadž teprve kojec věty «tělo mé* dá určitost podmětu. Zprostředkuje jí slovo «jest*. Chléb však sám sebou není tělo, ani tělo neznemá, nikde totiž v Písmě svátém, a nikde jinde se neužívá tohoto obrazu o těle. Tedy «jest*

vyjadřuje změnu »to- hoto* v «tělo mé*. Kdyby se nejednalo o skutečnou změnu, nýbrž jen o pouhé obrazné rčení, Kristus Pán, chtěl-li býti pochopen, musel by to nějak naznačit nebo využít. Na žádném místě v Písmě sv., u žádného spisovatele z první doby křesťanské neberou se ona slova Kristova v obrazném smyslu. Namítá se však, že Ježíš, pravící ta slova aramejsky, nemohl užítí slovesa «jest*. Jisté je však také to, že ani aramejščina ani jiná semitská řeč slovesa »býti« v takových případech neužívá, aniž tím věta ztrácí na své vyjadřovací síle. Ostatně v aramejštině je dosti slov, jichž mohl Kristus Pán použít, chtěl-li aspoň naznačit, že jeho slovům má se rozumět v obrazném smyslu. — Totéž pak třeba říci o jeho slovech «toto jest krev má*.

b) Apoštol Pavel připomíná slova Kristova při poslední večeři v I Kor 11, 23—25: «Neboť já jsem přijal od Pána to, co jsem podal i vám, že Pán Ježíš v té noci, v níž měl být zrazen, vzal chléb a vzdav díky, rozlámal jej a řekl: «Toto jest tělo mé, které se za vás vydá (řecký text «vydává*); to číňte na mou památku*. Stejně i kalich, když pojedl, řka: «Tento kalich jest nová úmluva v mé krvi; to číňte, kdykoliv budete pítí, na mou památku*. Lukáš (22, 17—20) shoduje se s Pavlem až na to, že po slovech »Tento kalich jest nová úmluva v mé krvi« má ještě » která bude za vás vylita«, kdežto Pavel má »to číňte, kdykoliv . . .«. Pavel připomněl ustanovení Eucharistie Kristem, když obci v Korintě hrozilo, že do jejího liturgického života vniknou obdobné zlovyky náboženských shromáždění pohanů. Apoštol chtěl tomu rozhodně zabránit při hostinách lásky, spojených se slavením vzpomínky na smrt Páně. Ždalo se mu, jako by mnozí z korintských věřících nechápali již dobře smysl těchto shromáždění a proto jim jej připomněl. Nehlásil jim něco nového, ani nevložit nový smysl do nej důležitější části liturgického života, nýbrž připomněl ien, co jim již před tím předal od Pána. Připomenul, že smysl eucharistických hostin, slavených u nich v Korintě, záleží v jejich přímém vztahu k poslední večeři, kterou slavil sám Ježíš Kr.: »to číňte na mou památku ... to číňte, kdykoliv budete pítí, na mou památku«. Tedy vzpomínka na Ježíše Kr. má oduševňovat shromáždění křesťanů v Korintě a všude. Jaký je obsah tohoto liturgického vzpomínání? Slova: »Toto jest tělo mé« bral Pavel v jejich přirozeném smyslu. Podle něho samo přítomné tělo Páně a krev jsou obsah této vzpomínky a eucharistických hostin. To je

patrně z následujících veršů 27—29: »Proto kdokoliv bude jisti chléb tento nebo pít kalich Páně nehodně, vinen bude tělem a krví Páně. Každý však ať zkoumá sám sebe a tak z toho chleba jí a z kalicha pije. Neboť kdo jí a pije nehodně, odsouzení si j' a pije, nerozeznáváje těla Páně.« Nehodně přijímající se vydává odsouzení pro tělo a krev Páně, protože tělo a krev Páně jsou přítomněny ve chlebě a v kalichu. Připomněl Korint'ánům, že takový nerozeznává tělo Páně, ne že by Korint'áné dobře nevěděli, co je to chléb obyčejný a chléb eucharistický, nýbrž že dosti neoceňovali tento chléb a kalich, tělo a krev Páně. Spojí-li se tato slova s dalšími v 10, 16. 17, je dosti jasné, že Pavel a Korint'áné viděli v eucharistických hostinách zpřítomněné tělo a krev Páně, a že v tom smyslu nařídil Ježíš Kr., aby na něho vzpomínali,

3. Ustanovení Kristovo má ráz oběti novozákonní. Ježíš Kr. ustanovil Eucharistii bezprostředně před tím, než nastoupil cestu utrpení: »v té noci, v níž byl zrazen«. Věděl, že jeho smrt bude obětováním na odpuštění hříchů: »Syn člověka přišel dáti život na vykoupení za mnohé« (Mt 20, 28; Mk 10, 45). To zdůraznil při ustanovení Eucharistie. Při kalichu pravil: »Pijte z něho všichni, neboť toto jest krev má nového zákona, která bude vylita za mnohé na odpuštění hříchů« (Mt). V řeckém textu je »ekchynomenon«, t. j. vylévající se, podobně u Lk (22, 19) je »didomenon«, t. j. dávaná. Vulg. »dává sex«, t. j. tuto chvíli nabývá vlastnosti a ceny obětované krve a to vzhledem k blízké budoucnosti, kdy obětování na kříži bude viditelné. Ráz obětování má již tehdy kalich, o němž platí: »Toto jest krev má*. Je to krev nové úmluvy, což opět připomíná oběť. Je to něco podobného, jako když Mojžíš po uzavření smlouvy s Hospodinem nabral z obětované krve, pokropil jí lid a pravil: »Toto je krev úmluvy, kterou s vámi učinil Hospodin* i(Ex 24, 8; Žid 9, 18—22). Při poslední večeři Kristově běželo o novou úmluvu, jejíž předobraz byla úmluva stará. Kristova slova o úmluvě možno dobře chápat i jako »zavět*«, jak tomu přeje Vlg a Žid 9, 15. Je to velmi vhodné, neboť Ježíš Kr. činil tehdy odkaz: »to činite na mou památku*. Že již při poslední večeři běželo o krev ve stavu obětování, tomu nasvědčuje i to, že je vylévána za mnohé na odpuštění hříchů, jehož není »bez vylití krve* (Žid 9, 22). Díváme-li se tedy; bez zaujetí na ustanovení Eucharistie, jak je podávají synoptikové, nelze upříti, že již tehdy běželo o

ustanovení oběti. To viděla v ustanovení celá křesťanská tradice.

K slovům, týkajícím se oroměnění vína v krev, přidal Kristus Pán následující: »Ale pravím vám; od této chvíle nebudu jisti z tohoto plodu vinného kmene až do onoho dne, kdy je budete pít nový v království Otce mého*. Lukáš má podobná slova před ustanovením, což Dokládají mnozí za přirozenější postup. Tak se předejde i otázce, zda Pán sám přijímal z posvěceného kalicha, což se zdá být nepravděpodobné, Oněmi slovy Ježíš Kr. ohlásil, že jde na smrt. Království Boží, jež kdysi přirovnal k hostině (Mt 22, 2 .Lk 14. 16.), nepřijde před jeho smrtí. Poslední večere při ustanovení Eucharistie se tedy slavila ood hlubokým dojmem blížící se smrti. Byla rozloučení, ale zároveň záru- ka budoucího shledání a nadějí v dobra vyššího řádu (Lk 22, 29, 30).

Pravda, že Eucharistie má ráz oběti, je obsažena ve slovech ap. Pavla ke Korint'ánům. Připomněl jim: »Kdykoli totiž budete jisti tento chléb a pít kalich, smrt Páně zvěstujete, dokavad nepřijde« (1 Kor 11, 26). Tím je naznačeno, že věřící při slavení eucharistických hostin mají přen sebou přítomnou smrt Páně. Není to však pouze posmrtná vzpomínka, nýbrž zároveň naděje a očekávání budoucího shledání, protože tělo a krev Páně jsou tajemně, neviditelně, ale skutečně přítomny. Jejich přítomnost je »memoriale mortis Domini«. Věřící slavili tuto vzpomínku účastí na těle a krvi Páně. Než tato účast má jen tehdy plný význam, je-li účastí v oběti. Že Pavel předpokládal toto vědomí u Korint'ánů, je patrné z 10, 14—22: »Pro- to, moji nejdraší, utíkejte před modloslužbou. Jako rozumným pravím, vy sami suďte, co pravím: Kalich žehnání, který žehnáme, není-li společenstvím krve Kristovy? a chléb, který lámeme, není-li účastenstvím těla Kristova? Poněvadž chléb je jeden, isme my mnozí tělem jedním, neboť všichni isme účastni jednoho chleba. Pohlďte na Izraele podle těla: nejsou-li ti, kteří jedí oběti, účastni oltáře? Co tedy? Pravím, že obětované modlám je něco? Ale, co pohané obětují, démonům obětují a ne Bohu. Nechci však, abyste se stali společníky démonů: nemůžete pít kalich Páně a kalich démonů; nemůžete být účastni stolu Páně a stolu démonů. Což chceme popuditi Pána k žárlivosti? Jsme snad silnější než on?« Korint'áné nemají proč toužiti po účasti v obětovaném modlám, jako by je křesťanství v

tom ohledu v něčem zkrátilo. Mají nekonečně více, jsou účastni těla a krve Kristovy a tím docházejí společenství s Bohem. Jako pohané pojídají něco, co bylo obětováno, tak i křesťané, přijímající tajemně přítomné tělo a krev Páně, jsou účastni něčeho obětovaného. Připomněl jim tedy přítomnost obětovaného těla a krve Páně, což předpokládá oběť. A tím způsobem jako pohané chtěli účastí na obětech modlám dojít společenství v božstvech, tak i křesťané docházejí společenství s Bohem skrze stůl Páně, t. j. skrze oltář (jako u Ez 44, 16; Mal 1, 7. 12). Na něm je přítomno zvláště tělo a zvláště krev Páně jako ve stavu obětování. Všecko tedy ukazuje, že eucharistické hostiny byly hostiny obětní. Ne ovšem jen oběti v širším smyslu, jako by měly jen vzpomínkový vztah k oběti na kříži, nýbrž v pravém smyslu. Jinak by bylo těžko říci, že eucharistické pokrmy jsou »thysia« obětované ve vlastním smyslu. Tělo a krev Páně jsou zpřítomněny opětváním slov Kristových, jež připomíná v 11, 24. 25, či konsekrací.

4. Význam Eucharistie pro věřící. Poněvadž Eucharistie je památka oběti Kristovy a neviditelná, skutečná její obnova, její slavení je pro věřící nanejvýš důležité. Židé pojídali velikonočního beránka jako vzpomínku na vysvobození z Egypta (Ex 12, 14; 13, 9; Dt 16, 3), křesťané jsou přítomni a účastni eucharistickému obětování Beránka novozákonního jako vzpomínky na vykoupění na kříži. »To čiňte na mou památku«, připomíná důležitost této účasti. Je zájem věřících, chtějí-li křesťansky žiti, aby trvali v duchovním spojení s Kristem, svým Spasitelem. Než kde je toto spojení tak úzké jako ve slavení eucharistickém, při němž Ježíš Kristus je neviditelně přítomen tělem a krví ve stavu obětovaného a sděluje věřícím plody vykoupění v životě přítomném a jest záruka toho, že se vyplní i jejich naděje v život na věčnosti? Jako působí Eucharistie spojení jednotlivců s Kristem-Spasitelem, tak působí i jednotu mezi věřícími: »Poněvadž chléb je jeden, jsme my mnozí jedno tělo, neboť všichni jsme účastni jednoho chleba«. »Jeden chléb«, totiž tělo Kristovo pod působami chleba přítomné, je totéž při každém obětování, ať se děje kdekoliv a kdykoliv. Věřící, kteří je přijímají, všichni jsou účastni téže oběti s nezmenšenou účinností pro každého, proto tvoří jednotu. Ve vědomí duchovní jednoty s Kristem mají žiti, což se projevuje vzájemnou láskou. K jednotě v lásce, působené Eucharistií,

chtěl Pavel přivést Korintány, když je káral pro zlořády při hostinách spojených s eucharistickou obětí. Podle tehdejšího zvyku přinášeli k ní bohatší potřebné věci. Než místo, aby se o ně rozdělili se všemi chudými, sobecky si každý ponechal, co přinesl. Pavel odsoudil takové jednání jako nehodné křesťanů, poukazuje, že je to proti účelu shromáždění, proti Eucharistii, spojující všechny v lásce (11, 17..). — Jednota, již

působí Eucharistie, jest naznačena ve Skt ap, v nichž se praví o prvních křesťanech: »Všichni trvali v učení Apoštolů a v obcování lámání chleba i na modlitbách« (2, 42. 46; 20, 7.).

5. Jak býti účasten. Vědomí, že eucharistická oběť je tajemné a skutečné obnovování oběti Kristovy na kříži, vede věřící k tomu, aby jí byli účastni s největší úctou, pokorou a zkroušeností. Třeba při ni takové usebranosti, jaká byla při poslední večeři, když byla ponejprv slavena. O těch, kteří jsou jí přijímáním účastni s neporozuměním, s duchem tohoto světa, obtížení neodpuštěnou vinou, či »nehodně«, praví se v listě, že se provinují proti tělu a krvi Kristově (11, 27). Proto se praví dále: »Ať zkoumá každý sám sebe«, t. j. své svědomí, chce-li uniknout těžkým tres-tům. O něco dále: »Proto je mezi vámi mnoho nemocných a slabých a mnozí zesnuli. Kdybychom sami sebe posuzovali, nebyli bychom souzeni. Když jsme však souzeni, od Pána jsme káráni, abychom s tímto světem nebyli zavrženi« (v 30—32). Mluví se zde o těžkých časných trestech, jež stíhají nehodně přijímající. Než i v těchto trestech se jeví paprsek milosrdenství Božího, které chce jimi přivést k obrácení, aby věřící nebyl zavržen na věčnost.

Sk

Eva- Jméno první ženy a pramatky všech lidí. 1. O jejím stvoření {viz Žena} se vypravuje v Bibli jako o skutečné události (Gn 1, 26—31; 2, 18—25 s více anthropo- morfismy). Stvořena je po Adamovi (shora a 1 Tim. 2, 13: »Neboť Adam byl první utvořen, potom Eva); ale téhož dne. Jejím stvoření předchází v Adamovi pocit osamocení a touhy po sobě rovné {Gn 2, 20}. Adam je uveden do spánku (21), ne přirozeného, ale extatického (LXX), do stavu bezcitnosti. Z vyňatého žebra {ne strany, jako by byl Adam androgyn} zbudoval Bůh ženu (podle Bibl. Kom. 30. Junii 1909 třeba držeti jako dějinnou událost aspoň: formatio primae mulieris ex primo homine, ne způsob). Touha Adamova byla vyplněna, neboť spatřil v tvoru sobě rovnou (alter ego): kost z kostí... mužice i(2, 23). E. je tedy jiná stránka člověčenství, ne jiný druh. Adamovi je pomocníci, což je naznačeno vzetím z boku (Tob. 8, 8: »Tys učinil Adama z hlíny země a dals mu pomocnici

Evu«). Šatem byla oběma nevinost (2, 25 a 3, 7).

2. *Vina E.*: Dala se svěsti (hadem) 3, 1. a sama svedla Adama (3, 1—6. 13; 1 Tim. 2, 1).

«Adam nebyl sveden, ale žena byla svedena ve své převrácenosti«; (Sir. 25, 33). Trest: rozmnožení útrap při těhotenství a poddanost muži {3, 16}.

3. Naděje; Zaslíbení, že z jejího potomstva vyjde vítěz (3, 15). (Protoevangelium.) I s ohledem na toto zaslíbení nazval ji Adam Eva, t. j. život dávající, či matka všech živých {3, 20}.

4. U sv. Pavla: 1 Kor. 11, 7: «Muž si nemusí zahalovati hlavu, poněvadž je obraz a sláva Boha, žena však je sláva muže« ne jako by byla méně obraz Boží, nýbrž v dějinách stvoření se jeví jako na muži závislá. — 1 Tim 2, 13. 14 nedovoluje učiti ženě v církvi a panovati muži s poukazem na postavení E. k Adamovi. — 2 Kor 11. 3: «Bojím se však, aby se vaše myšlení nezakazilo* ... jako had oklamal Evu svou chytrostí.»

Sk

Evangelium. 1. *Obecně a etymologicky* v řeckém znamená dobré, radostné poselství, zvěst.

V Nov. zák., kde je onen výraz běžný a vlastní, se jím označuje radostná zvěst o Království Božím, o Mesiáši, o mesiášské spáse: »I obcházel Ježíš celou Galilei... hlásaje evangelium o království... (Mt 4, 23; 9, 35; 24, 14; Mk 1, 14). Myslí se však ústní hlásání. Název evangelií pro kánonické knihy je pozdější.

2. *Různá označení evangelia:* Evangelium Boha o jeho Synu (Řím 1, 1, 3) znamená, že Bůh je původcem oné radostné zvěsti o svém Synu, jenž je předmětem této zvěsti; evangelium naší spásky (Ef 1, 13), pokoje (6, 15); evangelium milosti Boží (Skt ap 20, 24) slávy Kristovy (2 Kor 4, 4); naděje evangelia (Kol 1, 23); pravda evangelia (Gal 2, 5, 14); víra evangelia (Fil 1, 27). Sv. Pavel nazývá evangelium svým, našim (Řím 3, 16; 16, 25; 2 Kor 4, 3), čímž rozumí své hlásání poselství Božího a způsob, jímž je podává.

3. *Vznešenost evangelia a jeho důležitost:* nejprve je třeba hlásat evangelium (Mk 13, 10), a to všemu stvoření (16, 15), je třeba věřit evangeliu (1, 15), dáti život za ně a opustit pro ně všechno (18, 35; 10, 29), žiti důstojně evangelia Kristova (Fil 1, 27), spolupracovat pro evangelium podle síly Boží (2 Tim 1, 8). (Evangelia viz u hesla: *Synoptická evangelia.*)

Evangelista. 1. *Etymologicky* je nejprve ten, kdo zvěstuje evangelium, t. j. radostnou, blahou zvěst (Is 41, 27), — hlavně o království Božím, o Mesiáši atd.

2. *V biblickém významu* byli evangelisté

některí, od Boha vyvolení a charismaty obdaření lidé prvotní Církve, jejichž úkolem bylo hlásat a vykládat evangelium, jakým byl Filip, jeden ze sedmi jáhnů (Skt ap 21, 8). »On (Bůh) také dal jedny za apoštoly ... jiné za evangelisty. . . (Ef 4, 11). Sv. Pavel napomíná Timothea: »Konej dílo evangelisty« (2 Tim 4, 5).

3. *Speciálně evangelisté*, ovšem podle pozdějšího názvu jsou čtyři spisovatelé kánonických evangelií, totiž Matouš, Marek, Lukáš a Jan. Z nich první a poslední byli zároveň apoštoly, Marek a Lukáš průvodci apoštolů. (Další viz u jednotlivých jmen.) *šv*
Ezechiáš. Hebr. Hiskaja (hu), »moje síla je Jahve«, král judský (718—689).

1. Vztah k náboženství: Otcem Achazem pohanskými kultury sousedních národů zamořenou říši, hned v prvních letech začal důkladně reformovat podle Zákona. Otevřel bránu chrámovou, dal vyčistit chrám, předměty kultury, Achazem částečně odstraněné nebo zneuctěné, postavit! na svá místa (2 Par 29, 1—19) a 16. dne slavnostně chrám posvětil (29, 20 ..). Pascha toho roku (o měsíc později slavené), k němuž se sešel do Jerusalema i lid ze severní říše, (30, 18) bylo velmi okázale slaveno (30, 1 ..), Nato byly v říši zničeny vyvýšeniny, masseby, aššery a j. pohanské kultury. Také měděného hada z pouště zv. Nechuštan odstranil z chrámu (snad proto, že byl ctěn podobně jako bohové kanaanští). Zreformoval stav kněžský a levitský (31, 2). V náboženské reformě ho podporovali proroci Micheáš a Isaiáš. Na tuto příkladnou jeho zbožnost I4 Král 18, 5) proti bezbožnosti jeho otce (4 Král 16) dlouho se pamatovalo v Izraeli (Sir 48, 25, 49, 5). Jedna z pohnutek byla, že v reformě náboženské viděl i prospěch politický.

2. *Události politické*: Vláda Ezechiáše spadá do doby, kdy Asyrie upevňovala svou moc v Palestině. Jeho politika má tři údobí:

a) Pokračoval ve směru otcově: uznávaní Asyrii jako silnou říši, neboť za prospěšnější pokládal zaujmouti k silné říši stanovisko provincionálního poddaného (což provedl již Achaz 733/32), nežli se zaplétali do koalicí pátém roce svého vyhnání byl povolán k prorockému úřadu. Jeho poslání trvalo 22 roků. Byl ve veliké úctě u svých soukmenovců. Podle tradice byl zavražděn svými nepřáteli. Napsal knihu proroctví, jejíž účelem bylo odvracet vyhnance od lichých nadějí v cizí pomoc. Ukazuje, že zničení města Jerusalema bylo v úradc'ch Božích, až však nadejde mesiášská

proti němu. Ezechiáš praktikoval zásadu alespoň tak, že se zachoval neutrálně ke koalici: nepříspěl Samarii, vyvrácené r. 721 Sargonem, nevstoupil do syrské koalice, již vedl Jau- bídí, král Hamathu, proti Asyrii, ani do koalice faraóna Borchirise a palestinských králů. Avšak jeho asyrské nebylo mu lhostejné a hledal příležitost setřásli je.

b) Smrt Sargona r. 705 vyvolala v poddaných národech nové naděje na osvobození, Neklidu národů chtěl nejvíce využití Egypt, tehdejší soupeř Asyrie. Farao Ša- bataků vzbudil novou koalici proti Asyrii, k níž se přidal i Ezechiáš přes zrazování prorokem Isaiášem (Is 28, 38), Koalici přála okolnost, že Sennacherib byl zaměstnan nepokoji jinde.

3. Teprve r. 701 Sennacherib podnikl trestné tažení proti vzbouřencům. Poraziv Egyptany u Attaku (na jih od Ekronu). začal obsazovali Judsko. Ezechiáš zatím připravoval Jerusalem na obležení. Opevnil hrady, zajistil městu vodu proražením kanálu Siloe. Zatím vyjednával se Sennacheribem, dlcím v Lachis, a poslal mu poplatek. Než Sennacherib žádal vydání města a poslal k němu svého generalissima (rabsakés). Než Isaiáš zrazoval Ezechiáš město vydati (Is 36—37, 4 Král 19. 1—7). Posel <se vrátil s nepořízenou ke králi, dlcímu již v Libně. Když Tihaka táhl proti němu, vyjednával mírněji s Ezechiášem (19, 10). Isaiáš opět zrazoval (19, 28—34). Brzy potom musel Sennacherib odtáhnout jednak pro mor ve vojsku (4 Král 19, 35), jednak pro nepokoje ve středu říše.

Poznámky; 1. Praví se, že vpád Sennacheriba byl 14. roku vlády Ezechiáše, což není možné. Zdá se, že 14. rok patří k jeho nemoci (29, 1 .. Is 38) a přešel do textu o vpádu Sennacheriba.

2. Poselství Mero- dach Baladane (Mardukabal-iddin v nápisech) k Ezechiášovi (4 Král 20, 12) možno klásti do doby před pádem jeho vlády v Babylonii (710/9), nebo po smrti Sargonově, kdy se opět zmocnil trůnu babylonského. *šk*

Ezechiel, syn Buziho, byl odveden do zajetí r. 598 s králem Joachimem. V

doba, bude obnoven národ izraelský.

1. Kniha proroctví se dělí na dvě hlavní části, z nichž první podává proroctví před zkázou Jerusalema (586), druhá po zničení svátého města. První část jedná o božské spravedlnosti, která trestá hříchy Izraelitů i okolních národů. Druhá část ukazuje boží milosrdenství, jež vybuduje znovu Judovo království zřízením

mesiášské říše.

2. E. užívá často symbolických obrazů. Jazyk je prosaický, ale místy dosahuje básnické úrovně. Je pozorovat aramejský vliv. Zvláštní je u Ezechiela záliba pro kult (44—46), všímá si však i morálních zásad na př. o trestu za osobní hříchy. 3. Autorem je Ezechiel, jak svědčí nadpis knihy i používání první osoby.

Jednotnost jeho díla byla napadena, ale opak nebyl dokázán.

4. Popis budoucího království není třeba brát doslovně jako obnovené království před vyhnanstvím, nýbrž jako velký jino* taj mesiášské doby, v němž jsou dvě hlediska: pozemského království a mesiášského duchovního.

Fanuel (Penuel), místo nočního zápasu Jakobova, po přechodu Jaboku. Slovo je složeno z »el«, zkráceného to jména Božího, a »panim«, t. j. tvář. Jakob je vysvětlil slovy: »Ačkoliv jsem viděl Boha tváří v tvář, přece jsem zůstal živ« (Gn 32, 30). Gedeon, pronásledující Madiani- ty, prosil občany toho města o stravu pro své vojny. Byl však odmítnut a proto na zpáteční cestě z vítězství zbořil městskou věž a obyvatele usmrtil (Sdc 8, 8. 17). Jeroboam je opět opevnil (3 Král 12. 25). Nachází se i v seznamu faraónem Sesakem dobytých měst. Za ně možno pokládat dnešní Tulul ed-Dahab nad ez-Zerka (Jabok), kde jsou stopy starého opevnění.

Farathon (Pirathon), z něhož pocházel soudce Abdon (Sdc 12, 15), jeden z Davidových hrdinů (2 Král 23, 30; 1 Par 11, 311 a úředníků (1 Par 27, 14), připomíná dnešní Faratha (47 obyv.) 12 km jihozápadně od Naplusu. Za bojů Syřanů proti Machabejským je r. 160 př. Kr. opevnil Bakchides (1 Mach 9, 50). *šk Fares* (Pereš), syn Jtídův z Tamary (Gn 38, 29; 46, 12). Jméno, znamenající roztrhnutí, dostal od rozzlobené porodní báby, poněvadž při narození protrhl mázdrici. Poněvadž všel z matčina lůna dříve než jeho bratr Zara, zdá se, že mu byla přiřčena prvorozenská práva, neb ve výpočtu kmenů v Nm 26, 20 je se svým očetným potomstvem jmenován první. Na jeho velkou plodnost naráží obyvatelé Betlema ve svém přání Rútě (Rut 4, 12). Z jeho plodných synů je znám Ezron a Hamul (Gn 46, 12; 1 Par 2, 25). Druhý syn Ezromův je praotec Davidův (Mt 1, 3; Lk 3, 33). *šk*

Fariseové, 1. Původ. V dějinách židovských ponejprv se vyskytuje jméno »Fari- seů« za krále Jana Hyrkana z rodu Machabejců (135—105 př. Kr.). Bylo to jméno tehdy již vyhraněného a sebevědomě vystupujícího náboženského směru, usilujícího o mravní čistotu v národě přesným zachováváním zákona a podání otců. Slovo pochází od hebr. »paraš«, oddělití, odloučení, odtud pak aram. »parišaja, t. j. oddělený, odloučený. Toto jméno bylo však dáno přívržencům onoho směru od jiných, sami mezi sebou se nazývali »chawerim«, t. j. ti, kteří spolu drží a se

podporují ve svých snahách. Lépe je však vystihuje slovo »fariseové«, oddělení. Židům bylo zákonem přikázáno, aby žili odloučeně od pohanů. Potřebu této odloučenosti pocítili hlavně v době po vyhnanství, když se navrátili do Palestiny a museli žít s usedlým lidem, namnoze pohanským. Nazývali je a židy zpohanštělé pohrdavým Jménem »am haares«, t. j. lid země. Ono oddělení provedli hlavně Esdráš a Nehe- miáš (1 Esdr 9, 1 . . ; 10, 11; 2 Esdr 9, 2; 10, 28—31; 13, 3). Později však, kdy hellenská kultura zapouštěla kořeny i v národě židovském, nastalo oddělení i v něm, totiž těch, kteří houževnatě lpěli na nábo- žensko- národním životě židovském. Když syrští králové, hlavně Antioch Epifan (175—164), násilím zaváděli v Palestině kulturu a náboženství řecké, r. 170 v chrámě jeruzalemském byla postavena socha boha Jova, odpor věřících židů propukl zjevnou vzpourou, známou vzpourou machabejskou. K Machabejcům se tehdy přidali i Asideové (zbožní), kteří již tehdy tvořili náboženskou společnost horlitelů o zákon (1 Mach 2, 42; 7, 13). U těchto Assídeů pak třeba hledati počátky fariseů,

2. Dějiny až do vystoupení Kristova. Dynastii Machabejců, potom zvanou Hasmoneu, opustili a vystupovali proti ní, když si kromě vlády světské přisvojila i práva velekněžská. Rozladění nastalo za Jana Hyrkana (135—104) a vyvrcholilo za Alexandra Janea (103—76). Tento je sice na začátku své vlády podporoval, když však proti němu pobouřili lid, dal z nich mnohé pobiti. Zlaté doby jim nastaly za Alexandry (76—67), manželky a nástupkyně Alexandrovy. Tehdy si zajistili vliv na lid, a napotom si jej podrželi. Našli u něho porozumění hlavně v nenávisti k cizím dynastiím. Nespokojeni byli s nadvládou římskou, Herodu Vel. (37—4) jich 6.000 odepřelo přísahu věrnosti.

3. Učení. Čerpali nejprve ze psaného zákona, jehož přesnému výkladu se horlivě věnovali (Jos. Flav. Válka žid, III, VIII, 14). O tom svědčí i ap. Pavel, bývalý farisej (Filip 3, 5): »Já jsem žid, jenž jsem se narodil v Tarsu cilijském, ale vychován jsem v tomto městě; u nohou Gamalielových Jsem byl vzdělán

podle pravdy otcovského zákona, horlil jsem pro zákon, jakož i vy všichni dodnes» (Skt ap 22, 3). Stejně si vážili i ústního podání otců, t. j. předaných starých výkladů zákona a jeho doplňků. V tom se lišili od Saduceů, kteří uznávali jen zákon psaný. Proti nim vyznávali nesmrtnost duše, vzkříšení zmrtvých a odplatu na věčnosti. O lidské svobodě učili střední cestě; lidské skutky jsou svobodné, avšak podléhají Boží prozřetelnosti. — V trestním zákoníku nebyli tak přísní jako Saduceové, kteří se řídili jen zákonem psaným, kdežto Fariseové psaný zákon mírnili ústním podáním. — Tyto hlavní rysy jejich učení jsou známy z děl Josefa Flavia; jsou tytéž jako ve zprávách evangelií.

4. Poměr fariseů k činnosti Kristově. Již z postavení, jaké zaujali fariseové k činnosti Jana Kř., dalo se očekávat, že podobně se zachovají i k činnosti Kristově. Jan je nazval »pokolení zmijí«, které pro sebe odmítá potřebu pokání (Mt 3, 7—9). Ježíš Kr. o tom poznamenal, že fariseové a zákoníci nepoznali v poslání Janově vůli Boží (Lk 7, 30). Stejně také nepochopili poslání Kristovo. Od začátku bylo patrné, že jeho chování a učení jest jiného rázu než fariseů. Hned na začátku činnosti ukázal, že fariseje převyšuje: »Učil je jako ten, který má moc, a ne jako jejich zákoníci a fariseové« (Mt 7, 29; Mk 1, 22). V horské řeči ukázal, jak náboženský život fariseji hlásaný a usku-tečňovaný je nedostačující, (»nebude-li vaše spravedlnost hojnější než zákoníků a feriseů, nevejdete do království nebeské- ho« Mt 5. 20), ano, že ani neodpovídá dokonale zákonu, a poukázal na něco dokonalejšího, než co obsahovalo podání starších (5, 17—48). Tím vzbudil proti sobě jen nevoli. Vidouce, že jejich vážnost, vážnost strážců pravého náboženství v lidu, jest ohrožena, vystoupili proti Kristu veřejně. Pohoršováním nad jeho jednáním a jednáním jeho učedníků (odpouštění hříchů Mt 9, 1—8; obcování s hříšníky v 10—13, rušení soboty 12, 1—13) chtěli přesvědčit lid, že nemá poslání od Boha. Jeho divotvornou moc prohlašovali za dílo ďáblovo (Mt 12, 24). Kristus Pán jim velmi snadno bral zbraň z rukou. Selhali i jejich pokusy chytiti ho v řeči, aby mohl být obžalován u synedria, nebo u státní moci římské (otázka o manželské rozluce Mt 19, 3—12; o dani dávané d'saři 22, 15—22 a j.). To všecko nezabránilo Ježíši Kristu znovu před nimi varovati lid (jeho řeč proti fariseům Mt 23, 1—36; Mk 12, 38—40; Lk 20, 45—47). Od

fariseů, lepších v národě, se dalo čekat, že spíše porozumějí Kristu a jeho poslání než Saduceové a zákoníci, kteří byli členy synedria. Než stali se z nich jeho úhlavní nepřátelé. Připravovali Kristovo odsouzení a smrt.

5. Jejich chování na začátku církve. Překvapuje, že se apoštolů obviněných před veleradou ujal farisej Gamaliel, nabádaje k rozvaze (Skt ap 5, 34 . .); než tehdy nemluvil za stranu, nýbrž za sebe. Příkladem opačného chování je zase farisej Šavel, který církve velmi pronásledoval (8, 3). Zdá se, že v té věci již nebylo mez; nimi jednoty. Později se děje zmínka o farisejích, kteří uvěřili (15, 5). O rozšíření křesťanství se však mnoho nezasloužili, naopak rozdmýcháním otázky o povinnostech křesťanů k zákonu mojžíšskému ie ohrozili.

ŠK

Febe — křesťanka z pohanů (neboť její jméno, kterým jest označeno nejedno božství v mythologii, nemohlo býti dáno od Židů), diakoniska křesťanské obce v Ken- chrách. Řím 16. 1. 2 ukazuje, že přinesla církvi římské list apoštola Pavla a že mu nejednou prokázala platné služby. Dle vykladačů je toto místo jedině, jež mluví o službě diakonisek, to jest o ženě, vykonávající službu diakonů, jáhnů. Tak se patrně musí říci, že byla první diakoniskou*

a zůstala typickou postavou pro diako- nisky v dějinách křesťanství. Na hoře Olivetské v Jerusalemě byl nalezen nápis ze 6. století, kde jistá diakoniska Sofie se nazývá »druhá Febe«.

Felix, prokurátor Judska v době, kdy apoštol Pavel jako vězeň nastoupil cestu do Říma. Za manželku, vlastně souložnici, tměl židovku Drusillu (viz heslo[^]). Svým správcováním Judska nepřispěl k uklidnění Židů, naopak svou hrabivostí a nespravedlností nespokojenost ještě zvýšil. Toto mu vyčítá i Tacitus v Hist. 5, 9. S tím se přesně shoduje i jeho chování k Pavlovi, jak je podáno ve Skt ap 24. Když byl k němu Pavel přiveden do Cesareje Přím., vyslechl jak obžalobu Židů proti němu tak obhajobu Pavlovu. Dobře viděl, že Pavel je nevinně zatčen, než přesto ho nepropustil, poněvadž se bál o přízeň Židů. Jeho výmluva, že věc blíže prozkoumá, až přijde tribun Lysias, je pouhým zastřením jeho slabošské povahy vždyť Lysias mu v dopise dosvědčil Pavlovu nevinu (23, 29). Předvolání Pavlovo po několika dnech, při němž byl Pavel tázán na učení o Ježíši Kr., mělo více soukromý ráz. Snad to učinil k vůli své manželce, která jako jiné vznešené paní té doby měla zájem o náboženské otázky. F. propustil Pavla, když tento mluvil o spravedlnosti. čistotě a budoucun soudu, se slovy; »Proto teď jdi, zavolám tě však ve vhodné době«. I poznámka Lukášova ve v 26: »zároveň i doufáje, že mu dá Pavel peníze, pročež ho i častěji volal, aby s ním promlouval« odpovídá F. povaze, jak je známá i z mimobiblickvch pramenů. Po dvouleté Pavlově vazbě F. byl z Judska odvolán a na jeho místo nastoupil Portius Festus. Pavla však F. nepropustil, chtěje si udržet přízeň Židů, jak se poznamenává ve Skt ap (24, 27). Kdy byl F. z Judska odvolán, je těžké stanovití. Vzhledem k celkové chronologii života Pavlova nelze v tom sestoupiti pod r. 58, ani ne jiti přes r. 61. *š k*
Fenan (Punon), sídlo jednoho z edomských kn'zat (Gn 36, 41; 1 Par 1, 52) a zastávka Izraelitů na cestě pouští, v jejíž blízkosti Mojžíš zhotovil měděného hada proti uštknutí (Nm 21, 4—10, kde mezi horou Hór a Obot třeba klásti podle 33, 41. 42 zastávku Šalmona a Fenan). Jemu odpovídá sídlo Feinan 40 km jižně od Mrtvého moře mezi městy Peta a Zoar. Podle vy- kopávek zde konaných místo bylo osídleno počínajíc r. 2.200 př. Kr. Bylo známým nalezištěm mědi. *š k*

Feničané. Tohoto názvu pro obyvatele syrského přímoří užívá se v Bibli až v pozdější době (2 Mak 3, 5. 8; 4, 4. 22; Skt ap 11, 19; 15, 3; 21, 2). Řecká Septuag. má na některých místech Feničany (Dt 3, 9; Job 40, 20; Feničanka v Ex 6, 15), kde v hebr. textu jsou Kananejci. Podobně kde Mk 7, 26 mluví o Syrofeničance, Mt 15, 22 se zmiňuje o Kananejce. V užívání tohoto názvu je patrný vliv ptolomejské doby, v níž se oni obyvatelé nazývali Foinikes (tak již u Homera a Herodota). Jak toto řecké slovo bylo utvořeno, nebylo ještě zjištěno. Má jakousi podobnost s egyptským Fénhu, jímž již za staré říše byli označováni obyvatelé těch krajů (ale také obyvatelé celé Palestiny a nakonec to slovo znamenalo i zajatce). Že by řecké foi- niks bylo vzato z tohoto egyptského, nepokládá se za pravděpodobné, nýbrž zdá se spíše, že obě slova byla utvořena od sebe nezávisle podle semitského slova. Je však možné, že řecké foiniks je překlad semitského názvu a znamenalo by «červený, rudý», jako foinos. Byla by v tom narážka na původ tohoto národa, že totiž přišel ze země rudé n. s míst s červenými skalami, podobně jako »edom«, t. j. červený. To by vedlo k tomu, hledati jejich původ v blízkosti Rudého moře, odkudž přišli do Syrie (viz o tom Ábel, Grogaphie de la Palestine, I, 251—54). V Bibli, jak již bylo řečeno, užívá se názvu Kananejci, totiž pro ty z nich, kteří obývají přímořskou nížinu. Jistě jsou míněni Feničané aspoň tam, kde se mluví o Kananejcích-obchodcích (Job 40, 30; Přís 31, 24; Zach 14, 21). Feničané sami o sobě rádi užívali tohoto názvu Kananejci. U nich bylo také v oblibě nazývati se podle svých měst; Sidoňané, Tyfané, Aradité, Giblité. Nejvíce se užívalo názvů podle města Sidonu, jež se uchovalo i tehdy, kdy toto město pozbylo již své bývalé slávy, na př. jeden z fénických nápisů jmenuje Hírama II., který vládl v Tyru, »me- lek Sidonim«, t. j. král Sidoňanů. V Písmě sv. se tento název také často vyskytuje (Dt 3, 5: Sdc 18, 7; 3 Král 5, 20; 11, 33), stejně jako u Homéra v II. VI, 290; XVIII, 743; Od. IV, 618. V době po vyhanství jsou známá rčení »Tyr a Sidon« (Zach 9, 2; 1 Mak 5, 15; Mk 3, 8; Mt 11, 21; Skt ap 12, 20).

Země F. zaujímalá přímořský pás, jehož jižní hranice tvořil Karmel, na severu město Aradus (Arwad), jimi založené a na východě pohoří Libanon. Nejstarším jejich sídlem a městem byl Džebal (Byblos), jehož kultura, jak bylo

zjištěno vykopávka- mi tam konanými, sahá až do doby kol r. 3000 př. Kr. Dalšími důležitými městy byl Tyrus, Sidon, Bejrut, Arwad, Ugarit, poslední nově zjištěné v dnešním Ras Šamra a Minet el Beida s bohatými nálezy archeologickými. Geografická poloha Fénicie je taková, že sama poskytovala málo pramenů výživy pro její obyvatelstvo. Jen rovina v okolí ústí řeky Nhr el-Kebir a jižně od Akru skýtala dostatečnou obživu rolnictvím. Jinak však, vyjímajíc ještě krajinu mezi Sidonem a Tyrem, zv. rovinou fénickou, horstvo, které poskytuje málo pramenů obživy, sahá blízko k moři. Proto F. byli nuceni hledat obživu na moři. Věnovali se obchodu na Středoz. moři, čímž se stali známými ve všech zemích s tímto mořem sousedících, hlavně u Řeků. Mnohé z krajin jimi navštěvovaných kolonisovali a tím nabývali na Středoz. moře velkého vlivu nejen obchodního, ale i politického. Takto založili své osady na Cypru a Krétě, podél maloasijského pobřeží hlavně v Cilicii, na řeckých ostrovech. Maltě. Založení Karthaga, jež legenda připisuje Ty- ranům. nedá se sice historicky dokázat, za to však je jisté, že měli v Karthagu velký vliv nejen obchodní, ale i politický ve státním zřízení jeho. Z bohů, jež Feničané uctívali, jsou nejdůležitější: Melquart, jemuž král Hiram postavil v Tyru ^hrám. Dagon, uctíváný i Filišťanv (srv. 1 Král 5, 3. 4), a různé bohyně (baalat). Co se týká kultury, F. byli spíše jejími zprostředkovateli než vynálezci. V 2. tisíc, přijali mnoho z kultury egeiské, stejně jako z Egypta (o fénické kultuře viz G. Contenau, La civilisation phénicienne, z r. 1926).

S Izraelyty udržovali většinou pokojný styk. O jejich vlivu kulturním, politickém a náboženském viz hesla: David, Šalomoun, Achab. Jezabela

Fík, fíkovník. Fíkovník patří mezi důležité ovocné stromy v Palestině. Jeho vlastní jest asi jižní Arabie, ale už v dávných dobách se jeho pěstování rozšířilo do Egypta a Přední Asie. Mojžíš velebí Kanaan jako zemi fíků (Dt 8, 8) a vyzvědači přinesli z Palestiny mimo jiného ovoce také fíky (Nm 13, 24). Odpočívali ve stínu révy a fíkovníku je v Písmě sv. častý obraz blahobytu a pokoje. Fíkovník je prostředně veliký strom, má bělavou kůru a veliké listy, poskytující příjemný stín. Krásné fíkové sady jsou dnes v okolí Betlema, Bethanie a Nablusu. Půdu okolo fíkovníku třeba dobře okopat a pohnojit, má-li přinést hojnou úrodu (Lk 13, 6), Dřevo fíkovníku jest

měkké a není mimo paliva k žádné potřebě. Za to jeho sladké plody, ať čerstvé, ať sušené, těší se veliké oblíbě. Fíkovník na zimu ztrácí listí. Již v únoru, dříve než nové listí vypučí, ukazují se na větvích pupeny, které se rychle vyvinou ve fíky. Květ i oplodnění u fíku děje se, dokud ony pupeny ještě jsou skryty pod kůrou. Když se objeví, jest to znamením, že jaro je blízko (Lk 21, 30). Ovoce přináší fík skoro celý rok: rozeznávají se fíky rané, letní a pozdní. Když Kristus (Mt 21, /19) nenašel na stromě fíků, prokřel fíkovník, který uschl — obraz to národa izraelského. Fíkovníky se podobně jako oliva, rozmnožují odnožemi. V domácím lékařství se užívá fíků jako náplasti na vředy a rány, jak to doporučil Isaiáš králi Ezechiášovi (Is 38, 21; 4 Král 20, 7). Adam a Eva podle Gn 3, 7 ušili si zástěry z listů fíkových. Výraz »te'engah« označuje vždy fíkovník a proto neprávem někteří to vykládají o listí banánu (Musa paradisiaca). Vc **Filadelfie** bylo město v Lydii, založené nebo znova vybudované pergamským králem Athalem II. Filadelfem, od něhož podle tehdejšího zvyku dostalo i své jméno. Filadelfie ležela na severovýchod od Sard na úpatí pohoří Tmolu. Od r. 133 byla pod římskou vládou. Křesťanská obec byla tam založena asi v době oněch tří let, kdy sv. Pavel na třetí cestě byl činný v Efesu. Mezi sedmi listy, určenými na počátku Zjevení sv. Jana maloasijským křesťanským obcím, jest na šestém místě také list andělu, t. j. biskupu ve Filadelfii. Z listu je patrné, že křesťanům tam bylo mnoho trpěti od židů, pročež sv. Jan příslibuje této obci Boží pomoc a vítězství nad nepřáteli (Zjev 3. 7—13). ,

Filemon. List k Filemonovi. Filemon byl zámožný občan v Kolossách. Ke křesťanství byl obrácen sv. Pavlem — snad v Efesu — a zároveň s Epafrou založil v rod

ném měšť křesťanskou obec. V nadpise listu jmenovaná Appia jest asi jeho manželka. Otrok Filemonův, jménem Onesimus, aby unikl trestu za krádež neb jiný přečin, uprchl a dostal se až do Říma. Božská Prozřetelnost jej přivedla k sv. Pavlovi, který jej získal pro Krista. Když se Ty-chikus chýsfal na cestu do Efesu a do Koloss, aby tam donesl Pavlovy listy, tu Pavel poslal s ním i Onesima jeho pánu. Jako doprovod napsal Filemonovi list, kde mu Onesima doporučuje a jej žádá, aby ho přijal jak milého bratra v Kristu. Při tom také slibuje, že mu nahradí škodu, kterou mu Onesimus způsobil. Ke konci ho žádá, by mu připravil pohostinný byt, neboť doufá, že brzo nabude opět svobody a zavítá do Koloss k němu.

List k Filemonovi jest jediný soukromý dopis mezi Pavlovými listy, jež se nám dochovaly. Třebaže je krátký, ukazuje nám v jasném světle apoštolskou horlivost a péči sv. Pavla, jež se vztahovaly stejně na bohaté i chudé, na pány i otroky. — List je napsán v prvním zajetí římském současně s listem k Efeským a Kolosským, tedy asi v r. 64.

Tim, ♦ že Pavel vrací otroka jeho pánovi, uznává jaksi otroctví, ač toto se přiči jak zákonu přirozenému, tak také lásce k bližnímu. Avšak z toho, že církev — tak jako Pavel — otroctví v prvních stoletích jako společenskou instituci připouštěla, nelze usuzovati, že je také schvalovala. Otroctví, na němž byl vybudován starověký společenský řád, nedalo se najednou bez společenské revoluce odstranit. Církev proto hlásala takové nauky — o lásce k bližnímu, o rovnosti všech před Bohem, o povinnostech pánů k otrokům — které, když se v lidské společnosti prakticky uplatnily, samy sebou přivodily odstranění otroctví, nikoliv cestou revoluce, ale evoluce. O poměru pánů a otroků píše sv. Pavel Ef 6, 5—9; Kol 3, 22—24; 1 Tim 6, 1—2; Tit 2, 9. 10. HC

Filip, 1. Apoštol Filip je znám tímto řeckým jménem. Měl-li i aramejské jméno, snad se ho méně užívalo v počestné Betsaidě, jeho rodišti i (Jan 1, 44; 12, 21). Za učedníka byl Kristem povolán na cestě od Janova křtu do Galileje. Na chvíli se od společnosti Kristovy odtrhl a setkal se s Natanaelem, jemuž prostě oznámil, že našli Mesiáše. Na jeho námitku, že Mesiáš nemůže pocházet z obyčejného Nazaretu, odpověděl výzvou: »Pojd' a viz« (45. 46). Tento způsob jednání, totiž sám nerozhodovat, spojený s jakousi nenuceností, ukazuje se i později: prosbu Reků, k němu vznesenou,

chtějících vidět Ježíše, nevyplnil sám, nýbrž s Ondřejem (12, 21. 22). Ukázalo se to i v jeho odpovědi na otázku Páně: »Kde nakoupíme chlebě, aby tento lid jedl?« Nestaral se o zázrak, ačkoliv se mohl vtípit, že Pán k němu směřoval (ptal se ho, »zkoušeje ho«), nýbrž spokojil se pouze odhadem, kolik peněz by k tomu bylo třeba, a nepodal praktický návrh (6, 5—7). Později, když Kristus Pán mluvil o cestě k Otcí, k jeho prosbě: »Pane, ukaž nám Otce a stačí nám to«, Pán odpověděl: »Tak dlouho jsem již s vámi a nepoznali jste mne? Filipe, kdo vidí mne, vidí i Otce«. Tím v něm vzbudil dřímající víru a zároveň ho poučil, že tato dostačuje. — V seznamu apoštolů následuje u Mt 10, 3 a paral. po Ondřejovi a synech Zebedeových. — Podle staré tradice hlásal evangelium ve Frigii. Eusebius Ces. zachoval zprávu Polykratovu (H. E. III. 30, 2), podle níž Filip zemřel jako mučedník v Hierapoli i se svými dvěma dcerami, které zůstaly pannami. 2. Diákon Filip je jmenován druhý v pořadí diákonů, zvolených církví jerusalemskou (Skt ap 6, 5) snad pro velkou apoštolskou činnost, o níž se vypravuje tamtéž v hl 8. Krásné výsledky měla jeho kázání a zázraky v Samarii, takže i kouzelník Šimon, do té doby obyvatelstvem obdivovaný pro podivuhodné věci, uvěřil a přidržel se Filipa (v 5—8). Jeho činnost dokonali apoštolově udělením Ducha sv. (v 14.). Odtud na výzvu andělovu se odebral do kraje mezi Jerusalemem a Gázou, kde přivedl k víře a pokřtil eunucha ethiopské královny. Potom kázal v přímořských městech. Apoštol Pavel při návratu z třetí apoštolské cesty se zastavil v jeho domě v Caesareji Palest. (Skt ap 21, 8. 9). Tam je zmínka o čtyřech dcerách Filipových, které zůstaly pannami a věnovaly se duchovní činnosti mezi věřícími. ŠK

Filippy, **List k Fi lipským**. Filippy, místo ležící v Macedonii, dostaly své jméno — místo dřívějšího Krenides — od Filipa II., krále macedonského, který je rozšířil. Filippy ležely při řece Strymonu asi 3 hodiny daleko od moře. Přístav měly v Neapoli, dnešní Kavale. Císař Augustus usadil tam římské veterány a dal městu titul Kolonie a jus italicum, t. j. samosprávu a římské občanství. Židů bylo v městě málo; neměli tam ani synagogy, nýbrž scházeli se u řeky, kde měli »místo modliteb« (Skt ap 16, 13 »oratio«).

Filippy byly prvním městem na evropské půdě, kam sv. Pavel zavítal na druhé cestě z Troady hlásat evangelium. Z proselytů uvěřila především Lydie, obchodnice s purpurem z

Thyatiř, která pak Pavla s Timotejem a Sylvánem přijala do svého domu. Když však Pavel uzdravil posedlou dívku, která pomocí zlého ducha věštila, tu její páni vyvolali proti Pavlovi bouři, při níž Pavel a Sylván byli zbičováni a vrženi do žaláře. Odtud sice byli zázračně zemětřesením vysvobozeni, ale druhého dne na žádost městské rady opustili město, nechtějíc svou přítomností dávat záminku k novým nepokojům, — Na třetí cestě Pavel ještě po dvakrátě navštívil Filippy, když se totiž ubíral z Efesu do Korintu a když se odtud zase vracel do Jerusalema, Poměr sv. Pavla k filippským křesťanům byl neobyčejně srdečný. Nazývá je (Fil 4, 1) »svými bratry milovanými a kýženými, radostí svou a korunou svou«. Ač jinde se živil práci svých rukou (2 Kor 11, 8—11), od Filippských — což bylo důkazem zvláštní přízně — opětovně přijal podporu (Fil 4, 15).

Když se křesťané řilippští dověděli, že Pavel je v Římě v zajetí v trudných hmotných poměrech, poslali mu tam peněžitou podporu po člena filippského presbyteria Epafroditovi. Epafroditus v Římě těžce onemocněl. Když se pozdravil a chystal k návratu do Filipp, tu Pavel poslal po něm tamní křesťanské obci list. Účelem listu jest zpravit milovanou obec o svém postavení, povzbudit je ke křesťanskému životu, pokárati některé nedostatky, upozorniti na nebezpečí, hrozící se strany judaistů, a ovšem také poděkovati za poslanou podporu. To je také obsah listu.

List je jistě napsán v prvním římském zajetí, neboť apoštol tam mluví nejen o svých okovech (1, 7. 13. 14. 17), ale i o rozšíření evangelia u pretoriánů (1, 13) a o domě císařském (4, 22). Vznikl tudíž v letech 63—64. List se vyznačuje neobyčejnou srdečností, která je ohlasem Pavlova poměru k milované obci. Dogmaticky důležité je místo 2, 5—11, kde Pavel mluví o Kristově preexistenci a jeho pokoření (kenose), kterému se svým vtělením podrobil. Proto list tento, podobně jako list k Efeským a Kolosským, pojednávajícím o stejném thematu, počítá se mezi tak zvané listy připadl na krále Saula, který se s nimi vícekrát utkal v boji, až nakonec byl od nich poražen na pohoří Gelboe, kde také sám zahynul (viz Saul). Spisovatel 1 Král poznamenává, že v této době bojů s F. neměli Izraelité zbraní, neboť F. se postarali o to, aby si jich nenadělali (13, 19—22). To byla metoda F., aby si zajistili vládu nad dobytými kraji. Poznámka spisovatelova, že »nebylo ve vsi

soteriologické. Hc

Filišťané, nesemitský národ, usazený na jižním pobřeží Palestiny. O nich se praví u Am 9, 8: »Zdali jsem nevyvedl Filišťany z Kaftoru«, u Jer 47, 4 jsou nazýváni »zbytky z ostrova Kaftor«. Patří k oněm Kaftorim, podle Dt 2, 23, kteří vyšli z Kaftoru a usadili se namísto Hevejských v Haserim až ke Gáze. Za Kaitor se dříve pokládala Kappadocie, dnes se však, více kloní k názoru, že jest jím ostrov Kréta. Než ani to není jisté. Spíše třeba hledati původní sídlo F. v Pamfylíi, Cilicii a západní části Malé Asie. Jejich přestěhování z těchto krajů do Palestiny souvisí s velkým hnutím egejských a maloasijských národů a jejich pronikání na Východ. Ramses III. zlomil jejich nápor vítězstvím nad nimi na pobřeží fénickém r. 1194. Tam byli ony spojené národy rozprášeny a některé z nich potom se usadily v Palestině. K těmto patří i F., kteří se usadili v Šefele (viz o*tom Ábel, Géographie de la Palestine, I, 261. .). F. se nespokojili jen přímořským územím, nýbrž hleděli rozšířiti svou nadvládu do vnitrozemí. Zde ovšem narazili na Izraelity, s nimiž potom žili v neustálém nepřátelství. O rozšiřování jejich nadvlády nad usazenými již Izraelity dovidáme se ponejprv z vypravování knihy Soudců o Samsonovi, který se tomu vzepřel (viz Samson). Horší doby pro Izraelity nastaly za Heliho, kdy byli od nich několikrát poraženi. Po jedné takové porážce padli F. do rukou i archa Boží (viz Archa). U příležitosti odevzdání archy a darů vypočítává spisovatel 1. Královské pět hlavních měst F., totiž Ekron, Ašdod, Get, Asakalon a Gázu (6, 17). Filistie totiž byla rozdělena podle těchto měst na pět žup (geliloth), které spravovali vládcové, jimi zvaní »seranim«, což je také jedna z připomínek jejich původu z Malé Asie (slovo lydijské podobně jako řecké tyrannos). Za Samuela se však Izraelitům podařilo porazit F. a dobýt zpět ztracených krajů (1 Král 7, 7. .). Avšak F. vnikli již příliš daleko do jejich území a nemínili se vzdát nadvlády nad značnou částí země Kanaan. Úkol zbavit Izraele nadvlády F. zemi Izraelově kováře«, vede k domněnce, že znalosti železa a zhotovování železného náčiní naučili se Izraelité od F. — Až teprve Davidovi podařilo se zlomiti moc F. a zatlačiti je do jejich vlastní země (viz David). F. zůstali nadále nepřáteli Izraelitů. Izraelité se s nimi také těžko sbližovali pro jejich nesemitský původ. Zvláště jim bylo trnem v oku, že u nich nebyla zvykem obrázka, takže pro ně Filišťan a

neobřezanec bylo totéž. Řecký překlad LXX má většinou místo Filišťané slovo »allofyloi«, t. j. cizinci, což dobře vystihuje vztah Izraelitů k nim. — F. sdíleli osud ostatních menších národů Palestiny a Syrie za vpádů asyrských a babylonských. Tak r. 720 asyrský Šargon zmocnil se země a Hanuna, krále Gázy odvedl do zajetí i s velkou částí obyvatelstva. Šk

Fincee. 1. Syn Eleazarův a vnuk Aronův, člen kmene Levi (Ex 6, 25; Sdc 20, 28). Horlil proti zpohanštělým Izraelitům, aby dávali čest jedinému Bohu (Nm 25, 7; srv. žalm 105, 30). Za tuto horlivost dostalo se •od Boha jeho rodině práva na kněžství (tamt. 13). Mojžíš jej poslal proti Madianitům (Nm 31, 6); Josue jej poslal k vůli oltáři ke kmenům do Zajordání (Jos 22, 13); dal mu darem město Galaad (Jos 24, 13). Fincee je chválen Sir 45, 28; 1 Mak 2, 26, 51. — 2. Syn Heliův a bratr Ofniův a jako on kněz nevěrný svým povinnostem (1 Král 1, 3; 2, 12). Prorok zvěstoval Heziámu smrt jeho synů (1 Král 2, 34), oba pak zahynuli v boji proti Filišťanům (tamt. 4, 11). — 3. Syn

Eleazarův, kníže Koritů (1 Par 9, 20). — Otec Eleazarův (Esd 8, 34).

Sp

Frygie slul kraj v maloasijském vnitrozemí při řece Halysu. Frygie sousedila s Lykonií, Pisidií, Lydií, Mysíí, Bythinií a Galacií. Hranice její se během času velmi měnily. Staří zeměpisci, jako Strabo, rozlišují Frygií Velkou a Frygií Malou, ležící při Hellespontu. Král Antioch III. musil po bitvě u Magnesie r. 192 postoupit Frygií pergamenskému králi Eumenovi (1 Mach 8, 8). Římané rozdělili Frygií mezi provincie Galacii a Asii. Z měst frygijských jsou známa Antiochie Pisidská, Hierapole, Kolossy a Laodicea. Mezi svědky seslání Ducha svátého v Jerusalemě o letnicích byli také příchozí z Frygie (Skt ap 2, 10). Sv. Pavel prošel Frygií na druhé (16, 6) a třetí (18, 23) apoštolské cestě. Slova Skutků apoštolských předpokládají, že tam byly založeny křesťanské obce. To je také patrné z listu ke Koloským a ze Zjevení sv. Jana (3, 14). Hc

Gaba <(Gibeath Saul), město v území Benjaminově (Jos 18, 24; 1 Par 6, 60), Zde shromáždil Saul své vojsko proti Filištá- nům a odtud spatřili jeho vyzvědači Jona- thanem poražené Filištány u Machmas (1 Král 13, 15). Za ně se pokládá dnešní Telí el- Ful, zříceniny na pahorku 6 km u silnice severně od Jerusalema. Při vykopáv- kách zde konaných Allbrightem r. 1922 a 1933, bylo možno zjistit stopy hradu krále Saula, který zde měl své sídlo. Později se stal z G. pouhá pevnost, jejíž značné zbytky možno dodnes spatřiti. *šk*

Gabaon (Gibeon), město Hevejců, kteří se lstí zachránili při vpádu Izraelitů do země (Jos 9, 3; 10, 10). Patřilo k území Benjaminově a k městům levitským (Jos 11, 19; 18, 25; 21, 17). Jemu odpovídá dnešní osada el-Džib, ležící na osamoceném pahorku 10 km severně od Jerusalema. Zanesená nádrž na vodu připomíná onu, o níž se potýkali stoupenci Abnerovi a Joabovi (2 Král 2, 13..) a později se zde sešla družina Johananova s Ismaelovou (Jer 41, 12). *šk*

Gabriel. Jméno anděla znám. »muž Boží«, který Danielovi vysvětlil vidění o boji kozla s beranem (Dan 8, 15) a sdělil mu předpověď o 70 týdnech (9, 21). Jméno není ani ve fénickém, ani aramejském seznamu duchů- bohů, nýbrž pochází z židovské tradice. V N. Zák. se objevuje v úloze posla, oznamujícího Zachariášovi narození Jan Kř. a Marii vtělení Syna Božího (Lk 1, 19, 26). I zde je nazýván pouze anděl. Až v pobiblické době pro tento vznešený úkol mu svěřeny je nazýván archanděl, V knize Henochově je anděl vládnoucí všem duchům. *šk*

Gad. 1. Sedmý syn Jakobův a první Zepfy, služebné Ley (Gn 30, 9); znamená »štěstí«. Při vstupu do Egypta měl 7 synů (Gn 46, 16). Praotec jednoho z kmenů izraelských, 2. Kmen Gad. Při východu z Egypta měl 45.650 válečníků (Nm 1, 24), při sčítání v Moabu o 5,150 méně (26, 15—18), Jako Ruben se zavázal pomáhati ostatním kmenům při dobývání Předjordánska, aby pak dostal za úděl zajordánský Galaad, bohatý na pastvy pro velká stáda (Nm 32, 34; 14, 15). Navraceje se s Rubenem do Zajordán- ska (Jos 4; 12), postavil velký oltář u Jordánu, což se mohlo státi

příležitostí velkých nepokojů v Izraeli, kdyby včas nebylo vše urovnáno (Jos 22, 7—34), Jako svým územím, na jihu hraniče s Rubenem, na severu se zajor dánskou částí Manasse, řekou Jabbokem, tak i v dějinách jeho osudy jsou spjaty s těmito kmeny. Viz Ruben, Manasse. Po odvedení do zajetí zmocnili se jeho území Ammonité, což Bůh nenechal bez trestu (Jer 49, 1). Kmen se vycvičil v bojovnosti pro časté vpády nepřátel do území (Gn 49, 19, Dt 23, 20, 21). *šk* **Galaad** označuje území v Zajordánsku, jehož rozsah zeměpisný není biblí přesně vymezen. — V nejširším smyslu označuje název celé Zajordánsko, obývané Izraelity. V užším smyslu označuje název území v Zajordánsku mezi řekami Jarmukem a Arnonem — t. j. dnešní kraj Adžlun a Belgu — po případech v nejužším smyslu je dnešní Adžlu mez Jarmukem a Jabokem a toliko severní část Belgy. *kt*

Galacie. List ke Galatským. List sv. Pavla ke Galatským jest určen křesťanským obcím v Galacii. — Galacie slul v době Pavlově kraj ve středu Malé Asie, kde se v 3. st. před Kr. usadily čtyři kmeny keltské či galatské. Hlavní města kraje byly: Ancyra, Tavium a Pessinus. Tito Keltové si dlouho zachovali svoji národnost, neboť ještě sv. Jeroným o nich svědčí, že mluví podobnou řečí jako v okolí Trevíru, t. j. keltsky. Království Galaťanů, kteří byli spojenci římskými, po smrti krále Amynty r. 27 př. Kr. bylo proměněno v římskou provincii, jež ale vedle vlastní Galacie-obsakovala ještě části Lykaonie a Frygie, mezi jiným i kraj, kde ležela města Lystra, Derbe a Ikonium. Kde hledati ony církve galatské, jimž sv. Pavel napsal svůj list? Jedni ze závažných důvodů myslí, že jsou to ony obce, jež sv. Pavel založil na své první cestě v Antiochii Pisidské, Ikoniu, Lystře a Derbe. A tuto teorii máme za pravděpodobnější. Druzí však soudí, že jsou to obce ve vlastním kraji galatském, někde v okolí Ancyry, o jejichž založení ovšem Skutky Apoštolské — jako o mnohých jiných věcech — nepodávají zprávy. Podnět k listu sv. Pavla dala agitace, kterou judaisté v těchto obcích rozvinuli. Jako vyvolali dříve již nepokoje v Antiochii, žádajíce, aby i obrácení pohané zachovávali Mojžíšův zákon, podobné pokusy

činili nyní i u křesťanů v Galacii. Odvolávali se při tom na apoštoly jerusalemské, kteří Zákon zachovávali, a hleděli autoritu Pavlovu různými pomluvkami a podezřeními u Galatů podkopati. V Galacii měli opravdu úspěch. Galatští už zachovávali židovské soboty a svátky, ba byli ochotni podrobiti se i obřízce. Svým listem, plným vzrušení a svátého rozhořčení, Pavel proti těmto pokusům, uvádějícím v nebezpečí celé jeho apoštolské dílo, co nejrázněji zakročil. Hájí se proti pomluvám judaistů, při čemž uvádí některá fakta ze svého života; dokazuje dále dogmaticky, že Zákon nemůže člověku zjednatí ospravedlnění, ale že byl jen »vychovatel ke Kristu« (Gal 3, 24); napomíná konečně čtenáře, aby jho Zákona opět nebrali na sebe. List právem nazývají »magna charta« křesťanské svobody. — List ke Galatským patří k nejzávažnějším listům Pavlovým. Pro nápadnou podobu s listem k Římanům soudíme, že byl jako tento napsán na třetí cestě Pavlově asi r. 58—59, snad v Efesu neb Ko-rintě. *Hc*

Galgala (Gilgal). 1. První tábořiště Izraelitů po přechodu Jordánu, odkud podnikali Izraelité tažení proti nepřátelům (4, 19; 5, 10; 9, 6; Mich 6, 5; 1 Král 13—14). Nacházelo se v blízkosti Jericha, snad dnešní el Etelé 5 km jihov. od Jericha. Pro Izraelity stalo se místem posvátným: zde soudil Samuel (1 Král 7, 16), Saul obětoval (13, 9). Proti neoprávněnému kultu zde konanému vystoupil Oseáš (4, 15; 12, 11). 2. Vesnice, k níž se ubíral Eliáš a Eliseus, když měl být vzat do nebe, a do níž se pak Eliseus sám vrátil (4 Král 2, 1; 4, 38). Nacházelo se v blízkosti Bethelu. Dnes ji připomíná vesnička Džildžilja u Beth Rima. *Šk*

Galilea sluje severní část Palestiny. Výraz utvořen jest od heb. galii = okruh, kraj. V tomto obecném smyslu mluví se o krajích Filišťanů. Jos 13, 2. Avšak již v době Josuově používá se názvu ve smyslu vlastním o kraji kmene Neftali. Jos 20, 7; 21, 32; 1 Par 6, 76. Jindy se vztahuje název i na západní část území Zabulonova (3 Král 9, 11). R. 734 př. Kr. zmocnil se Galileje asyrský král Tiglatpilešar a odvedl velkou část jejího obyvatelstva do zajetí. 4 Král 15, 29. Místo nich dosadil kolonisty, pročež asi nazývána je Isaiášem Galileou pohanů. Is 9, 1. Bude však účastna mesiášského blaha. Is 9, 1 a n. V době makedonské je Galilea, která je většinou pohanská, jevištěm četných bojů. 1 Mak 5, 9—23; 11, 63 a n.; 12, 47 a n. Za Aristobula I. (104—103 př.

Kr.) byla však násilně judaizována. V době Ježíše Krista byla obydlena z největší části židovským obyvatelstvem, které mluvilo charakteristickým dialektem. Mt 26, 73. U fariseů nebyli Galilejci ve vážnosti, ježto byli z části mišenci. Jan 7, 52. V době Ježíše Krista rozkládala se Galilea od Qades až na jih roviny Esdreton. Jos. Flav., Válka III, 3, 1. Odtud i jezero Genesaretské se zvalo mořem Galilejským. (Viz heslo Genesaretské jezero.) Politicky patřila k tetrarchii Heroda Antipy. Lk 23, 6. — Se zřetelem na výšku půdy dělí se Galilea na Horní a Dolní. Tob 1, 1; Jdt 1, 8 řec. Hranice mezi nimi probíhá směrem wádi el-'Amúd, er - Ráme, Akko. *Kl*

Gallio, prokonsul Achaje za prvního pobytu sv. Pavla v Korintě (Skt ap 18, 12). Jeho rodové jméno bylo Annaeus Novatus, když ho však adoptoval senátor Junius Gallio, přezval se po něm. Jeho starší bratr byl známý filosof Seneka, který G. ve svých spisech chválí pro jeho ušlechtilou, mírnou povahu, prostou podlézavosti. Byl prokonsulem Achaje mezi jarem r. 51 po Kr. a jarem 53., jak lze uzavírali i z nápisu z Delf se jménem prokonsula Galliona. Za jeho prokonsulátu přivedli vzbuření Židé v Korintě před něho apoštola Pavla s obžalobou pobuřování lidu. G., vyslechnuv Pavla, odpověděl Židům: »Kdyby se jednalo o nějaké bezpráví nebo bídný zločin,

ó mužové židovští, jednal bych s vámi, jak se patří, Jde-li však o hádky o slově a jménech a vašem zákoně, vizte sami! V těch věcech nechci být soudcem« (Skt ap 18, 14, 15). *šk*

Gamaliel Učitel apoštola Pavla v židovství (Skt ap 22, 3). Vystoupil ve prospěch apoštolů, když byli předvedeni před veleradu (5, 34—39). Je líčen jako Farisej a učitel zákona, jehož si všichni vážili. Radil přísedícím velerady k rozvaze ve věci apoštolů; »Jestli je ten záměr nebo dílo z lidí, rozpadne se, jestli však z Boha, nebudou je moci zrušiti — k tomu by ještě byli shledáni jako odbojní Bohu« (v 34) a uvedl některé příklady z nedávné minulosti, kdy se ukázalo, že ona vzbuření byla z lidí. Jeho širší rozhled a umírněnost odpovídá směru jeho školy, neboť náležel k svobodomyšlnější škole Hillelově a ne k přísné škole Šammaje. Pro učenost byl mu dán titul Rabban, což je více než Rab n. Rabbi. Poněvadž se ujal apoštolů, zachovala se pověst, že se stal křesťanem, a že byl pohřben v Kafergamala, kde byly i ostatky sv. Stěpána. *šk*

Garizim a Hebal (viz heslo) slují v bibli hory v srdci Samařska, uzavírající v soutězce dnešní město Naplus. K historii jejich v době Josuově jakož i k otázce lokalisace viz heslo Hebal. Hora Garizim, arab. Dže- bel et Tór, je spjata v první řadě s historií Samaritánů (viz heslo). Koncem V, stol. př. Kr. vybudovali si tam Samaritáni vlastní chrám, nové středisko svého kultu. Původ chrámu je zahalen v temnotu. Snad nemálo přispělo k jeho vybudování odmítnutí pomoci na stavbě chrámu jerusalemského Zorobabelem (Esdr 4, 2), jakož i vypuzení člena velekněžské rodiny Manasse pro smíšený sňatek s dcerou samaritského mís/todržitele Sanaballata. 2 Esdr 13, 28. R. 175 př. Kr. zavedl Antiochus IV. Epi- Fanes na Garizim kult Jupitera Hostinného (2 Mak 6, 2, Jos. Fl. Starož, XII, 5, 1). R. 128 př. Kr. rozbořil chrám Jan Hyrkan (Jos. Fl. Starož. XIII, 9, 1; Válka I, 2, 6). — Na úpatí hory Garizim u studnice Jakubovy rozmlouval Ježíš Kristus se ženou samaritánskou. Jan 4, 1—37. Ve verši 20 v řeči Samaritánky »Otcové naši se klaněli na této hoře...« je míněna onou horou hora Garizim. — Na hoře Garizim dal Pilát r. 36 po Kr. zavraždití četné Samaritány (Jos. Fl. Starož. XVIII, 4, 1—2). Tamtéž pobil za války židovské r. 67 po Kr. vojevůdce Vespasianův Cerealis přes 11.000 Samaritánů pro účast na povstání (Jos. Fl., Válka 7 2, III.). Hadrian vybudoval na Garizim chrám Jupiteru Nejvyšší- mu, k němuž se vystupovalo po

nádherném schodišti (srov. Damascius, Vita Isid., 141 vyd. Westermann). Císař Zenon postoupil Garizim r. 474 křesťanům. Vybudovali tam chrám Panny Marie, který Justinian dal opevniti. Zbytky z něho byly nalezeny při vykopávkách r. 1928, — Garizim je dodnes posvátnou horou zbytku Samaritánů. Dodnes se stěhují před velkonocemi do stanů na horu Garizim a tam obětují večer 14. Nizanu podle starobylého obřadu sedm beránků, které požívají při obřadní velikonoční večeři, *KZ*

Gaza, Část dnešního města Gázy je vystavěna na místě města starého. Je vzdáleno 70 km jižně od Jaffy a 4 km od moře. Nebylo přístavní město, ale spíše důležitý bod pro obchod mezi Egyptem, Sýrií a Me-, sopotamií. Zde ústila obchodní cesta z jižní Arabie, které již v 17. st. př. Kr. používali Mineové. Ti nejspíše položili základy budoucího města, Egyptský Thutmoses III. si učinil z Gázy základnu pro válečné zásahy v Sýrii. Po něm kol 1.300 Seti I. město opevnil. — V Bibli je o něm ponejprv zmínka v Gn 10, 19, kde tvoří hranici proti rozpinavosti Kanaanitů. Za Josue obývali město Hevité (Jos 11, 22), Ani Josue, ani později Judovci nemohli se ho zmocnit (Jos 10, 41; 15. 47; Sdc 3, 3; 6, 1. 21); Gaza znamená »Pevná«. Po obsazení přímořského kraje Filišťany stala se Gaza nejdůle- žitějšm jejich městem (1 Král 6, 17; Am 1, 6), V té době sem byl přiveden oslepený Samson a zde zahynul v troskách chrámu boha Dagona i se shromážděnými Filišťany (Sdc 16, 21—30), Od r. 733 byla G. poplatná Asyrii. Když se její král Hano spojil s Damaškem proti Asyrii, Sargon si ji r. 720 znovu podrobil. O století později r. 608 dobyl ji egypt. Necho (Jer 47, 1; Sof 2, 4). Po rozdělení říše Alexandra Vel. střídalo se zde panství Egypta a Syrie. V době Machabejské dobyl jí Jonatas (1 Mak 11, 61. 62). Po zboření Alexandrem Jan. r. 98 př. Kr. opět se vzmohlo a dostalo od Pompeja r. 63 svobodu. Herodes Vel. dostal je od Augusta a po jeho smrti bylo přiděleno k provincii syrské, *Šk*

Gebbeton. Filišťanské město v okolí Lyddy bud Kibije severových. od ní n. Telí et- Melat jižně od ní. Patřilo Danovi (Jos 19, 44) a bylo levitským městem rodiny Kaahh (21, 23). Marně je dobývali králové severní říše Nadab až Zambri. *Šk*

Gedeon, syn Joasa (podle hebr. textu z rodu Ebiezera, z kmene Manasseova v Před- jordanu (Jos 17, 2; 1 Par 7, 18), soudce-

vysvoboditel Izraelitů od Madianitů, V jeho době Madianité, spojeni s jinými východními polokočovnými kmeny, podnikali po 7 let časté vpády do Předjordání, pustošili pole a obyvateľstvo olupovali o majetek (Sdc 6, 3—5). Jak pravil neznámý prorok, byl to trest za to, že se Izraelité odklonili od zákona Božího (v 6—10). G. byl povolán za vysvoboditele právě ve chvíli, když tajně vymlacoval ve vinném lisu či vytloukal trochu obilí, které se mu podařilo před Madianity zachránit. G. se s počátku rozmýšlel, neboť nebyl si jist, kdo je zjevivší se bytost, nebo kdo jí posílá, aby se snad nestal obětí preludu. Postřehl však, že je to nějaká vyšší bytost, a proto ji uctil vybranými jídly. Až teprve tehdy, když dotekem hole neznámého cizince vyšlehl ze skály oheň, který strávil připravená jídla, a bytost zmizela, seznal, že to byl anděl Hospodinův. Od té chvíle pak jednal v síle ducha Hospodinova.

První jeho čin bylo zboření oltáře Baalova a vykácení posvátných stromů kolem něho. Učinil to se svými 7 pomocníky v noci, nechťeje za dne proti sobě pobouřili svou rodinu a občany svého města Efrý, oddané úctě Baala. Nemýlil se, neboť druhého dne si žádali občané jeho smrti. Otec je však uklidnil poukazem na to, že, je-li Baal skutečný bůh, nechť se pomstí sám. S narážkou na tato otcova slova lid dal G. jméno »Jerubaal«, jehož smysl podle lidové etymologie by byl: »Baal vede při proti němu«. Dvojí jméno u těžce osoby nebylo něco neobvyklého, s ním se na př. setkáváme i u Šalomouna, který byl nazván Jedidja, «miláček Hospodinův» (2 Král 12, 25). V následujících verších (Sdc 6, 33..) se vypravuje o shromáždění vojska Madianitů a jejich spojenců na rovině Jezreel. Co je pohnulo k válečné výpravě, nelze z textu vyčíst. Snad nepokoje, vzniklé z činu G., čehož oni chtěli využít k tomu, aby si ony kraje úplně podrobili. G. zatím rozeslal své posly k izraelským kmenům v severní Palestině (Manasse, Aser, Zabulon, Neftali), aby s ním vytáhli proti nepříteli. Když se shromáždili, shledal, že Madianité jsou proti nim v převážné většině. Snad k vůli ostatním bojovníkům žádal od Hospodina znamení, že zvítězí: noční rosa na ovčím rouně a po druhé rosa okolo rouna, rouno samo však zůstalo suché (6, 36..). Po tomto znamení jistého vítězství nastalo třídění ve vojsku. Nejprve odešli ti, kdo měli bázlivou povahu, takže ze 12.000 zbylo jich 10.000. Druhé třídění nastalo u potoka podle toho, jak kdo pil vodu, zdali ji «chlemtal jako psi», nebo

pil z ruky. Prvních bylo 300 a ti byli vybráni k boji, poněvadž tímto činem ukázali, že jsou otužilí a ne zchou- lostivěli. V noci se vypravil k ležení nepřátel a vyzvěděv jejich náladu, vrátil se a rozdělil 300 mužů ve tři oddíly. Na dané znamení, když nastupovala půlnoční stráž, rozbili džbány, v nichž měli ukryté pochodně, a začali válečný pokřik, troubíce při tom a držíce v levici zapálené pochodně. Po zmatku v táboře bylo již ostatním snadné pronásledovat nepřátele k Jordánu (7, 23). Rozhodný boj byl však sveden až v Zajordánsku. G. Použil téže taktiky jako dříve, udeřil totiž na jejich ležení ve chvíli, kdy toho nečekali (8. lí). Ze zajatých Madianitů G. sám zabil jejich dva vůdce Zebee a Salmana a vzal si «ozdoby a závěsy, které zdobivají hrdla královských velbloudů» (8, 21). Na zpáteční cestě pomstil ještě obyvatele Sokkothu a Fanuelu, kteří s posměchem odepřeli dáti posilnění G. vojákům, zemdleným pronásledováním. — Poněvadž se G. tak proslavil a obětoval se pro společné dobro, požádali ho Izraelité, aby se stal jejich králem, doufajíce, že budou více sjednoceni a tedy schopnější odolávali nepřítelům. G. se zdála jejich žádost v rozporu s teokratickým zřízením a proto ji odmítl slovy; «Nebudu panovali nad vámi ani já, aniž bude panovali nad vámi můj syn, ale bude panovali nad vámi Hospodin» (8, 23). Vyžádal si však od nich část kořisti, náušnice, z nichž dal zhotovit posvátný efod (viz heslo). Zdá se, že potom žil G. soukromým životem ve svém domě (8, 29). Měl více manželek, které mu porodily 70 synů. V Sichemu měl ženinu, která mu porodila Abimelecha, pozdějšího usurpátora královské moci (viz heslo). Zemřel ve velkém stáří a byl pochován v hrobce svého otce v Efré. *Šk Gelboe*, heb. Gilbo'a, dnešní Džebel Fu-

qu'a, pohoří o délce asi 18 km s nejvyšším vrcholem Šech Barqán (518 m), lemuje na jihovýchodě rovinu Esdrelon a odděluje ji od roviny v okolí Besanu. Severně mezi Gelboe a Malým Hermonem (Nebi Dachi) vedla údolním říčky Džalud již od pradávných dob významná cesta, spojující východ Palestiny se západem. Odtud strategický význam pohoří. V bibli je známo pohoří z bojů Saula s Filišťany, v nichž padl Saul a jeho synové (1 Král 28, 4; 31, 1, 8; 2 Král 1, 6, 21; 21, 12; 1 Par 10, 1, 8). David v elegii nad smrtí Saulovou a Jonatanovou apostrofuje pohoří: »Ó pohoří gelboeské! Rosa ani déšť na tě nepadej, ani neměj polních prvin, neb tam byl povržen štít rekův!« (2 Král 1, 21).

K1 Genezareth, rovina v Galileji západně od stejnojmenného jezera, o níž se děje zmínka u Mt 14, 34; Mk 6, 53, V Talmudu (A. Neubauer, Géogr. du Pal., 45, je velmi chválena pro svou úrodnost. Jméno je složeno z »gan«, zahrada a »hasar«, kníže, princ n. i vlastní jméno. Dnes se nazývá el Ghuweir mezi W. el Hamman a Ain et-Tine v šířce 1.5 km a o délce 5 km. Od G. má jméno blízké jezero. Šk

Genezaretské jezero. Kromě tohoto názvu má ještě tři jiné, totiž jezero Kinnereth, Galilejské a Tiberiádské. Nejstarší název je »jam Kinnereth« od osady Kinnereth v území Neftali (Jos 19, 35), která se ztotožňuje s dnešním Tel el-Oreimé. Pod tímto jménem se o jezeru zmiňují Nm 34, 11; Jos 13, 27; v Dt 33, 23 se nazývá prostě »jam«, moře. Druhý název Genez. dostalo jezero od roviny Genezareth (viz shora). Užívalo se ho až po vyhnanství (1 Mak 11, 67; Lk 5, 1). Méně se ujal název Galilejské jezero; z evangelistů jej užívá hlavně Matouš a Marek. Jan užívá čtvrtého názvu totiž j, Tiberiádské v 6, 1: Potom odešel Ježíš za jezero Galilejské, to jest Tiberiádské« a v 21, 1 prostě »j. Ti-beriadské«. Tohoto názvu se mu dostalo od města Tiberias, které na západním břehu tohoto jezera založil Herodes Antipas (r. 20—30 po Kr.) a nazval je tak ku počtu císaře Tiberia. Takto je nazývá i Jos. Fl. ve Válce III, 3, 5, vyskytuje se v rabinské literatuře, a dochovalo se doposud v arabském pojmenování jezera: bu-chaíra Tabarija.

Kotlina jezera patří do formace Džoru a je v linii toku Jordánu, Od něho má vlastně většinu své vody. Vtéká do něho po rychlém spádu od jezera Hulé jako do velké nádrže, která tento rychlý spád na čas mírní. G. jezero totiž je 208 m pod hladinou Středoz. moře, jezero Hulé pak severně od něho je 2 m nad hladinou. Na jižním svém břehu jezero Jordán opět propouští. Má

vejčitý tvar s jakýmsi zářezem na západním břehu. Jeho délka se udává 21 km, největší šířka 12 km. Jeho povrch měří 144 km², největší hloubku má necelých 50 m. Jeho sladkou vodu zahřeje slunce v létě až na 24 st. Josef Fl. podává ve své Válce žid. III, 10, 7 nejstarší nám známý popis tohoto jezera slovy: »Jezero má vodu sladkou a výbornou k pití, lehčí než vody bažin a velmi čistou, majíc kolem dokola pevné břehy nebo písek. Když se tato voda nabere, má příjemnou teplotu, je vlažnější než voda říční nebo pramenitá a při tom čerstvější než by isc dalo předpokládat podle rozlohy jezera. Zestudení jako sních, chová-li se venku, jak to činívají obyvatelé na noc. Chová v sobě mnoho druhů ryb, které svou chutí a tvarem se liší od ryb jiných míst. Prostřed ním protéká Jordán«. Celkově skýtá jezero malebný obraz, neb na severovýchodě a východě je obklopeno horami. Na východní straně spadají hory dosti příkře k jeho břehům, než i tam je možno velmi pohodlně obejít.

Stalo se slavné tím, že si Ježíš Kr. zvolil jeho břehy za místo své působnosti. V evangeliích se často čte, že Ježíš dlel na jeho březích, chodil podél jezera a učil, vsedl na rybářskou lod a odtud učil, když to nebylo možné na břehu pro tlačící se k němu lid (Mt 5, 2; Mk 2, 13; 3, 7 a j.). Za apoštoly si zvolil některé z rybářů z měst ležících na severním břehu (viz Kafarnaum, Bethsaida). Užíval jejich lodí, aby se dostal na druhý břeh. Při jedné takové jízdě se jezero velmi rozbouřilo, takže učedníci měli již obavu, že utonou. Ježíš utiřil tehdy pouhým slovem jeho rozbouřené vlny (Mk 4, 35. . a parat). Jihozápadní vítr, který mnohdy neočekávaně působí tyto bouře, někdy velmi nebezpečné. proniká sem od jihu, kde pro odtok Jordánu není hor. — Rybolov, který tam dříve tak kvetl, v pozdější době upadal a okolí tak příjemné k přebývání, bylo opuštěno, takže v 10. st. je vyhledávali jen beduíni. Za turecké nadvlády život kolem jezera a na něm zvláště nevzrostl. Dnes se tam živí rybolovem 115 lidí na 26 loďkách.

Gerara. Město na jižních hranicích Kanaanu, zmíněné již v národnostní tabulce Gen 10, 19. Z dob patriarchů je znám jeho král Abimelech, k němuž odešel Isák v době neúrody (26). Dle 2 Par 14, 12 Asa pronásledoval Ethiopany až do Gerary a zmocnil se jeho okolí. Na mosaice v Mada-bě nachází se i Salton Gerariton 25 milí od Eleutheropolis k jihu, jež zachovalo jméno staré G.; tím se přichází přibližně k Telieš-Seria mezi Bersebou a Gázou. Některým se

zdá být vhodnější Ch. Umm Džerar u. Telí Džemme na jihov. od Gázy.

Šk Gerson — prvorozený syn Leviho (Gn 46, 11; Nm 3, 17), zakladatel rodů Lobni **Se-** mei (Ex 6, 16; Nm 3, 18—21), které na Si- nai čítaly 7500 mužských členů (Nm 3, 22). Těmto rodům byl svěcen dozor nad Stánkem, mimo posvátné nádoby, a nad předsíní a jejím náradím (Nm 3, 26); rovněž bylo jejich povinností při pochodu pouští vézti na vozech všechny pokrývky a záclony a bohosluzební náčiní (Nm 7, 7). Jejich velitelem byl Ithamar a jejich povinná služba byla od 30 do 50 let věku (Nm 4, 38). Po dobytí Kanaanu bylo jim přiděleno 13 měst levitských v území kmenů Manasse, Issachar, Aser a Neftali (Jos 21, 6. 27; 1 Paral 6, 62). Z rodu Gersonova pocházel Asaf, představený chrámových zpěváků (1 Paral 6, 39). Dle 1. Par. měl v době Davidově devět rodových sídel.

Gessen, (Gošen), egyptský kraj, daný faraónem Jakobově rodině k přebývání (Gn 45, 10; 46, 34 a j.). Jestliže Hebreové přišli do Egypta za vlády Hyksů, třeba jej hledati v Deltě, v níž tito vládcové soustřeďovali svou moc (tam leželo jejich hlavní město Taniis, t. j. Avaris, t. j. Pi- Ramses?). Všeobecně se zaň pokládá kraj kolem Wadi Tumilat, jež končí v jezeře Timsah, takže kraj G. by byl v trojúhelníku mezi Zagazig (Bubastis), Belbes a Abu Hammad. V Gn 47, 11 je anachronisticky nazváno kraj Rameses; egyptský název snad byl Kesem. — V Jos 10. 41; 11, 16; 15, 51 se takto nazývá osada v jižní Palestině, jejíž polohu nebylo doposud možné stanoviti. *šk*

Geth (Gath), jedno z pěti hlavních měst Filišfanů (1 Král 6, 17). Za obsazování země Kanaan Izraelity žily v něm zbytky Enakim- obrů (Jos 11, 22), z jejichž pokolení pocházel Goliáš (1 Král 17, 4) a jiní čtyři v době davidské (2 Král 21, 16—22). Z téže doby je známo jméno jednoho krále — Achise, u něhož pronásledovaný David nalezl dvakrát ochranu nu Eliseově peníze a dva sváteční obleky (5, 20). *sp*

Godoliáš, Po zboření Jerusalema Nabuchodonosorem a po odvedení lepší části národa do zajetí byl ustanoven Godoliáš, věrný jahvista a příznivec Chaldů, za guvernéra Židů, kteří byli v Judsku ponecháni. Jeho cíl byl uklidniti a zorganizovati zbylé v Palestině, v čemž mu napomáhal Jeremiáš (Jer 40, 1—6). Proti němu se začali ozyvat ti, kteří is Chaldy

(1 Král 21, 10; 27, 2). Později jeho nástupce se stal Davidovým vasalem (2 Král 8, 1; 1 Par 18, 1 a 3 Král 2, 39). Tento stav však dlouho netrval, neb již Roboam je opevnil jako jiná vlastní města (2 Par 11, 8). Za Joase odňal je Judsku syrský Hazael (4 Král 12, 17), po němž se octlo zase v moci Filišfanů až do juds. Oziáše, který zbořit jeho zdi (2 Par 26, 6). Od té doby se již nenazývá filištinským městem. Podle biblických údajů leželo blízko judských hranic v linii s Ekronem. Jeho přesná poloha nebyla doposud zjištěna; hledá se asi 10 km od Beith Džibrin na cestě do Gázy. *šk*

Getsemani viz Jerusalem,

Gezer (Gazer), kanaanské město, jehož krále Horama Josue sice porazil zároveň s králem Lachise (Jos 10, 33), avšak města se nezmocnil (16, 3. 10; Sdc 1, 29; 1 Par 7, 28). Nezmocnil se ho ani David (2 Par 14, 16). Až teprve egyptský farao dobyté město daroval Šalomounovi jako věno své dcery, již dal Šal. (3 Král 3, 15. 16). Potom mizí z dějin a objevuje se až v době Machabejské, jako Gazara; opevnil je Bakchides (1 Mach 9, 52), dobyl Šimon a nově opevnil (13. 43 čti Gazara místo Gaza; 14, 34), podržel je Jan proti Ptoleomeovi (16, 19. 21). — Není pochyby, že se ztotožňuje s dnešním Telí Džazer asi 8 km na jih od Amwas, který byl zkoumán r. 1902—9. Nalezené věci poskytují přehled palestinské kultury od doby eneolitické až po dobu hellenskou. Hojně je zde zastoupena kultura z Egypta, v jehož moci byl Gazer počínajíc Thutmosem III (kol. 1500 př. Kr.). Dále známý je rolnický kalendář zde nalezený, palác machabejský, tunel k pramenu a j. *šk*

Giezi — služebník proroka Elisea, který byl svědkem předpovědi narození syna Sunamitčina a jeho pozdějšího vzkršení z mrtvých (4 Král 4, 12) a také o tom podal zprávu králi Jor amovi (tamt 8, 5). Byl potrestán malomocenstvím za své obelhání Syřana Naamana, od kterého žádal ve jmé

nesouhlasili. Dorozuměli se s Ammonity, jejichž král Baalis poslal jakéhosi Išmaela, který Godoliáše zavraždit Tehdy mnozí Židé, bojíce se pomsty Chaldů, uteklí raději do Egypta i(4 Král 25, 22—26). *šk* **Gog** jest povšechně označení králů Mago- gu (viz Magog), Ez 38, 1 není Gogem míněn ani Alexander Vel., ani Antiochus Epiphanes, ani Kambyses. Zdá se, že jméno znamená totéž, co sumerské Gug,

temnota, takže by Gog bylo zosobněním temnot, nepřátelských Bohu. Podobně Zjev 20, 8 Gog a Magog je toto jméno vzato z Ezechiáše, »zabírají čtyři úhly světa« ve stejném smyslu; U Ezechiáše zaplaví svátou zemi nepřátelské kmeny po obnovení chrámu a theokracie, jakožto poslední nepřítel; ve Zjevení Janově znamenají vše, co v lidstvu zůstane zvířecího a ďábelského, aby překázelo království Božimu.

Sp

Golgota viz Jerusalem.

Goliáš, Obr ve filistinském vojsku za bojů s králem Saulem. Pocházel z města Geth, o němž se praví v Jos 11, 21, že tam byly zbytky Enakím, t. j. obrů. V Bibli se praví, že byl

vysoký šest loktů a půl (kol 2.92 m), což není nemožné. Jeho velikosti odpovídala i výzbroj: měděná přilba, šupinatý pancíř, vážící 5.000 lotů mědi (42 kg), hrot jeho kopí, jež bylo veliké jako tkalcovské vratidlo, mělo hrot těžký šest lotů (5 kg). Když se dost na vyzýval a nahaněl izraelského vojska, rozhodl se mladý David, který přišel do tábora navštívit své bratry, s ním bojovat. V souboji ho David uhodil kamenem z praku do čela a omráčenému usekl hlavu jeho vlastním mečem (1 Král 17), Hlavu přinesl do Jerusalema, výzbroj uložil do Božího Stánku v Nobe. Na útěku před Saulem vzal si odtud alespoň meč (21, 9). *Šk*

Habakuk. Prorok, o jehož životě není nic bližšího známo. Řecký překlad ho ztotožňuje s Habakukem u Dan. 14, 32. Napsal knihu proroctví, v níž nařiká nad zkázou mravů v judském království. Stihne je Boží trest, jehož nástrojem budou Chal-deové. Než ani oni neujdou božské spravedlnosti. Pouze spravedliví budou žiti pro svou víru. V hl 3. je chvalozpěv Habakukův, v němž prorok vychvaluje velká díla Boží a prosí o ušetření svého lidu. Složení knihy lze zařadit mezi léta 605—600. Příchod Chaldejských je totiž vyličen jako blízký, Nabuchodonosor pak přišel do Judska po smrti Joachima (598). Kniha se nezmiňuje ani o zničení Jerusalema ani o vyhnanství. Kánoničnost knihy je dosvědčena v Nov. Zák. na př. Skt ap 13, 40; Řím 1, 17; Gal 3, 11.

šv

Had. V Palestině jako vůbec v teplých krajinách žije mnoho druhů hadů. Bible jich zná několik (viz Hagen, *Lexicon biblicum*, III serpens). Ovšem dnes je těžké přesně určit, o jaký druh běží. Liturgicky platil za nečisté zvíře (Lev 11, 42). Bible se zmiňuje o některých hadích vlastnostech; o lstivosti a úskočnosti (Gn 3, 1; 49, 17), obezřelosti a opatrnosti před pronásledovateli (Mt 10, 16). Ježíš a Jan Kř. nazvali farizeje »plemeno zmijí« (Mt 3, 7; 12, 34), poněvadž pod svými slovy a skutky skrývali zvláštní zlobu. Hadi jedovatí bývali obávaní (viz Jed). To posloužilo Sir. k poučení: »Jako před hadem, utíkej před hříchem, neboť, přiblížíš-li se k němu, chňapne tě« (21, 2). Moc ochrany Boží je vyjádřena tím, že jedovatí hadi neuškodí (Žl 90, 13; Lk 10, 19). Jejich zneškodněním popisuje Isaiáš pokoj v době mesiášské (Is 11, 8; 65, 25). Zaklínání hadů nebylo věcí neznámou ani Izraelitům. Plyne to ze žalmu 57, 5; Jer 8, 17; Kaz 10, 11; Šir 12, 13).

Had v Ráji. Podle rozhodnutí Biblické komise z 30. června 1909 k dějům, dotýkajícím se základů křesťanského náboženství, o nichž je vypravováno v prvních třech kapitolách Gen, patří i »přestoupení božského nařízení, k němuž svedl ďábel v podobě (sub specie) hada«. Možno se tedy domnívat, že duchová zlá bytost za nástroj k svedení (viz Ceuppens, *De proto-* evangelio; nábožensko-historické

pojednání u Feldmanna J., *Paradies u. Sündenfall*) použila skutečného hada nebo hadí podoby. *Sk*

Hadačství — zvidání budoucnosti lidských osudů pomocí přesně stanovených tajemných přírodních prostředků. Starý zákon jmenuje jakožto mistry hadačství Egyptany (Is 19, 3), Babyloňany (Dan 2, 2. 27), Filištinské (1 Král 6, 2. 9). Izraelitům dal Bůh v Starém zákoně dva prostředky na poznání některých případů budoucnosti, nezávadně proto, že v nich působil Bůh sám: losy Urim a Tummim (viz to) a prorocké osvětlení. Každý jiný způsob hadačství byl Izraelitům zakázán (Lv 19, 26; Dt 18, 9—14). Přece však lid podléhal svůdnosti hadačství, takže Saul vyhnal ze země všechny hadače (1 Král 28, 3) a také král Osiáš hubil hadače (4 Král 23, 24). Pěstovaly se hlavně tyto druhy hadačství v lidu izraelském: ze snů i (Lev 10, 26), vyvoláváním duchů (1 Král 28, 7), z hadů (Jer 8, 17), pomocí šípů a z vnitřnosti zvířat (Ez 21, 21), z nebeských těles a mračen (Is 47, 13), z hůlek (Os 4, 12).

Nový zákon zná pro věřící pouze tyto prostředky pro jejich správný poměr k budoucnosti; osvětlení Boží o budoucnosti nebo darmo danou milostí proroctví, jich však lze užití pouze skrze prosebnou modlitbu a v naprosté důvěře v nebeského Otce a až do konce světa přítomného, vítězného Ježíše Krista (viz Jak 1, 17; 1 Kor 12, 10; Mt 6, 25; Jan 16, 33; Mt 28, 20; Lk 11, 12).

Sp

Hai, kanaanské město, je v Bibli jmenováno zároveň s Bethelem, od něhož leží na východ (Gen 12, 8; 13, 3). Potom se o něm děje zmínka až při dobývání Palestiny Josuem. Po vyvrácení Jericha byl sem poslán menší počet bojovníků, aby se místa zmocnil. Když se první útok nezdařil, byl podniknut druhý, promyšlený a s větším počtem bojovníků, jimž se podařilo lstí se města zmocnit. Hai bylo zbořeno a učiněno z něho zbořeniště na věčné časy (Jos 7, 2—5; 8, 3—28). Později Is 10, 28 udává jeho polohu na sever od Michmas. Po vyhnanství bylo opět obydleno Benjaminovci (Neh 11, 31). — Podle archeologických prozkumů r. 1933—35 na et-Tell mezi Deir Diwan a Beitin, ukázalo se, že Hai bylo obydleno již kol r. 3000 př. Kr.; dobře je znatelný palác a

svatyně z doby o nějaké století pozdější. Kolem r. 2000 končí slavná doba tohoto města, jehož pravé jméno vlastně není známo. Hai totiž znamená »zříceninu«; a tento název je v Bibli pro dobu, kdy již město bylo ve stavu zříceniny. Přece však ještě mohlo vzdorovat prvním náporům nepřátel. Takto si třeba vysvětlit, že Josue proti němu nejprve vyslal jen malý počet bojovníků.

Hakeldama, lidový aramejský název, v překladě »pole Krve«, pro pole hrnčířovo, které zakoupili velekněží za třicet stříbrných, jež vyplaceny byly Jidáši Iškarjotskému za zradu Ježíše a jež pohodil po hanebném činu v chrámě. Mt 27, 7; Skut ap 1, 19. Pole bylo určeno za pohřebiště cizinců. Mt 27, 7. Dříve bylo snad majetkem nějakého hrnčíře, který z něho bral hlinu na výrobu nádobí. Mt 27, 7. Sv. Petr praví v řeči před volbou apoštola Matěje: »On (Jidáš) vyzískal pole ze mzdy nepravosti..« Skut ap 1, 18. Netvrdí tím, že by byl Jidáš sám zakoupil ono pole. Výraz »získal« neznačí nic jiného, než že pole bylo zakoupeno za mzdu, jež náležela Jidášovi, třebaže se jí v zoufalství zřekl. — Již nejstarší křesťanská tradice klade pole Krve jižně křesťanského Siónu na svah vrchu Abu Thór nad údolím Hinnimským. (Sv. Jeroným v překladu Eusebiova Ono- mastika, Anonym z Piacenzy z r. 570 atd.) Pole bylo používáno až do pozdního středověku za pohřebiště chudých cizinců, v okolí ve slujích se usazovali již od starých dob četní mniši. V sousedství téměř je starobylý řecký klášter sv. Onufria. Některé zprávy poutnické mluví o chrámu Panny Marie v oněch místech (Theoderik z r. 1172).

Kl

Hanani — zkrácené Chananjahu, 1. Syn Hemana, představeného 18. třídy chrámových zpěváků (1 Par 25, 4. 25). — 2. Jistý prorok, kterého judský král Asa dal do klády pro spojení s damašským králem Benadaden I. (2 Par 16, 7. 10). — 3. Bratr Nehemiášův, který mu podal zprávu o poměrech v Jerusalemě (Neh 1, 2) a byl od něho ustanoven velitelem stráže v jerusalemské bráně (7, 2).

Sp

Hananiáš — 1. Syn Hemana, představeného 18. davidské třídy chrámových zpěváků (1. Par 25, 4). — 2. Velitel vojska za krále Osiáše (2 Par 26, 11). — 3. Nepravý prorok z Gabaonu za krále Sedekiaše, který ve 4. roce jeho království (r. 594 před Kr.) prorokoval zbavení jha babylonského po dvou letech; ale Jeremiáš potom prorokoval, že jho babylona bude železné a že Hananiáš ještě toho roku zemře

(Jer 28, 1—17). — 4. Děd Jeremiáše, který zajal proroka Jeremiáše v bráně Benjaminově, domníváje se, že prorok chce utéci k Babylonoňanům (Jer 37, 12). — 5. Syn Zorobabelův a otec Faltiasův (1 Par 3, 19. 21). — 6. Velitel hradu Baris čili Antonia, ustanovený Nehemiášem (Neh 7, 2).

Sp

Haran, heb. Cháran, řecký v Septuagintě Charran, slulo starobylé město v severní Mesopotamii, ležící na řece Belichu, přítoku to Eufratu na levém břehu. Město bylo významnou stanicí na křižovatce starověkých cest, vedoucích z Babylonie do Armenie a z východních zemí k moři Středozemnímu. Odtud je pravděpodobně i jeho název: Asyrský výraz charanu = cesta, karavana. Z bible je známo město z historie patriarchů. Abraham, který se odebral z chaldejského města Ur do země Kanaan, zastavil se nejprve v městě Haran. Gn 11. 31. Tam zemřel otec Abrahamův Tare. Gn 11, 32. Z historie Abrahamovy, zvláště však ze společného kultu měsíčního božstva Sin jak v městě Ur, tak Haran, lze usuzovati na živé styky obou měst- Z Haran odešel Abraham v 75. roku svého věku do země Kanaan. Gn 12, 4 a n. Jdt 5, 9; Skut ap 7, 2, 4. Do Haran se přestěhoval též Nachor, bratr Abrahamův. V Haran nalézá služebník Abrahamův Eliezer Rebeku, dceru Batuela, syna Nachorova, Isákovi za nevěstu. Gn 24, 10 a n. Do Ha-

ran prchá před svým bratrem Esauem Jakob k svému strýci Labanovi. Gn 27, 43; 28, 10; 29, 4.

Město nepozbylo významu ani v pozdější říši asyrské. Druhé poselství Senacheri- bovo ke králi Ezechiášovi jmenuje je mezi významnými městy porobenými Asyrii, 4 Král 19, 12; Is 37, 12. Jeho obchodní význam zdůrazňuje i Ezechiel 27, 23. — V době hellenistické slulo Karrai, z čehož pozdější latinský název Carrae nebo Carrhae. Je totožné s dnešní osadou arabskou Charrán, ležící jihovýchodně Orty, staré Edessy.

Hasmoneové. Po době slavných činů Machabejských usnesli ise Židé, aby poslední z nich, Simon, byl »jejich vladař a nejvyšší kněz na věky, dokud by nepovstal prorok spolehlivý« (1 Mach 14, 41). Potomci Simonovi, kteří po něm vládli Židům, tvoří dynastii, zvanou Hasmoneové. O jejich vládě a činech již nemluví některá kniha Písma sv., dovidáme se o nich jen z Josefa Flavia. První byl I. Jan Hyrkán, třetí syn Simonův, ujal se vlády po zavraždění Simona a jeho dvou starších synů (1 Mach 16, 16). Panoval 31 let (134—103). Hned na začátku se mu podařilo zlomit poslední úsilí syrských králů (Antioch VII), kteří chtěli uplatnit svá svrchovaná práva na Judsko. V době, kdy syrská dynastie upadala, podařilo se Janovi rozšířit území svého vladářství o Samarii, Galileu a na jih o Idumeu. Jeho obyvatelé se stali prosely ty. Ačkoliv byl vychován Fariseji a jimi hýčkan, přece se od nich odvrátil k Sadduceům. Bylo pozorovat, že již mizí pravý duch Machabejských, kteří bojovali a žili jako nadšenci pro Hospodina a jeho zákon, kdežto jejich potomci více lpěli na své moci a časem se přizpůsobovali cizáckému duchu, proti němuž Machabejští bojovali. Bylo to patrné již za Jana Hyrkána, který si zřídil stále vojsko z cizáků, jež platil, jak se povídalo, z pokladu, nalezeného v hrobě Davidově. Jeho titul, jak se dovidáme z jeho mincí, byl; Jan Velekněz a hlava Židů. Královského titulu se zdráhal užíti, poněvadž náležel jen potomkům z rodu Davidova, kdežto Hasmoneové byli z rodu kněžského.

3. Po roční vládě jeho nejstaršího z pěti synů Aristobula L, který se prý krutě zachoval k své matce, nechav ji hladem zemřít ve vězení, a k třem svým bratrům, jež věznil, dostal velekněžskou důstojnost a všecku moc nejstarší z uvězněných, Alexander Janneus, a to od samé manželky Aristobulovy, Salome-Alexandry. Pokra-

tož rozšířili co nejvíce svoje území. Chtěl se zmocnit Pto- lemaidy, avšak byl poražen od Ptolomea VIII. z Cypru, jehož matka, Kleopatra III., vyhnala z Egypta, a na konec o celém sporu rozhodla, nechavši Alexandra při moci. Stejně neslavně skončila jeho výprava do Zajordánie, Toho využili Fariseové, které ještě více nenáviděl než otec, a učinili proti němu vzbouření. Alexander je velmi krutě postrestal. Nespokojenci se utekli k Deme- triovi III., králi syrskému, který Alexandra porazil u Sichemu. Zanechal území, které převzal, takřka neztenčené. Vládl 37 let (103—76), odevzdav před smrtí vládu manželce Alexandře s doporučením, aby se s Fariseji usmířila. A skutečně za její vlády (76—67) nastaly Fariseům zlaté doby, neboť vlastní oni vládli. Alexandra zanechala dva syny: staršího Hyrkána, jehož učinila veleknězem, a mladšího Aristobula, kterého držela v pozadí.

4. Hyrkán-Aristobul II. Po smrti Alexandry zmocnil se velekněžského úřadu a královské moci houževnatější Aristobul, kdežto Hyrkán ustoupil do pozadí. Proti tomu se postavil isprávce Idumeje, Antipater, Příměl Hyrkána, aby se uchýlil o pomoc k nabatejskému králi Aretovi. Ten porazil Aristobula a začal obléhat Jerusalem. V té době i(r. 65) Pompejus rozšířil moc Říma na Syrii. Jeho pomoci se dovolávali oba bratří k uznání svých práv. Le- gát Pompejův Scaurus rozhodl nejprve pro Aristobula. Ani tehdy ještě neměl prohráno. Antipater a část Židů se odebrala k Pom- pejovi do Damásku, aby hájili Hyrkána. Pokazil si to při výpravě proti Nabateům, k níž ho Pompejus pozval, tím, že se od něho oddělil a uzavřel se na hradě Ale- xandreion. Pompejus hradu dobyl a po tříměsíčním obléhání dobyl i Jerusalema r. 63. Pompejus tehdy učinil, nad čím zhrozili se všichni Židé, že vešel do chrámu, ano do samé velesvatyně, kam mohl vstoupit pouze velekněz. Z pokladu chrámového však nic nevzal. Jeho triumf v Římě zdobil i zajatý Aristobul i se synem Antigonem, kdežto druhému jeho synu Alexandrovi se podařilo cestou utéci. Hyrkán byl ponechán v Palestině jako velekněz a správce země.

Alexander využil vhodné chvíle a začal pro sebe dobývat Palestinu. Byl poražen od Gabinia, prokonsula Syrie. Aristobulovi a Antimonovi se podařilo utéci z Říma a pokusili se r. 55 o něco podobného jako Alexander. Než ani jejich pokus se nezdařil a byli odvedeni zpět do Říma. Po Ga- biniovi se stal prokurátorem

Syrie Crassus, který se neslavně zaznamenal do dějin, r. 53 vyloupil jerusalemský chrám. Osud Hasmonevců a i Judska závisel tehdy na událostech v římské říši. Ze dvou isoků, Césara a Pompeja, první přál Aristobulovi a jeho synům. Strana Pompejova však dala Aristobula otrávit v Římě, Alexandra nařídil Pompejus popraviti, což bylo vykonáno v Antiochii. Když se César po vítězstvích vracel z Egypta a r. 47, procházel Judskem, použil toho Antigonu, aby se domohl svých práv. Avšak vystoupil i Antipater, který před tím Césarovi, obléhanému v Alexandrii, velmi prospěl, a prosadil, že velekněžská moc byla vrácena Hyrká- noví, on sám byl ustanoven prokurátorem Judska. Tím začala přecházet vládní moc z rodu Hasmoneů na rod Idumejce Anti- patra. Avšak až jeho syn Herodes Vel. r. 40. dostal od římského senátu vládu nad Judskem s titulem král. Téhož roku se sice Antigonu opět pokusil uchovati moc v rodě Hasmoneů, pomocí Partů se mu totiž podařilo zmocniti se velekněžského úřadu a královského titulu, avšak brzy musel ustoupiti Herodu Vel. O dalších osudech Hasmaneovců viz Herodes Vel.

Sk

Havran (í'oreb) byl počítán mezi nečistá zvířata (Lv 11, 15), jež nebylo Izraelitům dovoleno požívat, protože se havran živí zdechlinami. Pro černou barvu jeho peří se ve Velepísni (5, 11) přirovnávají vlasy ženicha havranu. Havran častěji slouží v Písmě jako znázornění pravdy, že Bůh pečuje o všechny tvory. »Kdo připravuje havranu jeho pokrm, když jeho mláďata křičí k Bohu, poletující, protože nemají pokrmu?« (Job 38, 41; Žl 146, 9; Lk 12, 24). Bůh použil havrana, aby Eliášovi opatřil denní chléb (3 Král 17, 4, 6). (Gn 8, 7 čteme: »Havran, který vyletěl a nevrátil se.« Podle nové revise Vulgáty však se čte místo nevrátil se — vrátil se«, čímž je dosaženo lepšího smyslu).

SV

Hazael — byl úředník na dvoře krále Benadada II. (4 Král 8, 9). Jest jmenován 3 Král 19, 15; 4 Král 8, 13; 8, 28 atd.; 9.

14; 2 Par 22, 5; 4 Král 10, 32; 12, 17 atd.;

2 Par 24, 23; 2 Král 13, 3. Zemřel r. 797 před Kristem.

Sp

Hebal a Garizim (viz heslo) slují v bibli hory v srdci Samařska, uzavírající v sou- těžce dnešní město Naplus. I v historii jsou spolu spjaty. Mojžiš rozkázal Izraelským, aby po přechodu Jordánu vztyčili na hoře Hebal balvany, natřeli je vápnem a napsali na ně slova zákona. Tamtéž bylo jim z rozkazu Mojžišova pastaviti oltář z kamenů netesaných a nehlazených a v

obět' přinesti celopaly a pokojné oběti. Šesti kmenům bylo uloženo postaviti se na hoře Garizim a dobrořečiti národu a šesti na protější hoře Hebal a zlořečiti všem, kdož budou přestupovali zákon. Dt XXVII, 2 a n. Rozkaz Mojžišův vyplnil Josue (Jos 8, 30..) — Vedení exegesi veršů Dt 11, 29, 30, v nichž poloha Hebalu a Garizim je udávána »za Jordánem za cestou vedoucí k západu, v zemi Kanaanitů, sídlících na rovinách naproti Galgale, která jest vedle údolí daleko se táhnoucího a ústícího«, kladli již starí topografové jako Eusebius, Onom. 64, mapa Madabská a jiní, z novodobých na př. Humelauer a j. hory Garizim a Hebal, na nichž Izraelité obětovali, do roviny Jordánské do okolí Jericha. Rozeznávali tudíž, jak nalézáme na mapě Madabské, dvojí Garizim a Hebal. Rozlišování toto bylo mimo jiné též podporováno tendencí rabínů, zahrocenou proti Samaritánům. — Hebal sluje dnes u Arabů domorodých Dž. Eslá- mije (938 m) vedle jeskyně Sitt Sulajmija, posvátné mohamedánům. Kt **Hebreové**, heb. Tbrim. Etymologie poukazuje na národ »příchozí«, »přistěhovavší se«. »vetřelce«.

1. Ve Starém zákoně používají tohoto označení pro Izraelity, potomky Jakobovy, příslušníci cizích neizraelských národů ia- ko Egyptané (Gn 39, 14, 17; 41, 12; Ex 1, 16. 19; 2, 6) a Filišťané (1 Král 4, 6. 9; 13, 3, 19; 14, 11; 29, 3). Izraelité sami používají tohoto názvu o sobě jen v řeči s cizinci. (Gn 40, 15; Ex 2, 7; 3, 18; 5, 3; 7, 16; 9, 1, 13; 10, 3; Jdt 10, 12; Jon 1, 9.) Jinak užívali pro označení svého národa výrazu Izrael nebo synové izraelští. (Viz heslo.) Mimoto vyskytuje se název v textech, jež se přizpůsobují mluvě cizinců, jako v zákoně o otrocích Ex 21, 2, opakovaném Dt 15, 12; Jer 34, 9, anebo v textech, jež podávají události z doby

předmožjišské, v nichž Hebreové jsou kladeni oproti jiným národům jako Amorrhěj- cům a Egyptanům. V národopisné tabulce Gn 10, 24, je jmenován mezi Semovými potomky Heber, heb 'Eber, a sám Sem je označován jako praotec všech synů Hebre- ových (Gn 10, 21), Národopisná tabulka předpokládá jejich značné rozvětvení (Gn 10, 25—30), Balaam označuje zemi Heber kraj, ležící někde při Eufratu (Nm 24, 24). V klínopisných textech jsou zmínky o národu Chabiri, jež označován bývá ideo- graficky SA-GAZ — lupiči. Zmiňují se o nich již texty z doby králů Řim-Sina z Larsy a Chammurapiho z Babylonu, vrstevníků to Abrahamových. Chabiri slouží v jejich vojsku. Mluví o nich též texty chetitské a dopisy z Telí el-Amamy. Chabiri jsou podle nich kočovné kmeny, které podnikají do Palestiny nájezdy z východu a z jihu. Jak z důvodů etymologických, tak i z údajů biblických a profánních, možno soudit na totožnost Hebreů s Chabiri = SA-GAZ. Avšak etnologický pojem Izraelitů je mnohem užší. Náleží ovšem i Izraelité k Hebreům, kteří zahrnují v sobě vícero národů s Izraelity příbuzných. Odtud název Hebreové je názvem starším a ve starém biblickém orientě známějším. Proto používají jej podle biblických údajů cizinci a Izraelité v řeči s cizinci. Rozhodně však nejsou Chabiri, o nichž mluví dopisy z telí el-Amarny Izraelité, kteří vytáhli z Egypta a obsazují Palestinu, ježto situace, líčená dopisy a knihou Josue, je značně rozdílná.

2. V knihách novozákonních slují Hebreji křesťané, pocházející ze Židů oproti Řekům, křesťanům to z pohanů. Skut ap 6, 1; 2 Kor 11, 22; Fil 3, 5.

3. Hebrejská řeč. Viz heslo Semité, řeči semitské.

Hebron, město v jižním judském pohorí, dnes zvané el-Chalil, t. j. Přítel ((Boží) se vztahem k Abrahamovi, od Jerusalema vzdálené kolem 36 km. Původní jeho jméno, jak je zaznamenáno v Gn 23, 2; Jos 14, 15 a j., znělo Qiriat Arba a podle Nm 13, 23 bylo vystavěno o sedm let dříve než egyptské město Tanis, tedy kolem r. 2.300 př. Kr. Původně leželo na západním pahorku er-Rumeidé, kde možno dodnes spatřiti zbytky zdívá z hrubě otesaných balvanů. Při pohledu na ně přijde vzpomínka na rod obrů zv. Anaqim, kteří je obývali (Nm 13, 22). Pod tímto pahorkem leží dnešní město, jež má přes 20.000 obyv. Jeho největší památkou je hrob patriarchů (Abrahama, Jakoba, Sáry a Ley),

skrytý na východní části města pod křížáckým chrámem z r. 1115. Má to být ona dvojitá jeskyně (Makpela), kterou koupil Abraham od Hittity Efrona (Gn 23). Křesťanům je jeskyně nepřístupná.

V dějinách izraelských hrálo město důležitou úlohu. Po jeho dobytí (Jos 10, 36; Sdc 1, 10) obsadili je Kalebité, v něm přebývali až do vyhnanství 1(1 Par 2, 42—49). Požívalo práva asyly a patřilo k městům levitským (Jos 20, 7; 21, 11). David, poně- vadž byl s Kalebity spřízněn, usadil se v H. i se svými lidmi a zde vládl 1 a % roku, než přenesl své sídlo do Jerusalema (1 Král 25, 40—34, 2 Král 2, 1. 11). Zde vyjednával s Abnerem o své uznání králem nad celým Izraelem. Zde také pochoval zavražděného Abnera a hlavu Isošeto- vu (2 Král 3, 20,.; 4, 12). V H. začal Ab- šalom povstání proti otci (15, 7). V době vyhnanství se města zmocnili Edomité, z jejichž moci je vytrhl Juda Mak, (1 Mak 5, 65). R. 69 po Kr. v době povstání židovského tribun Titův Cerealis města dobyl a zbořil. V době křížácké zde bylo zřízeno biskupství. Dnes je takřka úplně mohame- dánské a patří vedle Mekky a Jerusalema k nejposvátnějším místům mohamedán- ským.

Helkiáš — syn Sellumův, otec Azariáše, který byl veleknězem za krále Josiášce (1 Par 6, 13; 2 Par 34, 9). Při obnově chrámu našel zákon Mojžišův, o čemž podal zprávu kancléři Safanovi. Z rozkazu králova šel v průvodu dvořanů k prorokyni Huldě, poraditi se o božských hrozbách, v knize obsažených. Podporoval krále v potírání modloslužby (4 Král 22, 4—20; 23, 4. 24; 2 Par 34, 9—29; 35, 8); Esdráš byl potomkem tohoto Helkiáše (Esdr 7, 1).

■ *Sp*
Henoch, syn Jareda, jedna z nejkrásnějších postav v době předpotopní. V Gn 5, 22. 24 se o něm dvakrát praví: »Chodil s Bohemii, t. j. žil v bázni Boží, vedl zbožný a mravný život, zatím co jeho okolí propadalo stále více náboženské nevědomosti a mravní zkáze. Oněmi slovy není nutné rozuměti jakési vyšší, mystické společenství s Bohem. Totéž je později řečeno o Noe- movi (6, 9), jeho předchůdcem byl H. Doba, v níž H. žil, byla doba náboženské zkázy, a proto jeho náboženská a mravní za- chovalost tak vynikla, O H. se nepraví jako o ostatních praotcích; »Zemřel«, nýbrž: »Zmizel, neboť Bůh ho vzal« (5, 24), čímž je dosti jasně řečeno, že na zemi nezemřel (užívá se zde těchže výrazů jako o

vzetí Eliášově v 4 Král 2, 3, 5, 9). V Gn se neudává ani důvod, proč se to stalo, ani místo, kam byl odnesen. V Moudr 4, 11 se praví, že byl vzat, aby unikl mravní zkáze od jiných, V Sir 44, 16 (Vlg) se udává ráj za místo, kam byl přenesen, a že se to stalo, aby jeho postava nevymizela z paměti, a přiváděla bezbožné k pokání. Pozdější židovská tradice o něm praví, že byl vzat do vyššího nebe, kde žije v důvěrném styku s Bohem a anděly a vniká do tajemství nebe, hlavně do znalostí Písem a astronomie. Získané znalosti prý sepsal do knih (apokryfní kniha Jubileí 4, 17 a hlavně kniha Henochova 12, , 70,). Proto mu byly přičítány mnohé apokryfní knihy, jež obsahují různá vidění o nebi, o sídlech spravedlivých v nebi, o pádu andělů, o mesiášské říši a j. Podle židovské tradice, kterou znal i apoštol Juda (list v. 14), H. předpověděl soud Boží nad bezbožnými. V Žid 11, 5 je chválena víra H, Žil 365 roků, tedy nejkratší dobu ze všech praotců v době předpotopní, Šk

Herodiáni. Zmínka o nich u Mk 3, 6, kde zároveň s Fariseji činí úklady Kristu, a Mt 22, 16 (Mk 12, 13), kde kladou Kristu otázku o dani císařovi. Netvořili žádnou sektu, nýbrž byli to vlivné osoby u Heroda (jehož domu ovšem přáli). Fariseové jich použil proti Kristu. Šk

Herodové, I. Herodes Veliký, Syn Antipatera Idumejce, jehož César ustanovil prokurátorem Hyrkána II. Stal se nejprve velitelem v Galileji a po smrti Césarově správcem Judska, Když se Antigonus z rodu Hasmoneovců zmocnil Jerusalema pomocí Partů, Herodes se odebral r. 40 př. Kr. do Říma, kde za podpory Antonia a Oktaviána byl senátem jmenován králem Židů. Teprve po dlouhém boji se mu podařilo r. 37 zmocnit se Jerusalema. Před dobytím pojal za manželku Mariamme z rodu Hasmoneovců, jejíhož bratra Aristobula, teprve 16letého, ustanovil veleknězem, na nátlak matky Alexandry. Zbavil se ho však utopením při slavnosti v Jerichu a dosadil na jeho místo nějakého kněze z Babylonie, jménem Ananel. Alexandra skrze egyptskou Kleopatru vymohla, aby se před Antoniem zodpovídal z utopení Aristobula. Herodes svěřil před svou cestou Mariamme do ochrany svého bratra Josefa s tajným nařízením, aby byla popravena, kdyby on byl odsouzen. Když po šťastném pořízení u Antonia bylo mu sděleno, že Josef prozradil ono tajné nařízení Mariammě, dal ho popravít. Herodes byl politicky málo nadán, dovedl si udržeti přízeň

římských vládců a měl štěstí, že se přidal k těm, kteří vítězili. Po bitvě u Akcia r. 31, kde Oktavián porazil Antonia, Herodes nelenil a odebral se k Oktaviánovi na Rhodus, aby si ho získal projevem oddanosti. Šel ovšem s nejjistými pocity a s podobnou nejistotou opouštěl i své království, znal bdělost Alexandry. Proto dal nejprve zavraždit Hyrkána, aby se nestal nástrojem jejich intrik, svou manželku Mariamme svěřil Soemovi s tajným nařízením jako dříve. Když se po dobrém pořízení vrátil od Oktaviána, opakovala se se Soemem a Mariammou tatáž historka jako s Josefem, jenomže situace byla mnohem vážnější pro podezření Mariamme z cizoložství. Byla postavena před soud, nevinně odsouzena a popravena r. 29. U Heroda se začaly ukazovali duševní poruchy. Když se trochu pozdravil, dal r. 28 zavraždit i Alexandru, posledního dospělého potomka z rodu Hasmoneů. Po Mariammě zbyli tři synové, jež dal do Říma na vychování, a jedna dcera. Po tragice ve vlastní rodině hledal Herodes rozptýlení v pracích stavitelských, Nově zbudoval Samarii, přístavní město Cesareu Palest., odtud na jih blíže Lyddy Antipatris, kromě toho vystavěl mnohé pevnosti, Fasaelis, Kypros, Mache-ronte, Massadu, Herodion, Alexandreion. Přestavěl Jerusalem, v němž zařídil theatr a amfiteatr, postavil si palác na západní straně a důkladně město v té části opevnil. Avšak hlavní jeho dílo je přestavba jerusalemského chrámu, s níž se započalo r. 20/19 a trvala 9 a roku; ve skutečnosti však byla dokončena až několik let před zbořením, r. 70 po Kr. Události té doby týkají se opět vlastního domu, totiž dvou synů po Mariammě, Alexandra a Aristobula, které si r. 18 př. Kr. přivedl z Říma. Nebylo jim hostejné usmrcení jejich matky, o němž se někdy neopatrně vyjádřili. Herodes, jako dříve i teď našel ve své sestře

Salome a bratru Feroras spolehlivě zpravodaje a intrikáře. Na základě jejich zpráv obžaloval oba u Augusta ze spiknutí proti němu. Augustovi, nakloněnému oběma synům, se podařilo usmířiti je s otcem. Avšak po návratu z Říma začaly opět neshody. Herodes, již starý, trpěl utkvělou myšlenkou, že je stále zrazován. Tentokrát se podařilo Archelaovi, ikráli kappadockému, jehož dceru Glafiru měl Alexander za manželku, smířit Alexandra, žalářovaného, s Herodem. Než to trvalo jen krátkou dobu. Opět i s Aristobulem byl podezírán z úkladů proti Herodovu životu. Augustus, u něhož je Herodes obžaloval, radil k soudu nad nimi v Beyrutě, kdež byli stranicými soudci uznáni za hodné smrti. Herodes po novém podezření proti nim dal je r. 7 popraviti v Sebaste (Samarii), kde před 30 roky se oženil s jejich matkou Mariamme. Kromě nich měl ještě jiné manželky a z nich syny: Antipatera z Doris, Heroda z jiné Mariamme, pocházející z kněžského rodu, Archelaa a Antipu ze Samaritánky Mathake a Filipa z Kleopatry z Jerusalema. Následníkem trůnu měl se státi Antipater, který však projevoval jakousi nedochvilnost a brzy vzbudil podezření u Heroda. V té době žádal od poddaných přísahu římskému císaři, což odmítlo na 6.000 Fariseů. Antipater se zatím odebral do Říma, aby si tam zajistil trůn. Za jeho pobytu byl otráven Feroras, Herodův bratr, při čemž měla být zjištěna vzdálená účast Antipaterova a zároveň jeho přípravy k otrávení Heroda. Herodes povolal Antipatera laskavými slovy z Říma a hned ho soudil v Syrii a uvěznil. V té době již Herodova nemoc dostupovala vrcholu. Opustil Jerusalem a odebral se do Jericha, jehož podněbí bylo vhodnější pro jeho reuma; odtud nebylo daleko do lázni Kallirhoe, na východním břehu Mrtvého moře, jejichž horkých pramenů hleděl využít. Do Jerusalema přišla již dokonce zpráva, že Herodes zemřel. Mnozí horlivci rozbili zlatého římského orla, kterého dal Herodes připevnili na chrám, což Herodes krutě potrestal. Z Říma mu zatím došlo dovození, že s Antipaterem může jednat podle ibosti. Pět dní před smrtí, několik dní před velikonoce m. r. 4 př. Kr., dal ho tedy popraviti. V závěti Herodes ustanovil nástupcem Archelaa, zatím co Antipas měl spravovat Galileu a Pereu, Filip pak Galanitis, Bataneu, Panias. Než po jeho smrti Řím závět značně změnil. Herodes zemřel v 70. roce svého věku.

2. Osobnost. Nelze upříti, že Herodes měl

skvělé vlastnosti tělesné a duševní. Ve své mnohostranné činnosti neznal takřka únavy, dovedl velmi dobře vládnout zbraní a uměl se postavit v čelo vojska. V politických věcech dovedl postřehnout! skutečnou situaci a podle toho se zařídit. Jako král neznal ohledů, ani ne rodinných, šlo-li o nebezpečí pro jeho korunu; ovšem šlo-li o vyšší než on, o Římany, dovedl se přizpůsobiti, takže ze sebevědomého vládce a nedůtklivého strážce koruny se stal služebníček. Poddaným ukazoval svou suverenitu. Než ani při tom si nevedl slepě, V náboženských věcech projevil porozumění pro potřeby lidu, ač sám žid nebyl a byl směru hellenistického.

3. V evangeliích je o něm zmínka jen u Mat při narození Páně, za »dnů krále Heroda« (2, 1). Tehdy přišli do Jerusalema mágové z Východu, aby se poklonili novému králi. Zastali Heroda ještě v Jerusaleme, tedy přišli v době, kdy jeho nemoc nebyla ještě v kritickém stadiu. V líčení Herodova chování, jeho ochota ke vznešeným cizincům, za níž se skrývala obava o vlastní trůn a úmysl zbavit se narozeného krále, odpovídá jeho povaze a způsobu jednání. Má-li se na mysli jeho krutost ke členům vlastní rodiny v otázce trůnu, nepřekvapuje, že se krutě zachoval k betlémským pacholatům. I útek sv. rodiny do Egypta před jeho krutostí je t'm úplně vysvětlitelný. Teprve po jeho smrti mohla se sv. rodina navrátit do Palestiny (2, 15).

1. Herodes Antipas, Syn Heroda Vel. a samaritánky Matthake. Podle otcovy závěti se stál vládařem nad Galilejí a Pereou a s Římem daným titulem tetrarcha, t. j. menší vládce než král; vládl r. 4—39 po • Kr. U Mk (6, 14; 9, 15 a Mt 14, 9) vystupuje s titulem král podle lidové řeči, již byl název tetrarcha cizí a do aramejštiny těžko přeložitelný. Jinde v evangeliích je mu dáván titul tetrarcha. Za jeho vlády prožil Ježíš Kr. mládí v Nazaretě a na jeho území působil. Za manželku pojal dceru nabatejského krále Arey IV., s jehož říší sousedil. Na cestě za přízní Tiberiovou dp Říma zamíloval se do Herodiady, manželky nevlastního bratra Heroda (u Mk 6, 14, lidově zvaného Filipa) a dcery Aristobula, syna Heroda Vel. a Mariamme; vrátil se z Říma, žil s ní k velkému pohoršení. Na výčitky Jana Kř. odpověděl jeho uvězněním na pevnosti Macheroně (Mk 6, 17; Jos. FL Starož. XVIII, 5, 2). Nezdá se, že by měl v úmyslu Jana popraviti nebo držeti v zajetí delší dobu, neboť věděl, jaké účtě se těšil Jan u lidu a sám »se bál Jana,

věda, že je to muž spravedlivý a svatý« (Mk 6, 20), Avšak povahově jisa slabý a krutý, nedovedl odřeknouti Herodiadině dceři (Salome) hlavu Janovu, vyplnění svého nerozvážného slibu (Mt 14, 1. Mk 6, 17.; Lk 3, 19.). Jeho pozornosti nemohla ujiti ani činnost Kristova. S jeho zázračnou činností si nevěděl rady: »Poněvadž Jan Křtítel vstal z mrtvých a proto moci v něm působí« (Mk 6, 14). »Jana jsem s'ál; kdo však je tento, o němž slyším takové věci?« (Lk 9, 9). Ježíš Kr. sám varoval před »kvasem Herodovým* (Mk 8, 15), totiž před jeho hříšným životem, spojeným s vnější nábožností. Herodovi se stala nakonec činnost Kristova nevídaná a chtěl se ho zbavit jako Jana Kř.; »Některí z fariseů řekli Kristu; »Vzdal se odtud, neboť Herodes tě chce zabít.« On jim odpověděl; »Běžte a řekněte té lišce: Hle, vymítám zlé duchy a uzdravuji. ...« (Lk 13, 31). S Kristem se setkal až v den jeho souzení, kdy Pilát ho poslal k Herodovi, poněvadž pocházel z jeho území. Nemohla však od Krista doistati žádnou odpověď, ani nějaký zázrak, s posměchem ho odeslal Pilátovi zpět (Lk 23, 7; Skt ap 4, 27). Lukáš k tomu poznamenává, že ten den se Herodes sprátelil s Pilátem, poněvadž doposud byli nepřáteli (snad pro masakr Herodových poddaných v Jerusalemě, Lk 13, 1). Za několik let potom zmizel Herodes z Palestiny. Když císař Kaligula udělil královskou korunu Agrippovi, bratru Herodiady, odebral se do Říma, chtěje dosáhnouti téhož. Avšak Kaligula ho sesadil a poslal do Gallie do vyhnanství. Tam ho následovala i Herodias. Ze stavitelských památek po něm zbylo město Seforis, severně od Nazaretu a Tiberias u Genezaretského jezera.

III. Herodes Filip. Syn Heroda Vel. a Kleopatry. Závětí Herodovou dostalo se mu tetrarchie Gaulanitis, Trachonitis, Bata-nica, Panias, Auranitis, Iturea (cf i Lk 3, 1). Svému vychování v Římě zůstal věren po celý život, který vyplnil pokojným úřadováním r. 4—34 po Kr., neprojevuje dynastické choutky jako ostatní Herodové. Za manželku pojal Salome, dceru Herodiady, s níž neměl dětí. Z jeho stavitelských děl zasluhuje zmínky město Cesarea, jež vystavěl v Panion a na rozdíl od Cesareje Palest. nazval je Cesarea Filippova. Při vtoku Jordánu do Genezaretského jezera přestavěl Bethsaidu a nazval ji na počest dcery Augustovy Julias.

IV. Herodes Agrippa I. Syn Aristobula, vnuk Heroda Vel. a Mariamne, po níž pocházel z

rodu Hasmoneovců. Mládí prožil v Římě, oddávaje se dobrodružnému životu. Když promrhal jmění a věřitelé na něho naléhali, utekl do Idumeje. Kol r. 36 se vrátil do Říma, kde vešel v přátelský styk s Kaligulou. Za předpověď Kaligulovi, že po Tiberiovi se stane císařem, byl nejprve vězněn, avšak po smrti Tiberiově Kaligula, stav se císařem, odvděčil se mu tím, že ho ustanovil králem nad tetrarchií Heroda Filippa a Lysania. Po sesazení Heroda Antipa bylo mu přidáno i jeho území. Vládl jen krátkou dobu r. 41—44 po Kr. Snažil se všemožně získat přízeň lidu a proto jevil veliký zájem o věci náboženské. Naklonil si fariseje, kteří lid vedli nábožensky. Ve snaze o přízeň lidu a fariseů učinil, co se vypravuje ve Skt ap 12, 1—3; »V tom čase král Herodes vtáhl ruce, aby soužil některé z církve. I dal usmrtiti mečem Jakuba, bratra Janova, a vida, že se to líbí židům, dal jmouti i Petra«. V těchže Skt ap vypravuje se i o jeho smrti: Při slavnostech v Cesarei Palest., za slyšení, jež poskytl obyvatelům z Tyru a Sidonu, zatím co lid — oděnému v nádherné roucho provolával slávu jako bohu, byl zasažen vnitřními bolestmi a po pěti dnech skončil (Skt ap 12, 20—23; Jos. Flav. Starož. XIX, 8, 2).

V. Herodes Agrippa II. Syn Heroda Agr. I. Pro nezletilost Klaudius mu vrátil dědictví po otci až r. 50, přidav právo volit velekněze, a vrchní dohled na chrám. Za Nerona bylo jeho území značně rozšířeno. Žil s ovdovělou sestrou Berenikou, což zavdalo příležitost k řečem. S ní byl přítomen obhajobě vězněného Pavla v Cesarei Palest. (Skt ap 25, 13—26, 32). Kromě náboženství byl smýšlením Říman. Proto za židovské vzpoury stál na straně Římanů. Kdy zemřel není jisté. šk

Hevejští, heb. Chivvun, sluje jeden z kmenů, obývajících Kanaan před příchodem Izraelitů. (Ex 3, 8, 17; 13, 5; 23, 23, 28 atd.) Název mají po Heveovi, synu Kanaan, syna Chámová, Gn 10, 17; 1 Par 1, 15. Bydlili na různých místech Předjordánska, v době patriarchy Jakoba obývá v území Sichemitů Siche, syn Hemora Hevejského. Gn 34, 2. Oolibama, manželka Esauova, pochází z rodiny Sebeona Hevejského, který byl usazen pravděpodobně na jihu Palestiny. Gn 36, 2. (Podle Gn 36, 20 počítá se však k Horrejským.) Těž Gabaonity nutno čítati k Hevejským. Jos 9, 7 heb., 11, 19. Podle Sdc 3, 3 sídlili »na horách Libanu od hory Baal Hermonu až tam, kde se vchází do Ematu, t. j. na pohoří Hermonu a severně. Ježto Gabaonité, kteří náleží k Hevejským, počítají se též k Amorrhjským (2 Král 21, 2), možno pokládati Hevejské vůbec za jeden z kmenů Amorrhjců. (Viz heslo.) Šalomoun z nich učinil robotníky, jakož i z jiných neizraelských národů, jichž Izraelité ušetřili. 3 Král 9, 20; 2 Par 8, 7. Z pozdějších dob nemáme o nich zpráv. Rovněž mimo-biblické prameny o nich naprosto mlčí. Od Hevejských nutno rozlišovati Avejské 'Avvim, které Vulgata zahrnuje s předcházejícími společným názvem Hevaei, Dt 2, 33; Jos 13, 4; 4 Král 17, 31.

I. Avité, též Avejští, heb. 'Avvim, patří k obyvatelům Kanaanu před příchodem Izraelitů. Sídlili v táborech »až po Gazu«, odkud byli vypuzeni Kaftorskými (podle Vulgáty Kappadočany), národem to původem z Kréty, snad kmenem Filišťanů. Dt 2, 23; Jos 13, 3. Vulgata má pro Avejské a Hevejské společný název Hevaei.

II. Avité, též Avejští, heb. 'Avvim, jsou obyvatelé města Avy (Ava), kteří kolonisovali Samařsko, když r. 722 upadlo v moc Asyřanů. Uctívali bohy Nebahaza a Tarkata. 4 Král 17, 31. Vulgata nazývá je též Hevaei.

KL

Hevila, hebr. Chavila. 1. Sluje v zeměpisných údajích polohy ráje země, kterou obtkává rajská řeka Fison (Pison). Bible vypravuje, že téží se tam výborné zlato bdellium a kámen onyx, Gn 2, 11—12. Přesné určení země souvisí s geografickým problémem polohy ráje, KL

Hierarchie, Církev, viditelnou společnost, nelze si mysliti bez těch, kteří v ní věřícím pomáhají řízením k dosažení nadpřirozeného blaha. Kdyby jich nebylo, bylo by třeba neustálého zázraku, aby křesťanská pravda a

mravy zůstaly ve věřících neporušeny. Ani udílení svátostí, jediný způsob účasti ve vykoupení Kristově, nebylo by možné uchránit před zevšedněním a zmarněním, kdyby nebylo svěřeno osobám, vybaveným mocí a důstojností. Dnes se užívá pro ně společeného názvu hierarchie. Má tři stupně, biskupy, kněze a diáky. Přesné rozdělení je velmi staré, je již v listě Klementa Říms, ke Kor, (kol 96) a hlavně u sv. Ignáce (umučen r. 107). Nás zajímá, jak tomu bylo za dob apoštolských a jak se hierarchie vyvíjela, s čímž souvisí otázka jejího původu. Předem však již třeba říci, že jsme v době šíření evangelia a zakládání křesťanských obcí, tedy ve stálém pohybu, a proto bychom marně očekávali od novozákonních spisů záznamy o takové ustálenosti a přesné výrazy o uspořádání církve, na jaké jsme dnes zvyklí. Treba počítati i s charismatiky, kteří v té době vedle představených křesť. obcí měli velký vliv na život jejich (viz Charismata).

1. Názvy různých představených v křesť. obcích. Nejdůležitější z nich jsou tři: »presbyteroi«, t. j. starší, »episkopoi«, t. j. ti, kteří dohlížíjí a »diakonoi«, t. j. přísluhující. Název »starší« je v židovské organisaci synagogy, ovšem v docela jiném smyslu než v prvotních obcích křesť.; ná- ZÍV biskup je u světských úřadů té doby. Ke všeobecnějším názvům patří »představení« (Žid 13, 7. 17) a »pastýři« (Ef 4, 11; 1 Petr 5, 2). Treba však podotknout, že názvy »starší« a »biskupové« nejsou ještě tak ustálené, že by se jimi označoval určitý úřad s určitou mocí, jak je patrné na př. ve Skt ap 20, 17—28; Tit 1, 7 a j., kde se mezi nimi nerozlišuje, Tedy nelze se opírat jen o název sám, jde-li o to, určití jejich úřad, moc a vzájemnou podřadnost, nýbrž třeba si vždy všimnouti, co se jim na různých místech přiděluje.

2. Moc a důstojnost, a) Starší. Vyskytují se ponejprv v Jerusalemě, kde požívají autority: jim do rukou měli dáti Pavel a Barnabáš almužnu od obce antiochejské (Skt ap 11, 30), vedle apoštolů rozhodují na concilu jerusalemském (15, 2. 4. 22) pod vlivem Ducha sv. (v 28), Pavlovi po třetí jeho cestě radí, co má konat (21, 18). Z toho plyne, že byli apoštolů přibráni k řízení církve, V čem pozůstávalo, nelze ze zmíněných míst přesně vyvodit, leč to, že jsou povzneseni nad obyčejné věřící, požívají úcty a autority hlavně ve spravování hmotných statků pro obec a také ve věcech kázně. O jejich ustanovení se

vypravuje při první cestě Pavlově; »A když jim ustanovili v jednotlivých církvích starší a modlili se s posty, poručili je Pánu, v něhož uvěřili* (Skt ap 14, 22). O jejich moci a úřadě dovidáme se ze slov Pavlových ke starším z Mile tu, shromážděným v Efesu; »Mějte pozor na sebe a celé stádece, v němž vás Duch svátý ustanovil biskupy, abyste řídili církev Boží, kterou si dobyl svou krví. Já vím, že po mém odchodu vejdou mezi vás draví vlci, nešetřící stáda« (20, 28, 29), O nich praví v 1 Tim 5, 17: »Starší, kteří dobře řídí (církev), budtež uznáni hodnými dvojí cti, nejvíce ti, kteří se namáhají ve slově a učení«, Z 1 Petr 5, L 2 plyne, že tito starší byli představení v církvích maloasijských, jež řídili; »Starší tedy, kteří jsou mezi vámi, napominám já spolustarší a svědek utrpení Kristova a také účastník budoucí slávy, která se zjeví; Páste stádece Boží, které je u vás, starejte se ne z přinucení, nýbrž dobrovolně podle vůle Boží, ani s mrzkou ziskuchtivostí, nýbrž ochotně, ani jako panující, nýbrž jako vzor stádece«. Výraz »pásti« je jistě obrazné rčení o řízení a spravování od těch, kteří k tomu mají svěřenou moc (cf o Petrovi Jan 21, 17). O vlastnostech, jež mají starší míti, rozepisuje se Pavel v Tit 1, 5—9. Ze běží zde o skutečné představené, plyne i z vážného napomenutí Pavlova Timotea k opatrnosti při jejich ustanovení (1 Tim 5, 19—22). Ze všeho tedy plyne, že starší byli skuteční představení v křesťanských obcích, a že jejich úkol bylo je spravovat, nad nimi bděti, hlavně nad učením, předsedat jejich náboženským shromážděním a vykonávat liturgické úkony (Jak 5, 15, viz Poslední pomaz.). Ustanovování byli od apoštolů nebo od těch, jimž to apoštolově svěřili (Titus na Krétě, Tit 1, 5) a závisle od nich svou moc vykonávali. Ustanovení či posvěcení se dalo vkládáním rukou (Skt ap 14, 22; 1 Tim 5, 22).

b) Biskupové, Tento název pro představené církve vyskytuje se řídkěji než »starší«. Z míst pak, kde je o nich řeč, nelze vyvodit, že by byli vyšší v obcích než starší. Nezdá se, že by oběma názvy byli označováni vyšší církevní představení než prostí kněží. Viz i Biskup. Dílo, jež vykonal Ježíš Kr. a jež svěřil apoštolům, aby v něm pokračovali, mělo trvat až do konce světa. Apoštolům byla Kristem dána plná moc s dokonalým kněžstvím, aby církev šířili a jejím členům dopomáhali k účasti ve vykoupení Kristově. Poněvadž sami se nevážali na jedno místo, ustanovovali v jednotlivých obcích představené, kteří jejich

jménem a svěřenou mocí vykonávali, čeho bylo třeba pro život jednotlivých obcí. Takoví byli starší - biskupové. Než apoštolově sami museli dbáti, aby při vzniklých pronásledováních, kdy jejich uvězněním a snad smrtí pozbyla by církev vrchního vedení, svou moc a plnost kněžskou odevzdali jiným, kteří by se stali jejich nástupci. Byli těmito nástupci ti, jež vyjmenovává Pavel v 1 Kor 12, 28: »A některé Bůh ustanovil nejprve apoštoly, za druhé proroky, za třetí učitele.« Měli jistě velkou moc a vliv v církvi, neb jejich prací bylo »zdokonalení věřících konáním služby, aby vzdělávali tělo Kristovo* (Ef 4, 12). Přesto nelze s jistotou říci, že jim dali apoštolově svou moc. Osvětlení třeba hledati v jednání Pavlově. V listech se zmiňuje o svých spolupracovnících v šíření evangelia a v zakládání křesťanských obcí (Řím 16, 21; 2 Kor 8, 23; Fil 2, 25 a j.). Mezi nimi zasluhují zvláštní zmínky Timotej a Titus. Z toho, co jim píše v listech, třeba soudit, že měli vyšší moc než starší - biskupové, prostí to kněží. Jim zvláště připomíná, aby bděli nad čistotou učení, jak je od něho přijali, dává jim poučení, jak pořádati liturgický život, jak bděti nad mravy, a hlavně jak si vésti při ustanovování představených jednotlivých obcí, a koho připustiti ke svěcení. Je to tatáž moc a plnost kněžství, jaká je přidělována biskupům v našem smyslu začátkem II. st. křesť. (viz listy sv. Ignáce, Didaché). Tedy Timotej! a Titus byli biskupy v tomto smyslu. A totéž možno předpokládat, že činili i ostatní apoštolově. Ovšem, za jejich dob nebyli ještě tito biskupové usazení na jednom místě, podobně jako ne ani apoštolově, vyjímajíc Jakuba ml. se stálým sídlem v Jerusalemě, nýbrž jako nejbližší spolupracovníci apoštolů podle potřeby věncích a nového šíření evangelia měnili svůj pobyt.

Sk

Hittité. Pravděpodobněji nesemitský národ

s kulturou rozdílnou od egyptské a chaldej- ské. Již před IL tisíc, vládl v Malé Asii, odkud se šířil do Mesopotamie a Syrie, kde vytvořil velkou říši mezi Eufратem a Libanonem. Listy el-Amarna zpravují o dalším vnikání H, na jih na úkor moci egyptské. Jejich postup zarazil Ramses IL bitvou u Qadeš r, 1288, po níž smlouvou byly určeny hranice mezi oběma mocnostmi v jižní Syrii, V následujících stoletích se jejich království zmenšovalo, až z něho zbylo jen království Karkemiše nad Eufратem. Než jejich jméno pro označení Syrie a Palestiny trvalo dále a soupeřilo s Amu- ru. V egyptských památkách se nazývají Chetu, v asyrských Chatti, Hlavní pramen pro poznání jejich dějin a kultury je bohatý státní archiv a památky jejich starého města v Boghazkói nalezeného,

V Bibli je o nich zmínka v Gn 23, kde se vypravuje, že Abraham koupil u Hebronu jeskyni pro rodinnou hrobku od H. Efrona, V 26, 34; 36, 2 se zase vypravuje o Esau- ovi, že si vzal za manželky H.; v té době možná H. byli i v Palestině. O nich ise děje zmínka v listině národů v Palestině před příchodem Izraelitů (Ex 23, 23. 28; Dt 7, 1; 20, 17; Jos 9, 1; Sdc 3, 5); překvapuje toto přesné vypočítávání národů těch krajů v Bibli, neboť královští úředníci egyptští a ještě více asyrští spokojovali se jen všeobecnými výrazy o národech v jižní Syrii, Co se praví v Gn 10, 15: »Kanaan zplodil Sidona a Hetta«, napovídá spíše rozdělení Syrie těmto dvěma v dané době. Později za Davida <se dovídáme, že v jeho vojsku byl H. Achimelech (1 Král 26. 6), rovněž Uriáš byl H. (2 Král 11, 3). Šalomoun učinil zbytky H. svými poplatníky (3 Král 9, 20; 2 Par 8, 7). Hittítám, jež si zamiloval, dal náboženskou svobodu (3 Král 11, 1), Šk **Hlad**, 1. Nejsou-li v Palestině vydatné deště a v Egyptě dostatečné nilské záplavy, následuje v těch krajích neúroda a hlad. Bible zaznamenává několik případů hladu, trvajícího rok i déle (za patriarchů, Gn 12, 10; 26, 1; 42, 5; v době soudců Rut 1, 1; za Davida tři léta 2 Král 21, 1; za Achaba 3 Král 17—18; po ismrti Judy Machab. 1 Mach 9, 24; v době apoštolské za císaře Klaudia Skt ap 11, 28). O sedmiletém hladu v Egyptě za Zosera (kol 2.800 př. Kr.) vypravuje hieroglyfický nápis z doby ptolemejské (Gress. Altor. Tex. II str. 79). Hlad byla největší rána a trest Boží (2 Král 21, 1; Jer 14, 12; 24, 10; Ez 5, 16; Mt 24, 7). Jeremiáš (14, 15) líčí dobu blaha obrazem, že nebude hladu.

2. *Starost* o hladovějící má Bůh (Žl 32, 9). Lidem ise naléhavě doporučuje pečovat o hladovějící: »Jídej svůj chléb s lačnými a chudými« (Tob 4, 17, dále Is 58, 7—10, Ez 18, 7), »Lační-li tvůj nepřítel, dej mu jísti« (Prís 25, 21; Řím 12, 20). Kristus hájil své učedníky, když z hladu trhali klasy v sobotu (Mk 12, 1). Při posledním soudu rozhodne o přízni Soudcové i to, jak se kdo choval k lačným (Mt 25, 35, 42).

3. *Příklady*: Bůh sytil Izraelity na poušti (Ex 16, 12..). Vdova ze Sarepty a Eliáš 13 Král 17, 11..); Abdiáš, představený paláce Achabova, sytil 100 proroků, pronásledovaných Jezabelou (3 Král 18, 3). Tobiáš sytil chudé (1, 26). Křesťané v Antiochii poslali dary do Jerusalema v době hladu (Skt ap 11, 29).

V přeneseném smyslu hlad po slově Božím u Am 8, 11: »Aj, dny jdou, praví Hospodin, kdy pošlu na zemi hlad; ne hlad chleba, ani žízeň vody, ale hlad slyšet slovo Hospodinovo «. Hlad po spravedlnosti u Mt 5. 6 je blahoslavenství,

Šk **Hlava**, jako nejvýznačnější část člověka:

1. bývá často jmenována *místo celého člověka*: »Na každou hlavu dle počtu duší vaších« (Ex 16, 16); »vyzdvihnouti něčí hlavu« znamená udělení nebo vrácení cti (21 3, 4; 26, 6; 109, 7; Sir 11, 1); »potřásati hlavou« je projev posměchu a škodolibosti (21 21, 8; Is 37, 22; Mat 27, 39); zahaliti si hlavu znamená smutek (2 Král 15, 30), zahanbení (Jer 14, 3), u žen je znamením poctivosti a vážnosti (1 Kor 11, 3; Ef 4, 15; Kol 11, 5); u muže je znamením nevážnosti (1 Kor 11, 7). — 2. *Přednost a vlivnost* osoby jest označována jménem hlavy: jako Ježíš Kristus jest hlavou mystického svého těla (1 Kor 11, 3; Ef 4, 15; Kol 1, 18); vlivná společenská třída (Isai 9, 14); první město země či kraje (7, 8), *Sp Hluchý*: 1. *tělesně* postrádající sluchu byl ve Starém zákoně zákonitě chráněn; nesmělo se mu zlořečiti, ježto se nemohl brá- niti (Lv 19, 14). — 2. *Duchovně* hluchý jest, kdo zatvrzele nedbá příkázání Božích, ať jednotlivce, nebo celý národ (na př. Is 42, 19; 43, 8). Duchovní hluchotu vyléčí mesiášská doba, kdy budou hluchým otevřeny uši Mesiášem (Is 29, 18; 35, 5). Evangelia vypravují některá vyplnění těch prorocství, i v smyslu duchovním, jak sám Ježíš Kristus na to poukázal (Mt 11, 5; Lk 7, 22), i skutkem dosvědčil (Mk 7, 31). *Sp Hněv* je snaha o zničení něčeho, co překáží našemu prospěchu. Je prudké rozrušení duše, ze kterého chce člověk potrestati škodu domněle

velikou, způsobenou od člověka. Svaté Písmo mluví o hněvu člověka i o hněvu Božím. — 1. *Hněv člověka.* — 1. *Dovolený hněv:* »Hněváte-li se, nehřeš- te« (Žl 4, 5). Hnutím hněvu se nehřeší, zůstává-li v přesných mezích spravedlnosti a lásky, chtějíc prostě zabrániti svému nespravedlivému poškození: »Blázen hned ukazuje svůj hněv, ale kdo je chytrý, tají křivdu« (Přís 12, 16); »Žádné slovo špatné nevychází z úst vašich; veškerá hořkost a hněv a křik a utrhaní odstup od vás s veškerou zlobou; budete však k sobě vespolek dobrotiví, milosrdní, odpouštějící jeden druhému, jakož i vám odpustil Bůh v Kristu* {Ef 4, 29—32}; »Láska je shovívavá ... nenadýmá se ... neroztrpčuje se* (1 Kor 13, 4); «Služebník Páně nemá se hádati, nýbrž býti přívětivý... jenž by s vlídností káral odpůrce, zdali by snad někdy dal jim Bůh pokání a poznání pravdy a vystřízlivěli« (2 Tim 2, 24). — 2. *Hněv pomsty chtivý a naruživý* zakazuje sv. Písmo. «Nehledej pomsty a nevzpomínej křivdy svých soukmenovců* {Lv 19, 18}; »Tíše bud poddán Pánu a čekej naň; nehorši se na člověka, jenž jedná neslechetně; přestaň se hněvati a zanech zlosti, toliko ke zlému to vede« {Žl 36, 8}; «Slunce nezapadej nad hněvem vašim« (Ef 4, 26); «Nyní však odložte od sebe i vy to všechno: hněv, prchlivost, zlobu, utrhaní, potupné řeči z úst svých« {Kol 3, 8). Hněv je bláhovost: »Od té (moudrosti)¹ nespravedlivec ve hněvu svém odpadl« (Moudr 10, 3); «Hněv v lůně blázna odpočívá« (Kaz 7, 10); «Zklame domluva, tupí-li kdo ve hněvu* (Sir 19, 4). Hněv činí člověka nesnesitelným a nemilosrdným; «Lépe míti bydlo v kraji pouště, nežli se mrzeti se ženou hašteřivou* (Přís 21, 19); «Těžký je kámen a mnoho váží písek, těžší však nad obé je svízel, již působí blázen, nemilosrdný vztek a výbuch hněvu* {Přís 27, 3}; hněv náleží ke skutkům těla, jež nedosáhnou království nebeského (Gal 5, 20). Hněv jest osudně škodlivá neřest; «Uhlí je na žár, dříví na oheň, svárlivý na to, aby budil spory* {Přís 26, 21}; «Nebratří se s člověkem hněvivým, aniž obcej s člověkem prchlivým, abys snad nenaučil ise mrayům jeho a tak život svůj neohrozil* (22, 24); «Člověk proti člověku hněv udržuje a u Pána hledá odpuštění? S člověkem sobě rovným nemá soucitu a smilování žádá od Boha? Kdo zjedná smíření za hříchy jeho? Pamatuji na poslední věci a zanech nepřátelství* (Sir 28, 3—6); »Já pravím vám: kdo se hněvá na bratra svého, hoden bude soudu* (Mt 5, 22). — 3. *Prostředky proti*

hněvu: «Nenech se hněvem unést, abys tupil* (Job 36, 18); «Budiž každý člověk pomalý k mluvení a pomalý k hněvu* (Jak 1, 19); «Odpověď vlídná krotí hněv, řeč tvrdá budí vztek* (Přís 15, 1); »S prchlivým nezačínaj půtky, a je-li odvážný, nechod' s ním do samoty* (Sir 8, 19); «Dárek tajně daný ukrocuje hněv* {Přís 21, 24).

II. *Hněv Boží* ve svátém Písmě znamená účinky spravedlnosti Boží, tresty za hříchy, obrazným rčením podle spravedlnosti lidské trestající, která je účinkem hněvu, potírání zla a obnovení pořádku. «V plnosti své moci srážíš své odpůrce, sesíláš žár hněvu svého, který stravuje jak slámu* (Ex 15, 7); «Rozhňeval se Pán na Šalamouna, že mysl jeho odvrátila se od Pána Boha izraelského* (3 Král 11, 9); «Dobré skutky mírní hněv Boží* (2 Par 19, 2); «Kdo nechce poslouchati Syna člověka, neužítí života, nýbrž propadne hněvu Božímu* (Jan 3, 36); «Hněv Boží přichází s nebe na všechnu bezbožnost a nespravedlnost lidí* (Rím 1, 18); Evangelista Jan přirovnává soud hněvu Božího k lisu, hněv jeho k vínu z poháru jeho hněvu (Zjev 14, 19; 16, 19; 19, 15); apoštol Pavel doplňuje obraz, že nespravedliví jsou «nádobý na hněv* (Rím 9, 22).

Sp **Holda** — či Chulda, prorokyně, manželka královského šatnáře Selluma v Jerusalemě. K ní poslal král Josiáš poselstvo, aby jejím prostřednictvím se dověděl od Boha, jak se vyplní hrozby v nalezené knize Mojžíšova zákoníku (4 Král 22, 14; 2 Par 34, 22).

Sp **Holubice.** Izraelitům byla nejmilejší a nejbližší pták. Holubice {a hrdličky} bylo dovoleno užití k oběti (Lv 1, 14). K oběti ji přibrál již Abraham (Gn 15, 9). Obětovat ji bylo předepsáno: rodičkám (Lv 12, 6), ženě po krvotoku (15, 29), chamotokým (v 14), přerušujícím nazírat (Nm 6, 10). Platila za obět chudých (Lv 5, 7; 12, 8; 14, 22).

Podobně i matka Ježíšova přinesla v oběť pár holoubat (Lk 2, 24) místo beránka. Při obětování nebyly rozpolcený, ale hlava zahnutá ke krku a krk přeríznut, křídla zlomena, vole a peří odhozeno (Lv 1, 14—17). — I dnes je hojně divokých h. v Palestině v roklicích W. Hamam u genezaretské roviny. Na pobyt h. v nepřístupných skalách naráží Jer 48, 28. V žalmu 67, 14 je zmínka o barvě jejich křidel jako stříbro. S jejím nyjícím vrkáním srovnává Is touhu po pomoci (38, 14; 59, 11). Ve Velep. je nevěsta oslovována; »Holubičko má, čisťounká má« (5, 2), »oči tvé holoubice« (1, 14). Ježíš vybízí: »Buďte prostí jako holubice* (Mt 10, 16). Ponejprv se v Bibli mluví o h. při potopě, kdy h. přinesla Noemovi zelenou ratolest, známku konce potopy. — H. použil Duch sv., když se ukázal při křtu Kristově. Podle Mt 3, 16 a Mk 1, 10 Duch sv. sestupoval »jako holubice*, podle Lk 3, 22 »v tělesné způsobě jako holubice*. Někteří Otcové mysleli, že to byla skutečná živá h., jiní zase, a to je názor většiny vykladatelů, že to byla pouze podoba h., utvořená z nějaké látky.

Sk

Horité, též Horejšti a Chorejšti, heb. Chořim, náleží k praobyvatelům jižní Palestiny, bydlících na pohoří Seir (= eš - Šera) jižně Mrtvého moře východně wádi el-ʿAra- ba. Jméno jejich je pravděpodobně odvozeno od heb. Chór = sluj. Historikové je pokládají za národ původu nesemitského. Ungrad domnívá se, že náleží ke skupině národů, jež zahrnuje společným jménem Subartu. Usazení byli v severní Mesopotamii (v zemi Mitanni), odkud byli vytlačováni již v předhistorických dobách Semity. Chetité zvali »Churri« obyvatelé severní Mezopotamie, hlavně kraje, zvaného později řecký Osroene. Název vzat z akkadského Churru = jeskyně. Název shoduje se tudíž s hebrejským a rovněž s povahou krajiny Osroene, kde v pohoří Nim- rud Dagh v okolí Orfy (Edessy) jsou četné jeskyně. Podle nich zvali Egypťané napřed jejich území jižní Palestinu a posléze celou Palestinu Charu. Bible počítá je mezi kmeny, které porazil Chodorlahomor a s ním spojení králové na horách Seirských, když táhli proti Pentapoli (Gn 14, 6). Gn 36, 20—29 uvádí rodokmeny jejich knížat. Podle Dt 2, 12, 22 byli vypuzeni Edomci, potomky Esauovými, kteří se usadili v jejich území.

Kl

Horlivost, 1. H. pro Boha znamená zápal pro jeho čest, aby byla šířena a bylo odstraněno vše, co ji poškozují. Eliáš horlil: »Horlím pro

Hospodina, Boha zástupů, že opustili smlouvu tvou synové Izraelovi, oltáře tvé pobořili, proroky tvé pobili mečem; já jediný jsem zůstal a hledají mého života, aby mi jej vzali* (3 Král 19, 10). Pro horlivost byl vzat do nebe (1 Mak 2, 58). K ní vybízel před smrtí Matatiáš své syny: »Nyní rozmohla se zpupnost... Proto, (synové, horlete pro zákon a dejte své životy za smlouvu svých otců* (v 50). Podobně horlil Finees o čest Boží (Nm 25, 11), Ezechiáš (4 Král 18, 4), Zachariáš pro horlivost o zákon zabítý i(2 Par 24, 20) a j. Horlivost o chrám Páně projevil žalmista: »Ano, horlivost pro tvůj dům mne stravuje* (68, 10). Ukázal ji Kristus, když vyhnal prodáváče z chrámu (Jan 2, 15—17). K h. v křesťanském životě povzbuzuje Pavel: »Neustávejte v horlivosti; se zápalem v duchu služte Pánu* (Řím 12, 11). Celý jeho život je vyplněn apoštolskou horlivostí o slávu Boží ve vykupitelském díle Kristově. Z horlivosti chtěl být »anathema*, aby mohl získat židy (Řím 9, 3). Taková horlivost vychází z velké lásky k Bohu a z úplného věnování se jeho zájmům.

2. Horlivost Boží. Bůh ve své svatosti chrání úmluvu a její přestoupení trestá. V tomto smyslu mluví se v Bibli o Bohu-Horli- teli. Tak u Ež.: »Vyleji svůj hněv, ukojím roztrpčenost svou na nich a potěším se; i zvedí, že já Hospodin mluvil jsem to ve své horlivosti* (5, 13; 38, 19; Sof 1, 18). Tato horlivost je řevnivost a žárlivost, když běží o ctění jeho nebo cizích bohů: »Neklaněj se cizím bohům. »Řevnivec* je jméno Hospodinovo, jest Bůh řevnivý* (Ex 34, 14; cf 20, 5, Dt 5, 9; Jos 24, 19). »K hněvu ho dráždili svými výšinami, řezbami svými budili žárlivost jeho* (Žl 77, 59). Žárlivost Boží s hněvem nemůže se plně uskutečnit, jinak by vše zahynulo. Po jejím Částečném vzplanutí následuje milosrdenství: »Velmi často odvrátil svůj hněv a nedal vzpláti veškerému svému rozhorlení* (Žl 77, 38). »Dlouho-li budeš, Pane, pořád se hněvat, dlouho-li bude plát jak oheň rozhorlení tvé?« (78, 5). Předmětem Boží h. stává se záchrana lidu, jeho vykoupení. U Isaiáše se Bůh ukazuje, horli- tel pro vyplnění slibů mesiášských; »Horlivost Hospodina zástupů to učiní« (9, 7; cf 37, 32).

šk

Hory Efraimské, jinak Izraelské, je část horského hřebenu palestinského, probíhajícího Samařském. Táhnou se jižně roviny Esdrelon a přecházejí na jihu v pohoří Judské. Přesného zeměpisného rozhraniče- ní pro hory Efraimské, pod kterýmžto názvem se označují

v bibli a rozlišují se od hor J., nelze udati. Přírodními krásami se nevyrovňají horám Galilejským, vynikají však nad holé hory Judské. Nejznámější vrcholy jsou: Dž. Eslamije, biblický Ebal (938 m), Dž. et-Tór, biblická hora Garizim (868 m), Ga áš, pravděpodobně vrch, na němž je osada Bět 1116« od níž na sever byl pochován Josue v Tamnat-Sare dnešní Chir- bet Tibne (Jos 24, 33; Sdc 2, 9). Z hor Efraimských pocházel soudce Tola (Sdc 10, 1), na horách Efraimských bydlil Mícha, který se oddával modlářství (Sdc 17, 1 a n.), ze zadních končin hor Efraimských pocházel levita, jehož manželka byla v Ga- bae zneuctěna, což bylo podnětem vražedného boje proti Benjaminovcům (Sdc 19—21). Z hor Efraimských pocházel El- kana, otec Samuelův, Seba, jenž se vzbouřil proti Davidovi (2 Král 20, 21). Za Šalomouna tvořilo území hor Efraimských župu, v jejímž čele byl Benhur (3 Král 4, 8). Král jižní říše Asa vyplenil modly z měst, jichž se zmocnil na horách Efraimských (2 Par 15, 8). Rozsah území jižní říše je udáván formulí »od Bersaby až k pohorí Efraimskému« (2 Par 19, 4). **Kl**

Hory Judské je část horského hřebenu palestinského v Judsku. Nejvyšší vrcholy jsou podél dnešní silnice Nazaret-Jerusalem-Betlem-Hebron. Tímto asi směrem probíhá též vodní předělová čára oblasti moře Středozemního a Mrtvého, V severní části je nejvyšší vrchol el-Asúr (1011 m), v bibli Ba al Chasór, 2 Král 13, 23. Významné v historii jsou hory v okolí Jerusalema: Dž. et-Túr, t. j. hora Olivetská (818 m) a její pokračování Skopus, Dž. el-Quds, t. j. hora posvátného města Jerusalema (průměrná výše 760 m), na jihu (Jerusalema Dž. Batn el-Haua, t. j. hora Pohoršení (734 m), na západě Dž. Abu Thór, t. j. hora Zlé rady (777 m). Asi dvě hodiny severozápadně Jerusalema je Nebi Sa- muil {895 m} nejvyšší vrchol v nejbližším okolí Jerusalema. Jižně Jerusalema směrem k Hebronu stoupá výška hřebenu judských hor. Městečko Betlem leží asi ve výši 777 m. Nejvyšší vrcholy v jižní části hor Judských jsou v okolí Hebronu: severně Hebronu mezi osadami Hebronem a Chalchúlem Širat cl-Bellá (1027 m), Rá- met el-Chalíl, starozákonní Mambre (1020 m), osada Chalhúl (997 m), Hebron (927 m), osada Beni Na'im (951 m). Jižně Hebronu svažují se hory Judské v kraj zv. Negeb. Na východ svažují se dosti prudce v proláklínu Ghór a k Mrtvému moři. Východní jejich část je poušť

Judská. V ní jsou významné vrchy Dž. Muntár (525 m), Dž. Qarantal (Quarantania, 98 m), tradiční hora postu a pokušení Páně naproti Jericha. Na západ přecházejí Judské hory v pahorkatinu Šefela. (Viz heslo.) **Kl**

Hosanna. Z hošfanna —»spasiž, Bože«, radostné volání o svátcích stánků, doprovázené máváním ratolestí. Je zachováno v žalmu 117, 25 s přídavkem »požehnaný buď, jenž přichází ve jménu Páně«, jímž se minil Mesiáš, Podobným způsobem a týmiž slovy byl radostně pozdravován Ježíš Kristus jako Mesiáš při svém slavném vjezdu do Jerusalema (Mt 21, 9) »hosanna synu Davidovu«; Mk 11, 9, 10, Jan 12, 13). **šK** **Host.** Hebrejské výrazy pro hosta a cizince jsou tytéž. Za hosta pokládán byl ten, kdo se u někoho zdržoval ve staně, v domě jen na nějakou dobu. Pohostinství kvetlo u Izraelitů jako dodnes u Semitů a řídilo se určitými ustálenými zvyky. Pohostinství platilo za ctnost a dostává se jí častěji jak ve St. tak Nov. zákoně chvály a doporučení. Pro pohostinství jsou chváleni Abraham Gn 18, 2., Lot 19, 2., Rhab Jos 1, 1 . ., Job 31, 31, žena ze Sa- repty je za pohostinství vůči Eliášovi štědře odměněna v 3 Král 17, Sunamitka vůči Eliseovi 4 Král 4, 18. V Nov. zákoně sám Ježíš Kr. přijímá pohostinství u svých přátel v Betanii {Lk 10, 38; Jan 12, 1 . .} a počítá pohostinství mezi skutky tělesného milosrdenství (Mt 25, 35), Apoštolé poukazují na vzácné vzory pohostinství ve St. zákoně (Žid 1 Petr 4, 9, 11, 31; 13, 2; Jak 2, 25 3 Jan). Zvláště je doporučuje sv. Pavel {Řím 12, 13} hlavně biskupům (1 Tim 3, 2; Tit 1, 8). Hostovi spěchal hostitel vstříc, nabídl mu svůj dům za útlek, při vstupu do domu dal mu umýti nohy a při- praviti hostinu (zabiti dobytče a připravit! chléb). Host těší se ochraně hostitelově a utrpí-li u něho nějakého bezpráví, je po

vinen hostitel je pomstít (2 Král 3, 21. 39). Zvyky tyto dodnes si zachovali kočovní Beduíni. Isaiaš nabádá k pohostinství: »Lámej chléb svůj tomu, který lační, nutné a pocestné uváděj do svého domu« (58, 7). Odepření pohostinství bylo pokládáno za těžké provinění (Job 22, 7) a za ohybnou lakotu (1 Král 25, 11). Nicméně radí Sirachovec: »Ne každého člověka u-vozej do domu svého, neboť mnoho jest úkladů člověka lstivého« (Sir 11, 31). — V přeneseném smyslu cítí se Izraelita v chrámě Hospodinově jako v domě hostitelově (Žl 14, 1), Hospodin jako hostitel mu skýtá ochranu (Žl 22, 5; 90, 1 ..). ^{Kl} **Hroby**, Izraelitům, jakož Semitům vůbec bylo pravidlem pohřbívali do země. Spalovali mrtvolu není zvykem semitským a docházelo k němu jen vlivem prostředí, které bylo pod vlivem nesemitským, nebo jen v případech zcela ojedinělých z vážných důvodů. Pro chudé bylo společně pohřebiště, jemuž nebyla věnována velká péče (Jos 23; 4 Král 23, 6; Mt 27, 7). Zámožnější dávali si ještě za života budovati nákladnější hroby (příkladem jsou hroby patriarchů v Hebroně a hroby judských králů v Jerusalemě). S velikou zálibou používáno bývalo již v dobách před příchodem Izraelitů a později i u Izraelitů přirozených jeskyní za pohřebiště. Jindy bývaly hroby uměle vtesávány do skály. To, co skýtala přirozená jeskyně, bylo vybudováno uměle. Nejjednodušší formou hrobu je hrob jámovitý, který si nevyžaduje zvláštních útvarů. Je to jáma vykopaná, po případě ve skalnatém terénu vydlabaná, visle v zemi, do níž se mrtvola spustila a zasypala hlínou po případě kamením. Hrob se označil náhrobním kamenem. V hrobkách nalézáme hroby lavicovité a pecovité. U hrobů lavicovitých bývá po stranách ve stěně skalní vtesána lavice, na níž se kladla mrtvola. Nad lavicí klene se v hrobech pozdějšího data (z dob hellenistic- kých) oblouk, po němž se tyto hroby nazývají arkosolia. Lavice, na níž se mrtvola kladla, bývala někdy více méně vyhloubena na způsob necek. Hroby tohoto druhu zveme též neckovými. Od dob Makabejských bývalo zvykem dlabati kolmo do stěn hrobních komůrek tak zv. pecovitě hroby o průřezu obdélníkovém po případě čtvercovém v délce, aby pojal mrtvolu; slují kokim. Hroby byly pro jednotlivé mrtvolu a jejich otvor byl těsně uzavírán kamenem. — Ve starých dobách a dodnes Arabové a Židé v Orientě kladou do hrobu mrtvolu toliko zahalenou do plátna bez rakve.

Sarkofágy vyskytují se až v dobách pozdních.

^{Kl}

Hrubost je takové jednání s lidmi, které slovem nebo skutkem neukázněným porušuje povinnou lásku k bližnímu nebo uctivost. — »Nepřipočítávej se k davu lidí neukázněných, pamatuj na hněv, že nebude otáletí« (Sir 7, 17); »0 věc, do které ti nic není, nehádej se, a když se prou hHš- níci, nevstávej« (Sir 11, 9). — Podrobnosti jemného chování a zamezování hrubosti jsou předpisovány v knize Sirachovcově: vůči lidem, kteří mají nějak nárok na naši lásku (7, 20—40); vůči mocným, hříšným, kajícím, zarmouceným, bezbožným, soudcům, opovážlivcům, cizincům (8); o jemném chování k ženám (9, 1—13; vůči přátelům, moudrým, bohabojným (9, 14—23).

^{Sp}

Hry, Ze starších dob máme o nich jen několik zmínek. U Jer 12, 5 je narážka na závody v běhu lidí a koní: »Poněvadž s pěšími běže ses unavil, jak budeš moci závodit s koňmi?« Dnes je na východě takové závodění při slavnostech na př. při svatbě. U Is 22, 18 je zmínka o házení míčem. Ze se hrálo v kostky, svědčí mnohé nálezy kostek. O chlapcích a děvčatech, hrajících si na ulicích města, mluví Zach 8, 5; pod. Mt 11, 16 (viz Tanec). Pravý zájem o hry vnikl do Palestiny až helleni- stickou kulturou v době předmakabejské. V Jerusalemě byla tehdy zřízena tělocvična (Gymnasion v 1 Mak 1, 15; 2 Mak 4, 14), v níž se pěstovala gymnastika, různá tělesná cvičení podle řeckořímských metod. Nejen mládež byla nadšená novými hrami, i kněží, kteří »již nedbali služeb při oltáři, ale pohrdajíc chrámem a zanedbávajíc oběti, pospíchávali, aby účastni byli zápasů, protizákoného pořádání jich a cviků házení diskem« (2 Mak 4, 14). Poněvadž u Řeků a Římanů byly hry spojeny s náboženstvím, zavedením her u Židů vzniklo nebezpečí pro jejich náboženství. A s tohoto hlediska jsou hry v té době odsuzovány. Herodes Vel. dal velké sumy peněz na stavbu divadel a velkých amfiteatrů v Jerusalemě⁵ a v Cesareji Přímořské, jak to vyžadovala kultura tehdejšího světa (Jos. FL, Starož. XV, 8, 1; 9, 6). Apoštol Pavel setkal se s tímto duchem na svých apoštolských cestách. Neodsuzuje ji, používá různých výjevů z her a závodění, aby objasnil některé mravní pravdy: »Nevíte-li, že ti, kteří běží o závod, všichni sice běží, ale jeden dostává cenu vítězství? Tak běžte, abyste dosáhli« (1 Kor 9, 24), což praví sám o sobě ve Fil 3, 13. 14. V 1 Tim 8, 5 vsak praví, že tělesné

cvičení (jakékoliv) je užitečné jen k málu, totiž že je jen k udržení tělesného života, který jednou zahyne, více si proto třeba všimati a se cvičiti ve zbožnosti, která přináší věčnou odměnu.

Šk
Hřích. — 1. *Pojem a jména hříchu.* Je přestoupení Božího zákona, ukládajícího člověku taková pravidla jednání, aby život byl shodný s mravní dokonalostí čili svatostí Boha, tvůrce a pána a cíle člověka. To je vyjádřeno nej všeobecnějším zákonem: »Buďte mi svatí, protože já, Pán, jsem svátý a oddělil jsem vás od ostatních národů, abyste byli moji (Lv 20, 26). Proto apoštol Pavel důsledně určuje hřích ve spojení se zákonem: »Mocí hříchu je zákon« (1 Kor 15, 56), neboť kde není zákona, není ani přestupku« (Řím 4, 15); »Hřích se nepřičítal, poněvadž nebylo zákona« (Řím 5, 13). Z toho plynou názvy, kterými ve svätém Písmě jest označován hřích: neposlušnost Božího zákona a od- p'rání povinné služby (Dt 28, 15; 30, 17; Jer 2, 20; Ez odboj proti vůli Boží (Nm 14, 9; Is 30, 9; Os 14, 1); odpad od Boha (Jer 2, 19; Os 4, 12; Žl 101, 3); neuctivost k Boží velebnosti (Is 1, 4; 43, 21; Mal 1, 6); porušení smlouvy, jako cizoložství (Is 24, 5; Ez 16, 59; Os 6, 7); pošetilé odporování Boží moudrosti v zákoně projevené (Sdc 19, 23; Žl 37, 6; Přs 9, 6); konání věcí lživých proti pravdivosti Boží (Is 59, 13; Os 12, 1; Žl 4, 3); nevděk Boží lásce (Dt 32, 6; Is 1, 2; Os 11, 4). V Novém zákoně je hřích nazýván nepřátelstvím proti Bohu (Řím 8, 7; Jak 4, 4); temnota, dílo ďablovo (Jan 3, 19, 20; 1 Jan 3, 8); poskvrnění těla i duše (2 Kor 7, 1); nespravedlnost (Tit 2, 14; 1 Jan 3, 4; 5, 17); neposlušnost (Ef 2, 1). — 2. *Přilivu hříchu.* Bůh není příčinou hřechu: »Oči Páně hledí na ty, kteří se ho bojí, a on zná každý lidský čin; nikomu nepřikázal, aby bezbožně činil, aniž dal komu povolení, aby hřešil« (Sir 15, 20, 21); »Nikdo, jsa pokoušen, neříkej; Od Boha jsem pokoušen. Neboť Bůh nemůže býti pokoušen ke zlému, sám pak nepokouší nikoho* (Jak 1, 13). Již Starý zákon udává satana za pokoušitele ke hříchu při prvním hříchu v ráji (Gn 3, 1—6); též výslovně v knize Jobově satan pokouší ke zlořečení a k odpadu (1, 12); vícekrát se opakuje myšlenka, že »pouze ze satanovy závisti přišla smrt na svět« (Moudr 2, 24). Stejně učí Nový zákon; »Hle, satan žádal si vás tříbiti jako pšenici (Lk 22, 31); při pokoušení Ježíše Krista (Mt 4, 1); při zradě Jidášově (Jan 13, 2); »Ďábel, váš protivník, obchází jako lev řvoucí, hledaje, koho by pohltil« (1 Petr 5, 8).

Hlavní a vlastní příčinou hříchu je člověk sám. V každém člověku je náhylnost ke hříchu, které každý člověk nějak podlehne; »Není na zemi spravedlivého člověka, který by jen dobro konal a nikdy nechy- bil« (Kaz 7, 21); »Může-li kdo učiniti čistým toho, jenž počal se ze zrna nečistého? Nikdo« (Job 14, 4); »Není člověka, který by nehřešil« (3 Král 8, 46); »Všichni chybujeme mnohokrát* (Jak 3, 2); »Řekneme-li: Nemáme hříchu.— sami sebe podvádí- me« (1 Jan 1, 8). Tato náhylnost není dána samou přirozeností člověka, neboť »Neboť Bůh na počátku stvořil člověka správného a zanechal ho v moci rozhod- nouti se. Chceš-li, můžeš přikázání zachovávat! a na věky, jak mu libo, větným zů- stati« (Sir 15, 14); Kainovi řekl Bůh; »Ne- poddávej se hříšné žádosti duše, spíše ji ovládni« (Gn 4, 7). Náklonnost ke hříchu jest následek dědičného hříchu, »Od ženy stal se počátek hříchu a skrze ni umíráme všichni* (Sir 25, 33); »Skrze jednoho člověka přišel hřích na svět a skrze hřích smrt« (Řím 5, 12).

Za zvláštní příčinu hříchu udává sväté Písmo pýchu, lenost, bohatství, nevědomost a nedopatření. »Kdo z nedopatření se prohřešil proti některému ze všech přikázání Páně .. « (Lv 4, 1); »zhřeš-li kněz z nevědomosti* (tamt. 4, 22); »Toto vše vám učiní pro jméno mé, protože neznají toho, jenž mne poslal* (Jan 15, 21); »Kdo hřeší, neviděl a nepoznal ho (Krista)* (1 Jan 3, 5). — 3. *Druhy hříchů.* Starý zákon rozlišuje především hříchy z nevědomosti a nedopatření, jak je patrné z obětí za hříchy (Lv 5, 14), k nimž je asi též dlužno při- čísti hříchy »skryté« (Žl 18, 13). hříchy mladosti (Žl 24, 7; Jer 31, 19). Jejich protějškem jsou »hříchy s pozdvíženou rukou*

(Nm 15, 30), které mohly býti trestány vyobcováním a smrtí, pročez též jsou «hodny smrti* {Dt 21, 22}, jako rouhání, modloslužba, kouzla, věštcství, porušení soboty, zanedbání obřizky, hrubá neucta k rodičům, vražda, těžké hříchy proti 6, přikázání. Rozdíl hříchů myšlením a skutkem je vyznačen již v 9. a 10. přikázání Desatera. Hřích odpustitelné nebo neodpustitelné pouhou smírnou obětí jsou jmenovány v Lv; o nich se praví, že ještě vyžadují občanského nebo Božího soudu. Hřích do nebe volající o pomstu Boží: vražda (Gn 4, 10); utiskování dělníků {tamt 3, 7}; utlačování vdov a sirotků (Ex 22, 23); sodomský hřích {Gn 18, 20}. Hřích vlastní a cizí: «Každý pro svou nepravost zemře, každému, kdo bude jisti hrozny nezralé, tomu zuby otupí» (Jer 31, 30); «Běda těm, kteří šíjí podušky pod každý kloub ruky a dělají podhlavnice pod hlavu každého věku, aby lapili duši» i (Ez 13, 18); «Spolčený se zlodějem nenávidí sebe, slyší kletbu, ale vyhraditi nechce» (Přís 29, 24). — Nový zákon rozlišuje hřích, které, vylučují z království Božího: smilstvo, modloslužba, cizoložství, krádež a loupež, lakomství, opilství, rouhání (1 Kor 6, 9; Ef 5, 5). Jsou to «skutky těla» {Gal 5, 19}. «Hřích, jenž jest ke smrti» a «hřích, který není ke smrti» (1 Jan 5, 16), pokud vede ke smrti věčné nebo nikoli. Cizí hřích utlačování dělníků jest určen jako »zadržení mzdy dělníku« (Jak 5, 4). Hřích proti Duchu sv., které nebudou ani v budoucím věku odpuštěny (Mt 12, 31) jsou; rouhání proti Duchu sv. (Lk 12, 10), zatvrzelost a odpírání milosti Duha sv. (Skt ap 7, 51), potírání poznané pravdy {Žid 6, 4—6}, neka- jicnost (10, 26). Cizí hřích jsou udávány: pohoršení, zvláště maličkých {Mt 18, 6, 7}, s hříchem souhlasiti a bráti na něm podíl, jako fariseové, stavějící náhrobky vrahům proroků {Lk 11, 47, 48}, hřích chválení (Rím 2, 24), ke hříchu sváděti (Ef 5, 6, 7). Název «cizí hřích* jest 1 Tim 5, 22. Hřích opominuti jsou v podobném o hrivnách (Mt 25, 24) a v prohlášení zavržením při posledním soudu: «Lačněl jsem a nenasytili jste mne» atd. i (Mt 25, 41—46). — 4. *Následky hříchu:* a) Člověk se stává provinilcem před Bohem, předmětem nelibosti Boží a hněvu: «Nejsi ty Bůh, jenž nepravost miluje, nesmí dlíti u tebe zlomyslný, Neobstojí bezbožní před očima tvými a nenávidíš všech nešlechtných, vyhladiš všechny lháře, muže krve a podvodníka Pán má v osklivosti» (Žl 5, 7 atd.); »Nejvyšší v nenávisti má hříšníky a bezbožným odplatí trestem« (Sir 12, 7); «Kdo

jsou tělesní, nemohou se líbiti Bohu» (Řím 8, 8); «Nezarmucujte Ducha svátého, jímž jste zpečetěni v den vykoupení» (Ef 4, 30). Hříchem člověk pozbývá milosti přítomnosti Boží, jako Kain (Gn 4, 14), nebo izraelský hříšný lid (Jos 24, 19; Přís 15, 29), hřích nutí Boha zahalovati svou tvář (Is 59, 2); »Řekneme-li, že máme s ním společenství a chodíme-li ve tmě, lžeme a nečiníme dle pravdy« (1 Jan 1, 6). — b) Hřích působí neklid svědomí; «Není pokoje bezbožným praví Pán» (Is 48, 22); Abigail řekla Davidovi: «Nebude třeba tobě, pánu mému, naříkati a hrýzti se ve svědomí» (1 Král 25, 31); pro nepravosti a hřích neodpuštěné — «celý den jsem úpěl, svíjel jsem se ve své bídě, jako trny pobodaný* (Žl 31, 4); «Cerv zlých neumírá a oheň neuhasíná* (Mk 9, 43); viz Svědomí. — c) Hříšník stává se otrokem hříchu (Jan 8, 34); »Nevíte, že jste služebníky toho, komu se oddáváte za služebníky k poslušnosti . . . buďte hříchu ke smrti, nebo poslušnosti ke spravedlnosti?« (Řím 6, 16). — d) Tresty Boží stíhají hřích. V prvních dobách Starého zákona byly spíše zdůrazňovány tre- sty časné; hřích se považuje za příčinu všech časných nezdarů a neštěstí, jako moru, hladu, války, chudoby, nemoci, bez- dětnosti, předčasně smrti; «Ejhle, bezbožník počal špatnosti, bol nosí pod srdcem, rodí zklamání; prohlubeň vykopal a prohloubil, padl však do jámy, kterou učinil. Bol jeho vrací se na jeho hlavu, padá mu na temě jeho špatnost* {Žl 7, 15—17}. Stejně byl znám ve Starém zákoně posmrtný trest za hřích; výroky o pádu dc šeuola mají tento smysl; viz Peklo. V Novém zákoně v obojím smyslu praví apoštol Pavel; »Co člověk seje, to bude také žiti; kdo totiž rozsévá na svém těle, také bude žnouti záhubu* {Gal 6, 8}. Výroky Ježíše Krista o posmrtném potrestání hříchu jsou: »Pohoršuje-li tě ruka tvá. . . lépe jest tobě bezrukému. . . než uvržen býti do ohně věčného* (Mt 18, 8); «Odejděte ode mne do ohně věčného* (Mt 25, 41); apoštol Pavel praví: «Hrozně jakési očekávání soudu a žár ohně, který stráví protinyky, očekává nás, hřešime-li dobrovolně* (Žid 10, 26, 27). — 5. *Mravní zásady* vůči hříchu: a) Varovati se hříchu: »Synu, zhrě- šil-lis, nečín tak opět, ale za předešlé od- pros. Jako před hadem utíkej před hříchem, neboť, přiblížíš-li se k němu, chňapne tě . . . Jako dvojsečný meč jest všeliká nepravost a rána jeho je nezhojitelná« (Sir 21, 1—4); »Od všeliké způsoby zlého se zdržujte« (1 Thes 5, 22), — b) Považovati hřích za největší zlo;

»Mějte v nenávisti zlo, kdo milujete Boha« (Žl 96, 10); »Od- ložme veškeré břímě a zvláště hřích, vábíci nás« (Žid 12, 1). — c) Styděti se za své hříchy: »Rozpomeňte se na své velmi zlé mravy, na snahy nedobré, i budou vás mrzeti nepravostí vaše a nešlechtností vaše ... Zahanbi se a zastyd' se za mravy své, dome izraelský« (Ez 36, 31. 32); »Nu- že, který užitek měli jste? Věci, za které se nyní stydíte, neboť konec těch věcí je smrt« (Řím 6, 21). — d) Modliti se o ochranu před hříchem, neboť tato ochrana je dílem a darem Boží milosti; vzorec takové modlitby jest Sir 22, 33—33, 6. — 6. *Varovati se i menších hříchů*: »Kdo nedbá malého, zahyne« (Sir 10, 1); »Kdo přestoupí tato příkázání i v malém, bude malým v království Božím« (Mt 5, 18); »Varujte se každého zdání zla« (1 Thes 5, 22). — 7. *Příklady potrestaných hříchů*: Prarodiče (Gn 3); Kain (tamt. 4, 11); Potopa (tamt. 6); Sodoma (tamt. 18); Mojžíš a Aron (Nm 20, 12; Dt 32. 50); Šalomoun 13 Král 11, 11); David (2 Král 12, 9); hoši, kteří se posmívali Eliseovi (4 Král 2, 23);, král Achaz (2 Par 28, 1); Ananiáš a Sa- fira (Skt ap 5, 1); Herodes (12, 2. 3); Elymas (13, 8).

Sp
Hudba. Již v Gn 4, 21 je označován Jubal, potomek Kainův, za »praotce těch, kteří hrají na loutnu a šalmaj«. V 31, 27 je zmínka o hudebních nástrojích v domě Labanově. Později v národě izraelském, jako u jiných semitských národů, byla hudba velmi oblíbená. Jako v umění vůbec, Izraelité nebyli zvláště vynalézaví ani v hudbě; podle vlastního nadání přisvojovali si umění sousedních národů. Proto není nesprávné, hledá-li se objasnění hudebních nástrojů, jejich tvaru a užívání, o nichž se děje v Bibli zmínka bez bližšího popisu, ve starých památkách těchto národů, hlavně Egyptanů, Babyloňanů a v poslední době Řeků. Izraelité užívali hudby ponejvíce k liturgickým úkonům vlastního náboženství, úplně odlišného od náboženství sousedních národů, což třeba mít také na mysli, neboť jí daly zvláštní ráz.

Hudební nástroje, o nichž je v Bibli zmínka, dělí se na tři druhy: a) .strunové nástroje, k nimž patřil hlavně »kinnor«, citara. Nejstarší její zobrazení (kol 2.000) je v hrobě v Beni Hassan v Egyptě. Struny jsou na ní napjaty v rovnoúhlém dřevěném rámcí. V pozdější době nabyla ladnějšího tvaru. Podobný, jako harfa vypadající nástroj byl »nebel«. Měl trojúhelníkový tvar, na němž byly struny nataženy kolmo k resonanční desce (opak než-

u kinnoru). Na struny, jejichž počet se střídá mezi 3—12 (v Žl 92, 4 má deset strun), se hrálo prsty nebo plektem. Nejstarší jeho zobrazení se nachází na pomníku krále Gudey (kol 3.000 př. Kr.). Nebelu byl podobný nástroj »sambuka«, se čtyřmi strunami s pronikavým zvukem, jehož Arabové doposud užívají. Z dechových nástrojů byly nejznámější dva druhy flétny (úgab a chalíl), které svými tenkými modulovanými tóny přiváděly do mystického opojení při různých pohanských obětech. Snad proto jich Izraelité neužívali v chrámovém orchestru. Pištcí na flétny však byli vítáni při hostinách a při pohřbech. Rohem z berana nebo hovězího dobytka dávalo se znamení k válce (Jos 3, 27; 1 Král 13, 3), ke slavnostem světským (2 Král 15, 10; 3 Král 1, 34) a náboženským (Lv 23, 24; Nm 29, 1). Protáhých kovových trubek užívali kněží při bohoslužbách (Nm 10, 10; 1 Par 13, 8; Esdr 3, 10). c) Bicí a chřestící nástroje sloužily jen k udávání taktu při hudbě nebo tanci. K nim patřily cymbály, činely (1 Par 13, 8; 16. 5) a oblíbená chřestidla (1 Král 18, 6). Sem patřily různé druhy bubínků, na něž prsty nebo dlaní bili mužové i ženy při slavnostních příležitostech (Ex 15, 20; 1 Král 10, 5; Žl 81, 3). *Šk*

Hur. — 1. Syn Kaleba a jeho manželky Efraty, z kmene Judova (1 Par 2, 19; 4, 1). Byl otcem Uriho a dědem umělce Beseleela (Ex 31, 2; 35, 30; 38, 22; 1 Par 2, 20; 2 Par 1, 5). U Flavia Josefa je asi zachováno podání, že on podpíral ruce Mojžíše, modlíciho se v bitvě proti Amalekitům (Ex 17, 20) a s Aronem zastupoval Mojžíše, dličího na hoře Sinai (24, 14). Podle židovského podání byl manželem sestry Mojžíšovy, Marie. — 2. Kníže madianský,

který se spojil se Sehonem proti Izraelitům, byl však od Josuy poražen (Nm 31, 13, 21), *Sp*

Hvězdy. 1. Bůh je stvořil (Gn 1, 16; Žl 8, 4; 135, 9) a má po nich jasný rozhled; »Má spočítáno jejich množství a zná každou jménem« (Žl 146, 4; cf Is 40, 26). Jsou jemu ke chvále (Žl 148, 3; Dan 3, 63). «Strážnice hvězd«, o nichž v Bar 3, 34, jsou místa Bohem jim určená. O řádu mezi nimi mluví se ponejprv v Sdc 5, 20. Znat' »běh roků a seskupení hvězd« (Moudr 7, 5). «Nádhra hvězd je okrasou nebes« (Sir 43, 10).

2. O souhvězdích v Job 38, 31 nelze s jistotou říci, jak dalece odpovídají našim názvům: Kesil má být Orion (cf 9, 9; Amos 5, 8), jasně svítící v zimě, a zmizením začátkem května oznamující konec deště a začátek sucha; Kínah zase Kuřátka (tamtéž), oznamující koncem srpna (večer) konec sucha a v listopadu (ráno) začátek deště. Ve v. 32. má být zmínka o změně měsíců, určované Zvířetníkem (jiní myslí na Jitřenku, cf 4 Král 23, 5), a o Medvědu (jiní Večernice), stojícímu blízko Polárky, čímž byla naznačena stálost, poněvadž nikdy s nebe nemizí. «Komory jižního nebe« (Job 9, 9) jsou vzdálené prostory jižního nebe, kam se uchylovaly hvězdy té oblasti,

3. V apokalyptice starozákonní a novozákonní mají úlohu slunce a měsíce: nedají světla (Is 13, 10, Ez 32, 7, Joel 2, 10, 3, 15), budou padat s nebe (Mt 24, 23), obraz z létavíc, t. j. budou uvedeny do jakéhosi víření, ne že by padaly na zem. Budou na nich znamení (Lk 21, 25).

4. V přeneseném smyslu: nespočítatelný počet hvězd je obraz velkého množství (Abrahamovo potomstvo Gn 15, 5 a j., símě Davidovo, Jer 33 22, o Izraeli 1 Par 27, 23 etc.). Jejich jasnému světlu je přirovnáván učitel spravedlnosti (Dan 12, 3); moudrost je krásnější než hvězdy (Moudr 7, 29, 10, 17). Na různosti jasu jednotlivých hvězd ukazuje sv. Pavel různost slávy vzkríšených těl (1 Kor 15, 41). Sv. Jakub (13) přirovnává bludaře k létavicím n. hvězdám, které se ukáží a pak zase na dlouho zmizí. *šk*

Hyacint (hebr. techeleth) byl jedním z kamenů na náprsníku velekněze (Ex 28, 19) a jedním ze základů nebeského Jerusalema (Zjev 21, 20). Ezechiel jej uvádí také mezi klenoty tyrského krále (28, 13). Byl to žlutá a červeně zbarvený drahokam menší ceny. *HC*

Hyksové sluje národ snad původu indoevropského, který v XVIII stol. př. Kr. vtrhl Palestinou do Egypta a usadil se v Deltě nilské, podmaniv si celý Egypt. Z Hyksů pocházeli

panovníci dynastie XV. a XVI. — Egyptské prameny pro období nadvlády Hyksů nejsou příliš četné. Z pozdějších spisovatelů mluví o Hyksech egyptský historik Manetho, pišící řecký (z III. stol. př. Kr.), z jehož díla se zachovaly zlomky ve spise Josefa Flavia Contra Apionem. — Manetho a po něm Josef Flavius nazývají je snad podle lidové etymologie králi pastýřů. Pravděpodobně však je odvozen jejich název od hqa chasut, t. j. vládci cizích zemí. Je možné, že vpád Hyksů do Egypta je v nějaké souvislosti s pohybem Chetitů v XVIII století. Tehdy Chetitě (podle některých historiků již v XX. stol.) pronikli ze své říše v poríčí řeky Halys až do Babylona a učinili konec vládě t. zv. I. dynastie babylonské. Je možné, že Hyksové byli odnoží tohoto proudu. Slabost říše egyptské, jež se projevuje již za XIII. dynastie, a síla dobyvatel vysvětlí postupné podmanění celého Egypta. Domácí panovníci zůstali jako va- salové Hyksů v jižním Egyptě. Podle zprávy Manethovy u Jos. Flavia, Contra Apion. 1, 14, 85 a n., udál se vpád Hyksů za krále Tutimaia. ((Egyptsky slul pravděpodobně Tutemesu.) K zajištění hranic proti Aasyřa- nům vybudovali východně od města Bubastis tvrz Avaris, v níž udržovali posádku, čítající 24.000 těžkooděnců. Z panovníků Hyksů zmiňuje Manetho krále Saltis (egyptsky pravděpodobně Nubti), který vládl 19 roků. Je též budovatelem chrámu v Tanis. Za krále Janase (egyptsky Chian) dosáhla říše Hyksů největšího rozmachu. Avšak králové z domácí dynastie v jižním Egyptě se znenáhla vymaňovali z poroby Hyksů, až Amosis z XVIII dynastie dobyl pevnosti Avaris a Hyksy z Egypta vypudil. Nato usadili se v jižní Palestině, avšak i odtamtud je vypudil. Doba nadvlády Hyksů 510 roků, kterou udává Josef Flavius, je ovšem přehnána. Za rok vypuzení jejich bývá uváděn 1580. — Jméno Hyksů se nevyskytuje v bibli. Období jejich nadvlády však spadá do doby, kdy přistěhovala se rodina patriarchy Jakuba do Egypta a vzrostla tam ve velký národ. Mimobiblické zprávy z oné doby mluví o ča/stých vpádech Asiátů na půdu Egypta. Je rovněž pozoruhodné, že ve vlastních jménech z oné doby se vyskytují semitské prvky jako i'kb = Jakob. Vše to je v plné shodě s historií rodiny Jakubovy v Genesi. *KL*

Hýření znamená ve svätém Písmě rozmarilé nedbání rozumné míry v jídle a pití. 1. *Je známkou bezbožnosti:* «Bezbožní rukama a řečmi přivolávají smrt a majíce ji za přítelku,

hynou. Říkají totiž: Krátký a teskný je čas života našeho, není léku, když člověk skonává. Nuže tedy užijeme rozkoši, které skutečně jsou, rychle užijeme tvorstva, dokud jsme svěží. Naplňujme se drahým vínem a vonidly, věnčeme se růžemi, prve nežli zvadnou. . . Závistí dábla přišla smrt na svět a zakoušejí jí ti, kteří patří jemu« (Moudr 1, 1. 6. 7. 24); «Nebývej na hostinách pijanů vína, na hostinách těch, kteří snášejí k jídlu maso; chudnout' pijani i ti, kdož na kvas se skládají a oblečena bude ospalost v hadry« i(Přís 23, 20); »Nebud nenasytý při žádném pamlsku a nehleť jakýkoli pokrm . . . Pro nestřídmost mnozí zemřeli, ale člověk zdržlivý prodlužuje život« (Sir 37, 32— 34); «Mějte se však na pozoru, aby se srdce vaše neobtěžila přecpáváním a opilstvím . . . aby ten den nepřišel na vás náhle« (Lk 21, 34); «Jako ve dne počestně chod' me, ne v hodování a opilství... nýbrž oblecte Pána Ježíše Krista a nemějte péči o tělo tak, aby povstávaly chťice« (Řím 13, 13); «Království Boží není pokrm a nápoj, nýbrž spravedlnost a radost v Duchu sva- tém« (Řím 14, 17). — 2. *Tresty hýřilům.* «Tento náš syn jest nehodný a vzpurný, našim napomináním pohrdá, jest oddán hodování a pití. Lid města ať jej uhází kamením, budiž usmrcen« (Dt 21, 20. 21); «Běda vám, kteří vstáváte ráno, abyste šli za lihovinami a pili až do večera, hořice vínem. Citaru a harfu a . buben a píšťalu míváte s vínem na hodech svých, ale na dílo vaše nehledíte. Protož otevrou pekla svůj jícen,, roztáhnou svá ústa do nekonečna, i sletí mocný i lid jeho, vznešení i slavní, do nich« (Is 5, 11—14); «Běda vám, kteří jste syti, neboť budete hladověli; běda vám, kteří se nyní smějete, neboť budete ve smutku a pláči« (Lk 6, 25); Podobenství o hýřivém boháči, tamt. 16, 19; «Proto se diví, rouhajíce se, že s nimi neběháte k témuž výlevu hýřivosti. Oni vydají počet tomu, jenž jest pohotově soudit živé i mrtvé« (1 Petr 4, 4-5); «Mnoho je těch, o nichž jsem vám často pravil, a nyní pak i s pláčem pravím, že jsou nepřátelé kříže Kristova, jejichž konec jest zahynutí, jejichž bohem je břicho, a sláva v hanbě jejich « (Fil 3, 18). *Sp*

Ch

Chalcedon jest uveden ve Zjevení sv. Jana (21, 19) jako jeden ze základů nebeského Jerusalema. Je to druh křemene, nazvaný tak podle města Chalcedonu. Protože však toto jméno drahokamu se nevyskytuje u žádného latinského neb řeckého spisovatele, tak je to snad záměna s »carche- doniem«, t. j. kabunkulem, jenž byl pokládán za jeden z nejcennějších drahých kamenů

Chám, Syn Noemův (Gen 6, 10), který se nezachoval uctivě k otci, když byl tento ve stavu podnapilosti obnažen (9, 22). Za to byl od něho v jeho potomku proklet: »Zlořečen buď Kanaan, nejnižším sluhou svých bratří buď« (v 25). Jeho rody jsou vypočítány v 10, 6—20. Vyplnění předpovědi možno viděti v podrobení si Kanaa- nitů Izraelity.

Chammurapi, 1. Zevnější a vnitřní politika. Ch. je šestý panovník dynastie amor- rheské (viz heslo Babylonie a Asyrie), jenž vládl v letech 2123—2081, (Podle jiných 1955—1913.) Je vlastním budovatelem staré babylonské říše. Obratnou politikou, jakož i mečem rozšířil území babylonské říše, zlomiv navždy moc nezávislých dosud panovníků města zv. Larsa v jižní Babylonii. Jeho říše se tudíž rozkládala od zálivu Perského až do území Asyrie, zabírajíc města Assur a Ninive. Bývá pokládán původem elamských za to- tožného s Amrafelem, králem senaar- ským, který ve spojení s Ariochem, králem pontským (heb. z Elassaru, t. j. z Lar- sy), Chodorlahomorem (= elamitsky Ku- dur- Lagamar), králem elamským a Tada- lem (= chetitsky Tudchalja), králem Národů, (t. j. různých kmenů chetitských) vpadli v době patriarchy Abrahama do území palestínské Pentapole. Gn 14, 1 a n. Údaje biblické možno uvést v uspokojující shodu s historií. Jméno »Amrafel« shoduje se v kmenových souhláskách Alef, m, r, f se jménem Chammurapi, Koncovka »el«, jež působí vykladačům potíže, je snad původu churitského a označuje vlastní jména. (Vysvětluje tak Deimel, Héi- nisch a j.) Podle biblických údajů

zdá se, že králové Amrafel, Ariochoch a Tadal se zúčastnili jako vasalové s Chodorlahomorem výpravy proti území Pentapole, které bylo Chodorlahomoru již dvanáct roků předtím poddáno. Gn 14, 4—5. Pokládáme- li Amrafela za Chammurapiho, nutno klásti výpravu proti Pentapoli do počátků jeho vlády v Babylone. Je známo z historie, že město Larsa, které mělo poslední dva panovníky Warad-Sina a Rim- Sina, syny to elamského knížete území Emutbal Kuduř- Mabuka a jím též dosazené, udrželo si ještě i za Chammurapiho nějakou dobu nezávislost na Babylóně. Je však též možné, že na počátku vlády Chammurapiho měli Elamité dokonce i značné politické vlivy na území Babylonie. Ještě předchůdce Chammurapiho Sin-muballita, bojuje po boku krále Larsy Rim-Sina proti městu Isin. Chammurapi byl však spíše velkým organisátorem říše než dobyvatelem. — V době jeho lze znamenati značné zatlačení sumerštiny z kulturního života. Je horlivým propagátorem náboženského kultu babylonského boha Marduka, dříve jen místního božstva. 2. Zákoník Chammura- biho. Chammurabi je znám především jako velký zákonodárce, který se snažil svým zákoníkem upevniti zemi uvnitř. Zákoník Chammurabiho je psán na dioritovém sloupu o 2.25 m výšky a 1.65 m objemu. Sloup se zákoníkem stál v chrámě boha Šamaš v Sipparu, odkud jej odvlék elam- ský král Šutruk Nachunte asi r. 1188 př. Kr. za vlády babylonského krále Zababa- šum-iddin do Sus. Tam nalezen byl v zimě r. 1901/02 francouzskou vědeckou vý- pravou do Persie a uveřejněn po prvé nedlouho nato jejím členem dominikánem Scheilem. Významný sloup se uchovává dnes v pařížském Louvru. Zákoník je psán starobaby loňským klinovým písmem. Text měl původně 23 sloupce na přední a 28 na zadní straně. Po únosu Elamity byly však sloupce 17—23 vyhlazeny. Zákoník skládá se z delšího úvodu, v němž poukazuje král na božský původ své moci a vypočítává své zásluhy o náboženský

kult, z 282 zákonů a ze závěru, v němž svolává přísné tresty od božstva pro toho, kdož by zákony porušil, jakož i hojnou odměnu pro toho, kdož bude zákony zachovávat!. Předmětem zákonů jsou předpisy: 1. o žalobcích, svědčích a soudci, 2. o trestech na zločiny proti majetku, 3. vojenské předpisy, 4. o držitelích polí, zahrad a domů, 5. o obchodu a půjčkách, 6. o prodeji opojných nápojů, 7. o otázkách majetkových, 8. o právu rodinném, 9. o právu odvetném v případě ublížení na těle, 10. o poplatcích za stavbu donů a lodí, 11. o nájmu zvířat a osob, 12. o otrocích. Nejednu podobnost shledáváme zákony Chammurapiho a zákony kodifikovanými Mojžíšem v Pentateuchu. Pojal Mojžíš do Pentateuchu mimo náboženské předpisy i čistě profánní. Bylo toho třeba, aby při theokratickém systému vlády byl život Izraelitů ve všech součástkách usměrňován jediným zákoníkem, opírajícím se přímo o autoritu Boží. Četné předpisy Mojžíšova zákoníka nejsou než zvykové právo, jež se vyskytuje i u jiných Semitů. Nelze si ani jinak mysliti. Zeela nové neznámé zákony, odporující starým tradicím a zvykům, byly by cizím tělesem v organismu společenského života Izraelitů, tělesem nestravitelným, neschopným života. Charakteristické podobnosti jsou mimo jiné v zákonech odvety. Mojžíšův zákoník hlásá zásadu: Život za život, oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu, spáleninu za spáleninu, ránu za ránu, modřinu za modřinu. Ex 21, 23—25. Podobně stanoví Chammurabi; Vylou- pne-li někdo oko muži svobodnému, bude jemu oko vyloupnuto. Zlomí-li kost jinému, bude ^emu kost zlomena. Jestliže někdo jinému stejného stavu vytluče zub, bude jemu zub vytlučen. Zákony 195, 196, 200. V celku představuje zákoník Mojžíšův právní stav primitivnější a tím i kulturu primitivnější, třebaže je o více než polovici tisíciletí mladší zákoníku Chammurapiho. Nicméně třeba právnicky primitivnější, je v prvé řadě zákoníkem prodchnutým venkoncem duchem náboženským. Nejedna zákaz motivuje poukazem, že zakázaný čin se »protiví Hospodinu*. Odmys- líme-li si úvod a závěr zákoníku Chammu- rabiho, jež jsou rázu náboženského, není v zákoníku u jednotlivých zákonů náboženské motivace po způsobu zákoníka Mojžíšova. Je v nich zákoníkem stylu čistě civilního. V důsledcích monotheismu je též Mojžíšův zákoník v trestech mírnější než Chammurabiho. Ano, zákoník Chammurabiho nařizuje i křiklavé bezpráví na nevinných:

»Jestliže stavitel postavil pro muže (ze stavu svobodných) dům, dílo však neučinil pevným, a dům, který postavil, spadl a zabil majetníka domu, bude stavitel zabit. Zabil-li dítě majitele domu, bude zabito dítě stavitelovo. Zákony 229, 230. Běží zde opět o stránku, která nasvědčuje relativní dokonalosti Starého zákona. K1

Charismata, Každý nadpřirozený dar je projev přízně Boží. Takové jsou jednotlivcům různé milosti a nadpřirozené ctnosti. Jsou dílo Ducha sv., který je rozdává. K těmto darům počítají se i charismata, v nichž je nejvíce patrná svoboda přízně Boží; »Duch rozděluje zvláště jednomu každému, jak chce« (1 Kor 12, 11). Naprostá Boží milostivost v udílení ch. těm, kteří již osobně žijí v přízni Boží, udává jakýsi rozdíl mezi nimi a ostatními milostmi. Jsou prostě dary milosti, gratiae gratis datae. Druhý a důležitější rozdíl je, že ostatní milosti jsou určeny k posvěcení a vzdělávání jednotlivých křesťanů, kdežto ch. jsou dána jednotlivcům pro dobro ostatních věřících: »Tak tedy i vy, poněvadž horlíte o dary duchovní, snažte se o to, abyste oplývali ke vzdělání církve* (14, 12). Apoštol Pavel, chtěje vysvětliti, že tyto dary navzájem se různící jsou určeny k duchovnímu dobru celku, použil obrazu o lidském těle a jeho jednotlivých údech, které přes různost své činnosti podivuhodně přispívají k dobru celého těla. Tak je tomu i v církvi, která jest jakési duchovní tělo Kristovo, v němž každý věřící žije a ti, kteří jsou obdařeni ch., přispívají jimi různým způsobem k dobru celého mystického těla Kristova (1 Kor 12. 8—30; Řím 12, 4—8; Ef 4, 11—16; cf Kol 2, 19). To jsou hejdůležitější místa o ch.

2. Počet a rozdělení. Počítá se asi 18 různých ch., jež Pavel vypočítává ve svých listech. Než sotva běží o úplný výpočet. Úmysl Pavlův nebyl podat jej, nýbrž jen ta z nich, která buď zvláště přispívala k dobru církve, nebo svou zvláštností mohla mnohé svěsti k nesprávnému cenění. U těch, která vypočítává, je mnohdy nenasnadné říci, co se jimi rozumí, nebo jak je třeba řadit. Na první místo klade tři: »Ně- které Bůh ustanovil v církvi nejprve za apoštoly, za druhé za proroky, za třetí za učitele« (1 Kor 12, 28). V Ef 4, 11 zase pravi: »On také dal jedny za apoštoly, jiné za proroky, jiné za evangelisty, jiné za pastýře a učitele«. Nelze upřít, že Pavel oceňuje ch. a podle toho je radí. Toto ocenění se děje podle užítu jednotlivých ch. pro společné dobro, a ne podle toho, které byly více neobvyklé, jak to činili Korint'ané. V tom smyslu třeba chápati jeho povzbuzení: »Horlete o lepší charisma - ta« (1 Kor 12, 31). Na prvním místě klade tedy ta, která patřila církvi učící. Jsou to: »apostolové« v širším smyslu, totiž ti, kteří hlásáním evangelia nejvíce získávali nové věřící. Tito však měli jistě i jiná ch. k rozšíření evangelia v té době potřebná jako konání zázraků, uzdravování a pod. Dále »proroci«, nejspíše inspirovaní kazatelé, kteří mluvili přesvědčivě o pravdách a životě křesťanském. Za třetí »učitelé« nebo katechisté, kteří byli pověřeni poučováním novokřtěnců a jejich dalším vzděláváním. »Evangelisté« byli nejspíše pomocníci v hlásání evangelia. Tato ch. nebyla jen něco přechodného, nýbrž cosi stálého v církvi, spíše úřad než jen chvílkový projev moci ducha. Takový byl zase jiný druh ch., který se týkal zvláštních činů jako uzdravování, konání zázraků, ukázáním neobyčejné víry a pod. Ačkoliv se v nich projevovala zřetelně moc ducha, přece nejsou ta nej užitečnější pro vnitřní dobro církve samé, ani ti, kteří je mají, nevynikají jen pro to nad obyčejné křesťany. Kq stálým ch. třeba počítati i třetí druh, který není tak zvláštní, zato' však církvi užitečnější, jako »řízení, předsedání dílům lásky, rozdávaní almužen, zvláště však povzbuzování ve víře a k dobrému životu*. To již jsou spíše úřady, k nimž nebylo třeba zvláštních ch., nýbrž stačila milost k plnění takového úřadu zvláště daná. Ačkoliv ch. jsou různá, nemohou si navzájem ani odporovat, ani jedno nevylučuje druhé, protože všechna ch. jsou určena k dobru téže církve, a protože jeden a týž Duch je původce a rozdatel těchto různých ch. (1 Kor 12, 5—11). Ani nemohou být v rozporu nebo neshodě

s hierarchií, která je také obdařena mnohými z nich a k tomu vlastními ch.

3. Ocenění ch. vzhledem k božským ctnostem. Jim mají ch. sloužit, hlavně lásce (1 Kor 14, 4; Ef 4, 15). Mravní ceny nabývají teprve tehdy, jsou-li pod dozorem víry a jsou-li suverénně řízeny láskou. Ocenění lásky nad všechny ch. podává Pavel slovy: »A ještě ukáži vám cestu na výsost vznešenější. Kdybych mluvil jazyky lidskými a andělskými, lásky však neměl, byl bych jako měď zvučící a jako zvonec tjemzíci. A kdybych měl proctví a znal všechna tajemství a veškeru vědu . . . lásky však kdybych neměl, nic by mi to nepro- spělo«, (1 Kor 12, 31—13, 1—3). *Sk Cherubové.* Nejvznešenější andělské bytosti pro blízkost Bohu, jehož obklopují a jemuž slouží za trůn. Hebrejské slovo má nejspíše význam akkadského »karibu«, t. j. že? hnající, prosící, přímluvce. Také v úloze podobají se ch. akkadským božstvům karibu zvaným, která dovolovala přístup do svatyně. U Izraelitů ovšem ch. nebyli božstvo, nýbrž sloužící duchové. Ponejprv je o nich zmínka po pádu prarodičů, kdy byli postaveni před ráj, aby jim zabránili návrat (Gn 3, 24). Zde tedy naznačují přítomnost a moc Boží. Později bylo Mojžíšovi nařizeno, aby dal zhotovit dvě postavy ch., kteří by svými křídly zastírali okraje slitovnice archy (Ex 25, 18—20). Je to jediný případ, kdy bylo dovoleno zobraziti si nad- zemskou bytost. Nebylo tedy nebezpečí, že by Izraelité ctili ch. jako božstvo. Vylučovalo to jejich postavení a úkol ve stánku Mojžíšem zřízeném a ve velesvatyni chrámu Šalomounova, v němž se rozpjatými křídly dotýkaly odpovědiště archy a stěn velesvatyně (3 Král 6, 23—28). Zdobili chrámovou oponu (2 Par 3, 14), chrámové stěny (v 7; 3 Král 6, 29) a velké umyvadlo (7, 29. 36). I zde připomínaly přítomnost Boží, již tvořily jakýsi čestný doprovod a stráž. Má se za to, že měli podobu lidskou. V mnohem připomínají strážné duchy na egyptských památkách, na př. na truhlách sarkofágu faraóna Tutanchamuna. — V žalmu 17, 11 doprovázejí ch. velebnost

Boží. Ezechiel je podrobněji popisuje ve svém vidění (1, 5.; 10). Tam mají okřídlenou lidskou postavu s hlavou lidskou, lví, býčí a orlí. Tato podoba ch. připomíná asyrskobabylonské mytické bytosti, zpodobnené s různými hlavami nebo egyptské sfingy. *Sk*

Chléb. Základní lidská strava ve všech dobách a také v době biblické. Chléb byl takřka celá živobytí, jak to bylo naznačeno již Adamovi:

»V potu tváře jisti budeš chléb« (Gn 3, 19; pod. Zl 36, 25; 101, 5; Is 58, 7; Přís 31, 27). Tak jej pojímal i Ježíš Kr, v prosbě Otčenáše (Mt 6, 11). Nemít chleba, znamenalo hlad (Gn 41, 54; Is 3, 7; 4 Král 25, 3). Hojnost chleba znamenalo blahobyť (Gn 49, 20; Is 51, 14). Prostě »chléb posiluje srdce člověka« (Zl 193, 15). Tím se stal i jakýmsi pojítkem společenství: nikdy nechybí při hostinách (Gn 18, 5; Sdc 6, 19; Lk 24, 30), neposkytnout! chleba byla urážka a vyvolalo nepřátelství (Dt 23, 4; Sdc 8, 6; 1 Král 25, 11), poskytnout! ubohým chléb byl velký skutek (Zl 131, 15; Is 58, 7; Tob 4, 17; rozmnožení chlebu v evangeliích Mt 14, 15 a pa- rál). U Izraelitů — a dodnes v Palestině — příprava chleba je úkol žen (Gn 18, 6; Jer 7, 18; Mt 13, 33). Pšeničnou nebo chudě ječnou mouku (4 Král 4, 42; Jan 6, 9) hnětly s vodou v dřevěných dížkách (Dt 28, 5). Těsto, mnohdy nekvašené, bylo pečeno v peci, pravidelně však bylo kladeno pod teplý popel (podpopelné chleby, cf Gn 18, 6) nebo na žhavé uhlí (Is 44, 19; Jan 21, 9) a na rozpálené kameny. Pro pečení posvátných chlebu byly zvláštní předpisy (Lev 2, 4..). Chléb měl tvar tenkých okrouhlých plácek (Ex 29 23; 1 Král 10, 3). Při jídle nebyly krájeny, nýbrž lámány (Mt 14, 1 < Skt ao 20. 11). Chlebu užívali k obětem nejen Izraelité, ale také jiné východní národy, Babyloňané, Egyptané a Kanaanité (Melchisedech v Gn 19, 18). U Izraelitů byly chleby částí obětí pokojných (Lev 7, 13) a měly velký význam o velikonoční slavnosti (23, 17). Zvláště posvátných bylo tak zv. 12 chlebu předkladných, které byly naskládány na akaciovém stole ve velesvatyni před archou Hospodinovou (Ex 25, 23—30). Kněží je každou sobotu nahradili čerstvými, kdežto staré jen oni sami mohli snísti (Lv 24, 5— 9); David však učinil výjimku (1 Král 21, i—6; Mt 12, 4), Ježíš Kr. podal při poslední večeři chléb s jiným obsahem: »Toto jest tělo mé«, viz Eucharistie.

Šk

Chrám. 1. Šalomounův. Pokud byli Izraelité kočovníci sídlícími pod stany, měli za svatyni svatostánek. Když se usadili v zemi Kanaan, zůstal svatostánek nadále, a to až do doby Šalomounovy, jedinou oprávněnou svatyní v Izraeli. (Viz heslo Svatostánek.) Avšak již král David pojal plán vybudovati Hospodinu chrám a podnikl přípravy ke stavbě: Vyhlédl pro stavbu chrámu místo na východním městském pahorku severně Ofelu, tehdejšího města, svého sídla. Místo, na němž bylo humno, zakoupil od Jebusity Ornana. 2 Král 24, 24; 1

Par 21, 25. Místo slulo též horou Moria. 2 Par 3, 1, Dal zhotovit! plány chrámu, 1 Par 28, 11, sbíral peníze a připravoval stavební materiál, 1 Par 29, 4, 7, Ježto technická kultura u Izraelitů nebyla zdaleka tak vyspělá jako u isousedních kulturních národů, bylo nutno se uchýliti pro stavební odborníky do sousední Fenicie. Vyjednával proto s tyr- ským králem Hiramem, který mu dodal jednak cedrové dřevo z Libanonu, jednak odborné dělníky kameníky a tesaře. 2 Par 2, 3, Šalomoun pokračoval v přípravných pracích. Obnovil smlouvu s Hiramem o dodávání dřeva cedrového, cyprisořivité- ho a jedlového a zlata. 3 Král 9, 11, 2 Par 2, 8. Žádal též o umělce, kteří by dovedli zpracovávat! kovy a drahocenné látky. 2 Par 2, 13 a n. Jako odborník v oněch pracích, kterého poslal Hiram Šalomounovi, je jmenován nějaký Hiram. 2 Par 2, 13 a n. Kámen na stavbu byl podle podání lámán severně starého Jerusalema za dnešní městskou hradbou v návrší Be- zetha. Tím povstaly t. zv. jeskyně Královská a Jeremiášova. Kámen byl již v lomech přitesáván. 3 Král 6, 7. Dopravu materiálu byli pověřeni otroci cizího původu. 2 Par 2, 17. Podle údajů bible bylo započato se stavbou 480 let po východu z Egypta, ve 4. roce vlády Šalomounovy v 2. měsíci, L j. asi r, 968 př. Kr. 3 Král 6, 1, 37; 2 Par 3, 2, Stavba potrvála 7% roků. Skončena byla v 8. měsíci 11. roku vlády Šalomounovy. 3 Král 6, 38. Popis chrámu podává 3 Král 6, 1—38; 2 Par 3, 1—5, 1. V chrámě rozeznáváme — jako v chrámech Semitů vůbec — vlastní budovu chrámovou a nádvoří. Vlastní budova chrámová není shromaždištěm lidu,

nýbrž sídlem božstva a místem určitých úkonů kultu. Prostému lidu není ani přístupná. Vlastním shromaždištěm lidu jsou nádvoří chrámová. Základní rysy pro chrám poskytl svatostánek. Vlastní budova chrámová měla jako u svatostánku ve-lesvatyni a svatyni. Vstup do chrámové budovy byl na východní straně. Rozměry velesvatyně a svatyně byly dvojnásobné jako u svatostánku. Svatyně měla 40 loktů délky, 20 šířky a 30 výšky. K ní přiléhal na západní straně velesvatyně podoby krychle o rozměru 20 loktů. Zdi chrámové, vybudované z kvádrů, byly vespod 6 loktů tlusté, zúžovaly se však mimo východní zeď po každých 5 loktech výšky o 1 loket. K podélným zdem chrámové budovy a též západní zdi na vele-svatyni přistaveny byly místnosti do výše 15 loktů o třech poschodích. Rovněž nad velesvatyní byla vybudována místnost o 20 loktech délky a šířky a 10 loktech výšky. Na východní straně před svatyní stála předsín, jež výškou 60 loket činila dojem egyptských chrámů. — Vnitřní stěny chrámové byly vykládány cedrovým dřevem, v němž byly vydlabány ozdoby, znázorňující cheruby, palmy a kolokviny. Střecha byla plochá a rovněž ze dřeva cedrového. Světlo vcházelo do svatyně zamřížovanými otvory, jež se nacházely ve stěnách poblíže střechy, stropu. Velesvatyně byla úplně temná. Podlahu velesvatyně pokrývaly desky z cedrového dřeva, svatyně pak ze dřeva cyprisoového. Z předsíně vedly čtyřkřídle dveře do svatyně s pozlacenými reliefy. Zvenčí vedla do předsíně pravděpodobně měděná vrata. Ve velesvatyni stála poblíž opony archa úmluvy (viz Archa) a po jejích dvou stranách cherubi, 10 loket vysokí, zhotovení z olivového dřeva s obličejí obrácenými směrem ke svatyni a s křídly rozpjatými nad archou. — Ve svatyni stál proti oponě oltář kadidlový, při jižní stěně mimo obvyklý sedmiramenný svícen ještě 9 jiných (10), při severní stěně mimo obvyklý stůl z předkladných chlebě ještě 9 (10) jiných zlatých stolů. Po obou stranách vchodu do předsíně stály dva měděné sloupy (viz Sloup). Vlastní budovy chrámové byly obklopeny dvojím nádvořím: vnitřním a vnějším. Vnitřní nádvoří bylo vyhrazeno kněžím. Oproti nádvoří vnějšmu bylo vyvýšeno a ohrazeno zdi. Ze zevnějšího nádvoří po bráně ze severu, východu a jihu vystupovalo se na ně po schodech. Nad branami byly, aspoň v dobách královských, vybudovány věže s místnostmi. Na nádvoří kněžském stál proti vchodu do

chrámu oltář zápalných obětí (viz Oltář), od něho na jihozápad spočívala na hřbetě 12 měděných býků velká vodní nádrž z mědi. Mimo to tam bylo vícero měděných kotlů, pohybujících se na kolečkách. Též zevnější nádvoří bylo ohrazeno hradbou s několika hradbami. Bible se zmiňuje o bráně Benjaminově na severní straně (Jer 20, 2), bráně Sur na východní straně (4 Král 11, 6), koňské rovněž na východní straně (4 Král 11, 16; 2 Par 23, 15), jíž vjížděl král na nádvoří, a bráně na jižní straně (4 Král 11, 6, 19).

Dějiny Šalomounova chrámu jsou úzce spjaty s nábožensko-politickými dějinami Izraele: Rozkvět náboženství byl rozkvětem chrámu, doba náboženského úpadku jevila se v chrámě, války a politické převraty postihovaly chrám.

2. *Chrám Zorobabelův*. Po návratu ze zajetí babylonského byl vybudován podle plánu někdejšího chrámu Šalomounova ve stejných rozměrech nový chrám zv. Zoro-babelův. Nevyrovnal se však Šalomounovu výzdobou a hodnotou materiálu. Než ani v Bibli, ani v profánní literatuře nemáme soustavného podrobného jeho popisu. O jednotlivostech lze si učiniti představu jen z nahodilých údajů. Velesvatyně nového chrámu byla ovšem prázdná. Jako Šalomounův chrám měl i Zorobabelův dvoji nádvoří (1 Mak 4, 38, 48) ohrazené hradbami, při nichž byly vybudovány síně a celly (Esd 8, 29; 10, 9; Neh 3, 30; Jos. Fl. Starož. XI, 4, 7; XIV, 16, 2). Zevnější hradba byla mnohem vyšší a vybavena na obranu několika věžemi (1 Mak 6, 7). Most, jenž se klenul nad městským údolím Tyropeon spojoval nádvoří chrámové se západním městským pahrbkem (část z něho lze dodnes pozorovali v t. zv. oblouku Robinsonově).

3. *Chrám Herodův* — Herodes Veliký, chtěje získati přízeň židů, přebudoval ve značných rozměrech chrám jerusalemský. S pracemi bylo započato v 18. roku jeho vlády (20/19 př. Kr.). Po půl druhém byla skončena přestavba svatyně, o níž pracovali toliko kněží. Na rozšíření nádvoří bylo pracováno po osm roků. R. 10. př. Kr. byl chrám slavnostně posvěcen, avšak na různých pracích bylo ještě pokračováno až do r. 64. po Kr. — Šest roků nato byl za židovské války rozbořen. Herodův chrám je oním chrámem, v němž odehrály se některé výstupy z života Ježíše Kr., o nichž je řeč v N. Z. Popis chrámu podává Josef Flav. — Star. XV, 11. Válka žid. V, 5 a traktát Mišny Middot. Herodes dal rozšířiti chrámové nádvoří na

severní a jižní straně. — K tomu bylo nutno vybudovati hlavně na jihovýchodním svahu návrší chrámového mohutné podezdívky, řady to pilířů nesených oblouky, jež podpiraly plošinu nádvoří. — Stavby tyto — rozsáhlé prostory v jihovýchodním rohu dnešního Haramu — se dochovaly dodnes. — Slují stájemí Šalomounovými. Rozloha nádvoří chrámu Herodova rovnala se rozloze dnešního Haramu eš-Šerif. Nádvoří obkličovala hradba, k jejíž vnitřní straně byly na straně severní, východní a jižní přistavěny podloubí o dvou řadách mramorových sloupů, jež nesly plochý strop z cedrového dřeva. Východní slula Šalomounovou (Jan 10, 23; Skt ap 3, 11; 5, 12); jižní nejnádhernější o třech lodích Královskou, prostřední loď byla poněkud zvýšena. — Od západní hradby vedl most — jako tomu bylo již v dobách před Herodem — na západní městský pahorek. V severozápadním rohu nádvoří stál na skále 50 loktů ve výši, na místě bývalé tvrze Bira čili Baris hrad Antonia, s něhož sestupovaly schody na nádvoří chrámové. Nádvoří bylo několikero: Zevnější slulo nádvořím pohanů. — Na nádvoří vedlo z města několik bran, podle Josefa Flavia: na západní straně čtyři, na jižní dvě brány podzemní, zv. brány Huldy (nebo krtčímí), na východní straně z údolí Cedronského vedla t. zv. Zlatá brána, na sev. straně rovněž jedna brána. — Na nádvoří pohanů měli přístup i pohané. Sem přicházeli hlavně o svátcích i prodavači obětních zvířat a penězoměnci a byli odtud J. Kr. vyhnáni (Jan 2, 13—17; Mt 21, 12. .). — Nádvoří pohanů oddělovala kamenná mříž o 3 loktech výše — od vnitřních nádvoří žen. — Nápis zakazoval pohanům pod trestem smrti vstup na nádvoří vnitřní. Vlastní budova chrámová stála s vnitřními nádvořimi prostřed zevnějšího nádvoří pohanů — budova chrámová však stála poměrně blízko západní hradby zevnějšího nádvoří. Za mřížkou, oddělující vnitřní nádvoří od zevnějšího, vedlo několik schodů na terasu 10 loket širokou a obklopenou zdí, v níž vedlo do vnitř na nádvoří žen na severní a jižní straně po čtyřech branách, na východní jedna brána. Tato tvrz byla hlavním vchodem na nádvoří žen a slula Korintskou podle korintské mědi, z níž byla vytepana, jinak též Krásnou anebo Nikanorovou — podle budovatele. Uvnitř podél zdí byla sloupořadí a před nimi pokladnice pro milodary pro potřeby kultu (srov Lk 21, 1—4). Ve čtyřech rozích byly místnosti určené k různým úkonům, souvisícím s kultem a ř uskladnění

různých potřeb pro bohoslužby, (víno, olej atd.). Od nádvoří žen bylo odděleno nejnvtřnější nádvoří Izraelitů hradbou. — Půlkruhovitě schodiště vedlo k hlavnímu vchodu na ně na východní straně t. zv. Horní branou. — Tam býval konán obřad očisty malomocných a matek po porodu. Tam odehrálo se též obětování Páně (Lk 2, 24—38). Jen od brány Horní směly přihlížeti ženy na nejnvtřnější nádvoří obětem — a směrem k chrámu.

Mimo to vedlo na nádvoří Izraelitů po třech vchodech se strany severní a jižní. Též na nádvoří Izraelitů byly vybudovány podél severní a jižní zdi místnosti pro různé účely. — Západní část nejnvtřnějšího nádvoří byla oddělena od ostatní části a vyhrazena výlučně kněžím a levitům. Jako v Šal. chrámě stál tam oltář zápalných obětí a měděné moře. Obětní zvířata byla porážena na severní straně oltáře. Po 12 schodech stoupalo se k vlastní chrámové budově. Byla vybudována z mohutných bílých kvádrů, jež byly zčásti pozlaceny. Stavba chrámová byla 100 loket dlouhá (počítajíc i předsíní), 60 loket široká a 100 loket vysoká. Jako u Šalomounova chrámu vcházelo se do chrámu předsíní, jež byla vybudována na východní straně svatyně — a přechývala stavbu chrámovou na jihu a severu s každé strany o 20 loktů. Ve směru délky svatyně — t. j. od východu k západu měřila 20 loket. Vlastní svatyně měla rozměry jako v chrámu Šalomounově. Byla celá vykládána zlatém. Dveře, jež vedly z předsíně do svatyně, byly stále otevřeny — avšak za

haleny záclonou, utkanou z drahocenných látek. — Nad vchodem byl vytepan zlatý hrozen velkých rozměrů, jako symbol Izraele. — Velesvatyni od svatyně dělila dvojí opona. V ní kamenný výstupek označoval místo, kde někdy stávala archa. — K chrámové budově přiléhaly jako u chrámu Šalomounova přístavby — a to na stranách severní, západní a jižní — o třech poschodích do výše 60 loket. — Rovněž nad chrámem svatyní byly vybudovány místnosti do 40 loket výše. O jejich účelu jsou jen dohady. Střecha chrámu byla pokryta zlatým plechem a chráněna jednak na okrajích mříží — a po celé ploše pobita ostrými zlatými hřeby (tyčkami), aby ji ptáci neznečišťovali.

a) *Illegitimní chrámy.* Jediným oprávněným chrámem t. j. místem, kde byla konána starozákonní bohoslužba — byl chrám jerusalemský. — Mimo chrám jerusalemský vybudovali si židé v diaspoře v Horním Egyptě chrám na nilském ostrově Elefan- tině (u dnešního Assuanu) a v Leonto- poli v Dolním Egyptě. Chrámy tyto byly však ilegitimní. — b) *Chrámy v obrazné mluvě* vyskytuje se častěji v listech sv. Pavla, a to jednak ve smyslu individuálním, jednak kolektivním. Křesťan, křtem posvěcený, je chrámem Božím, který se nemá znesvěcovati hříchem (1 Kor 3, 16; 6, 18—20; 2 Kor 6, 16). Jindy přirovnává celou církev k posvátné budově chrámu (Ef 2, 20..). Podobný obraz chrámu ve smyslu kolektivním má 1 Petr 2, 4. . V listě k Židům je líčeno křesťanské nebe obrazem dokonalejšího chrámu. Jednotlivé obrazy jsou voleny z chrámu jerusalemského. Veleknězem onoho chrámu je Ježíš Kr. (Žid 3, 1. 9, 11 ..).

Podobně v obraze starozákonního chrámu jerus., vidí nebe sv. Jan ve Zjev 8, 3; 11, 19.

K1

Chrysolit (hebr. taršiš) byl kamenem v náprsníku veleknězově a byl také jedním ze základů nebeského Jerusalema (Zjevení 21, 201. S tímto drahým kamenem srovnává Ezechiel ve vidění zář vycházející od kol cherubů, Daniel pak zář andělského zjevení (Dan 10. 6). Jest to žlutě zelený průsvitný krystal olivínu. *HC Chrysopras* jest jedním ze základů nebeského Jerusalema (21. 20). Je to polodrahokam jablkově nazelenalé barvy. *HC*

Chťiče jsou prudké tužby smyslné žádosti lidské proti míře rozumu a proti Božímu zákonu. — 1. *Poslouchali jich* je známkou bezbožnosti: »Svatý duch ukázněno- sti vzdaluje se od myšlení, která jsou bez rozumu,

zapuzuje ho přicházející nepra- vost« (Moudr 1, 5); »Po svých žádostech nechod' a od své vůle odvracej se; vyplníš-K duši své žádosti její, učini tebe radostí nepřítelům tvým« (Sir 18, 30); »Ač poznali Boha, neoslavovali ho jako Boha, nýbrž zmarnili ve svých myšlenkách a zatemnilo* se srdce jejich. Proto vydal je Bůh v žádosti srdce jejich .., Bůh je vydal v náru- živosti hanebné. .. Smrti hodni jsou ti, kteří takové věci páší« (Rím 1, 21—32).

— 2. *Osudné následky* hovnění chťičům: »Bezbožní jsou jako rozbořeně moře, které se nemůže upokojiti, jehož vlny vyvrhují kal a bláto. Nemají pokoje bezbožní, praví Pán Bůh« (Is 57, 20); »Peklo a podsvětí jsou nenasytné; tak i oko lidské nikdy dosti ne- má« (Prís 27, 20); »Žhavý chťič jako oheň hoří, neuhasne, dokud lze něco pohltiti« (Sir 23, 22); »Neboť kouzla nicotnosti zatemňují to, co je šlechetné a vír zlé žádostivosti pře vracuje nevinnou mysl« (Moudr 4, 12). — Nový zákon označuje nekrocení chťičů za zdroj všeho zla; »Odkud vznikají boje a půtky mezi vámi? Ne-li odtud, od vašich chťičů, které bojují ve vašich údech? Zabijíte a závidíte a nemůžete dosíci; potýkáte se, bojujete á nemáte, poněvadž neprosíte; prosíte a nedostáváte, protože špatně prosíte, abyste to promarnili ve svých chťičích « (Jak 4, 13); »Zahynuli na poušti a to pak se dalo jako předobraz pro nás, abychom nebyli žádostivi věci zlých, jako byli oni žádostivi« (1 Kor 10, 5. 6). — 3. *Ovládné chťice* jest mravní povinnost bohobádneho: »Nepoddávej se hříšné žádosti, spíše ji ovládni« (Gn 4, 7); »Po všechny dni života svého měj na paměti Boha svého a varuj se, bys nikdy nesvolil ke hříchu a nezanedbal přikázání Pána Boha našeho« (Tob 4, 6); »Tak i vy mějte za to, že jste mrtvi pro hřích, živi však pro Boha v Kristu Ježíši, Pánu našem. Nekraluj tedy hřích ve smrtelném těle vašem tak, abyste poslouchali žádosti jeho, nýbrž oddávejte se Bohu, jako taková, kteří, vstávše z mrtvých, jsou živi, a údy své oddávejte Bohu za nástroj spravedlnosti (Rím 6- 12. 13); »Podle ducha žijte a žádosti těla nevykonáte« (Gal 5, 16). *Sp*

Chudoba. Skrovné vlastnění životních potřeb. Mojiš ani Ježíš Kr. nesliboval odstranění chudoby: »V zemi, v níž budeš, nezmiží chudí« (Dt 15, 11). »Chudé máte s sebou vždycky« (Mk 14, 7).

1. Nikdo neztrácí pro chudobu Boží přízeň: »Nebude nikomu stranit Pán proti chudásovi* (Sir 35, 16). Ch. pochází nakonec od Boha a je v plánu jeho prozřetelnosti; »Hospodin činí

chudým i bohatým* (1 Král 2, 7). » Boháč i chudšas patří k sobě, toho i onoho učinil Hospodin« (Přís 22, 2; cf 11, 14). «Nahý jsem vyšel z lůna své matky, a zas nahý se tam vrátím. Hospodin vzal, jak se mu líbilo, tak se stalo, buď jménu jeho žehnáno« (Job 1, 21). Na mnoha místech je líčen Hospodin jako ochránce chudých: «Nečin násilí chudému, protože je chudý, aniž utlačuj nuzného při soudu, neboť Hospodin ujme se jeho práva, o život obere ty, kdož je obírají* (Přís 22, 22, 23); Žl 71, 12 a j.). Ujmouti se chudého znamenalo připodob-niti se v jednání Bohu; «Nuzáka kdo utiskuje, tupí jeho tvůrce, ale ctí ho, kdo se slitovává nad chudšasem* (Přís 14, 31). «Půjčuje Hospodinu, kdo se nad chudšasem slitovává, a on jemu zase vrátí (19, 17), Zajímavé je, že slova »zedaqa«, spravedlnost, po vyhnání, kdy bylo mnoho chudých, užívalo se pro almužnu. Třeba zde přidati i ocenění vdovina haléře Kristem: «Amen pravím vám; Tato chudá vdova dala více než všichni, kteří metali do pokladnice; neboť všichni metali z toho, co jim přebývalo. Tato však dala ze svého nedostatku všecko, co měla, všecko svoje živobytí* (Mk 12, 43, 44).

2. Dobré a čestné postavení chudých ve společnosti bylo sice zákonem zabezpečeno, ale časem se vyskytovaly přehmaty proti nim a bylo jimi pohrdáno, a) Zákon se snažil vyrovnat majetkovou nerovnost uzákoněním péče o chudé, a některými ustanoveními chránil před zchudnutím. Chudým měla náležet úroda sobotního roku (Ex 23, 11), v roce jubilejním měl jim být vrácen majetek (Lev 25, 10), jim měl být ponechán zbytek klasů na poli a hroznů spadlých na zem (Dt 24, 19; Lv 19, 9; Rut 2, 2). Základ těchto ustanovení byl, že země patří Hospodinu a chudí jsou pod jeho zvláštní ochranou. K tomu ještě patřila ochrana chudých při soudu (Dt 24, 17). Nesměly se brát do zástavy věci nutné k životu (24, 6, 12, 17), pro vypůjčené věci neměli být utlačováni (Ex 22, 25). O chudé mělo se pečovat i proto, aby nebyli nuceni prodat se do otroctví.

b) Zákon zajišťoval chudým čestné postavení v národě. Než často nastalo třídění na chudé a bohaté, při čemž ovšem chudí dopláceli. Na to poukazují mnohá přísloví: «I svému druhu bývá chudý odporný, boháči však mají mnoho přátel* (Přís 14, 20). «Bohatství získává mnoho přátel; chudého však i ti, které měl, opouštějí* (19, 4). «Bratři chudého mají v nenávisti, tím více přátelé jeho vzdalují se od něho* (19, 7), «Boháč krivdu činí a smí reptati, chudšas krivdu

trpí a nesmí než mlčet* (Sir 13, 4). Výhody bohatého a nevýhody chudého byly do očí: «Statek je bohatému pevnost; chudoba chudému zkáza.* (Přís 10, 15; 13, 8.) »Zakolísá-li bohatý, bývá podepřen od svých přátel; ale padne-li chudý, bývá odkopnut i od známých. Chybil-li bohatý, má mnoho obhájců; mluvil-li zpupně řeči, ospravedlňují ho. Chybil-li chudý, nad to i káran bývá; mluví rozumně, ale není ho dbáno* (Sir 13, 25—27). Propast mezi oběma prohlubovali boháči, oddáni rozmařilému životu, tím, že ch. vykořisťovali (3 Král 21; Is 1, 17; 3, 12; 5, 8; Jer 22, 17; Am 5, 11; 8, 6; Mi 2, 2). Sir 13, 23. 24 o tom praví: «Korist lva je divoký osel na poušti, tak i pastva bohatých jsou chudí. A jako v ohavnosti má zpupný poníženost, tak také v ohavnosti má bohatý chudého.* Ovšem je pravda, že odstrkování chudých zavinili mnohdy ti chudí, kteří zchudli vlastní vinou, nebo leností: »Na mizinu privádí ruka líná, ruka však příčinlivých obohacuje* (Přís 10, 4; 19, 15; 20, 14), «Dlouho-li lenivě budeš spáti? Maličko podrímneš, maličko pospíš, maličko složíš ruce v lůžku, a přijde na tebe jako kurýř bída a nouze jako muž ozbrojený* (Sir 6, 10, 11). Jindy zase rozkošnický život: »Kdo si libuje v hodování, zchudne; a kdo rád víno a voňavky, nezbohatne* (Přís 21, 17). «Chudnou pijáci a ti, kdož na kvas se skládají, a oblečena bude ospalost v hadry* (23, 21). «Dělník oddaný opilství nezbohatne, a kdo za nic pokládá maličkost, pomalu hyne* (Sir 19, 1). Nemoudré hospodaření: «Neochuzuj se o závod, platě penízem vypůjčeným, takže nebudeš ve měsíci nic mítí* (18, 33). c) Proti nespravedlivému zacházení s chu-

dýmí ozývaly se hlasy; »Kdo své ucho zacpává ke křiku chudása, sám také bude křičet a nedojde vyslyšení* (Prís 21, 13). »Kdo utiskuje chudého, aby rozmnožil své bohatství, sám bude nucen dát boháčům a bude strádat« (Sir 22, 16). »Zastávejte se chudása, sirotka, ať přijde k svému právu tisněný nuzák, z ruky hříšníka je vyprosíte« (Žl 81, 3. 4). Jindy se zase poukazuje na dobré ch. vlastnosti: »Nepohrdej chudásem spravedlivým, aniž veleb hříšníka-boháče« (Sir 10, 26). »Tři druhy lidí nenávidí má duše: pyšného žebračka, lstivého boháče a vilného starce« (25, 3. 4). »Lepší je chudý, který žije v prostotě své, nežli boháč úskočný, který rozumu nemá« (Prís 19, 1; 28, 6). »Lepší je trocha, kterou má spravedlivý, nežli velké statky bezbožníků*« (Žl 36, 16). Střední cesta se radí v Prís 30, 8. 9: »Chudobu a bohatství nedávej mně, abych snad nadbytkem nedal se svěsti, nezapřel tebe a neřekl; Kdo je Hospodin? nebo abych nouzi dohnán nekradl a nepotupil jméno Boha svého.«

Chudoba dobrovolná. V ní žil Ježíš Kr. Pravitel: »Lišky mají doupata a nebeští ptáci hnízda, ale Syn člověka nemá, kam by hlavu položil* (Mt 8, 20). Pavel podává její duchovní smysl: »Znáte tu milost Pána našeho Ježíše Krista, že totiž, ač byl bohatý, stal se pro vás chudý, abyste vy jeho nedostatkem zbohatli* (2 Kor 8, 9), totiž jeho zásluhami, pro něž se nám dostává nadpřirozeného bohatství ducha. Kristus ji doporučil mládenci k dosažení dokonalosti: »Chceš-li býti dokonalý, běž, prodej, co máš, a dej chudým a budeš mít poklad v nebi. A pojď, následuj mne* (Mt 19, 21). Na otázku Petrovu; »Hle, my jsme opustili všecko a následovali jsme tebe, čeho se nám tedy dostane?« Ježíš odpověděl: »Amen, pravím vám, že vy, kteří jste mne následovali, při znovuzrození až bude Syn člověka sedět na trůně své velebnosti, i vy budete sedět na dvanácti trůnech a budete soudit dvanáct izraelských pokolení. A každý kdo opustí dům neb bratry... pro jméno mé, stokrát více dostane (v tomto životě totiž) a život věčný bude mít v dědictví* (Mt 19, 27—29). Měli ji zachovávat apoštolové při misionářských cestách: »Ničeho neberte ha cestu ani hůl, ani možnu, ani chleba, ani peníze, ani po dvou suknicích...« (Lk 9, 3), aby po příkladu svého Mistra důvěřovali v Boží prozřetelnost a ničím nebyli ve své činnosti zdržováni.

Šk

Chušaj, věrný rádce Davidův, který mu velmi prospěl za vzpoury Abšalomovy. Ch, chtěl jiti

s prechajícím Davidem, avšak na jeho vybídnutí vrátil se do Jerusalema, aby učinil pro něho, co se dalo (2 Král 15, 33—36). Příležitost se mu naskytla, když se jednalo o to, zdali má být David hned pronásledován nebo zdali se má nejprve shromáždit všechno izraelské vojsko. Postavil se proti radě Achitofelově, radícímu k rychlému pronásledování, a dosáhl toho, že byl přijat jeho návrh o průtahy. Tím vlastně zachránil Davida.

Šk

Chvála Boží. Navenek projevený úkon oslavy Boha pro jeho vznešenost a dobrodiní. 1. Pohnutky k chvále Boží. Chvála se vzdává jen tomu, kdo ji zasluhuje. Bůh si jí zasluhuje, je nejvyšší bytost, od níž všichni tvorové závisí. Kdo to uznává, dá se do chválení Boha samovolně. Když tvořa chválíme pro jeho krásné vlastnosti a skutky, tím více Boha, který má nej- krásnější vlastnosti ve vrcholné míře, jehož skutky jsou tak veliké a v jehož jednání se ukazuje moc, láska, milosrdenství a dobrota. Víra ve vznešeného a svátého Boha, v jeho dobrotivou prozřetelnost ladí duši k chvále. V Písmě sv. se ukazuje, jak tato víra vynucuje slova chvály z úst věřících. Bůh je vznešený a proto je hoden chvály; »Vždyť je Pán a chvály nejvyšš hoden; zaslouží oti nade všechny bohy. Jsou všichni bohové pohanů duchové zlí, avšak Hospodin je Tvůrce země. Sláva a nádhera je před jeho tváří, svatost a velebnost ve svatyni jeho* (Žl 95, 4—6). «Veliký je Hospodin na Siónu, nade všechny národy vyvýšený. Ať slaví velké jméno tvé a hrozné, neboť je velesvaté* (98, 2. 3). «Vyvýšen nad všechny národy Hospodin, ba nad nebesa sláva jeho. Kdo jako Hospodin, Bůh náš?« (112, 4. 5). «Velký je Hospodin, vši chvály hodný, velikost jeho je nevstížitná* (144, 3). Bůh je Pán všeho, vše od něho pochází, a proto jemu náleží chvála tvořít; «Tvá jest, Hospodine, velebnost a moc, i sláva i vítězství, a tobě přísluší chvála, nebo všecko, co je na nebi a na zemi, tvé jest; Tvé jest bohatství a tvá je sláva; ty panuješ nade vším, v ruce tvé je síla i moc; v ruce tvé je velikost i panování nade všemi věcmi. Nyní tedy, Bože náš, děkujeme tobě a chválíme tvé slavné jméno« (1 Par 29, lili)- Je mocný: »Píseň prozpěvujme Hospodinu, píseň novou zpívejme Bohu svému. Pane můj, Hospodine, ty veliký jsi, přeslavný mocí svou, nepřekonatelný« (Jdt 16, 15. 16), spravedlivý: »Jazyk můj bude hlásat tvou spravedlivost, klerýkoliv den tvou chválu« (Žl 34, 28). »Veliké a podivné jsou skutky tvé, Pane Bože

všemohoucí; spravedlivé a pravé jsou cesty tvoje, králi národů. Kdo se nebude báti tebe, Pane, a nebude velebiti jméno tvé? Neboť ty jediný jsi svátý, vždyt' všichni národové přijdou a pokloní se před tebou, poněvadž soudy tvoje přišly na je- vo« (Zjev 15, 3. 4). V tomto nadšení pro chválu Boží jsou vyzývání neživí a živí tvorové, aby všichni vzdávali svým způsobem chválu Bohu; » Velebte ho nebesa i země, moře a všecko, co se v nich hýbe « (Žl 68, 35). »Jásejte nebesa, plesejte země, vesele zpívejte hory chválu« (Is 49, 13). »Jásejte nebesa, čini Hospodin milosrdenství, plesejte nejzazší končiny země, zvučte hory chválou, les i veškero stvoření jeho« (44, 23). Všechno tvorstvo je vyzýváno ke chvále v Žalmu 148, Dan 3 a j. Člověk má chváliti Boha pro jeho dobrotu a věrnost k němu (Žl 99, 4. 5; 144; 117, 1—4; 147; 149). Izraelité měli zvláště důvod k této chvále i(Žl 110) pro připravovanou spásu: »Oslavuji tě, Hospodine, nebo když rozhorlil ses na mne, hněv tvůj se obrátil, a tys mne potěšil! Ejhle Bůh je Spasitel můj!« (Is 12, 1. 2), která se rozšíří na všechny národy: »Po- hané pro milosrdenství oslavují Boha, jakož jest psáno: »Protož budu tě oslavovali mezi pohany, Hospodine, a jménu tvému budu prozpěvovati«. A opět dí: »Veselte se pohané s lidem jeho«. A opět: » Chvalte Hospodina všichni pohané, a vychvalujte ho všichni národové« (Řím 15, 9—11). Za to s děkováním je chválen Bůh v Ef 1, 3: »Veleben budiž Bůh a Otec Pána našeho Ježíše Krista, který nás požehnal v Kristu všelikým požehnaním du- chovním«.

2, Jaká má být. Věřící nemůže nikdy říci, že již dosti chválil Boha ve svém životě, ale má v chválení vytrvat po celý život. »Zpívati budu Pánu celý život, chválit Boha svého, pokud budu« (Žl 103, 33). »Budu tě velebit, Bože můj, králi, slavit jméno tvé na věky, vždycky. Každý den tě budu slavit, jméno tvé chválit na věky« (144, 1. 2). V žalmu 146, 1 je vyzvání: »Chvalte Hospodina, je dobře mu zpívat:

»Není člověka, který by nehřešil« (3 Král 8, 46); »Co je člověk, by neposkvrněný byl? Hle, jeho svatí nejsou nezměnitelní, nebesa nejsou čista před jeho tváří« (Job 15, 14. 15); »Poklesky kdo může poznati? Od těch, jichž nejsem si vědom, očist' mě* (Žl 18, 13); »V mnohých věcech chybujeme všichni« (Jak 3, 2). — 2. Každý má doznati své vlastní chyby. »Vyznal jsem se ze svého provinění, nepravost svou jsem nezakrýval« (Žl 31, 5); »Je stud,

našemu Bohu buď příjemná, patřičná chvá- la«. Takové je chválení Boha od spravedlivých: »K moudrosti totiž druží se Boží chvála« (Sir 15, 9, 10). »Kteří se bojíte Boha, chvalte jej« (Žl 21, 24). Ať už je vzdávána chvála Bohu od kokokoliv, nikdo si nemůže říci, že chválil Boha, jak si zasluhuje: »Oslavujete jej, co zmůžeme? Je všemohoucí nade všecka svá díla. Vyvyšujte Pána, jak vysoko můžete, neboť ještě vyšší jest a předivná jest velebnost jeho. Dobrořečte Pánu, vyvyšujte ho, jak můžete, neboť větší jest, než jakákoliv chvála« (Sir 43, 30—33). V Nov. Zákoně možno býti v tom ohledu spokojenější, neboť chvála Boží u křesťana má velikou cenu, je-li podávána ve jménu Ježíše Kr.: »Skrze něho tedy přinásejme Bohu vždycky oběť chvály, to jest ovoce rtů velebicích jméno jeho« (Žid 13, 15). Nejvhodnější místo pro chválení Boha je chrám, avšak Jako se možno všude modlit, tak možno všude chválit Boha, »je-li někdo dobré mysli« (Jak 5, 13).

3, Čím chválit Boha. Praví Sirach: »Dal mi Pán jazyk za mzdu moji, jím ho budu velebiti« (51, 30). Nejlepší užití lidské mluvy je, chválili se jí Bůh. To si umi- ňuje žalmista: »Slavit chci Pána velmi svými rty« (108, 30). Koná se to zpěvem: »I budu slavit jméno Boží zpěvem« (68, 31). Ke zpěvu se druží hudba, již chce žalmista také projevit svou chválu Bohu: »Vychvalujte ho zvukem rohu, vychvalujte ho harfou a citerou ...« (150, 3..). Bůh je chválen i dobrými skutky: »Na- plnění buďte ovocem spravedlnosti skrze Ježíše Krista ke slávě a chvále Boží« (Fii 1, 11).

Příklady. Mládenci v peci ohnivé »jako z jedněch úst chválili Boha« (Dan 3). Pastýři, vracející se od návštěvy narozeného Spasitele, chválili Boha (Lk 2, 20). Uzdravený chromý ve Skt ap 3, 8. Pavel a Silas ve vězení o půlnoci modlíce se chválili Boha (16, 25) a j. Šk

Chyby jsou vady věci nebo osoby, zmenšující její úplnost či dokonalost. U člověka chyby jsou především mravní vady v jeho jednání. — 1. Má chyby každý:

kteří uvádí do hříchu, a je stud, který uvádí ve slávu a milost« (Sir 4, 25); »Co vidíš třisku v oku bratra svého a trám ve svém oku nevidíš?« (Mt 7, 3); »Kdo z vás je bez hříchu, první hod* po ní kamenem« (Jan 8, 7); »Každý z nás musí Bohu vy- dati počet o sobě. Proto se již navzájem nesud' me, nýbrž k tomu obračete spíše svou péči, abyste bratrovi nedávali pohoršení« (Řím 14, 12); »Hleď na sebe, abys také ty nebyl pokoušen« (Gal 6, 1). — 3. Druhému

chyby nevyčítej, nýbrž poushvej: » Nepohrdej kteří jste duchovní, napravte takového v duchu člověkem, odvracejícím se od hříchu, aniž činí mírnosti, hledě každý sám na sebe, abys také ty mu výtky; pomni, že všichni lidé hodni jsme nebyl pokoušen« (Gal 6, 1); »Tak, abyste spíše trestu« (Sir 8, 6); Ježíš Kristus řekl ženě mu odpustili a jej potěšili, aby přílišným cizoložné: »Ani já lž neztratím. Jdi a už zármutkem nestrávil se ten, jenž je takový« (2 nehřeš« (Jan 8, 11); »Bratří, jestliže by někdo v Kor 2, 7); srv, laskavé přijetí marnotratného přenáhlení byl stržen k nějakému poklesku, vy, syna, Lk 15, 20. Sp

Ikonium bylo největším městem Lykaonie a leželo na jih od »Královské cesty«, s níž bylo spojeno silnicí. Leželo na severním úpatí Tauru v úrodné rovině a bylo vzdáleno od Antiochie Pisidské 130 km. Kdežto ostatní Lykaonie byla pokládána za zemi barbarskou, Ikonium bylo sídlem vzdělanosti řecké. Nedlouho před příchodem Pavlovým císař Klaudius učinil z ní římskou kolonii, jejíž úřední jméno bylo od té doby Klaudia nebo Klaudikonium. Dnešní Konie, stojící na místě starého Ikonia, je důležitou železniční stanicí bag- dadské dráhy. — Sv. Pavel s Barnabášem přišli do Ikonie na první cestě z Antiochie Pisidské a kázali tam delší dobu evangelium i (Skt ap 13, 51; 14, 1). Židé, kteří tu byli ode dávna usedlí, poštvali proti ním část pohanského obyvatelstva, takže oba věrozvěstové, jejichž život byl ohrožován, byli nuceni odtud prchnouti do Lystry (Sk Ap 14, 18; 2 Tim 3, 11). Přesto při návratu sv. Pavel se tu opět zastavil (Skt ap 14, 20). Ve zprávě Skutků Apoštolských o druhé a třetí cestě apoštolově není sice Ikonium výslovně jmenováno, ale není pochyby, jak soudíme ze směru cesty, že sv. Pavel sem po oba- krátě rovněž zavítal.

Hc

Inspirace. Inspirace, vdechnutí, je výraz pro označení božského původu Bible. Jeden z hlavních článků katolické víry je, že knihy bible jsou božsky vdechnuté, čili že jejich autor je Bůh. Tuto pravdu nelze dokázat přímo z Písma svätého, protože by se dokazovalo o knize něco z ní samé. Lze však Písmo uvažovati jako každou jinou historickou knihu, v níž jsou svědectví, že tato kniha byla napsána z božského vnuknutí. Ale tento důkaz nestačí sám o sobě, protože svědectví bible, jak uvidíme, nejsou tak jasná ani tak obsáhlá, aby se jich mohlo použítí o všech jednotlivých knihách Písma. K úplnému důkazu je třeba svědectví tradice. Jiný přímější důkaz, ale spíš theologický než skriptu- ristický, možno vésti ze života Církve, která na základě historických svědectví trvá jako ústav spásy, Kristem založený, jíž bylo svěřeno depositum fidei, sklad víry, a charisma neomylnosti, aby jej neporušeně střežila. Církev však jako základní dogma předkládá inspiraci, totiž nauku, že všechny knihy bible Starého i Nového zákona

byly božsky vdechnuté, že jsou dílo Boží a že Bůh je jejich autor ve vlastním smyslu, i když je třeba tuto činnost a zásah Boží bráti ne anthropomorfisticky, nýbrž analogicky. Nejlepší však je důkaz ustavený z historických svědectví Bible, tradice i života církve a jejich výnosů. Bible Starého zákona na několika místech ukazuje na božský svůj původ. Na př. v Pentateuchu se praví, že Mojžíš napsal slova Boží. »Sebral pak Mojžíš veškeré řeči Páně. . .« Ex 24, 4. Když Mojžíš zaznamenal do knihy slova zákona, poručil levitům dáti tento svazek po bok archy úmluvy jako něco posvátného. Dt 31, 24. Podobná svědectví čteme u Jos 24, 26; 1 Král, 10, 25, u proroků Jer 36, 2 a j. Již před Kristem byly všechny knihy bible sebrány do zvláštního kánonu, neboť již Siracides r. 130 po Kr. mluví o trojdílném kánonu Starého zákona (viz biblický kánon), o Zákoně, prorocích a ostatních spisech, což potvrzuje, že tyto knihy byly považovány za zvláštní.

Židovská tradice, uchovaná ve spisech rabinů a výkladech Bible, ukazuje na skutečnou víru židů v božský charakter bible. Tyto knihy se nazývají: sväté knihy. Jejich posvátnost byla velká, poskvrňovaly ruce, a ten, kdo se jich dotkl, byl povinen se umýtí, aby takřka neodnesl s se- bou onu posvátnost. Filo mluví o »sva- tých, nejsvětějších knihách«. Josef Flavius píše o 22 knihách, které jsou židům sväté a v něž mají víru jako v žádné jiné knihy. Ve středověku tuto víru vyjadřuje Rabbi Mojžíš, jenž píše o jednotlivých knihách kánonu a praví, že byly napsány v Duchu svätém.

Víra v božský původ knih bible byla přejata v Novém zákoně. Kristus se často dovolává bible jako slova Božího. Na př.: »Nechťli jste o vzkříšení mrtvých, co bylo řečeno od Boha mluvícího k vám?« (Mt 22, 31) »Rušíte slovo Boží svým podá- mm« (Mk 7, 13) »Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit zákon nebo proroky; nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit. Vpravdě, pravím vám: dokavad nepomine nebe a země, nepomine jediné písmeno nebo jediná čárka ze zákona, až se všechno stane« (Mt 5, 17, 18). Apoštolé nazývali Písmo slovem Božím. Sv. Petr praví při volbě nového apoštola: »Musí se naplnit Písmo, jež předpověděl Duch svätý ústy Da- vida« (Skt ap

1, 16). Sv. Pavel cituje slova žalmu Davidova a místo Davida praví: «Proto, jak dí Duch svátý. ..» (Žid 3, 7). Nejčennější biblické výroky pro inspiraci jsou dva texty apoštolů sv. Petra a Pavla. Mají průkaznost nejen pro poznání existence inspirace, nýbrž i její vnitřní povahy. Sv. Petr v 2. epistoletě 1, 20 píše: »A máme pevnější slovo prorocké, a vy dobře učiníte, dbáte-li ho jako svíce svítící na temném místě, až den zasvítí a vzejde denice ve vašich srdcích, to předem poznávající, že žádné proctví Písma nespočívá na výkladě vlastním; neboť ne z vůle lidské se někdy stalo proctví, nýbrž Duchem svatým nadchnuti mluvili svatí lidé Boží« — v původním řeckém textu: all* ypo pneumatos agiu feromenoi — doslova tedy od Ducha svátého nesení, latinsky Spiritu sancto inspirati, ačkoliv by byl správnější překlad: acti, aby se tím vystihlo trvání oné činnosti, jak je to vyjádřeno v řeckém textu pojmem feromenoi. Ve slovech prorocká řeč a proctví Písma můžeme rozumět buď celé Písmo anebo podle souvislosti pravděpodobněji alespoň: mesiášská proctví. Tak i tak tu máme svědectví, že proroci nemluvili sami ze sebe, nýbrž z Božího zásahu. Ze souvislosti vyplývá, že sv. Petr neměl na mysli jen proctví ústně pronesená, jež se dala jménem Božím a vlivem Božím, nýbrž prostě proctví, jak je měl před sebou, tedy i písemně zaznamenaná, jak o tom svědčí název všech knih: proroci. Text sv. Pavla je rovněž velmi důležitý pro inspiraci. V 2. listě k Timotheovi 3, 16 píše; »Ty však zůstávej v tom, co ses naučil a co ti bylo svěřeno, věda, od koho ses naučil. Vždyť od mládí znáš svatá Písma — ta iera grammata, — jež tě mohou vzdělávat ke spáse skrze víru, která je v Kristu Ježíši. Veškeré Písmo božsky inspirované užitečné je k vyučování, k usvědčování... V tomto textu se praví: veškero Písmo — pása grafé — je Bohem vdechnuto — theopneustos. Latinsky je tento výraz přeložen: divinitus inspirata. Někteří protestanté chtějí překládati tento výraz v aktivním smyslu: vydechující Boha, ale jak gramaticky, tak logicky i shodněji s tradicí je pasivní smysl: božsky vdechnuté.

Pojmem pása grafé však nelze přesně určit, které knihy měl apoštol na mysli. Po dle tehdejší terminologie můžeme připustit, že běželo o Starý zákon. Obdobně jako ve Starém zákoně se počala tvořit i sbírka novozákonních spisů. Když časem byla zaznamenána nauka Kristova písemně, byly tyto knihy čítány vedle

starozákonních v křesťanských shromážděních. A jako byli Mojžíš a proroci, tak se řadily novozákonní spisy pod hlavní hesla: Kristus a apoštolé, jež byly stavěny na stejnou úroveň jako starozákonní knihy a proto stejně považovány za knihy božské, jak o tom svědčí dějiny kánonu Starého i Nového zákona (viz totéž heslo). V židovské i křesťanské tradici nalézáme mnoho výroků, které vyjadřují nejen víru v božský původ starozákonních spisů, nýbrž ještě i nově přibylého novozákonního kánonu. Sv. Otcové nazývali Písma «božské proctví», «listy Boží», «dí- lo Boží». Na př. sv. Ireneus píše, že slova Mojžíšova jsou slova Kristova (MG, 7, 977). Podobně píše Origenes, sv. Klement Římský, sv. Augustin, Jeroným a j. Církev tuto víru vyznávala od počátku. Dogma inspirace bylo popíráno teprve v moderní době. Nanejvýše od 4. do 14. st. bylo třeba vymezovati, že proti nauce manichejismu a albigenkých, jeden Bůh je autor nejen Nového, nýbrž i Starého zákona. Proti protestantům byla nucena církev vymezovati rozsah biblického kánonu, a vymezili, které knihy jsou kánonické a že i tak zv. deuterokánonické jsou knihy

božské. Víru v inspiraci vyjádřila Církev úředně na sněmu Vatikánském (1869—70), kde byl vydán tento dogmatický výnos: »Tyto knihy pak (které jsou vypočteny v katalogu Tridentického sněmu) má Církev za svaté a kánonické, ne, protože byvše sestaveny pouhým lidským přičiněním a její autoritou pak byly schváleny; ani ne jen proto, že obsahují zjevení bez bludu, nýbrž proto, že vnuknutím Ducha svátého byvše sepsány, mají Boha autora, a jako takové byly samé Církvi předány« (E. S. 1787). Je tedy inspirace nadpřirozená činnost Boží na svatopisce jako nástroje, aby napsali knihy, obsahující božské pravdy k poučení a užitku celé církve. V encyklice »Providentissimus Deus«, vydané Lvem XIII. se zdůrazňuje nástrojová činnost sva- topisců. Tak chápali inspiraci již sv. Otcové. Nazývali svatopisce »organa« nebo »instrumenta«, na př. sv. Jeroným, sv. Ambrož. Sv. Tomáš Akv. ve středověku vyjadřuje tuto pravdu obrazem činnosti dvou příčin, z nichž jedna je hlavní a druhá jí podřízená jako nástroj. Výsledek činnosti je podle hlavní příčiny, ale nástrojová příčina rovněž působí. Sekera použitá k umění tvoří dílo pojaté myslí umělce, ale přitom skutečně seká dřevo, z něhož se něco vyrábí podle plánu hlavní příčiny. Z pojmu nástrojové příčiny plyne, že v inspiraci všechno pochází od Boha, hlavní příčiny, ale svatopisci jako použité a božskou činností ovlivněné nástroje působili i jako skutečné nástroje a zanechávali ve svém díle stopu lidské činnosti. Tak si vysvětlíme rozdíly ve způsobu psaní, ve vyjadřování i podávání látky v biblických knihách. Knihy jako takové jsou od hlavní příčiny — Boha, činnost však je též závislá na vlohách, schopnostech, povaze a jiných vlastnostech svatopisce, živého nástroje, schopného pojetí pravdy a jejího vyjádření podle osobitých vlastností, jež činnost Boží zcela působící neruší a neníčí. Z toho vyplývá, že nelze inspiraci omezovati jen na nějaké pravdy, nýbrž že celá kniha — máme ovšem na mysli originál — je skutečné dílo Boží ve vlastním smyslu. Důsledek je, že v bibli nemůže být formálního bludu, který by připadl hlavní příčině. Jsou-li nějaké nesrovnalosti, je třeba v daných rukopisech najít nejlepší čtení a mít na mysli pravidla správného výkladu bible, jejíž hlavní předmět není poučení o přírodních nebo historických pravdách, nýbrž o božských pravdách, potřebných ke spáse. Za tím účelem může bible vyjádřit tuto svou pravdu i lidovým podáním přírodních pravd nebo jinými

literárními druhy a symboly. I když v pojmu nástrojové příčiny je obsaženo, že biblická inspirace se vztahuje i na slova, nesmí se to chápati příliš materiálně. Je si třeba pamatovati, že slova jsou potud inspirována, pokud jsou hutná ke vhodnému vyjádření pravdy, na něž se v prvé řadě vztahuje inspirace, kdežto na ostatní jen potud, pokud slouží k vyjádření pravdy. To všechno lze vyvoditi důkladnějším rozbohem formule sv. Pavla: veškero Písmo je božsky vdechnuté. Definice i nauka učitelů církevních není nic než rozvinutí této formule.

^{Sv}**Isaiáš.** Patří mezi větší proroky. Byl synem Amose (nikoliv proroka). Byl ženat a měl dva syny. K úřadu prorockému byl povolán ke konci kralování Oziáše asi kol. r. 738 a působil za králů Joathama, Achaze a Ezechiáše. Žil asi až do doby krále Manasse, z jehož rozkazu byl podle židovské tradice rozřezán pilou. Kromě knihy svých proctví napsal Dějiny krále Oziáše (2 Par 26, 22), z nichž se nic nedochovalo, a Dějiny krále Ezechiáše i (2 Par 26, 22), z nichž snad jsou uchovány zlomky v hl 36—39 jeho proctví.

1. Kniha proctví se dělí na dvě hlavní části: knihu hrozeb hl 1—35 a na knihu útěch hl 40—66. Tyto dvě části dělí hl 36—39, které obsahují historické vypravování o pádu Asyřanů. V první části svých proctví vyhrožuje, předpovídá soudy Boží nad Izraelem a nad jinými národy. Národ bude vyhlazen, ale tak, že zůstane nové semě, z něhož vzejde obnovený Izrael. Království judské bude těžce sužováno pro svou nevěru, ale nezahyne pro Emanuele-Mesiáše, který dle jeho předpovědi se narodí z panny a bude vybaven zvláštními dary. Druhá část je plná útěchy; vysvobození národa z jeho zajetí, odčinění za hříchy utpením Služebníka Jahvova, obnovení Izraele, jemuž budou sloužiti všechny národy.

2. Dle nadpisu knihy, tradice židovské i křesťanské, historických událostí, obsažených v samé knize a o nichž se dovidáme z mimobiblických pramenů, spisovatelem těchto proctví je Isaiáš. Kromě hl 13, 1 a 21, 1—10 první části, kde se mluví o zajetí babylonském, moderní zastánci kritické školy upírají Is. celou druhou část, jejíhož autora nazývají Deutero-Isaiáš; někteří dokonce přisuzují hl 57—66 Tríto-Isaiášovi. Důvody jsou tyto: Autor na těchto místech mluví o zajetí babylonském jako o přítomném, předpokládá Cyra známého čtenářům, oslovuje

židy jako by již byli ve vyhnanství a konečně sloh druhé části je značně rozdílný od první. Mimo to Mesiáš je líčen v první části jako mocný král, v druhé jako Služebník Jahve trpící a ponížený.

Odpověď na tyto námitky: Židovská tradice, jejímiž svědky jsou Sirachovec (48, 23) a Josef FL, jakož i křesťanská, na př. Mt 3, 3, Mk 1, 3; Lk 3, 4; Jan 1, 23; Řím 10, 16 a Skt ap 8, 20 svědčí jednotně pro autorství Isaiášovo i druhé části. Co se týká obsahu samé knihy, je patrné, že druhá část je vyplněním programu Is. určeného na začátku: Sión bude soudem vykopen. Podává-li zajetí babylonské jako přítomné, to se dá vysvětlit prorockým duchem, který vidí budoucí události bez spojitosti času. I v druhé části používá autor obrazů z Palestiny, takže i to svědčí, že žil v Palestině. Různost slohová druhé části je pro různost předmětu: v první části nahodilě rozhyby, v druhé uvážená slova útěchy. Vedle různosti třeba však upozornit! i na podobnost těchto částí jako na užívání některých vlastních výrazů v obou částech: Svatý Izrael, zavřené oči (duchovní slepota), ústa Páně promluvila. — Mesiáš je v první části jako slavný král, jenž založí království na Siónu. V druhé části je vykopení národa jeho utrpením. Proto dekretem biblické komise z r. 1908 bylo stanoveno, že důvody, vznesené proti jednotnosti díla a jeho původu od Isaiáše nejsou s to přimět k názoru, že Isaiáš není autorem celého díla (Ench. bibl. 287).

Isak. Patriarcha, syn Abrahamův a Sářin, jejichž život byl vlastně vyplněn dlouhým, trpělivým čekáním na něho. Teprve když se Abraham blížil ke 100 letům, bylo mu sděleno, že Saraj 90letá počne (Gn 17, 14). U Abrahama i Sary při návštěvě tří mužů u terebintu Mambre a při jeho narození vyvolalo dlouho očekávané vyplnění jáсот a smích (18, 10—15), tající se ve jméne Isak, t. j. smích, jáсот. Při jeho odstavení pořádal Abraham velkou hostinu (21, 8). Isak vyrůstal s Ismaelem, avšak Sara pro jeho shlížení na Isaka si vynutila Ismaelův odchod (21, 9). Isak se stal dědicem zaslíbení a požehnání (17, 15—16), později mu opakovaných (26, 24). Přesto Abraham ho byl ochoten obětovat na přání Boží (22); není zde ani zmínky o zdráhání se strany Isakovy. Trpělivost a oddanost Hospodinu a otci projevují se i v dalším jeho životě.

Po smrti Sářině Abraham zjednal čtyřicetiletému Isakovi prostřednictvím správce Eliezera za manželku Rebeku z příbuzenstva svého bratra Nachora. Její přítomnost ho potěšila v jeho smutku po matce (24). Po smrti Abrahamově, jehož pochoval k Sáře v Hebronu (25, 7—10), vedl dále pastýřský život. V době hladu se odebral do Gerar k Abimelechovi (26, 1—6). Zde jako kdysi Abraham z bázně před smrtí představoval Rebeku jako svou sestru, avšak král seznav, že je jeho manželka, zaručil jim bezpečnost (7—11). Tam zbohatl, což vzbudilo závist '14) a vedlo mezi pastýři ke sporům o studně (15—22). Potom se odebral do Bersabe, kde ho Hospodin ujistil svým požehnáním (23—31). Rebeka s počátku neplodná, porodila mu dvojčata Esaua a Jakuba (25, 21—27). Isak Esaua, ačkoliv mu připravil trpkou chvíli pro kanaanské manželky (26, 35—36), více miloval pro jeho lovecký život. Rebeka více milovala Jakuba. Na její popud Jakob oklamal otce a vyzádal si od něho požehnání pro prvorozené. Esau se musel spokojit s druhotným požehnáním (27, 1—40). Potom již není o něm zmínky. Jakub ho ještě zastal na živu po návratu z Haran (35, 27). Když zemřel ve věku 180 let, pochoval ho Jakob v Hebronu vedle Abrahama (35, 28—29). V *Bibli* bývá kladen vedle Abrahama a Jakuba ve formulích: Bůh Abrahamův, Isakův a Jakubův {Ex 2, 24, 3 Král 18, 36; 2 Par 30, 6; Lk 20, 37}. Sv. Pavel v Gal 4, 22—31 prohlásil Isaka pro zrození ze svobodné proti Ismaelovi, zrozenému z otrokyně, za předobraz duchovních dítek Abrahama, rod věncích. Předobrazný ráz má i obětování Isaka (Žid 11, 19), což sv. Otcové krásně rozvinuli: Isak, nesoucí poslušně dřevo k oběti, před-

obrazuje Krista nesoucího si kříž z poslušnosti,

^{šK}

Isbošeth. Původní jméno tohoto syna Saulova bylo Išbaal, t. j. syn baala (1 Par 8, 33; 9, 39), které bylo změněno v Isbo-šeth, t. j. syn hanby. Po smrti Saulově Abner, velitel vojska, dosadil ho na trůn se sídlem v Mahanaim v Zajordání (2 Král 2, 8—10). Potyčky mezi Abnerem a stoupenci Davida, k němuž se přidal jen kmen Juda, nemohly rozhodnout o tom, kdo bude kralovat nad celým Izraelem. Když však I. vyčítal Abnerovi, že se důvěrně chová k Resfě, Saulově ženě, což znamenalo totéž jako ucházet se o trůn, rozhodl se Abner podrobili Davidovi celý Izrael (3, 7—12). Po zavraždění Abnerově vplížili se do světnice I. synové Remmo- na Rechab a Baana, kdež ho za odpoledního odpočinku zavraždili, jeho hlavu přinesli Davidovi do Hebronu, Ten ji pochoval v hrobě Abnerově, vražedníky však dal usmrtit (4, 5—12).

^{šK}

Ismael, »Bůh slyší«, totiž volání Agary, jeho matky, jež těhotná musela opustit dům Abrahamův. Když vyrostl, byl vyhnán i s matkou a přebýval v poušti Faran, severozápadně od Sinajského poloostrova. Za manželku mu našla Agar Egyptřanku (Gn 21, 9—21). Z něho povstal kmen Arabů- Ismaelitů. Jeho povaha je v předpovědi, dané Agar; ačlověk divoký, proti všem a všichni proti němu« (Gn 16, 12). Zúčastnil se pohřbu Abrahama (Gn 25; 3) a zemřel v 137 roku (25, 17),

^{šK}

Ismaelitě, potomci Ismaele, jehož rod vypočítává Gn 25, 12—18 (1 Par 1, 29—31). V Bibli je o nich poslední zmínka v 2 Král 17; 25 (LXX), cf 1 Par 2, 17. Z mimo- bibličích zpráv není vůbec znám. Na jiných místech Bible (Gn 37, 23—27; Sdc 8, 24 a j.) Ismaelitě jsou všeobecně národ, zabývající se obchodem, a často znamenají kočovné kmeny zajordánské, hlavně Ma-dianity.

^{šK}

Issachar. Devátý syn Jakobův. Jméno naráží na slova Liina »na odměnu« (Gn 30, 18). Je praotcem jednoho z kmenů izraelských.

Kmen Issachar: Při východu z Egypta byl jeden z nejsilnějších (Nm 1, 28; 26, 25) a zůstal silný i později (1 Par 7, 5). Z něho vyšel soudce Thola (Sdc 10, 1), král Baasa (3 Král 15, 27) a král Ela (3 Král 16, 8). Údělné území tvořila úrodná rovina Ezdrelonská, krajina po Jordán (města v Jos 19, 17—23). Jeho územím procházela via maris, což obyvatelům umožňovalo vydělati si jako nosičové a nádeníci; to připomíná Jakobovu předpověď o

Issacharu, »silném oslu« (Gn 49, 14—15).

^{šK}

Iškariotský, v řeckém textu Iskariotes, jinde Iskarioth a Skarioth, odpovídá hebrejskému iš Qerijjoth = muž z Kariothu. Výraz je příjmením apoštola Jidáše, jenž se stal zrádcem (Mt 10, 4; 26, 14; Mk 3, 19; 14, 10, 43; Lk 6, 16; 22, 3; Jan 12, 4; 14, 22). V některých kodexech řeckých vyskytuje se jako příjmení Šimona, otce Jidášova, Jan 6, 71; 13, 2, 26. Výraz udává velmi pravděpodobně místo původu Jidášova. Domovinou Jidášovou bylo snad měst Karioth, heb. Qerijjoth v jižním Judsku. Jos 15, 25, Že podobným způsobem se tvořila v řečtině jména označující původ, nasvědčuje výraz Istob v řec. textu 2 Král 10, 6, 8, odpovídající v heb. iš Tob, t. j. mužstvo z Tobu.

^{K1}

Itálie. Ve Vulgátě sice se jméno Itálie vyskytuje třikrát, ale nesprávně. Na dvou místech (Nm 24, 24; Ez 27, 6) stojí místo hebrejského Cethin a na třetím (Is 66, 19) místo Thubal. V Novém zákoně je uvedena čtyřikrát, a to v našem běžném zeměpisném smyslu (Skt ap 18, 2; 27, 1, 6; Žid 13, 24). Itálie má se tři strany jako přirozenou hranici moře, na severu pak byla v době císařské ohraničena Alpami. Všechna italská města měla tehdy ius italicum, podle něhož nebyla povinna platiti pozemkovou daň a dodávati vojsku vojiny. Tato výsada bývala udělována někdy i městům mimo Itálii, hlavně římským koloniím, na př. Filippům. — Křesťanství proniklo do Itálie velmi záhy. Nejstarší křesťanská obec byla pravděpodobně v Římě, ač o jejím vzniku nemáme určitých historických zpráv. Když sv. Pavel r. 62 přišel do Itálie, našel křesťany i v Puteolích, kam přistala jeho loď. Křesťanská tradice označuje jako zakladatele křesťanství v Římě knížata apoštolská Petra a Pavla, kteří tu oba také skončili život mučednickou smrtí.

^{HC}

Ithamar, nejmladší syn Aarona (Ex 6, 23), posvěcený k úřadu kněžskému zároveň se třemi bratry (28, 1; Lv 8). Po potrestání Nadaba a Abiu zůstal nositelem kněžství jeho rod a rod třetího bratra Eleazara (Lv 10; Nm 3, 4; 1 Par 24, 2). I. byl Mojžíšem ustanoven nad Levity, jimž bylo svěřeno posvátné nářadí (Nm 4, 24—33). Jeho rod nebyl později tak početný jako Eleazarův, neboť ze 24 kněžských tříd, uspořádaných Davidem, mohl vyplnit jen osm.

^{šK}

Iturea slulo území v jižní části Libanonu a Antilibanonu a pánvi Beqa až po jezero Meromské. Rozsah Itureje se však často měnil.

Jméno má po obyvatelích Iturej- cích, jichž původ možno odvozovati od Je- tura, syna Ismaelova (Gn 25, 15; 1 Par 1, 31). Podle 1 Par 5, 19 bojovali Iturejští ve spojení s Agarejiskými a jinými kmeny proti izraelským kmenům, sídlícím v Za- jordánsku a utrpěli porážku. Dobu onoho boje nelze však přesně chronologicky určit. — V době římské jsou známi jako národ divoký, vynikali však ve vojsku římském jako lučištníci. (Cicero.) Starí historikové mluví o vládci Itureje Ptolemeovi (85—40 př. Kr.), za něhož má Iturea největší rozlohu. Hlavním městem byla Chalcis v Libanonu. Jeho nástupcem je jeho syn Lysanias (40—34 př. Kr.), jenž nazýván bývá králem, (Nutno jej rozlišovati od Lysania, pozdějšího vládce Abiliny.) Na žádost Kleopatřinu dal jej Antonius popravili. Po smrti Lysaniově se jeho říše drobila na několikero území, ovládaných různými panovníky. Jsou to: 1. Iturea Ze- nodorova, jež zabírala území města Paneas a Ulathu, t. j. rovinku severně jezera meromského. 2. Abilina, t. j. území seve- rovýchodně Damašku. 3. Iturea v Libanonu. 4. Chalcis, t. j. území kolem někdejšího hlavního města v dnešní jižní části pánve Beqá mezi Libanonem a Antilibanonem. — Iturea zmiňovaná Lk 3, 1, jejímž tetrarchou v době vystoupení sv. Jana Křtitele je Filip, syn Heroda Velikého, je při nej- menším území Paneas a Ulatha. Až do r. 20 př. Kr. vládl v něm nějaký Zenodo- rus. Po jeho smrti daroval je Augustus Herodovi Velikému, po němž přešlo r. 4. př. Kr. jako dědictví pod nadvládu Fili- povu. — Je však možné, že vládl Filip i jinými ještě kraji někdejší velké Itureje (srov. svrchu), o jejichž historii podávají staří spisovatelé jen kusé zprávy. ^{K1} **Izrael**, heb. Jisrael, t. i. Bůh bojuje. V bibli sluje tak v prvé řadě patriarcha Jakob. Při návratu z Haran do země Kanaan bo- joval po přechodu říčky Jaboku z vůle Boží s nějakým mužem, t j. s nějakou bytostí vyšší (andělem) a přemohl jej. Přemožený žehná Jakobovi na jeho žádost a dává mu jméno Izrael. Gn 32, 22—32. Podle Gn 35, 10 sám Bůh mění jméno Jakobovo v Izrael. — Tímto jménem se označují potomci Jakobovi, t. j. národ izraelský v obrazech: dům Izraelův (Ex 40, 38 atd.), synové Izraelovi (Sdc 2, 4 atd.), národ synů Izraelových (Ex 1, 19). Země, již obývají, sluje zemí Izraelovou 1 Král 13, 19. Již v době Davidově používá se názvu Izrael hlavně o kmenech pozdější severní říše. 2 Král 19, 40 a n. Název tento je po rozdělení říše charakteristický pro říši severní oproti názvu

Juda, jenž přísluší říši jižní. Odtud králové severní říše se zovu králi izraelskými (3 Král 14, 19), její obyvatelé slují syny Izraelovými (Jer 3, 21), domem izraelským (3 Král 12, 21), pohoří Efraim Izraelovým (Jos< 11, 16). Současně, avšak v řídicích případech, vztahuje se výraz Izrael i na jižní říši. Is 5, 7 atd. Děje se tak zvláště po pádu severní říše. Jer 10, 1 atd. Jindy mívá výraz zvláštní zabarvení. Označují se jím laici oproti kně- žím a levitům. 1 Esdr 10, 5 atd. U Os 5, 1 označuje výraz »dům Izraelův« vládnoucí třídu oproti prostému lidu. Izraellem sluje též služebník Hospodinův Mesiaš jako zástupce národa. Is 49, 3.

^{K1}

